

Ernst Aeppli
PSYCHOLOGIE SNU
(včetně 500 symbolů ve snech)

OBSAH

Úvod.....	7
-----------	---

I. SEN A JEHO ASPEKTY

ZÁŽITEK SNU	13
Sen a spánek — Trvání snu — Nálada snu — Dění ve snu — Zapomínání a zapamatování snu	
ŘEČ SNU.....	25
Archetypy — Symbol — Slovní rčení — Sexualita jako podobenství — Zesilovač	
FUNKCE SNU	52
Kompenzační sen — Situační sny — Redukční sny — Záměr snu	
DRUHY SNŮ.....	78
Běžné sny — Probouzení sny — Velké sny — Dětské sny — Pubertální sny — Individuační sny — Sny na prahu smrti	
PŘÍZNIVÉ A NEPŘÍZNIVÉ SNY	103

II. VÝKLAD SNU

Úvod.....	113
PSYCHOANALÝZA SIGMUNDA FREUDA.....	116
SEN V INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGII ALFREDA ADLERA.....	125
VÝKLAD SNŮ V KOMPLEXNÍ PSYCHOLOGII C. G. JUNG.....	130
Výklad série snů — Klient — Vykladač — O výkladu vlastních snů — Text snu — Objasňující poznámky a kontext snu — Výklad na objektové rovině — Výklad na subjektové rovině — Po skončení výkladu	

III. SYMBOLY VE SNECH

ÚVOD.....	175
ZNÁMÍ A NEZNÁMÍ LIDÉ.....	177
POVOLÁNÍ.....	189
PRÍMERY LIDSKÉHO TĚLA.....	196
NEMOCI A PORANĚNÍ.....	200
JÍDLO A PITÍ.....	205
OBLEČENÍ.....	211
DŮM A JEHO PRÍSLUŠENSTVÍ.....	215
DOPRAVNÍ PROSTŘEDKY A ZAŘÍZENÍ.....	224
ČÍSLA.....	234
VÝZNAM BAREV.....	240
VODA A OHEŇ — SYMBOLY ENERGIE.....	243
NEBESKÁ TĚLESA.....	250
KRAJINA SNU.....	253
ŽIVOTNÍ CESTA A JEJÍ SMĚR.....	262
SNY O HROZÍCÍM NEBEZPEČÍ.....	270
VOJÁCI A VÁLKA.....	275
ŠKOLY A ZKOUŠKY.....	280
VNITŘNÍ SOUD.....	284
OBRAZY, KNIHY, DIVADLO A FILM.....	288
HUDBA VE SNECH.....	295
PENÍZE.....	298
FORMY A HODNOTY.....	302
KOSTEL A NÁBOŽENSKÉ OBŘADY.....	305
SNY O SMRTI.....	310
ZVÍŘATA.....	316
ROSTLINY, KVĚTINY, OVOCE A PLODINY.....	346
Použitá literatura.....	352
Rejstřík.....	354

ÚVOD

Většina lidí mívá sny; ale jen málokdo chápe jejich smysl. Těm, kdo se snaží vědomě utvářet svůj život, a nechtějí přitom opomíjet sny jako důležitá sdělení své psýchy, přichází na pomoc tato kniha, aby jim poskytla základní poučení o tom, co je to sen a jak jej vykládat.

Čtenář jistě pochopí, že úkol, který jsme si vytýčili, totiž vysvětlit povahu, jazyk, funkci a smysl snu, není nijak snadný. Neboť přirozený psychický proces, označovaný jako sen, lze pochopit jen tehdy, jestliže k němu přistoupíme bez předsudků, zato však s co největším intuitivním pochopením souvislostí, které běžnému rozumu připadají paradoxní, ba dokonce nesmyslné. Výklad snu předpokládá rovněž široké kulturní znalosti, především znalost nejčastěji se vyskytujících symbolů ve snech a jejich převážujícího obsahu.

Právě tato okolnost způsobuje, že výklad snu nepatří zrovna k nejsnadnějším činnostem. Čtenář sám se bude moci přesvědčit při četbě druhé části této knihy obsahující soubor pěti set symbolů ve snech a jejich nejpravděpodobnější význam, že výklad snu vyžaduje i od toho, kdo je k tomu vybaven potřebnými psychologickými znalostmi, hodně svědomitosti, trpělivosti a obezřetnosti.

Je možné namítnout, že zabývá-li se někdo vážně fenoménem snů, zejména vlastních, nezbyvá mu pak dost času na jiné, sice méně důležité, ale časově náročnější úkoly každodenního života. Zkušenost však svědčí o tom, že v takovém případě jsou to právě sny, které samy signalizují porušení přirozené rovnováhy životních zájmů.

Tato kniha není určena mladým lidem, neboť ti na sebe prozatím nemusí vzít krásný, ale obtížný úkol spočívající

v psychologickém hledání vnitřní cesty, která vede člověka k sobě samému. Před nimi leží široce rozevřená „kniha života“, a tou se musí řídit.

Ještě méně je určena těm, kdo nad sny mávají pohrdavě rukou. Ty nehodlá přesvědčovat, i kdyby to snad mělo nějaký smysl. Jestliže se někomu často zdají sny a on navzdory tomu prohlašuje, že sny pro něho nic neznamenají, pak tím prozrazuje, aniž by vůbec tušil, co důležitého se v něm odehrává, jen svou naprostou neschopnost jakékoli sebereflexe.

Stále jsou ještě lidé, kteří sen pokládají za patologický jev týkající se pouze „nenormálních“ lidí. Přitom právě duševně nemocní by se neměli bez pečlivého dozoru psychoterapeuta zabývat svými sny. Pro ně by tato kniha mohla představovat jisté nebezpečí, a proto by ji neměli raději číst.

Podobnému nebezpečí se vystavuje i čtenář, který by chtěl knihu pro množství zajímavých příkladů — všechny pocházejí ze skutečných snů — přečíst na jeden zátah. Výsledek by byl jediný: přemíra snových obrazů a vynořování psychických mocností ve stále nových obměnách vyvolá v netrpělivém čtenáři pocit duševní nevolnosti, který mu pak zabrání, aby se sny zabýval ke svému prospěchu.

Tato kniha by chtěla dát dospělému člověku, pevně zakotvenému ve světě vědomí, zevrubnou odpověď na otázku, co to je sen a jaký je účel a smysl toho, co se v něm během spánku odehrává. Nikoli novou a už vůbec ne pouze osobní odpověď, nýbrž takovou, jaká je adekvátní dnešnímu stavu psychologického bádání v této oblasti.

Je známo, že *Freudovo* psychoanalytické pojetí snu se ukázalo jako příliš úzké, protože nebylo s to adekvátně postihnout celistvost psychického života, odrážející se také ve snech. Vyvolalo proto v život psychologii širšího záberu. Tvůrcem této psychologie je *C. G. Jung*. V jeho

„komplexní psychologii“* má fenomén snu a metody jak jej vykládat své zvláštní místo.

Koncepce této knihy se vědomě a s pocitem vděčnosti opírá o výsledky Jungovy psychologie v oblasti výzkumu snů. Její pojetí a výkladové principy se autorovi této knihy během jeho mnohaleté terapeutické práce s mnoha tisíci sny potvrdily jako plodné a užitečné.

Jen mimochodem poznamenávám, že materiál tvořící základ této knihy, a stejně tak i uváděné sny, pocházejí z mé vlastní praxe. V některých případech bylo nutné požádat klienty o svolení uveřejnit jejich sny. Tam, kde hrozilo prozrazení klienta, bylo třeba provést jisté změny, týkající se místa, času a jmen, aniž by to ovšem nějak podstatně ovlivnilo smysl snu.

Bylo obtížné vyhnout se v této knize častému opakování. Neboť psychický fenomén tak prchavé substance je třeba všestranně objasnit z pevně vymezených, vždy znovu zdůrazňovaných hledisek. Naproti tomu náš výklad zcela záměrně upouští od toho, aby hovořil jazykem odborné psychologické disciplíny.

Kniha splní svůj účel, jestliže přispěje k hlubšímu poznání snu jako podivuhodné činnosti lidské psýchy, ukáže na jeho psychologické souvislosti a umožní čtenáři, aby ke svým vlastním snům začal přistupovat novým způsobem. Snad mu tak napomůže, aby někdy v budoucnu, až se dostane do kritické životní situace, uměl ze svých snů rozpoznat, co se v něm právě odehrává a kterým směrem se má dál ubírat. A aby lépe porozuměl smyslu onoho vnitřního poselství, které k němu přichází během spánku v podobě snu.

Ernst Aeppli

* Jungova analytická psychologie se zpočátku nazývala „komplexní psychologie“. (Pozn. překl.)

I. SEN A JEHO ASPEKTY

ZÁŽITEK SNU

Zážitek snu patří k nejintimnějším, vždy znovu se opakujícím zkušenostem člověka. Je to on a nikdo jiný, komu se zdají jeho sny a kdo si z této mnohdy velmi neobvyklé noční události odnáší svůj zážitek. Neobvyklá je proto, že se děje bez jeho přičinění a odehrává se ve světě, který je jiný než důvěrně známý denní svět. Jsou však i lidé, kteří nikdy sny nemívají. Někteří z nich tvrdí, že se jim ještě nikdy v životě žádný sen nezdál, a proto ani nechápou, co to sen je. Nepopírají však existenci tohoto fenoménu, přestože jej nikdy nezažili. Zdá se dokonce, že chápou, oč jde, a většina z nich zřejmě v hloubce svého nitra přece jen ví, že někdy sen měla. Pokud by se jim vůbec zachtělo navštívit krajinu snů, jež jim jinak zůstává uzavřena, naráželi by při čtení této knihy na značné obtíže. Není však vyloučeno, že právě při této četbě nebo po ní začnou mít sami sny. V takovém případě by se jim tato kniha mohla stát vítaným průvodcem na cestě do hlubinných oblastí, v nichž se sny odehrávají. A mohli by se tak podílet na dějích, v nichž vystupují právě ty postavy a síly, o nichž dosud neměli ani tušení.

Většině lidí dopřává psýcha ze svého nevyčerpatelného zřídla během jejich spánku nádherný dar v podobě snů, přičemž jim z tohoto daru na denním světle zůstává většinou jen prchavá vzpomínka, lehký pocit radosti, smutku nebo neklidu.

Sen je přirozeným projevem lidské psýchy. Nesděluje nám, proč k nám přichází, a podle všeho je mu zcela lhostejné, zda si jej všimneme či nikoli, zda nás po našem procitnutí přiměje, abychom se snažili vědomě se rozpomenout na jeho obsah. Jeho posluchač a divák, totiž naše vědomé Já, mu zřejmě nepřipadá nijak zvlášť důležité. Sen se ubírá svými nočními cestami nezávisle, autonomně. Po-

dle *Jungova* přirovnání si lze sen vždy představit jako rozhovor, který se sám od sebe odehrává v nevědomé psýše. Dokážeme z něj zachytit, stejně jako by to bylo v rozhlasu nebo při telefonním rozhovoru, jen jednotlivé úryvky: „Náhle někdo něco řekne, zachytíte větu z rozhovoru, pak rozhovor opět ustane, a vy máte nyní rozhodnout, komu to bylo určeno.“ K tomu můžeme ještě dodat, že *Jung* se domnívá, že duše sní ve skutečnosti neustále, a jen „hluk“ našeho vědomí způsobuje, že to nejsme schopni vnímat.

Ve snu se vše děje s udivující samozřejmostí. A dokud ještě nejsme blízko procitnutí, dokud do krajiny snů neprotrpne paprsek denního světla vědomí, abychom si stáhli uvědomit, že to, co se nám zdá, je „jenom“ sen, dotud nás na snech nic nepohoršuje, i kdyby to bylo sebepodivnější.

Jsme možná vystrašení, ale nijak udiveni, když ulicemi našeho snu si vykračuje lev, půda nám hoří pod nohama, záplavy ohrožují náš dům. Objevují se dávno zemřelí přátelé a my s nimi rozmlouváme, jako by nikdy neodešli tam, odkud není návratu. Jsme zcela nedostatečně nebo bláznivě oblečení, a nikdo se nad tím nepohoršuje. Připadá nám samozřejmé — jakkoli to odporuje cílům a potřebám našeho každodenního života — když s obavami, že přijdeme pozdě, spěcháme na nádraží, které jsme v životě neviděli, abychom odtud odjeli do nějakého vzdáleného města, s nímž nás spojují jen ty nejméně pravděpodobné koleje snu. Nikdo se nepozastavuje nad tím, že znovu skládá zkoušky, které má již dávno za sebou, ani necítí žádnou zvláštní radost, když objeví, jako v pohádce, zlatý poklad. V hlubokém spánku může i neprovdaná, bezdětná a stárnoucí žena dojít naplnění své touhy a chovat v náručí své vlastní dítě. Ve snu se ocitáme ve zcela nezvyklých povoláních; nebo pocítíme naléhavou touhu navštívit na nějaké hoře nebo na neznámém místě kostel, ačkoli se ve

svém bdělém životě nezajímáme ani o kostely, ani o náboženství. Ve snu se můžeme snadno stát bosým dítětem toužícím po sladkostech, nebo zmoženým vojákem, nebo osamělým badatelem ve vzdálených končinách světa. Ve snu přijímáme jako samozřejmost, že jsme nemocní, nebo jsme se ocitli ve svazku s lidmi, s nimiž nás ve skutečnosti nic nespojuje. Neudivuje nás, že všechno se mění a děje se podle zákonů vymykajících se našemu rozumu.

Sen a spánek

Ke snu dochází ve spánku. Sen v pravém slova smyslu předpokládá spánek nebo stav blízký spánku. *Rank* říká v jedné své novější práci: „Podmínkou snu je spánek, tato téměř dokonalá odpoutanost *Já* od reality, připomínající smrt; tato příbuznost se smrtí propůjčuje snu jak nejniternější subjektivitu, tak i nevyčerpatelně hlubokou souměřitelnost s veškerenstvím.“

Dnes víme, že spánek je pro život naprostou nezbytností. Víme, že je možné vydržet jeden dva dny bez vody, několik dnů ba týdnů bez jídla, že však delší doba bez spánku vede k vážným škodám na zdraví.

Není naším cílem zabývat se podrobněji spánkem, v němž sny vznikají a dostávají se do našeho vědomí. Spánek není sen, a sen není spánek. Sen je psychický život, k němuž dochází, když tělo spí.

Nelze si nevšimnout, že *Já* zaujímá ke snu vždy poněkud nedůvěřivý postoj. Jen nerado pouští žezlo své moci z ruky; není totiž nikdy pánem spánku. Má sklon spánek znevažovat, a zjištění, že téměř třetinu svého života prospíme a během této doby je naše vědomí „vypnuto“, je pro leckoho jen stěží přijatelné. V hodnotovém žebříčku mnoha lidí je spánek něčím zbytečným a rovná se ztrátě času. Nanejvýš by

ještě dodali, že právě během spánku, kdy nemají situaci pod kontrolou, se může objevit něco tak bláznivého, jako je sen. Někteří se možná pokoušejí prodloužit svůj bdělý stav, což ovšem jejich zdraví nijak neprospívá. Na druhé straně však dochází také k nedobrovolným rekordům ve spánku, který se prodlužuje daleko do denní doby. U těchto lidí probíhá i jejich takzvaně vědomý život jako nepříliš zajímavý sen, do jehož průběhu nejsou s to zasahovat.

Jestliže někdo znevažuje spánek tím, že přehnaně zdůrazňuje význam vědomí, stěží najde na snu něco kladného. To však nic nemění na tom, že je nucen se ukládat ke spánku jako každý jiný a že i k němu — nezávaný — přicházejí sny.

Fysiologové rozlišují mezi povrchním a hlubokým spánkem. Nevědomí pravděpodobně nepřestává ani v hlubokém spánku sprádat své snové obrazy. Jeden z nejvýznamnějších badatelů 19. století v oblasti snů, *Pfaff*, prohlásil: „Jen tělo potřebuje spánek, nikoli psýcha!“ Tyto obrazy psýchy si však neuvědomujeme. Uvědomit si dokážeme pouze sny, odehrávající se během povrchního spánku.

Jen málokdo usne hned, jakmile večer ulehne ke spánku. Pokud tomu tak je, sny přicházejí jen zřídka. Jako by tito lidé, kteří hned usnou a jsou téměř vždy schizotypní, upadli rovnou do hlubokého spánku. Většinu lidí však při usínání provázejí hypnagogické, pro usínání typické obrazy, vystupující z hloubi; nacházejí se po jistou dobu ve stavu zatmívání vědomí, kdy se v nich prolínají nejrůznější fantasie a obrazy s náladami a zážitky dne. Kdo chce usnout, ten do tohoto prolínání obrazů při usínání nezasahuje. Kdyby si chtěl tyto obrazy podržet ve vědomí, přešel by opět do bdělého stavu.

Pozorujeme-li člověka ve spánku, vždy znovu zjišťujeme, že svou polohu neustále mění, obrací se, natahuje se a skrčuje. Mnoho autorů, kteří svůj zájem věnovali pouze

průvodním jevům snu při spánku, uvádí, že na spícím člověku poznáme, kdy se mu něco zdá, a to podle toho, jak neklidně se chová. Jsou na něm patrné pokusy o tělesný pohyb. *Hoche* kromě toho uvádí i změny v obvykle klidném a hlubokém dýchání: „Spící člověk dýchá často tak, že je zřejmé, že se mu *musí* něco zdát.“

Často si lidé kladli přirozenou otázku, zda sen neruší spánek. Domníváme se, že se tak děje v případě, kdy obsah snu je provázen nadměrným napětím, kdy sen na sebe váže příliš velké množství energie. — Spánek a sen mají životně důležitou funkci. Uvážíme-li regulující schopnosti naší celkové lidské přirozenosti, stěží můžeme předpokládat, že by připustila, aby sen narušoval spánek. Obě funkce, fysiologická funkce spánku a psychologická snu, si zřejmě nijak neodporují. Každý, kdo měl někdy zlý sen, ví, jaká úleva je procitnout z takového snu.

První novověký vědecký badatel v této oblasti, *Sigmund Freud*, spolu se svými žáky předpokládal, že všechny sny lze v jistém smyslu pokládat za „zklidňující“, neboť jejich záměrem je „setrvat ve spánku, nikoli jej působením vnějšího, ať už somatického nebo psychického podnětu přerušit“.

Freud dokonce tvrdil, že sen tím, že „zakrývá“ a činí neškodnými vesměs sexuální pudy — na ty bohužel zůstal v trvalé fascinaci upoután pohled tohoto velkého badatele — plní úlohu *strážce spánku*. Jako kdyby bez tohoto zkojení snem, který prošel cenzurou, se člověk celou noc jen zmítal v pudových žádostech. Na jiném místě se Freudovým pojetím budeme zabývat podrobněji.

Přechod ze spánku do bdělého stavu se děje, stejně jako při usínání, v závislosti na povahovém založení člověka. Někdo se probouzí rychle a přímo, zatím co poslední zbytky snu se rozplývají v jeho vyjasňujícím se vědomí. Jiný ještě chvíli setrvává v polospánku, ale přitom si již uvědo-

muje, že sní. Probuzení je zvláštním okamžikem, v němž přecházíme ze světa spánku a snu do vědomého denního světa. Mnozí se ráno vzpouzejí opustit svou noční existenci a vstoupit do všedního dne. Raději by zůstali se svými sny, a pokoušejí se všemožným způsobem zaplašit rušivé světlo vědomí. Jiní však procitají s příjemným pomyšlením, že noc skončila a s ní i ztřeštěné sny.

Každý sen, který si zapamatujeme, jako by se nám zdál těsně před probuzením. Filosof *Schelling* se již před stolety domníval, že „sny jsou posly probuzení. Sny zdravých lidí jsou ranní sny“. Je to pochopitelné: kdyby se vědomí již nevynořovalo za spánku, nebyli bychom schopni sny vůbec zachytit. O snech během hlubokého spánku nevíme nic. Můžeme jen pozorovat, jak člověk, který spí, mluví ze spánku, někoho volá, dělá obranná gesta nebo se pokouší vstát.

Trvání snu

Mnozí lidé nejsou tváří v tvář projevům života kupodivu nijak zvědaví. V podstatě se zajímají jen o kuriózní záležitosti a kladou si otázky, na něž najdou odpověď v krátkých poučných novinových sloupcích, jako „Víte už, že...“ nebo „Zajímavosti ze světa“ apod. Dojde-li na rozhovor o snech, chtějí slyšet jen opětne potvrzení pozoruhodného faktu, totiž že doba trvání snu, měřeno hodinkami, je velmi krátká.

Je tomu skutečně a kupodivu tak, že dokonce i sny, které jsou bohaté na děj a procházejí stále novými situacemi, trvají jen velmi krátkou dobu, vlastně jen několik vteřin; zřídka trvají déle než půl minuty.

O tom víme z pokusů a nedobrovolných zkušeností. Jestliže někdo ve spánku spadne z postele, okamžitě se probudí. Krátký sen, který se mu předtím zdál, se bude zcela

určitě odehrávat na horské túře nebo na nějakém místě, kde může dojít k pádu, a skutečně k němu dojde.

Velmi často se uvádí vskutku výmluvný příběh jednoho šlechtice z krvavého období Francouzské revoluce. Tomu spadla během spánku na zátylek tyč z tehdy běžných závěsů na postelových nebesích, načež se probudil. Předtím měl ale sen o dlouhých útrapách, které započaly tím, že byl zatčen, postaven před revoluční tribunál, odsouzen k smrti a vyveden na popraviště. Sekyra gilotiny zasvětlila vzduchem — a on se s hrůzou probudil úderem tyče do svého zátylku. Nebo byla v bezprostřední blízkosti spícího vypálena rána z pistole. Spáček se vyděšeně probudil a vyprávěl, že měl právě sen, který končil střelbou.

Spící rovněž polévali pokusně vodou, a ti pak vyprávěli o dlouhém snu, v němž spadli z přístavní hráze do vody. Obdobným způsobem reagují spící, když jsou probuzeni silným hlukem nebo světlem. Jakýkoli vnější podnět může ze zásobárny obrazů a dějů, radostí a úzkostí, jež má psýcha k dispozici, vyvinout ucelený příběh, který se pak ve velmi krátké době odehraje jako sen. Sen trvá pravděpodobně jen několik minut, někdy jen několik vteřin. Co se však týče vnitřního času, času psýchy, trvá sen často mnohem déle. Přesvědčíme se o tom, když během schůze nebo na večerním koncertě klímbáme, na chvíli si zdřímneme, a přitom stačíme zahlédnout a prožít spoustu snových obrazů a dějů.

Nálada snu

Mnohem důležitější než trvání snu — jehož hlavní problém spočívá ve vztahu mezi objektivním vnějším a subjektivním vnitřním časem — je *nálada snu*, jež je mnohým důvěrně známá. Nemáme tím na mysli náladu, jež

sen provází, nýbrž náladu, resp. pocit, jež sen zanechá. Ten přetrvává často dlouhé hodiny, přestože sen sám dávno zapadl a již brzy po probuzení jsme nebyli schopni se na něj rozpomenout. Je to celkový pocit štěstí nebo hrůzy, prohloubeného životního pocitu nebo nepochopitelné úzkosti. Ráno vstáváme s těžkým srdcem, a to nás provází ještě celé dopoledne. Otevřeme oči do nového dne, úžasné povzbuzení nějakým příběhem ze snu, který si již nepamatujeme, ale který ze své nedostižné dálky prozařuje do našeho bdělého dne.

Z nálady, jakou v nás sen zanechá, můžeme soudit na náladu snu samého. Jak často ráno při snídani prohodíme: „Dnes jsem měl krásný sen. Nic si z něj nepamatuju, ale bylo to nádherné.“

Procitáme-li po noci bohaté na sny — pokud nebyly úplně zanedbatelné — máme příjemný, nebo nepříjemný pocit. Intensita tohoto pocitu je možná důvodem, proč si sen zapamatujeme nebo sestavíme ze zachovaných útržků. Právem se nám zdá, že sen, který na nás silně zapůsobil, je důležitý. V rozporu se zkušenostmi autora této knihy četní badatelé v oblasti snové problematiky zdůrazňují, že nepříjemné pocity u snů zcela převažují. *Hoche* říká poněkud pesimisticky: „I v tom je nálada snu zrcadlem dne, v němž převažují nepříjemné, podrážděné stavy.“ Ale i *Kant* si v době, kdy míval těžké sny, s nelibostí zapisal do svého deníku: „To noční bláznění už musí konečně přestat!“ Co se to asi pokoušelo vstoupit z neuznaných končin duše do života osamělého myslitele?

Naproti tomu romantik *Novalis*, krátce před svým tichým a náhlým odchodem ze života, označil sen za osvěžující zážitek, za únik z všednosti. Není tomu skutečně tak, že mnozí lidé nepřestávají být vděční za to, že krásné noční sny je vytrhávají z šedivé jednotvárnosti každodenního života, jíž se nelze vyhnout?

Děni ve snu

Pozorujeme-li vlastní sny, klademe si otázku: Proč se mi asi tento sen zdál? Nebo také: Proč ony dvě události ve snu, které z hlediska našeho rozumu spolu ani v nejmenším nesouvisejí, se vzájemně podmiňují? Naše vědomí je iritováno nelogickými souvislostmi mezi příčinou a následkem. Tak nemůže mladší provdaná žena ve snu přejít most — brání jí v tom někdo, kdo vypadá jako policista — a to proto, že doma ukryla ve skříni svou tašku. Nebo se někomu zdá, že se prochází se dvěma neznámými dětmi na nádraží. Tam stojí dva vlaky připravené k odjezdu. Dotyčný ztrácí cestou své dva malé společníky, nehledá je však, protože spěchá a na dětech mu zřejmě nezáleží. Když přijde na nástupiště, žádný vlak tam už nestojí, oba odjely. Výpravčí mu vysvětluje, že jelikož se děti ztratily, odjely i oba vlaky. Jako by odjezd vlaků nějak souvisel se ztrátou dětí. To je opravdu těžké rozumem pochopit. A přece tomu tak je — můžeme-li trochu předbíhat — že ten, kdo ztratí ze zřetele své vnitřní nové, rodící se možnosti, jejichž symbolem je často dítě, se nikam nedostane. Podobné souvislosti najdeme ve všech pohádkách, které jsou svou povahou snům velmi blízké. Jako v pohádce se odvíjel sen jednoho člověka, v němž potkal před zavřeným domem žebráka. Žebrák mu připomínal někdejšího chudého spolužáka, na něhož už mezitím dávno zapomněl. Když s ním prohodil několik slov, dveře domu se samy od sebe otevřely. Uvnitř však nebyla místnost, ale zahrada, a v ní seděla neznámá krásná žena. Rozhovor s žebrákem mu umožnil vstoupit dovnitř. V jiném snu neudělal někdo zkoušku jen proto, že měl nevhodné boty. Ve třetím zapomněl jméno jakéhosi zvířete, a dostal se proto do zvláštního vězení.

Všechna tato vysvětlení jsou ve snu zcela dostatečná,

ba jasná. Podřizujeme se jejich důsledkům, ale naše vědomí je shledává absurdní a nesmyslné.

Německý psychiatr *Hoche* se hodně zabýval výzkumem průběhu snu a snovými zážitky, aniž by ovšem zjistil — a to nám připadá při tak velkém úsilí tragické — jaký má sen smysl. Jeho pozorování se míjejí s jádrem věci a nepřekračují hranice fyziologie. Tvrdí, že ve snu naprosto převažují vizuální dojmy, zrakové, sluchové a hmatové zážitky. Jen velmi zřídka se ve snu uplatní čichové vjemy. Častější je naproti tomu vnímání tepla a chladu, vlhkosti a sucha. To vše se však týká pouze okrajových stránek snu!

Hoche si rovněž všiml, že děj snu se odehrává v osvětleném středovém poli, že však „většině těch, kdo mají sny, uniká existence velkého temného pole, jež vše obklopuje“. To by připomínalo, jak každému čtenáři hned napadne, situaci osvětleného jeviště během představení činohry nebo opery. V příští kapitole ukážeme, že děj snu, odehrávajícího se většinou jen před jediným divákem, který je ovšem ve svém snu zároveň i hercem na jevišti, je v mnohem širším smyslu podoben dramatu, i to, do jaké míry je sen svou výstavbou a následností scén srovnatelný s divadelním představením.

Hoche má rovněž za prokázané, že k vlastnímu pohybu — chůzi, jízdě vlakem apod. — ve snu dochází jen v nepatrné míře. Jenom se tu ví, že někdo jde nebo vlak jede. Přitom podle *Hocha* postavy vystupující ve snech nepřicházejí — na rozdíl od mnoha snů, které nám byly vyprávěny — do osvětleného středu jeviště zleva nebo zprava, ale vždy z temného pozadí.

Zapomínání a zapamatování snu

Přesto, že sny jsou nesmírně živé, hýří nápady a vyvolávají silné dojmy, není snadné si je zapamatovat. Sen se brzo zapomene. Tento prchavý výtvor psýchy podléhá rychlé zkáze. Klesá zpět do hloubek nevědomí, kde je domovem a odkud se vynořil. Leckdo se pokouší ještě i v polobdělém stavu pokračovat v nastoupené cestě, na niž se vydal již ve snu. Snaží se zůstat úplně klidný, z obav, že sen by se jinak dál nerozvíjel. Avšak ti, kdo se takto pokoušeli přelstít nevědomí, vědí, že se to podaří jen zřídka — totiž jen tehdy, když sen dosud není u konce. Většinou však sen s ranním probuzením neúspěšně končí.

Mladý *Gottfried Keller* si do malého deníku zapisoval své sny; čteme v něm: „... ztrácím se ve snech, které jsou velmi krásné, a moc mne mrzí, že jsem všechno zapomněl. — Myslím, že jsem snil o jedné ženě z Winterthuru, protože mne stále ještě pohání touha tento sen vydolovat z paměti, ale je to marné. Když máme takové zvláštní sny, měli bychom mít možnost dělat si nějaká zvláštní znamení.“

Své sny zapomínáme téměř okamžitě, už při oblékání, a zcela jistě během dopoledne; s jednou výjimkou, o níž budeme hovořit později. Může se však stát, že uprostřed práce, během rozhovoru, v tramvaji, při vykonávání domácích prací, dokonce i v rachocení kancelářských strojů se sen náhle vynoří. „Teď jsem si vzpomněl, co se mi dnes zdálo“, prohodíte ke své kolegyni. A hned jí svůj sen pokud možno vyprávíte. Nebo se vynoří malá červená nit ze zapomenutého snu, jeho nepatrná část, a pomocí ní je někdy možné „vytáhnout“ na světlo celý sen.

Kdo si chce z důvodů, o nichž budeme ještě hovořit, sen zapamatovat, měl by si při procítání udělat v duchu pár poznámek v podobě hesel, například: dům mého strýce,

trh, pohlednice, divadlo, kolo před domem, kotata, déšť, inzerát, dopis se žlutou obálkou...

Chceme-li si sen zapamatovat z vlastního zájmu — a to je pro člověka v druhé polovině života často nutné — nebo proto, že sny zajímají našeho psychoterapeuta, pak bychom měli mít na nočním stolku papír a tužku. Měli bychom se však vyvarovat, abychom se vydávali na lov snů. Vedlo by to ke zhoršení našeho možná již rozkolísaného psychického stavu, kdybychom se v noci nutili stále znovu se probouzet, a to jen proto, abychom si konečně zaznamenali sen, jímž bychom uspokojili svou zvědavost nebo zvědavost svého terapeuta.

Sen zaznamenaný v bdělém stavu pomocí velmi mnoha hesel a poté rozvedený do souvislého celku dává vždy tušit, kolik jemných a výstižných podrobností se již ztratilo. Sen a bdělý stav vědomí si věru nejsou přátelsky nakloněni. Jistě je možné se naučit i jiným, přesnějším postupům jak si sny zapamatovat. Ať už si však sen zaznamenáme sebedokonalejším způsobem, pročítáme-li si jej znovu po několika dnech, jsou to už jen slova a věty, bez vzájemně souvisejících představ. Je to zaznamenaná vzpomínka, kterou však už nelze opravdu oživit.

ŘEČ SNU

Sen je řečí *nevědomí*, vnímanou během nočního spánku. I když to vypadá, že nevědomá psýcha má sny jen sama kvůli sobě, máme přesto dojem, že sny nám něco říkají. Pokládáme sen za sdělení, při němž, jak poznamenal *Felix Mayer*, „není nikdo viditelně nebo v myšlenkách přítomen, kromě naší vlastní osoby“.

Každý, kdo se prakticky zabývá sny, dospívá k představě jakési nadřazené instance, která sen tvoří a řídí; neměli bychom si však myslet, že záměrem tohoto „tvůrce snu“ je oslovit naše *Já*. Ale o tom později.

Zda je tedy sdělení snu zvláštním případem rozhovoru, jež psýcha vede sama se sebou, a my mu můžeme naslouchat, nebo zda nás skutečně oslovuje, musí zůstat nerozhodnuto. Jazyk snu se však příliš nepodobá tomu, co běžně označujeme jako jazyk — pokud ovšem ve snu neslyšíme promlouvající hlas nebo se v něm neopakují slovní výroky; sestává spíše z obrazů a jednání, zasazených do zvláštního ovzduší, jež vnímáme právě jako „náladu snu“. Snový příběh, který si ráno opakujeme nebo dokonce zapisujeme, pokládáme možná až s přílišnou samozřejmostí za sen sám, zatímco je to jen zpráva o tomto snu. Děj snu je — a v tom se lišíme od *Freudova* pojetí — snem samým; není to tedy pouze zviditelněný projev nějakého skrytého úmyslu. Pokládáme sen za noční výpověď psýchy, výpověď, která není ničím jiným než sama sebou. Nehovoříme proto jako psychoanalýza o fasádě snu, za níž se teprve skrývá vlastní jeho obsah, a to jako „latentní sen“.

Každý sen tvoří psychickou jednotu. Když nám po procitnutí zůstane ze snu jen několik málo útržků, tvrdíme, že nejsme bohužel schopni se rozpomenout na sen celý. Vycházíme tedy z předpokladu, že existuje sen jako celek, uzavřený, smysluplně uspořádaný útvar, z něhož nám

v paměti zůstalo jen několik jednotlivostí. Stavební prvky tohoto psychického jevu, zvaného sen, tedy prostředky, pomocí nichž se vyjadřuje, mohou mít nejrůznější původ, avšak veškerá látka snu je přirozeně psychickým prožitkem.

Sen zřejmě ví o všech psychických událostech a možnostech; jako by sídlil v nějakém středu, z nějž vidí nejen své nejbližší okolí, ale dohlédne až do nejvzdálenějších koutů, a klade si zřejmě stále znovu jednu jedinou otázku: Jak zobrazím celkovou psychickou situaci „svého“ člověka pomocí osobní a nadosobní zkušenosti? Jak mohu správně uspořádaným sledem prvků snu zvlášť zřetelně ukázat, co se právě odehrává v duši jednotlivého člověka?

Onu instanci, která vybírá látku snu a s jistotou ji porádá, můžeme přirovnat ke vševědoucímu správci obrovského archivu nebo knihovny. V této knihovně se nacházejí zprávy o všem, co se událo v našem nynějším životě, stručné záznamy z naší každodennosti i popisy našich činů. Jsou tu i zachycené vjemy našich smyslů. Aniž jsme si je blíže prohlédli, odložili jsme je stranou — ať už to bylo něco, co jsme pozorovali na ulici, v přírodě, nebo jen to, co jsme letmo zahlédli v obrázkovém časopise. Vše, co nás během krátkého života potkalo, tisíce a tisíce bezvýznamných jednotlivostí, z nichž se především skládá náš životopis, včetně našich školních let, celá minulost, která je v nás uložena a zapomenuta, to vše tvoří látku, z níž tvůrce snu obratnou rukou vybírá: dávno zežloutlý dopis, někdejší prázdninový rozhovor, zajímavá poznámka nebo politická zpráva z knihy nebo novin, vybledlé události z našeho mládí a moře slov, která jsme někdy slyšeli nebo si je přečetli. Nikdo si nemůže být jist, kolik z toho je v archivu jeho psýchy jednou provždy pohřbeno. Onen „archivář“ má však vše, co se zde nashromáždilo, k dispozici, vkládá to do našich snů, a tím to znovu dokáže oživit.

Jinak řečeno, básníku sprádajícímu naše sny je mnohatisícový deník našeho života, který my sami otevíráme jen zřídka, důvěrně znám. Vše, co kdysi bylo našim zážitkem, lidé a věci, k nimž jsme si vytvořili nějaký vztah, tvoří obsah *osobního nevědomí*. Je to vše, co se bez ohledu na to, zda jsme to zpracovali, či nikoli, stalo nevědomým, překrytým novými vrstvami čerstvých zážitků. Ve skladističích a zásobárnách psýchy a v odstavných prostorách blíž k vědomí čeká vše, co jsme prožili, zda sen nebude něco z toho znovu potřebovat.

Člověk, který si na nic nevzpomíná, je, jak víme, psychicky vážně nemocný: nežije svůj vlastní život a ani není schopen podívat se zpět na to, co léta předtím prožil. Chybí mu paměť, která by ho spojovala se životem, jenž je vždy současně minulostí, přítomností i rozvíjející se budoucností. Normálnímu člověku mohou znovu ožít věci z minulosti, pokud je v dané chvíli z nějakých důvodů právě potřebuje. Ani rozhovor by přece nebyl možný, kdybychom se nemohli vztahovat k tomu, co jsme už řekli a na co navazujeme.

Většina lidí je ve svých obydlích obklopena obrazy, předměty a často i lidmi ztělesňujícími pouze minulost. I zde zůstává zachována souvislost s vlastním vývojem a vývojem rodiny. Tato tradice nás však obklopuje i tehdy, když ji nepotřebujeme; může nám dokonce bránit v přístupu k plnější přítomnosti a k možnostem dalšího vývoje. Avšak s obsahy minulosti, které oživuje sen, je tomu jinak. Zkušenost ukazuje, a zde je možné mluvit pouze o zkušenosti, že sen přichází pouze s tím, co se nás právě *ted'* týká. Ať už proto, že se něco sice událo, ale nestalo se to předmětem zážitku, a sen nám to znovu předkládá, nebo proto, že nějaká minulé událost stála na počátku nynější situace, a chceme-li jí rozumět, musíme se vrátit nazpět; nebo proto, že sen opakuje zdánlivě stej-

nou, ve skutečnosti však pozměněnou situaci, v níž lze nalézt nejpřiléhavější obraz a podobenství toho, co se nyní děje. Řečí *osobních vzpomínek* promlouvá většina snů. Tyto vzpomínky mohou přitom sahát od zážitků z předšlého dne, jež máme dosud čerstvě v paměti, až do nejvzdálenějších dnů dětství, tedy až do druhého roku života. Někteří psychologové se domnívají, že již traumatizující zážitek zrození a to, co posléze prožívá malé dítě, se ve snu vynořuje jako obtížně interpretovatelná, ale nesmírně významná událost.

Sen je strážcem tradice, ale zachází s ní velmi volně. Vše, co se kdy stalo a co nabylo živé podoby, mu slouží jen jako látka k zobrazení přítomnosti, nebo jako obraz budoucnosti. Bylo by omylem se domnívat, že sny, přivádějící nás nazpět do minulosti, která byla možná krásnější než přítomnost a zaplněná milovanými lidmi, nám nabízejí útočiště, kam se smíme uchýlit před vážnými problémy přítomnosti. Sen má vždy na mysli spíše přítomnost. Sen o krásných časech minulosti chce možná vnést právě něco ze své plnosti do naší přítomnosti, což se může stát počátkem nového postoje k životu nebo nové životní etapy.

Tím, že ve snu jsou bez našeho přičinění vzájemně spojeny minulost a přítomnost, zůstává v průběhu času zachována kontinuita, jednota našeho života. Jsme však nejen spojení s minulostí prostřednictvím svých *osobních zážitků*, ale patříme také jako lidé lidstvu a jeho *dějinám*. Onen velký archivář, můžeme-li zůstat u našeho přirovnání, má k dispozici nejen obrazy a zprávy z naší individuální minulosti, ale vůbec vše, co se v minulosti kdy přihodilo, má tedy k dispozici i obrovskou zásobu praobrazů z celých dosavadních lidských dějin. Těch používá tehdy, když naše nitro individuálně prožívá některou z prázákladních situací lidské existence.

Archetypy

„Proč tolik rozruchu kolem nového, když to nejstarší je mnohem víc než to nejnovější!“, čteme v kulturněpolitickém článku jednoho časopisu. Nejstarší a nejnovější jsou dva póly, které si odpovídají. Přitom to nejstarší je v nás připraveno vyjádřit pomocí svých obrazů to nejnovější, co právě prožíváme. Nejstarší obrazy lidstva uchovávané v našem kolektivním nevědomí, aby je bylo možné kdykoli znovu použít, obsahují zárodek a podobenství přítomného i budoucího života. Ve snech k nám přichází to, co je nejstarší, a my díky tomu spojujeme svou přítomnost s budoucností.

Tyto úvahy nás přivádějí k mimořádně důležitým pojmům komplexní psychologie, k pojmům *archetypická situace* a *archetypický symbol*. Teprve na základě těchto klíčových psychologických jevů je vůbec možné pomýšlet na výklad snů.

Všude kolem nás je širý vnější svět. Představujeme si dokonce, že stojíme v jeho středu. Denně se setkáváme s tím, co svět nabízí, a podle možností toho i užíváme. Saháme po tom stále znovu a znovu. Přitom však nejsme s tímto vnějším světem totožní; stojíme naproti němu, a to i tehdy, kdy vstupuje do svého vědomého i nevědomého života. Obrazy a dění světa jsou jako látka individuálního prožitku každému člověku k dispozici. Jsou rovněž *jedním* z velkých zdrojů, z nichž čerpají sny. Jiným takovým velkým zdrojem je nejniternější vrstva psýchy, *kolektivní nevědomí*, v němž má kořeny naše *Já*. I tento zdroj patří všem, i z něj může čerpat každá individuální psýcha. A ani s tímto světem nejsme totožní. I tento svět je naším protějškem, ačkoli z jeho zdrojů čerpá jak naše osobní nevědomí, tak i naše fantasie a sny, a velmi často je jím ovlivněno i naše *Já*, aniž by si toho bylo ovšem vědomo.

Tento nejnaternější kolektivní svět je tedy druhou velkou zásobárnou nejkrásnější látky, z níž jsou upředeny naše sny. Tato látka má ve snech podobu prapůvodních obrazů, resp. archetypických symbolů.

Jestliže jsme tímto způsobem vymezili niterný svět, který moderní psychologie označuje jako *kolektivní nevědomí*, nezbavuje nás to nutnosti objasnit podstatu a původ této prapůvodní látky, objevující se ve snech. Těmto prvkům nevědomí, jejichž podoba se neustále mění a jejichž bohatý obsah lze postihnout pouze intuitivně, je možné se přiblížit jen tak, že je popíšeme. V „prapůvodních obrazech“, jak je Jung nazval podle jednoho výrazu *Jakoba Burckhardta*, se obrazně vyjevuje všechno to, co psýcha lidstva od samého počátku v nejrůznějších zážitcích stále znovu zakoušela — jako pokrok a úpadek, štěstí a nebezpečí, zápas se silami přírody, se zvířaty a lidmi. Archetyp obsahuje rovněž tradiční a dávno zapomenuté obrazy lidského vztahu k „vyšším“ a „nižším“ mocnostem; skrývá v sobě tedy velké náboženské symboly. Po staletí lidé prožívali jasnost dne a temnotu noci, a tento věčný rytmus se hluboce vtiskl do jejich duše. Zakoušeli příznivé i nepříznivé stránky jednotlivých ročních období. Zůstali co nejtěsněji spojeni s nepřetržitým procesem vznikání, bytí a zanikání. Vynalezli oheň, aby si pomohli ve svém nuzném postavení, zkontrolovali zvěř tak, aby jim sloužila, a po mnoho tisíc let se strachovali zimy a divokých zvířat, jež zůstala nezkrocená. Uprostřed užšího nebo širšího společenství rodiny, rodu nebo kmene prožívali lidé mládí a dospělý věk, měli zkušenosti s rodiči a jejich smrtí; objevovali svou pohlavní přirozenost jako muži či jako ženy a plodné spojení pohlaví; mateřství a otcovství se staly významnými životními formami, jež se vyhnuly jen málokomu. Zázrak narození dítěte a dospívání chlapců a dívek pozorovali dospělí s pocity blaženosti.

Život společenství, ale i zápas jedince a velkých přírodních seskupení vytvářely stále znovu se opakující situace, pro něž bylo typické určité chování a prožitky. Rozvíjející se kultura dosáhla pomocí vynálezu vozu a ochočení zvířat vzdálenějších krajín; čluny a lodě překonávaly obávané vodní toky, mosty překlenuly, zpočátku primitivně, později dokonalejším způsobem, potoky a řeky. Vznikly společenské životní formy a udržely se přes všechny změny svých vnějších forem po celá staletí.

Mohli bychom pokračovat, ale ne do nekonečna! Neboť *existuje jen velmi omezené množství základních lidských prožitků*: i jedinec má v průběhu života jen několik bytostných zážitků, jejichž obrazem je archetyp. Archetyp je stále znovu se opakující děj, jakýsi výtah ze všeho podstatného, co se kdy na zemi událo a co se bude dít stále znovu. Neustálé opakování těchto prapůvodních obrazů jim zřejmě propůjčilo zvláštní působivost. A jako působivé obrazy se předávají z generace na generaci.

Množství archetypových symbolů je rovněž omezeno. Jsou to však skutečná centra životní energie. *Jung* jednou poznamenal, že v případě typických postav nevědomí jde v zásadě o něco podobného, co můžeme vidět v přírodě jako neustálé opakování určitých morfologických a funkčních vzorců. Jsou to „apriorní formy neboli biologické normy psychické činnosti“. Naše *Já* jimi nedisponuje; spíše jsou každému člověku od počátku dány jako vrozené dědictví. Aniž bychom si to uvědomovali, chováme se podle nich. A jednáme-li podle nich, jednáme správně. Nejen tělesné funkce, probíhající z velké části bez našeho vědomého přičinění, ale i duševní a duchovní život se odedávna děje ve „vyjetých kolejkách“, které lze stěží opustit, aniž by to mělo nepříznivé následky. V rozhodujících životních situacích se chováme tak, jak se lidé chovali vždy, ať už jde o chvíle štěstí nebo nouze, o pospolitý život rodiny, při

každodenní práci, a především tehdy, když stojíme před nějakým neobvyklým rozhodnutím. Hluboký základ života a typické lidské chování zůstává stejné, i když má u každého jednotlivého člověka charakteristické individuální rysy. Proto také můžeme, mimochodem, rozumět tomu, co lidé dělali v minulých dobách, tedy jejich dějinám, a především velkým uměleckým dílům, podávajícím obraz toho, co je v lidském životě obecné a trvalé.

Snad ještě výstižnějším přirovnáním, i když pochází z oblasti, jež je mnohým čtenářům cizí, je přirovnání archetypů k oněm formujícím silám, které přísně zákonitým způsobem dávají vykrystalizovaným kapalinám zcela určitý, pro ně typický krystalický tvar. Je to patrné již na příkladu vody, z níž vznikají sněhové vločky. Také psychický život probíhá podle zákonů neviditelných, určujících sil, které jej formují. Psychologie se snaží pojmově je zachytit; ve snech a vizích se jako obrazy nevědomí vynořují před naším vnitřním zrakem, jenž je obdivuje a prožívá.

Takové velké a prastaré obrazy se ve snech objevují za velmi charakteristických okolností, totiž tehdy, když v životě člověka nejde již jen o čistě osobní záležitosti, týkající se pouze jeho soukromého života.

Sny reagují, jak známo, také na denní zážitky. Jak o tom ještě budeme hovořit, jde většinou o takzvané drobné sny, sny každodenní. Archetypické obrazy a symboly se tedy neobjevují tehdy, když jde například o nabídku toho či onoho pracovního místa; nevyjadřují se k otázce, zda máme příští týden odjet na dovolenou, nebo raději zůstat doma. Kolektivnímu nevědomí v nás je lhostejné, zda své zasnoubení oznámíme počátkem září, nebo až v říjnu, ani se nezajímá o termín, kdy vyměníme svůj byt. Vyřizování těchto drobných záležitostí přenechává vědomí, jemuž ostatně náleží. Archetypické obrazy se naproti tomu začínou výrazněji projevovat tehdy, když se problémem sta-

nou obecné lidské motivy, hluboké životní zážitky nebo další vývoj osobnosti. Vynořují se tehdy, když náš život překoná určitou etapu svého vývoje a dospívá do vyššího stadia. Toto vnitřní dění, k němuž u většiny lidí během jejich života nutně dochází, je tedy provázáno těmito nestárnoucími obrazy, nikdy neztrácejícími lesk ani svěžest. „Dítě“ tu bylo vždy, a vždy ztělesňovalo obraz dalšího pokračování života a nadějných vyhlídek do budoucna. Ženy se ocitají blízko samého středu své osobnosti, když se jim zdá, že čekají dítě (později uvidíme, že i muži mohou očekávat své „dítě“). Ve všech dobách byly matky ztělesněním lásky a mateřské péče, ale také majetnického vztahu k tomu, co patřilo do jejich hájemství. Proto je matka jako typická postava, jako „Velká Matka“ věčná. Ve všech dobách byl „bojovníkem“ ten, kdo nebojácně čelil smrti; „cestovatelem“ ten, kdo poznal hodně cizích krajů a kultur. V každé době jsou „mladí“ stejně jako „staří“; vždy tu byla bída a úzkost, a život vždy nabízel člověku své dary. Stavěly se „domy“ a „oheň“ je stravoval. Řeka a jezero byly vždy podobenstvím života.

To vše jsou prastaré symboly. Jestliže ve svém nitru nebo ve vnějším světě narazíme na nebezpečné místo, nebo se dostaneme do vážného konfliktu, ale také když nás potká některá ze vzácných radostí života, sahají sny k těmto pradávným obrazům — archetypickému chování a myšlenkám lidstva, které se dokázalo, přes všechny otřesy, nakonec vždy dostat ze všech krizových situací. Navazujeme na jeho prastarou zkušenost, která se nám ovšem podává jen zřídka v racionálních, jednoduchých formulacích, nýbrž spíše ve velkých podobenstvích.

Obrazu ve snu, vztahujícímu se k těmto niterným obsahům, dokážeme ovšem porozumět jen za pomoci vykladače, který se v těchto podobenstvích vyzná. Buď my sami, nebo s pomocí vykladače přicházíme do styku s energií,

nashromážděnou v „nádobách“ oněch pradávných obrazů. *Nietzsche*, který ovšem mnohé souvislosti pouze tušil, řekl, že „ve spánku a snu proděláváme ještě jednou úděl lidstva“ a čerpáme při tom ze zásob nashromážděných na základě zkušenosti nesčetnými předcházejícími generacemi v podobě symbolů.

Čím hlouběji se zabýváme tímto fenoménem, bez něhož je porozumění snům nemyslitelné, tím více v nás sílí přesvědčení, že v archetypu se život slil do velkého obrazného vzorce. Setkání s ním — ve snech a při výkladu snů — nás uvádí do vnitřního řádu. Zaujímáme tím stanovisko opírající se o to, co přetrvává a co je ve vyšším smyslu „obvyklé“.

To, co je obecně a původně lidské, co zůstává skryto za jednotlivou lidskou existencí a jejími zdánlivě nahodilými činy, promlouvá ve snech pomocí obecně závazných obrazů. Není to tedy už pan B., kdo vstupuje do našeho pokoje, ale velký šedivý muž, který má možná na hlavě klobouk s širokým okrajem, je zahalen do pláště, a je to velký cestovatel. Tato postava v nás zneklidní to, co až příliš toužilo po klidu a pohodlí. — Možná že jsme ještě nikdy nebyli u moře, nestanuli jsme na divokých horských hřebenech, neputovali nekonečnými sněhovými pláněmi nebo přes zasněžené hory; ne každý zažil hrůzy války a mnozí lidé už nevědí, jaký klid přinášejí duši chrámové prostory. Ve snu se však prudce vzdouvají vlny kolem naší ohrožené lodi; překračujeme divokou průrvu ledovce, bloudíme zledovatělou zimní krajinou. Ocítáme se ve válečné vřavě a nevíme, zda z jejich hrůz vyvážneme živí. Všude kolem nás jsou krásné chrámy a tvář bohů nebo boha září. Někomu se poštěstilo najít zlatý poklad. Ve snu jej vidí, jak se trpytí, a možná jej stráží drak nebo děsivý obr. Toto vše tvoří jeden velký, velkolepý jazyk snů. Je nahony vzdálen našemu obvyklému způsobu života s jeho psacími stroji, normova-

ným vybavením bytu, novinami, poštovními poukázkami a zemědělskými nástroji pokročilé techniky. V posledních letech však tento prvopočáteční svět ve své nejdopornější podobě vtrhl do normálního života evropského lidstva a připomněl mnohým trpké počátky lidského bytí.*

Stává se pozvolna obecně přijatým psychologickým poznatkem, že „velké sny“ se výrazovými prostředky a způsobem vyprávění do značné míry podobají mýtům a pohádkám. Ty nejsou ničím jiným než ztvárněnou, upravenou a po staletí předávanou zkušeností lidského osudu. Sny se od nich liší pouze tím, že jim chybí formálně uspořádaná podoba a na první pohled zřejmá smysluplná souvislost. Našemu vědomí nepřipadají tak blízké a působivé jako báje o Herkulovi, mýtické příběhy o Baldurovi a zlém Lokim, jako pohádka o trpaslíkovi, který nechtěl prozradit své jméno, o Šípkové Růžence, která toužila po probuzení ze spánku. Ve snech a mýtech se však projevuje stejná tvůrčí obraznost. I tam, kde rozdílným způsobem argumentují, hovoří nicméně stejnou řečí. Udivující a neobvyklé řeči velkých snů lépe porozumíme, známe-li velké mytologie antických národů, například řecké a germánské báje, evropské a asijské pohádky, a víme-li něco o tom, co si vyprávějí přírodní národy, žijící dosud v magickém světě představivosti. Nesmíme ovšem opomenout ani četbu legend svatých, ať už patří do západní nebo východní kulturní tradice. Řeč snů bude připadat bližší také tomu, kdo zná díla velkých básníků. V nich se neodráží nic jiného než osud člověka v individuální podobě hrdiny. Básně vyprávějí o tom, co se nám může přihodit od kolébky až do hrobu.

Význam archetypového světa obrazů, této velké galerie všech základních životních situací, lze sotva přecenit. Ne-

* Kniha byla psána počátkem 40. let. (Pozn. překl.)

boť tato vrstva živých, směrodatných a podněcujících vzpomínek lidstva je určujícím faktorem psychického života samého. Bez tohoto psychického prázakladu se nelze obejít. A i kdyby to bylo možné, nikdy by k tomu nemělo dojít. Jinak by nám totiž zůstalo pouze naše malé a omezené *Já* se svou nepatrnou zásobou osobních vzpomínek. Každá bytost by byla sama o sobě ztracenou a nicotnou jednotkou, ostrovem, který není spojen pod pěnou dní s ostatními ostrovy, ostatními lidmi. Postrádali bychom spojení se svou minulostí a žili bez zárodků budoucnosti. Zbyl by človíček, který se vzdal veškerého dědictví po předcích a sám sebe vyčlenil z velkého plánu všeho živého.

Nelze ovšem popřít, že jsou lidé, kteří se směšně naprují a chovají se tak, jako by před nimi na světě nebylo nic a ani po nich by se už nic významného nemělo stát. Kolik lidí si myslí, a to zdánlivě bez jakékoli domýšlivosti, že jejich osobní problémy jsou něčím, co tu ještě nikdy předtím nebylo; nikdo ještě netoužil tak jako oni, nikdo tolik nemiloval, necítil takovou nenávist. Co se děje jim, je něčím neslýchaným, co se ještě nikdy nikomu nestalo. Kdo se zamýšlí nad osudy ostatních lidí a listuje stránkami dějin, a přesto nedospěje k jinému názoru, tomu to předvedou sny pomocí svých velkých, často temných obrazů. Je na něm, aby smysl těchto obrazů přijal, anebo odmítl. Měl by si však uvědomit, že život byl vždy takový, jaký je dnes, a to již po dlouhá tisíciletí; tak by se stal členem velkého bratrství všech lidí, bez ohledu na dobu, v níž žili. C. G. Jung poznamenal jako lékař: „Archetypy byly a jsou psychické mocnosti života, které vyžadují, abychom je respektovali a zcela zvláštním způsobem dbali o to, aby se jim v životě dostalo možnosti projevu. To ony vždy poskytovaly člověku ochranu a uzdravovaly ho, a jestliže dojde k jejich narušení, má to za následek *perils of the soul* — ohrožení duše — známé z psychologie přírodních národů.

Archetypy jsou totiž nepochybně také příčinou neurotických či dokonce psychotických poruch, neboť se chovají přesně tak, jako se chovají zanedbávané nebo zneužívané tělesné orgány nebo organické funkční systémy.“ Řeč archetypů je řečí lidstva. Jestliže svým vědomým způsobem života odpovídáme stejnou řečí, pak je s námi vše v pořádku. Pro toho, kdo se nevyzná ve snech, však není snadné tomuto jazyku velkých snů skutečně porozumět a slyšet, co v tak neosobních obrazech v něm samém k němu promlouvá.

Jakmile se ve snech začnou objevovat prastaré symboly, lze to pokládat za známku počínající zralosti. Aby se v našem životě uplatnilo i všechno to, co dosud zůstávalo v pozadí, probouzí se nejhlubší nitro naší duše a promlouvá skrze sny. Tak se setkáváme s tím, co rovněž patří do našeho života, a napojujeme se tak na celistvost svého bytí. Díky tomu se „zcelujeme“.

Symbol

V každé knize o snech, která chce být považována za vědeckou, zaujímá pojem symbolu přední místo. Tento mocný, v sobě samém uzavřený prvek snu je třeba nejprve vyloužit, tj. převést pokud možno do logického jazyka vědomí.

Mluvíme o symbolu a symbolickém chování. Tam, kde je náboženství dosud živé, není třeba klást otázku, co to je symbol. Není nutné to vysvětlovat. Například v křesťanských zemích se mocným symbolem stal kříž. Je to neobvykle obsažný symbol, plný působivých představ, a pojí se k němu nejrůznější psychické zážitky. Již záhy se kříž se svými čtyřmi rameny stal znamením orientace, ukazujícím do čtyř světových stran. Křížují se však v něm i různé směry našeho bytí. Kromě toho rozčleňuje i pro-

stor. Jako svastika je podobenstvím slunečního kola, tj. slunce, a v jeho oběžném čase i času samého.

Mimořádný význam však kříž, kdysi jen obyčejný popravčí a mučící nástroj, získal Kristovou smrtí na Golgotě. Nejnížší bylo pozvednuto do výšin; z mrtvého dřeva se kříž stal stromem života, místem spásy, a tím i znamením spásy. Kristus na něm trpěl, a proto se dává do souvislosti s utrpením vůbec: Vezmi svůj kříž! Ve smrti na kříži zvítězil Kristus podle křesťanské víry nad smrtí; tím se kříž zároveň stal znamením smrti, ale také vítězství, totiž vítězství nad každou smrtí — útěšnou jistotou zmrtvýchvstání, nového života. Křesťanská církev všech vyznání si kříž zvolila za svůj hlavní symbol a vybojovala pod ním svá vítězství. Jak bohatá škála významu se skrývá v tomto obyčejném kusu dřeva!

Jaké množství psychické zkušenosti, kolik živých myšlenek se váže k symbolické postavě „matky“, „dítěte“, nebo k takovým jevům, jako je práh „brány“, vchodu a východu, kolik asociací se vyrojí, když na obloze psýchy ve snu se objeví nebeská tělesa, „slunce“, „měsíc“ a „hvězdy“!

Nejlépe se podařilo vyjádřit povahu symbolů, které nelze pojmově nebo vůbec racionálně nikdy plně postihnout, basilejskému znalci mytologie *J. J. Bachofenovi* v pojednání o symbolice hrobů: „Symbol probouzí představivost; slova umějí jen vysvětlovat. Symbol dokáže rozeznat všechny struny lidského ducha současně; slova jsou nucena soustředit se vždy jen na jednu jedinou myšlenku. Symbol zapouští kořeny do nejhlubších vrstev duše; slova se dotýkají jako lehký vánek jen povrchu rozumu. První je obráceno dovnitř; druhé navenek. Jen symbol dokáže spojit nejrozmanitější jevy do jednoho celkového dojmu; slova probírají jednu věc za druhou a vždy jen po kouscích přivádějí k vědomí to, co má být pochopeno celistvě, a proto to duše musí zachytit jedním pohledem. Slova dě-

lají z nekonečného konečné; symboly vedou ducha přes hranice konečného a proměnlivého do říše nekonečného, jsoucího světa.“

V symbolu jakoby se zhušťovala psychická zkušenost, která se tak proměňuje v tryskající život ve zvláštní nádobě. Symbol je mnohem víc než jen pojem; stačí připomenout symbol panny, „božského dítěte“, zvířecí symboly a symbol chleba a vína. S tím, jak v symbolu získaly tvar prazákladní lidské prožitky — což se samozřejmě děje vždy nevědomě — vlila se do něj také energie a síla, obsažená v těchto prožitcích. Když se ve snu nebo během dne setkáme s velkým symbolem, působí na nás proto často tak fascinujícím dojmem. Na druhé straně mohou symboly na nějakou dobu ustoupit do pozadí. Jsou součástí procesu, v němž božové mění svou podobu.

Každý symbol je výrazem psychického dění, psychického obsahu, který by jinak zůstal nevyjádřen. Život je vlastně možné prožít a nazřít jen v podobenství. Nikdy se však nedá plně vtěsnat do úzkého mocenského rámce intelektu; neboť část sice chápe celek, ale nikdy nemůže být tímto celkem.

I symbol však má svá omezení; může vyjádřit jen jeden, byť mnohovrstevný a mocně působivý obsah, nevyjádří však vše; proto se ve snech symboly vzájemně prolínají. Symbol, jenž se poprvé objeví ve snech, obvykle nedokáže vyjádřit také druhou stránku, druhý aspekt psychického života. Zůstává oddělen od ostatních symbolů. *Jung* zdůrazňuje v souvislosti s kultovními symboly, že jsou jen omezeným a podmíněně platným vyjádřením určitého transcendentního obsahu. Symbol je sice *nejvhodnějším* výrazovým prostředkem, nedokáže však plně vyjádřit mystérium, o němž hovoří. Symbol je skutečně tím „nejpůsobivějším projevem“ duše, tajemstvím života, který se neustále proměňuje, a přitom si zachovává svou podobu.

Žít v souladu se symboly a v případě nutnosti přeložit jejich tušený smysl do racionálních pojmů znamená přiblížit se tajemství života, do něž jsme ponořeni. Jen tak se můžeme přizpůsobit jeho rytmu a žít v souladu se světem i se sebou.

Lidská psýcha je při tvorbě symbolů neúnavná. Neváhá použít jako symbolů i nových jevů, například moderní techniky. Ve třetí části této knihy se lze dočíst, jak moderní dopravní prostředky, vlak, automobil, elektrárna apod. se stávají nositeli symbolického významu. Podobně využívají sny k symbolickým účelům i kina a rozhlasu. Dnešní badatelé v oblasti mytologie by ovšem těmto podobenstvím ze světa moderní techniky, obchodu a vědy odepřeli charakter skutečných symbolů; psýcha se však o klasifikace nezajímá! Uvedené nové symboly nepůsobí sice ještě tak intensivně jako dosavadní archetypické, prapůvodní symboly. To však neznamená, že by se dál nemohly v průběhu doby významově obohacovat. Teprve po tisíciletích se z nich mohou stát symboly, z nichž bude mít jistě radost i ten nejprísnejší badatel vzdálené budoucnosti.

Slovní rčení

Řeč, jíž lidé mluví, je bohatá na navyklá rčení. V těchto rčeních se obraz obecných lidských situací, které se často opakují, stává jazykovým podobenstvím, jež se denně používá buď v původním, nebo přeneseném smyslu. Co bylo srovnáním, stává se slovním obratem, jehož původní význam byl již zastřen.

Kdo si například ponechává otevřená „zadní vrátka“, má tím prostě na mysli možnost nenápadného úniku. Nemá před očima otevřená dvířka domu, jimiž může pro-

klouznout do vedlejší ulice a vyhnout se tak nepříjemnému setkání. Jestliže o něčem nebo o nějakém člověku řekneme, že „se dostal na nesprávnou kolej“, máme na mysli nanejvýš nesprávný směr cesty, ne však skutečnou kolej na železniční křižovatce.

Lidé s bohatou a pohotovou fantasií ponechávají jen zřídka srovnávací prvek ve rčení zcela bez povšimnutí; lidé bez představivosti se drží pouze rčení samého. Bez ohledu na to se však ve všech snech, které používají rčení, zachoval princip analogie. Čtenáři si možná vzpomenou na roztomilou dětskou hru zvanou šarády. Jedno dítě vyleze druhému na záda a sklouzne hned zase dolů; ostatní mají uhodnout, co to znamená. Šaráda se uhodne, jestliže někdo přijde na to, že se tím názorně předvedlo rčení: Vlez mi na záda!

Některé drobnější výjevy ve snech jsou takovými šarádami. Představují situaci odpovídající příslušnému rčení. Této jednoduché řeči snů se lze při troše cviku velmi rychle naučit — ovšem jen za předpokladu, že známe lidová rčení. Té vrstvě nevědomí, jež je vědomí nejbližší, jsou dobře známa; a to i tehdy, když už o tom nevíme.

Jestliže jsme „na pokraji svých sil“, můžeme mít sen, v němž skutečně sedíme vyčerpaně na okraji svahu nebo postele. Jeden poněkud natvrdlý, nešťastně zamilovaný muž, jehož zbožňovaná o něm nechtěla ani slyšet, bydlel na okraji města v domku s velkými venkovskými vraty; tomu se zdálo, že nějaké tele stojí před jeho domem a tupež zírá na vrata jeho domu. Jednomu muži se zdálo, že tešáci rozebírají před jeho očima poněkud zchátralý, mnohokrát opravovaný most; zavolali ho, aby jim pomohl odnášet těžké trámy. Z rozhovoru s ním vyplynulo, že již delší dobu pomýšlí na to, že přeruší styky se svým obchodním partnerem, který v něm od samého počátku vzbuzoval pochybnosti: chtěl tedy „strhnout most“ mezi

sebou a tímto partnerem. Že v tomto směru již ve svém nitru přiložil ruku k dílu a že musí na sebe vzít hlavní tíhu tohoto rozhodnutí, mu z výkladu snu bylo nyní úplně jasné.

Ve snu si toho někdy na sebe „příliš naložíme“ a vlečeme pak tuto nejroztodivnější zátěž s sebou. Leccos se tu „vyjasní“. Někomu „teče mléko po bradě“, jiný odhazuje „dětské střevíčky“.

Při posuzování snů, v nichž se odehrávají téměř dětské věci, buď před našima očima, nebo s námi samými, je třeba zvážit, zda se nám tu nepředvádí nějaké chování v podobě rčení nebo přísloví. Někdo „zůstane viset“, nebo „se drží něčí sukně“. Když je nejvyšší čas, je „za pět minut dvanáct“, když je naopak už příliš pozdě, je „pět minut po dvanácté“. Je na pováženou, když si někdo „řeže pod sebou větve“. Někdo si „spálí prsty“, a sen mu to předvede i s bolestí z popálení. Podobně je to s tím, kdo „jde hlavou proti zdi“. Výmluvné je, tlačíme-li ve snu před sebou namáhavě „káru“, nebo když se do ní „zapráhneme“. Je velmi výmluvné, když „pokulháváme“ za svými přáteli. A je velmi zlé, když někdo „dostane košem“ už ve snu, a teprve pak ve skutečnosti. Ve snu jsme nuceni podívat se na věc „z druhé strany“. Jestliže někdo ve snu kašle, může to znamenat, že se přezíravě chová k nějakému svému problému: „kašle na něj“. Žena, která se ke všemu stavěla velmi pesimisticky, se náhle rozpomněla, že ve snu nosila tmavé brýle; těmito „tmavými brýlemi“ se dívala především na lidi ze svého nejbližšího okolí. Musíme se také zmínit o jednom muži, který byl typicky mužským způsobem zcela zaujat svými společenskými úkoly a úspěchy. Ke své hrůze měl sen o tom, že trpí nedomykavostí srdeční chlopně. S velkými obavami navštívil hned ráno lékaře. „To by se mi teď vůbec nehodilo!“ Prohlídka však neprokázala žádnou organickou vadu; na zpáteční

cestě mu došlo, že jsou to jeho city, to, co se týká srdce, s čím to ve skutečnosti „neklape“.*

Ze všech těchto příkladů je zřejmé, s jakým potěšením a často i humorem používá ona vnitřní instance, tvořící sny, běžných rčení, aby bez zbytečného vymyšlení vyjádřila určitou situaci. Proto nechá ve snu něco pohrbit a „zarůst trávou“, svěží zelenou trávou snů.

Mohli bychom pokračovat v uvádění podobných příkladů, ale pro náš účel to již postačí. Neboť ve snu je tomu stejně jako v životě: kde jde o velké věci, kde jde o bytí či nebytí, tam přejde každého chuť na rčení a laciná moudra. Ani duši nedovoluje ohleduplnost použít v působivých snech, týkajících se velkých a závažných témat lidského života, běžných rčení s jejich bezstarostným vtipkováním. I sen přísně respektuje vznešenost opravdového utrpení tím, že pečlivě volí své výrazové prostředky. O to více však hýří nápaditostí, vtipností a humornými přirovnáními všechny ty nepřilíš závažné sny, jejichž účelem je přimět toho, komu se zdají, aby poněkud změnil svůj způsob života.

Sexualita jako podobenství

Žádný rozumný člověk nepopírá velký význam sexualitu a erotiky v životě člověka. Proto ani nevidí důvod, proč by se tyto tolik důležité věci lidské existence neměly objevovat ve snech. Zároveň se ovšem nebude domnívat, že sny pojednávají jen o sexuální tematice a ponechávají stranou veškeré zbývající bohaté projevy lidského života, sahající od jeho pozemských forem až po duchovní sféry.

* Německy se nedomykavost srdeční chlopně řekne „Herzklappenfehler“. (Pozn. překl.)

Ten, kdo se zabývá sny, by neměl být prudérní; neměl by si zakrývat oči před jednou z nejmocnějších hybných sil lidského života a myslet si, že když se na to nebude dívat — a ostatní lidé právě tak — přestanou tyto věci existovat. Jako by se někdy příroda, a to i psychická „příroda“, řídila podle toho, jaké vysvědčení jí vystavíme, nebo se jednoduše nechala prohlásit za neexistující, a to jen proto, že se nám projevy její primární životní energie nezamlouvají. Sen si nebere servítky, nezakrývá si stydlivé oči. Sen jako přirozená součást našeho celkového psychického založení přináší moudrý poznatek, že přirozené věci nejsou ani dobré, ani zlé, ale že prostě *jsou*; že jejich velký úkol spočívá v tom, aby působivými, a je-li to nutné i drastickými prostředky sloužily zachování života. Život musí pokračovat. A k tomuto účelu potřebuje i sexualitu s jejím psychickým vyzařováním. Život pouze požaduje, aby sexualita, stejně jako každá jiná síla, měla své přiměřené místo, a aby Eros nepřekračoval vymezený okruh své čarovné působnosti. Vnitřní instance našeho bytí si proto vyhrazuje právo použít i podobenství sexuálního života jako výrazového prostředku, stejně jako to dělá se všemi ostatními jevy tohoto světa, ať už jsou jakéhokoli druhu.

U každého snu si můžeme položit otázku: Znamená něco sexuálního? Promlouvá snad skrytým způsobem, ve formě podobenství o něčem jiném, o této touze, této nutkavé obšťastňující i ničivé síle? Kdykoli však sen sáhne po obrazech ze sexuálního života, měli bychom se nejprve podívat sami na sebe a ptát se, co nám tím chce sen sdělit. Proč musel použít právě *tyto* obrazy, co jimi vyjádřil, co jimi kompenzoval nebo redukoval, jaké spojení s elementárními silami naší existence chce obnovit? Protože jsme zvyklí přistupovat k takovým obrazům velmi konkrétně a myslet velmi konkretisticky, je nutné, abychom

neztráceli ze zřetele další významové možnosti: sexuální obraz může totiž znamenat také něco nesexuálního. Jak víme, Freudova psychoanalýza se pohybuje téměř výhradně opačným směrem — pro ni i to, co není sexuální, se stává sexuálním.

Ve své inteligentní, lidsky hřejivé knize *Sny jako léčba duše* říká švédský psychiatr Bjerre: „Pokud někdo dojde elementárně-analytickým způsobem k závěru, že sexualita je součástí všech obrazů vyskytujících se ve snech, je to asi stejně objevené, jako kdyby zjistil, že všichni lidé mají pohlavní orgány, nebo že uhlík je nezbytnou součástí všech organických tkání.“

Přesto má sexualita a její rozvinutá životní forma, erotika, natolik velký význam pro každého člověka, že pokud obrazy a příběhy na toto téma ve snech zcela chybějí, svědčí to buď o velmi vážné poruše ve vztahu k těmto přirozeným požadavkům života, nebo o úplné ztrátě zřetele na přirozený cíl zachování druhu.

Podprahové střídání přílivu a odlivu erotických projevů, onen eroticko-fysiologický vdech a výdech sexuálního životního rytmu se samozřejmě odráží i ve snech. S tím také souvisejí i měsíční fáze ženy, které při posuzování a výkladu snů žen mladšího věku nelze přehlížet.

Sny však jen zřídka používají — méně než by se předpokládalo — čistě sexuálního, dalo by se říci tělesného jazyka. To svedlo *Freuda* k domněnce, že nahá sexualita podléhá ve snech zásahům cenzury, která ji zakrývá, přičesává a jaksi odlehčuje s ohledem na morálku a dobré vychování těch, v jejichž snech se vyskytuje. Tak tomu však zjevně není. Spíše se zdá, že pro režiséra či tvůrce obrazů snu je instinktivní, animální stránka lidských pudů naopak velmi důležitá, což je také důvod, proč se ve snech tak často vyskytují zvířata v roli nositelů podobenství. Býk, kůň, pes, had v nás vypovídají o tak či onak

utvářených pudových silách a jejich intenzitě. Z výkladu těchto snů se lze snadno dozvědět o síle našich sexuálních sklonů a žádostí.

Vlastní pohlavní orgány řadí režie snů do skupiny vegetativních forem. Proto se určité druhy ovoce a zeleniny, jež je svým tvarem připomínají, stávají jejich podobnostvím. O tom lze nalézt v souboru symbolů ve třetí části naší knihy dostatek dokladů. Že tyto orgány se znázorňují také pomocí mnoha jiných obrazů, přičemž jejich funkce se žertovně spojuje s určitými lidskými činnostmi, je zřejmé každému, kdo zná lidovou mluvu. Jak na to už kdosi poukázal, ve francouzštině existuje přes šest set výrazů k označení pohlavního spojení. Sexuální život se v důsledku své mimořádné závažnosti v lidském životě prosazuje i v jazyce v podobě nekonečné rozmanitosti pojmů a výrazů, jimiž je označován. Tato označení jsou součástí lidové řeči, pokládají se však všeobecně za neslušná. Sny jich však přesto hojně používají, často k pobouření těch, jimž se zdají. Drsná mluva těchto snů klade střídavě důraz hned na tu, hned na onu stránku toho, co člověk prožívá během pohlavního aktu. Protože tyto variace mají jen zřídka větší význam, není třeba je brát příliš vážně; jsou to spíše radostné než tragické stránky milostných her. Mimořádně: je lepší mít vlastní hodnotné milostné zkušenosti, než po nich pátrat ve snářích, v němž musí být pro úplnost uvedeny i sexuální symboly. Pouze v případě, kdy erotický život není zcela v pořádku a kdy se často objevují ve snech v drsné podobě, je na místě pokusit se o výklad těchto obrazů nepřilíživě slušného obsahu. Psychoanalytická literatura naučila hodně mladých lidí, ženy nevyjímaje, intelektuální nestydatosti. — Sexuální sny mladých je třeba vykládat většinou na fyziologické úrovni. Sexuální a erotické sny v pokročilém, zkušenějším věku znamenají velmi často jiné než tělesné tvůrčí schopnosti.

Kdo vyznává sexuální psychologii, jejímž jádrem je incestní motiv, nalezne v jednom slavném Césarově snu obzvláště důležitý důkaz ve prospěch incestní teorie. César vypravoval, že předtím, než překročil Rubikon a zaútočil na své rodné město Řím, se mu zdálo, že spí se svou matkou. Tento incest však zřejmě neznamenal konkrétní, latentní přání vojevůdce mít nedovolený styk se svou vlastní matkou. Spíše Řím je jeho mateřským městem, Řím jej „porodil“. Byla to strašlivá opovážlivost proti přírodě, již se dopustil, když vši svou mužnou, vojenskou silou vtrhl do tohoto města, aby se jej zmocnil. Z toho spojení Césara a Říma však vzešel mocný potomek — Římská říše.

Velmi názorný příklad zdánlivě sexuálního snu, který však rozhodně není možné vykládat sexuálně, pochází z vyprávění jedné ženy. Ta byla dlouhá léta psychicky ochromena v důsledku velkého neštěstí, které ji postihlo jako matku i jako manželku. Pak jí byl nabídnut významný úkol. A tu se jí zdálo, že nějaký muž neurčité podoby, ale velmi vážný, se s ní spojil skrze její paži. Paží i rukou jí projela ohnivá vlna. Za tímto snem není samozřejmě žádná zvrácená potřeba — nikoli, její vlastní latentní mužská síla si našla cestu do paže, a ta byla oplodněna — nyní mohla znovu jednat, pracovat. Její záslužná práce v oblasti sociální péče dávala tušit, jak mocné bylo toto „oplodnění“. — Takové sny zdánlivě nepřírozených erotických spojení se vyskytují často. Jsou-li nadmíru zmatené, působí znepokojivě, a ti, jimž se zdají, mají pocit, že se jim opět zdá o něčem zcela nesmyslném — jen kdyby ty nesmysly byly o něco slušnější! Jestliže se však naučí zacházet se svými nočními obrazy, vyjeví se jim i smysl těchto sexuálních, nesnadno pochopitelných snů. K tomu je však zapotřebí množství psychologických a kulturně-jinných znalostí.

Je zcela přirozené, když lidé, kteří se nevyznají v hlubinné psychologii, cítí odpor vůči některým obsahům svých snů. Mnoha svědomitým a slušným lidem tak dělají velké starosti sny, jejichž obsah není právě nejslušnější a v nichž prožívají tělesná dobrodružství a navazují nedovolené vztahy. I tak silná osobnost, jako byl *Augustin*, stála v úžasu nad tím, že člověk v bdělém stavu myslí a jedná, jak to odpovídá jeho křesťanskému svědomí a morálce jeho světového názoru, zatímco ve snu vidí, zamýšlí a dělá věci, jaké by si nikdy nedovolil. „Mezi mnou a mnou, jaký to rozdíl!“ — „Nestalo se to skrze mne, ale ve mně.“ Proto *Augustin* děkuje Bohu, že nenese odpovědnost za obsah svých snů.

Položme si již na tomto místě otázku: neneseme za své sny skutečně žádnou odpovědnost? Není to náhodou tak, že sny, samozřejmě v mnohonásobném zesílení, nám předvádějí instinkty, s nimiž náš způsob života není v souladu? Že ukazují na to, co bylo dosud zanedbáváno? Naše sny by zřejmě byly úplně jiné, kdyby náš vědomý život byl integrovanější. Často jsou choulostivé, obscénní sny výzvou, abychom sestoupili do „sklepa“ nevědomí nebo navštívili svou malou niternou zoologickou zahradu, abychom viděli, co je nuceno tam žít, protože se tomu nedostává prostoru, vzduchu ani svobody tvůrčího projevu. Možná že je to k našemu prospěchu, že nás nevědomí neušetří toho, co nám musí sdělit.

Často se stává, že ve snech navazujeme sexuální nebo erotické vztahy s lidmi, po nichž bychom si vůbec nedovolili zatoužit, buď proto, že jsme vázaní sňatkem, nebo nám připadají nedosažitelní, nebo bychom s někým tak „ubohým“ nikdy nechtěli nic mít. V kapitole o výkladu snu na objektové a subjektové rovině budeme hovořit o tom, že ve skutečnosti vůbec nemusí jít o tyto konkrétní lidi, nýbrž že pouze znamenají něco, čemu se v našem nit-

ru podobají. To je pro mnohé útěcha — pro všechny však nový úkol.

Jestliže se někdo cítí pohoršen tím, že sny hovoří a jedná také pomocí pojmů a obrazů sexuálního života, měl by se bez jakékoli zaujatosti zamyslet nad úlohou sexualit a erotiky. Sexuální symboly jsou tak působivé proto, že jsou výrazem tvořivých schopností, mocných pohlavních plodivých sil, uchovávajících život a poskytujících potěšení. Měl by se pokusit přistupovat i k této oblasti života s naprostou samozřejmostí a věcností. Pak nebude sexuální život podceňovat, ale ani přeceňovat, jak se to dnes děje u mnoha lidí. Komu se podaří hlouběji pochopit život a psychologii snu, bude i v tom, o čem sny hovoří sexuálním jazykem, spatřovat podobenství prazákladních, tvořivých životních sil, vycítí jejich závažnost a hravost. Pak bude natolik svobodný, aby jim ve vztahu k sobě i druhým dal zadost, a přitom se nestal zajatcem své vlastní sexuality.

Zesilovač

Pojem zesilovače známe z oblasti sdělovací techniky. Koncentrací větších množství energie se slabý zvuk zesílí, často až nadměrně.

Takový zesilovač funguje zřejmě i ve snech. To, co sny vysloví, získá pomocí zesilovače na hlasitost, stane se jednoznačnější, vyniknou hlavní obrysy tématu. Používá k tomu nepochybně energie, kterou nahromadila archetypová zkušenost lidstva, z níž čerpá i psýcha jednotlivého člověka. Převádí naši osobní vnitřní situaci na ony velké, všeobecně se vyskytující lidské situace, jichž je součástí. Pak proudí z akumulátorů těchto prazákladních situací energie do nádob našich bezprostředních prožitků. Kdy-

bychom nevěděli, že jde o podobenství, museli bychom si myslet, že tu dochází k projevům nepřipadného zveličování.

Například se nám nevede právě nejlépe. Cítíme se zraněni. Sen z toho svým obrazným jazykem a tím, že to zevnitř zveličí, udělá nebezpečnou ránu; silně krvácíme a máme pocit ohrožení. Jsme mnohdy nuceni usebrat svou vůli, která by se nejraději rychle rozptýlila, nebo nás nějaký zážitek nutí do stísnující osamělosti. Sen z toho udělá pobyt ve vězení. Jsme uzavřeni a odděleni od bezstarostného života ostatních lidí. Odpoutat se od matky je nezbytný krok, který musíme udělat, chceme-li se stát dospělými — ať už se proti tomu sebevíce vzpíráme. Ve snu pak vidíme svou matku, jak se zmenšuje, ba umírá. Její význam v našem životě právě klesá, nebo matka mizí na nějaký čas z našeho psychického zorného úhlu. Jak nádherně rozkvetete ve snu tomu, kdo právě prožil šťastnou chvíli, hned celá jarní louka! Protože nežijeme podle svého vnitřního zákona, jsme povoláni k soudu, dokonce nám hrozí poprava. Nesprávná životní cesta se nám může stát osudnou. Na druhé straně na nás čeká bohatě prostřená slavnostní, všemi možnými dobrotami překypující tabule, a to právě ve chvíli, kdy se v nás probouzejí k životu nové síly. Ve válečných snech nebo ve snech, v nichž se vyskytují zbraně, se nám však připomíná nutnost rozhodnout se.

Toto zveličování a zesilování může nepoučeného člověka zmást. Většinou totiž neví, že psychický život je také energetickým procesem, a sotva tuší, že i naše nepatrné, zdánlivě bezvýznamné činy se dějí ve světle reflektorů velkých životních sil, a proto vrhají na plátno snu velké stíny.

Z toho je zřejmé, proč i v případě nijak zvlášť významných událostí jsou malé fyzikální vlivy na spícího člověka

provázeny nikoli bezvýznamnými snovými obrazy. Zážitek nepatrného nebezpečí vyvolá ihned silný varovný signál. Příliš těžká přikrývka, nebo odkryté, poněkud prochládlé rameno se ve snu projeví jako velká tíha, nebo jako obraz nahého těla vystaveného chladnému počasí. Komu hrozí, že spadne ze svého nízko položeného lůžka, jak se to stává u moderního nábytku, tomu se zdá, že leží na okraji propasti. Tyto sny jsou varovnými signály vystupňovanými do působivých obrazů. Jestliže ovšem tyto sny analyzujeme v širším významovém kontextu, zjistíme, že v případě takového tělesně vnímaného nebezpečí dochází k oživení mnohem významnějších vnitřních ohnisek ohrožení. Neboť každý sen má mnohvrstevný význam.

FUNKCE SNU

Pokusíme-li se uspořádat velkou mnohotvárnost snů podle toho, co pravděpodobně znázorňují a jaký je asi jejich smysl, dojdeme k tomuto členění:

Sny *předně* podávají živý obraz naší životní situace. V tomto obraze nebo příběhu odpovídá konstelace nevědomí zážitkům dne. Z toho lze na leccos usuzovat; především zjistíme, jaká je celková situace. Sen se tu plně vztahuje k přítomnému zážitku. Ten jej vyvolal, a co sen k tomu říká, lze pokládat za stanovisko nevědomé psychy. „Tak tomu je,“ říká svým analogickým jazykem. Obsah této výpovědi pochází ze zkušeností, vnějších zážitků a *osobního nevědomí* toho, komu se sen zdá. Kromě toho se sen může vyjadřovat i ve všeobecně známých symbolech.

Ve snech *druhé* skupiny připojuje nevědomí k zážitkům a konfliktům dne to, co zůstává nepovšimnuté, a proto nevědomé, co však patří k celku psychického života. Sen, čerpající z hlubinných zdrojů, doplňuje situaci zážitky, které dosud zůstávaly stranou, ale je třeba je do ní zahrnout. Kompenzuje tedy jednostrannost vědomého postoje. Redukuje to, co bylo přeceněno, a naopak zdůrazňuje to, co bylo podceněno, a staví tak toho, komu se sen zdá, na správné místo, totiž do neviditelného středu zážitku. Velká část snů má zřejmě tuto korigující funkci. Používají především životopisné látky, vzpomínek z četby knih a novinových článků, a dále podoby lidí, kteří jsou s to ztělesnit nevědomou stránku toho, komu se sen zdá. Také v těchto snech se objevují jednoduché symboly, blízké vědomí. Je-li v první skupině snů „určující“ vědomý obsah, který pak vyvolá odezvu v nevědomí, ve druhé skupině snů se vytváří rovnováha mezi vědomým zážitkem a nevědomým stanoviskem. Nevědomí jakoby ze všech stran doplnilo vědomý zážitek svými vlastními zkušenostmi.

Výklad těchto snů umožňuje vědomí zaujmout díky získanému hlubšímu poznání vědomých a nevědomých souvislostí správné životní stanovisko, odpovídající jak vlastním potřebám, tak i potřebám druhých. Do této skupiny patří i sny, které lze označit jako sny varovné.

Třetí skupinou jsou sny zcela odlišného druhu; nevědomá psychika se v nich pokouší vytvářet jakýsi psychický spád, který nasměruje životní energii k produktivním cílům, a to tím, že proti vědomému dění staví jiné a působivější situace, aby v člověku vyvolala psychické napětí. Probouzení se tak vnitřní síly a dochází ke střetnutí mezi *Já* a vnitřním světem člověka. V těchto snech se setkáváme se svým „dvojníkem“, se *Stínem*, ožívují se nevědomé psychologické postoje — ať už extrovertní, nebo introvertní — a vynořují se i méně vyvinuté psychologické funkce. Tím tyto sny přispívají k rozšíření vědomí. Hlásí se v nich ke slovu odvrácená strana psychy, přičemž to, co dosud nemělo možnost se v životě projevit, se pokouší prosadit se. Nové obsahy osobnosti se derou z hloubi na povrch a nahrazují to, co se projevuje nedůrazně, bez skutečné naléhavosti, jako pouhá osobní konvence. Takové sny se dostávají tehdy, když nazrává změna. Jsou to například iniciační sny na počátku analytického procesu, v nichž se rýsuje budoucí vývoj. V těchto snech dominuje nevědomí a dosavadní vědomé obsahy se redukují. Takové sny obsahují často výzvu ke změně způsobu života a bez váhání vystaví svého člověka utrpení a radostem proměny. Sny tohoto druhu používají pro své výpovědi především symbolických obrazů a archetypů, které se mohou stát podobnostvím toho, co odchází, i toho, co přichází. Protože však jde také o osobní vývoj člověka, obsahují i životopisný materiál a vzpomínky osobního nevědomí; mezi tím vším však probleskuje stále znovu to, co z obecně lidské zkušenosti dělá velké symboly.

Ve snech *čtvrté* skupiny je jediným aktivním prvkem nevědomí. Tyto sny se nezajímají o vědomé situace, ani o každodenní život. Ten, komu se tyto sny zdají, nenachází často nejmenší souvislost mezi svým soukromým životem a tím, co se odehrává v jeho zvláštních, ničemu nepodobných snech. V těchto snech se přirozeně nevyskytuje žádná osobní látka, sny promlouvají jen ve velkých obrazech, symbolech a archetypových vzorcích chování. *Velké sny* znamenají pro zúžené vědomí člověka často skutečné nebezpečí. Zde se zvedá opona nad velkými ději a prasílamí lidské psychy. Mnozí lidé, kteří sem pohlédnou a spatří obraz života jako takového, nedokáží snést to, co viděli, podobně jako Schillerův učeň před zahaleným obrazem v Sais. Neboť tím, že tyto sny používají jen materiál kolektivního nevědomí, přivádějí spolu s ním do malé individuální psychy obrovské množství energie, a té pak hrozí, že bude zaplavena prastarými velkými obsahy, které mohou v člověku vyvolat — pokud k tomu má latentní dispozice — dokonce schizofrenii. Přihodí-li se to však silné osobnosti, může se z ní stát představitel a ohlašovatel nových nebo obnovených vědeckých či náboženských směrů. Látka těchto snů se skládá, jak o tom budeme hovořit v kapitole o velkých snech, téměř výhradně ze symbolů a archetypových vzorců, snad jen s výjimkou počáteční fáze snu. Výklad těchto snů je velmi obtížný. Nikdo by se neměl samotný pokoušet o jejich výklad. I bez výkladu jsou ostatně neobyčejně působivé.

Kromě těchto čtyř základních typů snů, jejichž charakteristickým rysem je vždy zvláštní vztah vědomí k nevědomí, je třeba se ještě zmínit o snech souvisejících s fyziologickými a vývojovými procesy. Tyto sny jsou výrazem, znázorněním a odpovědí psychy na tělesné pochody. Do této skupiny patří sny pubertálního věku, sny žen ve dnech jejich vrcholícího menstruačního cyklu, a dále sny,

v nichž se psychicky odráží ženské a mužské klimakterium. Také sny související se somatickými nemocemi nebo hormonálními procesy je třeba zahrnout do této skupiny.

Může se však také stát, že aniž bychom o něco takového usilovali, zdají se nám sny místo někoho jiného. V kolika dětských snech se odráží manželská tragédie rodičů, psychické problémy sourozenců nebo ostatních obyvatel domu! Kdo se terapeuticky zabývá osudem ostatních lidí, má občas sny místo těch, o něž pečuje, a pomocí nich často vytuší, v čem spočívá jejich problém. Může se nám však zdát i o tom, co je osudem někoho jiného, o problémech, které trápí druhé. Velké politické události, které nás osobně ani vědomě vůbec nezajímají, se objevují často ve snech zcela nezúčastněných lidí. Takové sny nám mohou připadat nepochopitelné. Jestliže však při jejich výkladu použijeme co nejširších znalostí o současném kulturním i ostatním dění a vyčleníme se z nich, pak v nich objevíme obrazy světových událostí, které našly odezvu v naší individuální psýše.

Není snad třeba připomínat, že sen mohou do jisté míry ovlivnit i fyzikální okolnosti, jimž se zpočátku přikládal až příliš velký význam, jako jsou poloha při spaní, všechny možné tlaky, teploty, hluky, ale i vzduch v ložnici a počasí.

Na závěr můžeme shrnout, že sny prvních čtyř skupin zcela převažují. Právě ty stojí za to, abychom si jich všímali a pokoušeli se o jejich výklad.

Kompenzační sen

Situační sen jednoduše říká: takto tomu je, tento obraz vystihuje tvou situaci! Sen, usilující o celistvost, *kompen-*

začnící sen, však říká: je tomu *také* takto! Připojuje tedy k zážitku *Já* a úsudku vědomí zážitků nevědomí a jeho stanovisko získané na základě mnohem širší zkušenosti. Víme, že *Já* představuje jen dílčí osobnost celkové psychy; protože se vědomě ztotožňujeme se svým *Já*, připadá nám tato dílčí osobnost jako její nejvýznamnější část. Hlubší poznání psychické přirozenosti nás však přivádí k názoru, že nevědomá osobnost je co do energie a vzhledu mnohem významnější. Z tohoto svého hlubšího vědění čerpá, když nám ve snu sděluje své stanovisko k naší situaci.

Vědomí a nevědomí jsou k sobě v protikladném vztahu, směřujícím však většinou k vyrovnaní; proto přehnané, jednostranné stanovisko vědomí je kompenzováno snem, zdůrazňujícím opomíjené stránky denního života. Při výkladu snů je tedy třeba si nejprve položit otázku: co se nám sen snaží sdělit, aby náš život byl celistvější? Na jaký aspekt musí sen upozornit naše vědomí, zaujaté svými problémy a konflikty, aby si všimlo toho, co dosud přehlíží, ale co rovněž patří do našeho života?

Jung říká ve své knize *Energetika duše*: „Vyrovňávající funkce nevědomí spočívá v tom, že myšlenky, sklony a tendence lidské osobnosti, které se ve vědomém životě nedostatečně uplatňují, se nám připomínají během spánku, kdy vědomý proces téměř úplně vyhasíná.“

Ve snu se nám dává poznat mocně působící proces, který je protikladný našemu dennímu životu. Naším úkolem je zaujmout vůči těmto protikladům takový postoj, který by je sjednotil a usmířil. Sen nás může upozornit na to, čím bychom měli doplnit svůj život, což se může projevit jako zvýšení nebo snížení intenzity našich prožitků. Právě v takových případech se jasně ukazuje, že jedním z úkolů snu je správně rozdělit psychickou energii; ve snu je vyrovňávající funkce psychy zjevná. Symboly snu jsou velké transformátory energie.

Ve snu slyšíme za noci hlas těch psychických obsahů, které jsme ve hřmotu dne přeslechli a kterým vědomě neposkytujeme prostor, protože jsme zaměstnání důležitými, nebo také jen zdánlivě důležitými úkoly dne.

Sen k nám promlouvá z jiného světa, a to často jako utěšitel. *Gottfried Keller* píše ve svém snáři: „Je mi nápadné, že hlavně v těžkých chvílích, ba téměř výhradně v nich, kdy den mi přináší jen starosti a smutek, mám tak veselé a půvabné sny!“ Z psychologické a psychiatrické praxe také víme, že duševní zdraví člověka je ohroženo tehdy, když se mu i v noci zdá o útrapách a hrůzách dne, ať už plynou z přepracovanosti nebo z válečné situace. Odedávna platí za obzvláštní trýzeň, nedokáže-li se někdo odpoutat od denních starostí ani během spánku v noci.

Kompenzační význam snu lze snadno ukázat na množství příkladů — mnohdy tak snadno pochopitelných, že by mohl vzniknout dojem, že výklad snů je tou nejsnadnější záležitostí. Tak tomu ovšem není. Příklady, jež tu uvádíme, stejně jako většina snů v této knize, jsou vybrány z tisíců snů mé vlastní praxe, a to tak, aby i ten, kdo se touto problematikou nezabývá, jim mohl bez zvláštní námahy porozumět. Na případnou námitku, že vybíráme jen příliš jednoduché, a proto nepřiliš typické sny, odpovím, že takové sny se naopak vyskytují často a je možné je snadno vyložit, pochopíme-li princip kompenzace a učiníme-li si představu, co postavy vyskytující se ve snu znamenají na subjektové rovině — o tom později —, a vyznáme-li se poněkud v nejvýznamnějších symbolech. Kompenzační jádro příběhu odehrávajícího se ve snu, které tu shrnujeme, je samozřejmě zasazeno do množství jednotlivostí, které by bylo možné blíže charakterizovat, upřesnit a doplnit je údaji, týkajícími se individuálního osudu a jedinečné psychické situace toho, komu se sny zdají.

Zážitky, které jsou pro nás důležité, můžeme posuzovat z hlediska toho, zda jsou slastné či odpudivé, příjemné či nepříjemné, společensky přijatelné či nepřijatelné. Nevědomí však zajímá otázka, zda sen zvětší či zmenší množství psychické energie a také hledisko našeho dalšího vývoje, které jsme dosud opomíjeli.

Mladá, svobodná žena s výraznými mateřskými sklony nedávala po mnoho let, kdy měla velmi blízký vztah k jednomu příteli, této své přirozené potřebě možnost, aby se naplnila. Obětovala, co obětovat neměla. Tato žena mívala sny, v nichž stále znovu rodila dítě a chovala je šťastná v náručí. Vždy se však objevil muž, který nosil stejný klobouk jako její přítel, a hrubě jí dítě odňal. („Klobouk“ v tomto snu zjevně představuje překážku bránící otěhotnění.) Jen nerada připustila, že její přítel, jehož finanční situace sňatku nijak nebránila, se občas zachoval velmi egoisticky; přesto si vždy znovu říkala, že by pro ni nebylo snadné najít manžela tak jemného, pozorného a citově založeného, až sentimentálního. Je jasné, že této ženě bude mateřství vždy znovu odepřeno. Sen naznačuje, že její přítel přistupuje k milostným záležitostem neosobně (cizí muž). Nepochopila dosud, že sentimentální lidé jsou obzvláště tvrdí, ba v hlubším smyslu přímo bezcitní.

Je třeba stále znovu připomínat, že sny nemoralizují; upozorňují na zákonitosti života, které se nesmějí porušovat, nemá-li dojít k újmě. Tu však utrpí ten, kdo z vlastní vůle nebo pod dobrovolně snášeným nátlakem — i láska může terorizovat — se nestane tím, kým se podle svých vloh stát měl. V uvedeném případě se dostavily psychické potíže, protože tato žena odmítala žít podle své přirozenosti. Vnitřní životní orientace a stanovisko rozumu, resp. pošetilého srdce, které neumí získávat, protože se nenaučilo ztrácet, mohou být po dlouhou dobu v rozporu. Nakonec však v nás něco prostě nemůže dál a my se po-

kusíme své touhy uskutečnit. Pak nás nevědomí, které je energeticky silnější, vmanévruje do situací, v nichž psychicky onemocníme, a z nichž se můžeme dostat jen za předpokladu, že se vzdáme svého původního stanoviska.

Často se vyskytují situace, kdy navenek panuje spor, uvnitř je však protivník v tomto sporu uznáván. Psychoterapeut se nescetněkrát mohl přesvědčit, že manželé, kteří si na svého partnera stěžují, mívají sny, v nichž právě tento partner vystupuje v příznivém světle. Zřejmě neviděli nebo nebyli schopni vidět také jeho kladné stránky; teď by se o to měli pokusit pod vlivem snu! Totéž lze přirozeně říci i o konfliktech v ostatních společenských skupinách, v kanceláři, dílně, klinice nebo škole.

Velmi dojemný sen měl jeden muž, jehož žena v rozháranosti volila dobrovolný odchod ze života, protože jejich manželství bylo plné svárů a utrpení. Ve snu ke své ženě přistoupil, něžně ji políbil a opustil ji. — Tento sen rozhodně nebyl výrazem nějakého jeho přání, neboť vědomě byl tento muž pořád ještě krajně rozhořčen a přesvědčen, že její sebevražda byla pomstou určenou jemu. V jeho nitru se však začal šířit mír, hlubší pochopení její nešťastné povahy. Jeho psýcha se s ní rozloučila čistým gestem tohoto vnitřního smíru, bez jakýchkoli výčitek. Tento muž se pak naučil projevovat svůj hněv a bolest jiným způsobem. To, co se mu přihodilo, přijal jako součást svého osudu, přiznal si svůj díl odpovědnosti a krizi překonal.

Mnohá manželství nebo užší vztahy mezi lidmi mohou být až příliš poklidné. V takovém případě jsou sny opačného mínění. Jejich mottem je: „Už toho mám dost!“ A je pak velmi náročné najít nejpříhodnější cestu mezi vědomím s jeho navyklým postojem vyhýbajícím se konfrontacím a nespokojeným hlasem nevědomí. Kdo je sám „v pořádku“ a snaží se o hlubší pochopení a plnější život, tomu se podaří najít správný směr cesty. Pokud však jde o ty

ostatní, musí psýcha sáhnout k varování, trápení a tres-tům, než zatvrzelé srdce roztaje, tj. zaujme stanovisko, které je víc než jen pouhou reakcí malého, egotického rozumu.

Velmi často se stává, že lidé nemohou přirozeným způsobem reagovat na nespravedlnost, přílišnou únavu nebo zklamání. To vše zůstává v nevědomí, kde to působí neklid. Ve snu však potlačené pocity promlouvají jasnou řečí a upomínají nás na chování, které je sice nedokonalé, ale lidské. Druhá strana přichází ve snu ke slovu. Již jsme se zmínili o muži, který si stěžoval, že se mu nikdy nezdaří sny, v nichž by znovu prožíval své šťastné manželství. Sen však měl jeden důležitý dodatek: „...místo toho se mi zdá o dívce, s níž jsem před mnoha lety pracoval ve stejném úřadě.“ Namísto byla otázka, jaká byla vlastně tato dívka. Spontánní odpověď zněla, že byla jiná, rozuměj: jiná než jeho vlastní žena; neměla žádné mateřské zájmy, zato ráda četla, vášnivě milovala hudbu (dříve tento muž sám docela dobře hrál na hudební nástroj, také rád četl, ale nechal toho). „Byla úžasně živá, veselá a ze všech pracovních problémů dokázala vždy najít nějaké východisko.“ Je to dávno, co se s ní naposledy viděl, ale čas od času se mu o ní zdá. Je stále s ním, hluboko v jeho nitru. A když se mu o ní zdá, ožívá v něm všechno to, co dosud zanedbal. *Ji* už nikdy nenajde, ale sám sebe by najít měl, svou odvrácenou stranu, kde se skrývají zdroje energie, která mu tolik chybí v nynějším skomírajícím životě: materiální zajištěnost k plnému životu nestačí.

Kdo by ostatně neznal sny o dalekých cestách u lidí, kteří sice žijí pracovitým, ale usedlým způsobem života; nebo sny o domově u těch, kdo žijí daleko od své vlasti. Každý psychoterapeut vyslechl mnoho snů s erotickým obsahem, často velmi vášnivých, ale jen zdráhavě sdělovaných, a to od mužů a žen, kteří vedli způsob života,

v němž erotika chyběla. Jak často sen vypráví o věcech, které v životě znevažujeme!

Jestliže žijeme tak, že nedbáme na žádná pravidla nebo se dokonce chováme bezohledně, pokoušejí se sny alespoň připomínat morální, etické stanovisko. Přitakají tomu, co vědomí odsouvá stranou, a díky tomu obnovují celistvost psychického života.

Sny stavějí proti bázni a strachu radost a lehkost, proti vězení svobodu, ale proti bezmezné svobodě pedanterii a vězení, přehnaně intelektuálské stanovisko vyrovnávají vybičovanou pudovostí, smutek útěchou, bezvýchodnost se snaží překlenout nabízejícími se východisky. — To vše je totiž vždy přítomno. Jestliže si vezmeme něco z obou těchto protikladných možností zároveň, ale ponecháme stranou jejich krajní polohy, náš postoj k životu a k dané situaci získá na jasnosti, šíří a diferencovanosti, a naše osobnost se stane celistvější.

Kompenzační a zcelující funkci snu nesmíme chápat příliš racionalisticky, totiž tak, že sen vždy přichází s něčím, co je protikladem vědomého stanoviska. Na bolest nereaguje sen vždy radostí a proti domnělé plnosti vědomí nestaví vždy vnitřní omezenost. Sen může reagovat také ve stejném duchu. Můžeme být například velmi skleslí, ale přes veškeré trápení si neuvědomujeme, jak zle na tom doopravdy jsme, jak vážná je krize našeho manželství. Můžeme mít pocit, že jsme v koncích, ale netušíme, jak propastné jsou tyto konce. Co vědomí pokládá za nedobré, označí nevědomí stručně a krátce za katastrofální.

Na druhé straně se stává, že si myslíme, že svou radost musíme krotit, zatímco v našem nitru to jen plane nadšením a ochotou k sebeodevzdání. — Někdo složí státní zkoušky a tváří se nadmíru sebejistě. Sen mu však připomene, že v nitru pochyboval, že se mu podaří lékařské rigorózum, vyžadující dlouhé měsíce práce, úspěšně splnit.

Zákon vnitřní protireakce a zcelující tendence psychy jsou zvláště patrné v případech, kdy jde o náš základní psychologický postoj. Dnes je všeobecně známo, že každý člověk svým založením víc tíhne buď k vnějškovému, nebo naopak niternému způsobu života. První se chová tak, jakoby vše, co je v životě důležité, se nacházelo ve vnějším světě; takového člověka označujeme jako *extrovertního*. Druhý je naproti tomu stále znovu přitahován obsahy svého vnitřního psychického života; vnější svět má pro něho jako pro *introverta* jen druhořadý význam. Z toho je zřejmé, že odvrácená strana naší osobnosti je v závislosti na tomto extrovertním nebo introvertním postoji zanedbávána.

Buď se nebere dostatečný zřetel na vnější svět, v němž i introvert je přece nucen žít a svou činností se mu přizpůsobit, a mnoho důležitých věcí v životě zůstává pouhým obrazem klesajícím do nevědomí; u extroverta, pro něhož jedinou hodnotou je vnější svět, zas chradne vnitřní svět psychy. Sen na nebezpečí porušení této živé rovnováhy velmi často upozorňuje. Všimáme-li si z toho hlediska snů, zjistíme, že se v nich setkáváme vždy s méně vyvinutým momentem z těchto dvou životních postojů; tím, že se zabýváme obsahem snů, proudí do těchto méně vyvinutých oblastí naší bytosti psychická energie, a také ty pak mohou — i když třeba jen skromně — rozkvést a přinést plody.

Nebezpečí jednostrannosti signalizují sny, v nichž se ztrácíme plni úzkosti v davu lidí nebo v obchodním domě, cítíme se nepochopitelně osamoceni, nebo se místo se známými lidmi a věcmi setkáváme s obrovskými a nelidskými postavami. Extrovertní lidé se ve svých snech cítí hodně osamoceni, ocitají se na životní pouti, k níž nejsou dostatečně vybaveni. Nebo se nacházejí ve vnitřním prostoru, v němž se nevyznají; je obtížné uvést do souvislosti ty-

to obrazy ze snu s lichotivými představami o sobě a svém výkonném životě i o svých vztazích k lidem. Postupně se však budou pokoušet zkoumat symboly vnitřního světa a jejich pohled nebude už tolik fascinován bohatstvím vnějšího, jevového světa. Stanou tak tváří v tvář nárokům svého nitra, jimž se dosud pokoušeli uniknout svým extrovertním způsobem života, a poznají, že jejich osobnosti prospívá právě to, co je předtím ohrožovalo, nebo co dlouho pokládali s pohrdáním za nesmyslné a nepraktické záležitosti.

Introverti mají podle našich zkušeností často sny udivující svým bohatým obsahem. Navenek se „nic neděje“, zato uvnitř se to hemží obrazy odrážejícími svět. Navenek existuje jen několik málo, i když pevných a trvalých vztahů k lidem a věcem okolního světa, zato uvnitř se nachází bezpočet lidských postav. A spolu s nimi ovšem stále znovu pocit strachu z toho, co je rovněž třeba přijmout — totiž znevážený vnější svět — často v podobě jatek, nádraží s mnoha vlaky, množství nepřehledných kolejí a sem a tam proudících davů cestujících. Ve snech se také dává poznat velká touha po něčem, co si vědomě nepřiznáváme, nevědomý hlad po úspěšném, obratně zvládaném životě, po společenství s druhými lidmi a po viditelných úspěších v tomto nám souzeném „světě“. Že v něm tyto touhy dřímají, poznává introvert často teprve ve svých snech.

Tak jako nám kompenzující sen dává možnost poznat extrovertnost nebo introvertnost našeho psychického založení, oživuje také méně vyvinuté „psychické funkce“. Je známo, že komplexní psychologie zastává názor, že psychická energie člověka v rámci svých extrovertních nebo introvertních projevů vykazuje čtyři základní typy chování. Toto pojetí vychází z empiricky doložitelného předpokladu, že myšlení a jeho protiklad, cítění, a dále smyslové

vnímání a jeho protiklad, tušení neboli intuice, představují základní orgány, pomocí nichž lidská psychika poznává a ovlivňuje vnější a vnitřní svět. Ukázalo se, že člověk v prvních desetiletích svého života vědomě a mnohostranně používá nanejvýše dvě z těchto psychických funkcí, například smyslové vnímání a myšlení. Obě zbývající funkce, intuice a citění, zůstávají nevědomé, nejsou plně k dispozici, takže člověk z našeho příkladu v okamžiku, kdy by měl zapojit svou citící funkci, použije raději svou osvědčenou funkci myšlení nebo prostého smyslového vnímání. Takto však zůstane situací, která je právě citovou situací, hodně dlužen. Sen pak může kompenzačním způsobem zdůraznit tu stránku, která zůstala nevědomá, v tomto případě citění. Sen nás může v souvislosti se vztahem k nějakému člověku zavést do zahrady nebo na kvetoucí louku; červená barva v takových snech převažuje, a stejnou barvu má i náš oděv. Nebo se ve snu setkáváme s lidmi, kteří se vyznačují mimořádnou intenzitou citu — u mužů jsou to většinou ženské postavy, u žen vzácně se vyskytujícího myslícího typu ženské a mužské postavy. Sen pak jednoduše znamená: zde jde o citový problém. Zachovej se správným způsobem a pokus se rozvinout, co zůstalo nedostatečně rozvinuto!

Kdo má výraznou intuici, případně ve spojení s citěním jako pomocnou funkci, má sklon přehlížet prosté a samozřejmé reality života. Vycituje možnosti, má čich pro to, co je za lidmi a věcmi; zárodky budoucnosti rozpoznává podle tvárnosti přítomné chvíle, již ovšem věnuje jen nepatrnou pozornost. Sny mu ukazují cestu do skutečnosti, předvádějí mu velmi drsné obrazy, nechávají ho pracovat a dělat ty nejprostší věci. Sny rovněž zdůrazňují zelenou barvu jako barvu přirozeného života. Ubytovává u sebe obyčejné lidi, musí se zajít podívat na svou stáj, tedy na místo svého pudového založení, aby viděl, co se tu také

nachází. Pak má, zejména před dovršením poloviny svého věku, velmi často sny o podnikání a penězích; je třeba ho totiž upozornit, že hospodářské záležitosti jsou rovněž důležité, a že k věcem ovládajícím svět patří i peníze. Protože sen pracuje se zesilovačem, přivádí člověka intuitivního typu do těch nejméně vábných situací. Vezme-li je do-tyčný vážně, dokáže se do jisté míry přizpůsobit „reálnému životu“.

Méně vyvinuté funkce se s oblibou prožívají skrze osoby opačného pohlaví a v denním světě se na ně přenášejí. Nositelkami citění se tak u muže stávají manželka, milenka, známá nebo neznámá žena, která v nich zanechává hluboký dojem. Ve snu mohou pak tyto postavy získat svéráznou a neobyčejně vlivnou podobu. — Psychologie těchto funkčních vztahů mezi vědomím a nevědomím je dále komplikována extrovertním nebo introvertním založením. Život vskutku není jednoduchý — stačí jen nahlédnout do jeho složitého přediva. Člověk, jehož život je pouhým „provozem“, zůstává jako čirá přírodní bytost mimo tuto problematiku. Takový si se svými sny nebude lámat hlavu!

Situační sny

Zcela všeobecně lze říci, že ve snech se odráží naše lidská situace, a to pomocí typických výrazových prostředků nevědomí. Jedna skupina snů při tom jednoduše říká: „*Takto se věci mají.*“ Během svého činného života se člověk jen zřídka zastaví, aby si položil otázku: „Na kterém úseku své životní cesty se teď nacházíme? Jak vypadá moje dnešní situace? Kdo jsem a jak to se mnou je?“ Podobnost snu dává bezděčnou odpověď: „*Takto to s tebou je a takový jsi.*“

Jeden muž byl dopoledne náhodným svědkem, jak pes skáče neustále na svého pána, aby si vynutil jeho pozornost. Během celé cesty však pán, pohroužený do četby objemných novin, nevěnoval svému psu jediný pohled. V noci se mu o tom pak zdálo, ale tentokrát byl čtenářem on sám. Studoval knihu o organizaci podniku, zatím co pes kolem něho netrpělivě skákal a kňučel. Situace je taková: tento muž jde svou cestou, snaží se vše za každou cenu racionalizovat, a přitom nepozoruje, že jeho lidsky animální stránka na něj doráží a domáhá se jeho pozornosti. — Jedné ženě se zdálo, že nakupuje v obchodě. Nechala si předložit spoustu věcí, zaměstnala veškeré osazenstvo obchodu, a pak, aniž by cokoli koupila, odešla. Bylo to podobenství o jejím chování: svými požadavky zaměstnávala celé své okolí, aniž by mu cokoli poskytla a něco si od něj výměnou za svůj vklad vzala.

Situační sny nás stále znovu přesvědčují o tom, že psýcha má hluboké znalosti o všech stránkách a souvislostech života a že ví mnohem lépe než my, jaká je naše nynější situace. A se svými znalostmi nešetří: Jeden muž, který se právě seznámil se zřejmě významnou mladou dámou, očekával od tohoto setkání velký a trvale zavazující citový zážitek. V tomto napětí prožil, ve svých citech stále znovu lehce zklamáván, několik neklidných měsíců, a pak měl sen, v němž se mu zdálo, že vstupuje do zahrady své přítelkyně. Bylo tam mnoho zvláštních rostlin, ale žádná nekvetla. Jen cestou k jejímu domu bylo několik ubohých girland z malých, slabě načervenalých růží. Kdosi ho oslovil: „To je jediné, co Vám může slečna M. nabídnout.“ Životní situace, v nichž se nacházíme, dokáže naše vnitřní psychická instance charakterizovat velmi uváženě, a co je zvlášť důležité, i diferencovaně. Věcem se přisuzuje hodnota, jakou zřejmě doopravdy mají, i když často jinou, než by si přála naše vůle. Tak se ve snu můžeme cítit jako

Herkules na rozcestí a rozhodovat se, zda se máme vydat cestou vpravo, anebo vlevo, a zvažovat, kam nás tyto rozdílné cesty zavedou. — Tu a tam chce psýcha rychle zasáhnout, aby předešla neštěstí. Za neštěstí však pokládá, jestliže se člověk vydá na cestu, na níž chce dosáhnout něčeho, co je v rozporu s jeho vnitřními cíli a s jeho osudovým určením. Jeden mladý muž se beznadějně zamiloval do atraktivní ženy, která se však k němu nehodila. Byl to typický případ projekce *Animy*.^{*} Ve snu k němu přistoupil lékař a řekl mu: „Milý příteli, neměli bychom tuto operaci srdce provést raději hned?“ Situace se podobala srdečnímu onemocnění, které bylo možné vyléčit radikální, ale bolestnou obětí.

Hodně lidí si svou stávající situaci vůbec neuvědomuje. Mezi jejich povrchním, často dost deprimovaným psychologickým postojem a skutečným pochopením toho, co se děje v hlubších vrstvách jejich psýchy, zeje propast. Tyto hlubší vrstvy nám mohou ve snu sdělit: „Jsi darebák!“ a pohotově doprovodit tuto zprávu příhodným obrazem, pocházejícím z nějaké naší minulé známosti; navenek se ovšem pokládáme za skvělé chlapíky, přinejmenším o nic lepší či horší než ostatní. Tak musí sen leckomu předvést, jaká je jeho niterná situace, sdělit mu například, že je v něm něco mrtvého, že stojí v nebezpečném kruhu, dát mu jasně najevo, které oblasti života trestuhodně opomíjí. Ve snech dává psýcha věcem znovu jejich správný rozměr. Tak důstojník, stojící ve snu na okraji náměstí, očekává, že mu všichni musí vzdávat čest. Zdraví ho však jen vojáci, jinak si ho nikdo nevšímá. Jestliže se někdo domnívá, že si až příliš snadno poradí s nějakým úkolem, dozví se v noci

^{*} Archetyp *Animy* ztělesňuje podle Jungovy psychologie ženské vlastnosti mužské psýchy. Obdobně archetyp *Anima* ztělesňuje mužské vlastnosti ženské psýchy. (Pozn. překl.)

prostřednictvím snu, že se před ním tyčí hora námahy, navíc dost nebezpečná. Tak tomu totiž doopravdy je.

Prostřednictvím snu získáváme především správný obraz našeho vztahu ke svému okolí. Psýcha si nenechá nic namluvit. A aniž by neustále jen kompenzačně snižovala, nebo naopak povyšovala, jednoduše předvede, jaká je skutečná situace. Například ten, kdo se nedokáže odpoutat od svých rodičů, se ve snu dozví, že jeho rodiče nejsou ani bohové, ani démoni. Jako prostí, možná chudí staří lidé ho mjejí — jdou svou vlastní cestou.

Víme-li, v jaké jsme situaci, může k ní naše vědomí a vůle zaujmout správný postoj. Můžeme se stále znovu přesvědčovat o tom, jak v situacích, kdy se chystáme něco podniknout, před cestou, před nastoupením do nového místa, povoláním na vojenské cvičení, setkáním s obtížnými partnery se dostaví sny, které svým způsobem tyto situace předjímají a zkusmo nás do nich uvádějí. Zvlášť zábavný je svou ambivalentností sen jednoho studenta, který si místo přípravy na zkoušky během léta až příliš užíval a kterému se zdálo, že obdržel povolávací rozkaz, vyzývající ho, aby se dobrovolně hlásil do pracovní služby.

Žijeme v průběhu času. Tento čas spěje kupředu a my se v něm ubíráme svou životní cestou. Každá životní situace však od nás očekává přiměřenou reakci, a my bychom se měli podle toho chovat, abychom dosáhli zralosti. Málokdo však ví, jaká hodina právě udeřila, jaký je vnitřní čas jeho psýchy. Proto se mu opakovaně zdá, že je v pozdním odpoledni na nádraží, slunce již vrhá večerní stíny a staniční hodiny ukazují šest hodin večer. Zmocní se ho úzkost, protože si všimne, že den se již nachýlil — a tolik toho ještě zbývá udělat a zařídit! — Jak krásný je sen jedné ženy, která se domnívala, že po mnoha zklamáních, jež zažila, je už příliš stará, ale které se náhle otevřely dveře z temného domu do sluncem ozářené krajiny.

Někdy nám chce sen sdělit, že se pokoušíme o nemožné, například když chceme smířit protiklady, které smířit nelze. Tak se jeden muž domníval, že velké charakterové rozdíly mezi ním a jeho ženou je možné smířit, aniž by prošly proměnou, a to na přání jeho vědomí. Ve snu dostal od jednoho, řekl bych mefistofelského inženýra za úkol, aby ze směsi sněhu a asfaltu postavil cestu. Již ve snu ho trápila otázka, jak to provede, když asfalt je použitelný jen v tekutém horkém stavu, a sníh se při tom musí rozpustit. Byla to pro něho příležitost, aby se nad tímto snem dlouze zamýšlel a nakonec si odpověděl na otázku, zda je možné smířit protiklady horkého a studeného, bílého a černého, sněhu z výšin a smůly z nitra země; jak později zjistil, nebyla tato námaha zbytečná.

Situační sny jsou často sny o hrozícím nebezpečí. Zdá se nám, že stojíme na pokraji srázu, zjišťujeme, že jsme zraněni, nebo uvrženi do vězení. „Takhle to je,“ říká sen. Jeden autor se nedokázal smířit s vědomě zlomyslnou kritikou svého díla. Čeho jeho kritik z důvodů osobní nenávisti chtěl dosáhnout, to se mu také podařilo: autor dlouhodobě onemocněl. Avšak jeho psýcha, jejímž cílem je zdraví, nebyla ochotna snášet takovou vlnu roztrpčení, a proto sdělila nemocnému autorovi ve snu prostřednictvím titulků v novinách: „Jestliže pan N.,“ tak se totiž autor jmenoval, „do deseti dnů neupustí od své roztrpčenosti, bude hlavní město bombardováno.“ Hlavní město znamená v geografii psýchy nejvnitřnější jádro osobnosti, *Svébyť* (das Selbst).*

Situační sen nás staví před skutečnost, jaká doopravdy je. Tím nám umožňuje zaujmout správný postoj; a nejen

* *Svébyť* (das Selbst) je klíčovým pojmem Jungovy psychologie. Na rozdíl od Já, jež je středem vědomí, zahrnuje jak vědomí, tak i nevědomí a představuje skutečný střed celistvé osobnosti. (Pozn. překl.)

to: žijeme-li ve skutečnosti, žijeme v pravdě, a ta nás dělá skutečnými a vskutku svobodnými, protože nás již nenechá nesmyslně utrácet své síly, ale uvádí nás do souladu s velkými zákony lidské existence.

Redukční sny

Všechny zkušenosti svědčí o tom, že naše nevědomá osobnost dokáže s naprostou přesností vytušit, co je pravé a co falešné, co je nutné a co nikoli. S udivujícím citem pro míru a závažnost psychických jevů zaznamenává, co z hlediska celku je příliš velké, nebo naopak příliš malé, co bereme příliš vážně a co jsme příliš zanedbali. Sen nás neopomene upozornit, často pomocí velmi působivých, i když někdy nevybíravých obrazů, co je pro naše vědomí důležité a jaké místo to má zaujmout v našem životě. Sen totiž zobrazuje život s takovou mírou realismu, jaká odpovídá mnohem větší zkušenosti, než je s to nashromáždit jeden individuální lidský život. Mladá žena se natolik pobláznila do jednoho svého známého, že v posedlosti touto náklonností, jež měla charakter komplexu, ustavičně všude uváděla jeho jméno a její byt se hemžil jeho nesčetnými portréty, přičemž její idol, který měl kromě toho nepřilíh významný poměr s jinou ženou, o svou ctitelku nejevil zájem. Ve snu jej pak viděla s onou druhou ženou. Byl to docela normální muž, spíše menšího vzrůstu, který se procházel pod stromy v jakési cizí zahradě. Kdosi se jí ve snu zeptal, jak se onen muž jmenuje, ale ona si na jeho jméno nedokázala vzpomenout. — Sen jí předvedl tuto situaci velmi jednoduchým, ale realistickým způsobem, a dal jí na srozuměnou, že její nadšení se týkalo snad něčeho v jejím vnitřním životě, rozhodně však ne onoho jména a jeho nezúčastněného nositele.

Jednomu mladému podnikateli se podařilo osamostatnit se. Jeho malý podnik prosperoval v době všeobecné konjunktury lépe, než očekával. Jeho sebevědomí neúměrně vzrostlo, začal si o sobě a svém podniku vytvářet přehnané představy, které neodpovídaly skutečnosti a ohrožovaly jeho psychickou rovnováhu. Nespavost a nezvyklý pocit nedůvěry ho přiměly vyhledat pomoc terapeuta. Ve snu, jenž následoval, měl o své malé továrně natočit film. Když jej promítl před skupinou neznámých mužů, viděl, že jeho továrna je bezvýznamná a nepatrná a stojí na okraji velkého města plného vysokých komínů. Sám sebe však viděl v pracovním oděvu učně — a to odpovídalo jeho skutečnému postavení ve světě velkého podnikání, v němž se výsledky, jichž dosáhl, zcela ztrácel.

Takové redukční sny přivádějí často na správnou míru přehnané sebevědomí, přeceňování ostatních lidí, jež se může stát osudným, nebo přeceňování důležitosti některých věcí, které zaujímají v životě nepřiměřené místo. Přitom je přirozené, že význam mnoha věcí je zredukován zdánlivě až příliš, protože sny se vyjadřují radikálním způsobem.

K přehánění dochází tam, kde se promítá nějaký komplex, například pocit důležitosti naší osoby, erotické napětí, nebo dojem, že se nám stalo příkoří. Sen se přitom odvíjí ve smyslu redukce v opačném směru. Když si o sobě někdo myslí, že je nejchudší z chudých, může mu sen připomenout, co všechno patří do jeho života a čím je jeho život bohatý. Tak dospěl jeden zoufalý muž ve snu náhle k poznání, že má přece zdravé a prospívající děti, a zanedbávaná žena, která si nedokázala sama sebe vážit, byla náhle ve snu vysoká a krásná.

Sen redukuje, co ve vědomí nabylo příliš velkého významu a závažnosti, znevažuje, co se přeceňovalo, a zatemňuje, co bylo příliš světlé. Redukce představuje pokus

odebrat část nepřiměřené energie tomu, co si z celkového množství energie přivlastnilo příliš velkou část, ať už je to smyslové potěšení, povolání, vztah k lidem nebo intelektuální činnost.

Při výkladu těchto redukčních snů se nesmí nikdy pomínout *jedno* důležité hledisko. Téměř nikdy nejde o tyto věci nebo lidi samy, nýbrž o náš *vztah*, náš *postoj* k nim, který je často falešný — buď přeceňující, nebo naopak podceňující. Když se mladému muži, který pro zamilovanost zanedbává své pracovní povinnosti a porušuje morální zásady, zdá sen, v němž mu jeho milovaná ukradne velkou částku peněz, pak ji, objektivně vzato, nelze obvinít z toho, že je zlodějka. Peníze jsou výrazem psychické potence a energie. Na vině není tedy ona dívka, nýbrž zaslíbenost mladého muže ve vztahu k ní je příčinou toho, že byl „okraden“. Obětuje své zamilovanosti totiž až příliš. Psýcha ví, jaká je ve skutečnosti vnitřní, a většinou i vnější situace. Na rozdíl od vědomí netrpí předsudky, a o to správnější je její úsudek. Vyslovuje své soudy v obrazech, podobenstvích, symbolech a často ve velmi rozpracovaných scénách. Je jedna krásná, jemně moralizující pohádka o člověku, který si myslí, že obklopen příjemnostmi svého někdejšího maloměstského života žije navěky v nebi, aby posléze zjistil, že se ocitl hodně hluboko v pekle. Tuto pravdu o odvrácené straně života se mnohdy dovídáme až ze svých snů. Myslíme si, že se vznášíme v oblacích, a zatím jsme někde úplně dole, hluboko pod zemí.

Záměr snu

Čím hlouběji pronikáme do udivujících souvislostí mezi tím, co nám sen říká, a svou životní situací, mezi snem

a osudem, tím více se nám vnucuje myšlenka na výchovný, životně orientační záměr snů. Podnět, jenž sen vyvolal, ztrácí ve srovnání s tím, k čemu sen směřuje, na důležitosti. Svádí nás to k domněnce, že sen nám chce říci, že... Je tomu skutečně tak?

Na jedné straně lze mít oprávněně za to, že naše nevědomá psýcha neustále sní. Na druhé straně je však obtížné si připustit, že psýcha si své stále nové sny předvádí jen sama pro sebe. Mnohem bližší je nám názor, že služba, kterou nám sny poskytují svými obraznými sděleními, je cílevědomou službou, kterou psýcha koná pro „svého“ člověka, jehož správný způsob života a zdraví pro ni musí být důležité. Je tomu však doopravdy tak? V každém případě se nám to takto jeví, totiž jako životně důležitá funkce psýchy, vykonávaná v našem zájmu.

Sen je projevem psýchy jako celku. Psýcha je součástí přírody, a jako taková existuje s naprostou samozřejmostí. V této podobě se s ní setkává naše *Já* během spánku. Když se ráno zamýšlíme nad snem a jeho obsahem, neubráníme se závěru, že jakýsi velký řád, zřetelné směřování v tomto psychickém přírodním procesu snu se smysluplně včleňuje do celku života, ať už to vědomí připadá sebepodivnější. Sen nám pomáhá, to je přece zřejmé! Přesto však nelze tuto pomocnou funkci snu prokázat. Sen nám může pomoci a může obohatit naše vědomí, pokud se nám podaří odhalit jeho smysl. Sny přicházejí bez našeho přičinění. Prostě tu jsou. *Augustin* děkoval Bohu za to, že není odpovědný za své sny: skutečně za ně neodpovídáme. Neboť odpovědnost máme jen za to, co můžeme ovlivnit svým vědomým postojem a cílevědomým konáním v rámci své individuální svobody. Bez ohledu na to, že náš způsob života někdy přivolává určité sny, které na nás přece jen do jisté míry závisejí a za něž jsme částečně odpovědní, máme důležitou povinnost zaujmout ke snům

správné stanovisko. V této souvislosti je vhodné si připomenout skoro neznámá, a přece tak krásná slova *Gott-helfse* o snech a naší odpovědnosti vůči nim: „Když Bůh se ohlašuje v ranních červáncích, rose na květinách a šumění větru, a bohabojný člověk poznává Věčného ve všem pomíjivém, proč by jej nemohl poznat i v rozmarech snu, v těchto projevech nejniternějšího života člověka, v těchto proroctvích síly a slabosti, v tomto podivuhodném životě, který ve chvílích, kdy smysly odpočívají a svět je zahalen, se utváří jako vlastní svět, tu ve spojení s tímto vezdejším světem, tu bez náznaku čehokoli známého, stále neviditelný ostrov v nedozírném moři skrytého vnitřního života, jehož příliv a odliv se v lidstvu děje podle neznámých zákonů! Jestliže veškeré dobré dary přicházejí od Boha, Otce světél, a bohabojnému má být vše ku prospěchu, a jestliže z toho máme vydávat počet, nejsou pak tímto dobrem přicházejícím od Boha také sny, a neměli bychom je využívat ke svému duchovnímu růstu?“

Zda záměrem snu je přichvátat nám na pomoc, obšťastnit nebo vystrašit nás, poskytnout nám poučení a poznání, uvést nás do spojení se základy naší vnitřní existence — to nevíme. Svými účinky však v nás budi tento dojem.

Sen nevznáší nárok stát se naším vůdcem nebo učitelem. Ještě nikdy se sen sám v tomto smyslu jasně nevy-slovil. Může se však něčím takovým stát, jestliže na něj přeneseme svůj záměr porozumět mu. Nevyzývá nás, přestože jsme v něm někdy vyzýváni. Jsme to my, kdo jej vyvolává, když si jej ráno vybavujeme, protože se jen ne-radi vzdáváme jeho moudrosti. Sen čerpá své vědění — a zkušenost nám to stále znovu potvrzuje — z hlubších vrstev celkové psýchy; je to vědění, které má své kořeny ve vzdálené minulosti, ví o naší přítomnosti a zná i naši budoucnost. Jako orgán psýchy se podílí na jejím věčném

rozhovoru a sděluje nám z něj to, co bychom v dané chvíli měli zřejmě vědět. Sen sleduje zřejmě tento záměr: ještě dříve než si uvědomíme, jaký kus cesty jsme urazili, co vzejde ze zápasu naší psýchy s jejími konflikty, zpravuje nás sen o pokroku, jehož jsme dosáhli, když jsme se vydali tímto směrem. Jestliže se člověku přihodí neštěstí, smrt ho připraví o to nejdražší, své dny tráví v opuštěnosti, sklátí ho nemoc a hrozí mu bída, projeví se léčivá schopnost psýchy tím, že se obrátí k mocným silám nevědomí a použije z něj to, co lidem po věky pomáhalo a čím se v takových chvílích řídili. Psýcha se ve snu dotazuje hlubinné životní moudrosti. Ta se vyjevuje ve snu a dává nám odpověď na otázku, jaká je naše současná situace a jaký je směr cesty, jímž bychom se měli ubírat. Z její energie čerpá psýcha, když nám pomáhá vyrovnat se i s negativními stránkami života, pochopit jejich smysl, a přijmout do svého života vše, co k němu patří. Sen sděluje, co psýcha ví, ať už s určitým záměrem nebo bez něj — to nevíme. Díky němu se dovídáme — pokud jsme to ještě nevěděli — že svět není dobrý, nýbrž plný nebezpečí, sprostoty a ošklivosti. Jsou skutečně lidé, kteří to nechtějí vidět, a zvláště těm je třeba to sdělit, aby se jejich příliš idealistický obraz světa stal realističtější. Sen to říká i těm, kteří to sice už vědí, ale nebyli dosud schopni se s touto hořkou pravdou smířit. Na druhé straně však sen ví také o světlých stránkách světa, o tom, co pomáhá, o nevyčerpatelnosti a bohatství života, jeho obsahu i fo-rem; ví o dobru, štěstí, lásce a přátelství, a vypráví o tom těm, kdo na tyto šťastnější momenty naší všeobecné lidské existence pro osobní nezdary a protivenství zapomněli. Těší dítě vystrašené hrůznou tvářností světa a trýzněné nerozumnou tvrdostí a náladovostí těch, kdo jsou jeho rodiči, sourozenci a učiteli; pomáhá tomu, kdo je ještě dítě, ale je už nucen účastnit se existenčního zápasu.

Psýcha straší děsivými sny ty děti, které své mládí prožívají v příliš poklidném a bezstarostném ovzduší a jsou ušetřeni všeho, co je v životě temné a ošklivé. Neboť lidský život není ani rájem, ani peklem, nýbrž putováním skrze temná údolí bolesti a nouze, stezkami jemných i silných požitků, širokými cestami práce a úspěchů. Víme-li o obou těchto stránkách života a jsme-li na ně připraveni, jsme schopni při tomto putování s jeho zkouškami a šťastnými okamžiky obstát. I tuto moudrost, získanou v průběhu tisíciletí, zprostředkuje psýcha ve svých snech, ať už jim nasloucháme či nikoli.

Často jsme v nejistotě, jak velké je nebezpečí, jež nám niterně nebo ve vnějším světě právě hrozí. Nezpozorovali jsme, že jsme se dostali do úzkých, jakou zbytečnou zátěž se chystáme na sebe vzít, dosud netušíme, jaké důsledky budou mít naše činy. Psýcha to však ví, sleduje nás a ve snu nám nebezpečí předvede v působivých obrazech.

Jung uvádí velmi názornou paralelu, když v souvislosti s dětskými sny říká: „Tak jako příroda reaguje na tělesné infekce, ačkoli vědomí neví, že k infekci došlo, reaguje i nevědomí, řídící s jistotou naši osobnost, na ohrožení psychického druhu. Sen je právě takový informační a kontrolní orgán, a proto ten nejúčinnější pomocný prostředek v procesu rozvoje osobnosti.“ Nevědomí nelze považovat za služebníka našeho vědomí; nevědomí spíše jen poskytuje nezbytnou službu při udržování a rozvíjení našeho života. Důležité je, že naše vědomí, resp. naše *Já*, které plní své zvláštní denní úkoly a nemůže si dovolit je opomíjet, aby místo toho do nekonečna meditovalo o svých snech, věnuje těmto snům přece jen alespoň na chvíli svou pozornost, a za to se mu ve výkladu snu dostane nového poznání a povzbuzení.

Od *Origena* pochází věta: „Bůh nikoho nepotrestá, aniž by ho předtím varoval.“ Mnohým se dostane ve snech ta-

kového varování. Tyto sny není radno brát na lehkou váhu a vykládat je nezávazně. Každý psychoterapeut, který popřává sluchu také snům, může tento názor, alespoň pokud jde o vnější stránku věci, potvrdit. Příležitostně se může stát svědkem skličujících událostí — skličujících proto, že varování nebylo správně pochopeno, a pokud, pak nebylo vzato na vědomí. Neštěstí pak už nic nestojí v cestě.

Je hodně snů, které lze označit jako varovné. Sen ovšem říká jen stručně: „Takto je to teď, nebo takto to bude.“ Naše vědomí prožívá toto sdělení jako varování a může z toho vyvodit důsledky. Sen je, jaký je, a my se pokoušíme „něco si s ním počít“. Na základě výkladu skupiny snů, točících se kolem určitého problému, lze zaujmout nový životní postoj nebo začít se chovat odlišným způsobem, a to tak, aby to lépe odpovídalo celkovému nasměrování naší psýchy.

Stejně jako ostatní živé bytosti, jsme i my, lidé, nuceni využívat toho, co nám příroda nabízí; jsme vděční za její dary, které nám zjevně poskytuje. Příroda však při tom nemyslí, pokud se vůbec dá mluvit o „myšlení“, na nás; je prostě tady, bez jakéhokoli záměru. — Tak přijímáme i sny, které jsou samozřejmými dary psychické přirozenosti, s vděčností a s úmyslem nechat se jimi poučit. Kdo se skutečně zabývá svými sny, naslouchá jejich poselství, přijímá jejich smysl, aby žil v souladu s duší světa, pak — i když se tím život stává teprve doopravdy těžký — navázal kontakt s onou velkou vnitřní instancí, jež k nám promlouvá ve snech. Tím se však podřídil étosu života. Chce všemi svými vědomými silami dosáhnout toho nejlepšího, čeho je mu milostivým osudem dopřáno na této zemi dosáhnout: uskutečnit svou jedinečnou osobnost, svůj vlastní život, jenž mu byl individuálně svěřen. Tím se naplní nejvyšší záměr života, jemuž slouží a jež vyjevuje i sen.

DRUHY SNŮ

Běžné sny

Odedávna lidé rozlišovali — v jasném tušení, co je důležité a co nikoli — mezi drobnými běžnými sny, závažnějšími osobními sny a vzácnými velkými sny. Tak ví již u *Homéra* Penelopa, manželka Odysseova, že jsou sny nedůležité — označuje je jako „nicotné“ — a sny významné; jinými slovy, na jedné straně sny běžné a na druhé sny jako poselství bohů. Římský spisovatel *Makrobius* říká v jednom všeobecně známém komentáři ke slavnému snu vojévůdce Scipia, že jsou obyčejné, drobné sny, které nestojí vůbec za pozornost, protože jen opakují běžné události dne, vyprávějí o našich přátelích a nepřítelích, nijak důležitých záležitostech lásky, jídla, peněz, výjevů z ulice — v zásadě jsou ale bezvýznamné, neboť jim chybí to božské, co mají velké sny. Středověký učenec *Albertus Magnus* říká totéž, totiž že existují obyčejné, přirozené sny, vztahující se ke každodennosti. Jejich opakem jsou sny, které nám sesílá Bůh, a v kterých lze tedy rozpoznat něco z Božího úradku.

Kdo je zvyklý se po probuzení ještě jednou ohlédnout nazpět do mizící krajiny snů a rychle ještě jednou povytáhnout oponu, za níž na scéně, nyní již bez naší divácké účasti, dále pokračuje představení, ten ví, že náš noční spánek je často provázen drobnými sny, promlouvajícími jazykem všedního dne. Látku, z níž jsou upředeny, berou tyto sny převážně ze světa, který důvěrně známe. Existují velmi jednoduché, běžné sny. „Byl jsem v obchodě, ale neměl jsem u sebe peníze, což mne velmi zahanbilo.“ — „Potkal jsem sousedku a pak jsem dostal dopis.“ — Nebo: „Díval jsem se, jak kolem pochodují vojáci.“ — „Pradlena

mi řekla, že přijde už dnes.“ Symboly menšího významu najdeme i v těchto snech, jak je to patrné z tohoto příkladu: „Chtěla mne nečekaně navštívit přítelkyně z doby, kdy jsem absolvovala vzdělávací kurs v Ženevě. Nebyla jsem ale ještě oblečená a nemohla jsem nikde najít svůj hřeben. Poslala jsem tedy svou malou dcerku, aby otevřela dveře. Přítelkyně však nepřišla, ale já jsem držela v ruce korespondenční lístek od ní, který mi však nepřinesla dcerka. Lístek vypadal jako skýva chleba, a já jsem jej okusila. Můj muž mi řekl: ‚To je přece dětinské, ty jsi jako teta Lena,‘ ale já žádnou tetu Lenu nemám. Začala jsem se oblékat, ale našla jsem jen dvě nestejně boty. Pak jsem byla v malé zahrádce, chtěla jsem vytrhávat plevel, ale nemohla jsem, viděla jsem ptáka s načepýřeným peřím, bála jsem se ho a šla jsem pak ke své matce, která však už nežije; ve snu jsem to sice věděla, ale přesto jsem šla.“ V tomto jednoduchém snu se vyskytuje několik méně významných symbolů: hřeben, chléb, boty, zahrada a pták. Typická je neviditelná přítelkyně a zemřelá matka.

Všechny tyto sny se vztahují k nejběžnějším úkonům a událostem všedního dne. Chápeme-li jejich smysl, můžeme se nad nimi usmívat. Tyto drobné sny zrcadlí situace včerejška, dneška a příštího rána, a doplňují je tím, co v nich chybí. *Jung* k tomu říká: „Jde-li o nevýznamné změny stanoviska, nepoužívá sen žádné zjevné mytologické řeči. Místo draka je tu automobil, místo dračího břicha nevlídně vyhlížející sklepní místnost, spiritualizaci zastupuje výtah, místo obětního nože je tu injekce, místo mučení namáhavé šplhání nebo obtížný horolezecký výstup.“

Kdo umí citlivě naslouchat, zaslechne i v těchto nepatrných událostech tichý hlas hlubších vrstev naší existence. Neboť i úzký pruh našeho přítomného života tvoří osnovu našeho typického osudu, zatímco malé všední události tvoří jeho příčný „útek“. Existují drobné a neproblematické

ké sny, takové, jaké má například mladá, šťastná žena, vstupující do nového domova, nebo student, věnující veškerý svůj čas přípravě na zkoušky a zanedbávající příjemné stránky života, které dobrý Pánbůh vyhradil zejména mladým lidem. Patří sem i všechny sny zabývající se našimi malými či většími zlovyky nebo pokusy přizpůsobit se lépe vnější realitě. Téměř každé povolání nebo společenská funkce má své drobné sny; doplňují a korigují a jsou často ventilem pro uvolnění z tlaku běžných konfliktů a komplexů.

V závažnějších snech se zřetelněji ukazuje cesta našeho dalšího vývoje, přičemž tomu, co nás v životě potkává, se v nich dostává správného ohodnocení; je možné v nich postřehnout určité náznaky, týkající se naší životní situace, která je zde znázorněna v širší perspektivě. Obsahují často již větší množství symbolů a mýtických motivů, uvádějí nás do archetypických situací, vyjadřují se však stále ještě řečí naší každodenní zkušenosti a čerpají z našich zážitků. V těchto závažnějších snech může do naší pracovny vstoupit lev, nebo objevíme někde ve svém domě nějakou cennost, procházíme temným, neznámým lesem a ocitáme se na cestě vedoucí do určitého místa. Prolínají se zde neznámé postavy a důvěrně známý, lidský svět. V těchto snech prozařuje hlubší mýtická vrstva skrze obrazy světa, jak jej známe ze svého denního života. Zcela běžným snům nevěnujeme příliš velkou pozornost. Představují lehkou doprovodnou hudbu. Závažnější sny však míváme vždy, když se ocitneme v konfliktních situacích, a snažíme se je podle možností pochopit, abychom se z nich dozvěděli, do jaké situace jsme se dostali, co nám chybí a kam směřujeme. V těchto snech, lišících se od velkých snů menší mírou fascinace a pocitu ohrožení, se setkáváme se svými osobními konflikty a komplexy. Naznačují, co bychom měli podniknout v zájmu svého dalšího vývoje. Tvoří hlavní skupinu

snů, které klienti obvykle předkládají terapeutovi, nucenému řešit mnoho jejich nazrálých životních problémů. O této skupině snů pojednává převážnou měrou tato kniha a k nim se vztahuje i její třetí část. Výklad snů se soustřeďuje hlavně na tuto prostřední skupinu snů.

Na jedné straně jsme totiž nuceni věnovat se úkolům všedního dne, zabývat se problémy, jak je přinášejí týdny a měsíce, a vyrovnat se s tím, co nám život přináší. Na druhé straně jsme však zasazení do širších životních souvislostí, a ty nám ve snech pomocí význačných symbolů dávají vědět o tom, co se proměňuje a co se má naplnit. Menší a průměrně významné sny se vztahují k tomu, co právě děláme a co si většinou plně neuvědomujeme, protože se s přítomností příliš ztotožňujeme. Velké sny pojednávají o těch životně důležitých úkolech, které nás začleňují do přediva všeobecně lidského osudu. Jaké schopnosti máme k tomu k dispozici, jak dalece jsme pokročili při řešení těchto úkolů, v čem jsme se pomylili a jakých životních darů se nám na této cestě dostává, o tom hovoří velké sny ve svých nadčasových a působivých symbolech.

Probouzečící sny

Řadí se skromně do skupiny drobných snů, patří tedy k těm projevům nevědomí, odrážejícím každodenní život, z nějž tento druh snů zhusta čerpá. Je něčím na způsob věrného služebníka, který zasáhne téměř vždy ve správnou chvíli, je vždy v pravý čas na svém místě a přichází k nám teprve tehdy, kdy pravděpodobnost, že zaspíme, je již značná.

Jsou lidé, kteří mají mimořádně vyvinutý cit pro přesný čas. Kdykoli se sami sebe zeptají, kolik je hodin, jejich „cit pro čas“ jim to okamžitě správně řekne, asi tak, jako

se oznamuje správný čas v rozhlase. Tito lidé se dokáží probudit v libovolnou denní nebo noční dobu. Avšak ti, kterým se stává, že často zaspí, jsou probouzeni — pokud si neobjednali ranní buzení u telefonní ústředny — „ústřednou snů“.

Probouzení sen má svůj zvláštní průběh a stupňující se intenzitu. V jeho závěru se spící člověk musí probudit. Tematicky se tyto sny týkají zpoždění nebo překážek, jež nám stojí v cestě, zesilují se v nich hluky zvenčí, nebo je spící člověk někým naléhavě vyvoláván. Spícímu se zdá, že jde do školy — a jak se to během školních let stalo již tolikrát — přijde do školy na poslední chvíli. Spěchá tedy, ale naráží na spoustu překážek, například mu někdo stojí v cestě, totiž spánek sám se svým příjemným pohodlím. Zmocní se ho proto úzkost — načež se probudí. Podobné jsou i sny, v nichž spící člověk trpí úzkostí, že se včas nevrátí z vycházky do posádky: hledá marně řemen nebo čepici, stále mu něco chybí, nemůže se „rozhoupat“ k odchodu — protože bezvládně leží v posteli. Ženy se v těchto snech soustřeďují na přípravu snídaně, nakupování na trhu nebo ranní směnu.

Velmi často používá sen, kromě příležitostného stupňování obav, že přijdeme pozdě ke zkoušce, i obavy z toho, že zmeškáme vlak. Že tyto sny o zmeškání vlaku někdy nemají za účel probuzení, ale sledují mnohem důležitější záměr, o tom pojednáme později v kapitole pod názvem Dopravní prostředky a zařízení.

Probouzení sny vyvolávají ve spícím člověku obraz nepříjemné situace, která na sebe soustředí jistou dávku psychické energie. Vzniká neklid, dochází k rozštěpu ve vrstvách blízkých vědomí; energie proudí skrze tuto malou průrvu a spánek přeruší.

Mohlo by se zdát, že probouzení sen předvede prostě spícímu člověku, co by právě měl udělat, tj. vstát z poste-

le, obléci se, nasnídat se, vzít si své věci a jít do práce nebo do služby, nakupovat, do ordinace nebo spěchat na vlak. Ale není tomu tak! Jde spíše o vyloženou lest spícího člověka, který je již napůl probuzen, ale protože se mu vstávat nechce, nechá si zdát o tom, že *již* vstal, chystá se dát si snídani — asi tak, jako ten, kdo je právě někým buzen, odpoví: „Už vstávám!“, aby se vzápětí znovu pohroužil do slastného ranního spánku.

Sen musí vytvořit úplně jinou situaci, musí vyvolat nepříjemné napětí. Situace ve snu je také zřejmě o to nebezpečnější, čím nezbytnější je okamžitě se probudit; jde o situace, v nichž hrozí nebezpečí života, jako například přepadení, požár nebo dopravní nehoda. Takové sny, které každého dokáží vyburcovat ze spánku, znají dobře vojaři a cestující.

Jednoduché probouzení sny se neodehrávají v příliš velké hloubce, protože se již bezprostředně dotýkají povinností počínajícího dne. Ale tím, že se dostávají v pravou chvíli, umožňují vyhnout se různým pohromám, mrzutostem a nepříjemnostem, jimž je jinak vystaven ten, kdo ostatní zdržuje svým pozdním příchodem. To je dostatečný důvod, abychom byli vděční nevědomí za to, že nám poskytuje malou, ale účinnou službu v podobě probouzení snů.

Velké sny

Ve vzácně se vyskytujících velkých snech se můžeme setkat s psychickými obsahy mimořádného významu a nejvyšší působivosti. Z takových snů mizí po krátké úvodní části, která ještě navazuje na vzpomínky uplynulého dne, pozvolna téměř vše, co má čistě osobní ráz. Tematika přítomnosti ustupuje do pozadí a sen vstupuje do

světa elementární zkušenosti přírody a ducha, odrážející se ve velkém snovém zážitku.

Velký sen hovoří, jak jsme na to již upozornili, řečí všeobecně lidské zkušenosti, vyjadřované pouze v symbolech; odehrává se v nadčasových, mocně působících archetypových obrazech. Jen občas se ještě objevují můstky a spojnice z drobnějších prvků blízkých vědomí, které se týkají naší osobní, individuální existence. Někdy se těchto velkých snů účastní i naše Já. Stáváme se pak účastníky velké podívané připomínající mýty a pohádky a máme při tom dojem, že kromě toho, že jsme jí přítomni, se nás nijak netýká.

Je to podívaná neobyčejně krásná, podobající se velkým uměleckým dílům, ale i děsivá, ponurá a chaotická. Odehrává se ve stravující záři obrovského slunce, v nádherné krajině, setkáváme se tu s dosud neznámými lidmi a lidem podobnými bytostmi; může se však také odehrávat v podsvětních prostorách plných děsu. V těchto snech poznáváme, jaké síly hýbou lidským životem. Zvířata v nich promlouvají lidským hlasem, klene se tu strom života a rozkvétá do nebývalé krásy, podnikají se neslýchané mořské plavby, překonávají se nebezpečí vyprahlé pouště — pokud je nám sen jako podobenství osudu příznivý — a konáme v nich skutky, jaké nám jinak připadají nad naše síly. Ocítáme se v bitevní vřavě, ve zločineckých doupatech, v zářivých duchovních světech; prochází kolem nás smrt, a my si připomínáme, co má v životě trvalou hodnotu. Dva příklady mohou napomoci těm, kdo si na vlastní velké sny nevzpomínají, aby si o nich udělali představu: V jednom takovém snu vyšel muž, jemuž se sen zdál, ze svého temného domu do velké vinice; na keřích zrály nejmodřejší hrozny a on sám měl na sobě roucho z antických dob. Pod vinicí vedla cesta a hluboko dole leželo město. Když chtěl muž sejít na cestu, viděl, že na ní

stojí mohutný lev, král zvířat. Muž ve vznešeném rouše a tento nádherný lev na sebe velmi dlouho zírali; nakonec uzavřeli dohodu — takové dohody jsou ve velkých snech téměř jako Boží úmluvy — že muž si prozatím ponechá vinici, kdežto lev cestu, na níž stojí. — Poznamenejme ve vsí stručnosti, že vinice a víno symbolizují duchovní plodnost, lev naproti tomu mocné instinkty.

Jednomu muži — po velkých depresích, do nichž upadl v důsledku příliš jednostranné vědecké práce a stravujícího partnerského vztahu — se zdál v době jeho psychického znovuzrození tento sen: Z hroudy černohnědé země stoupá koule, nádherná jako modré slunce. Otevře se a stane se z ní křišťálová nádoba. V ní jsou čtyři hadi, zvedající do výše číši; hadi jsou obráceni dovnitř. Z této číše se zvedá křišťálový sloup, dosahující až k druhé číši, nesené čtyřmi lvy, zahleděnými do čtyř světových stran. I z této číše se zvedá sloup, na jehož vrcholu spočívá zářící, bohatě broušený diamant.

Je jedno velmi jednoduché kritérium, podle něhož lze poznat, zda jde o skutečně velký sen. Tento sen totiž *musíme* někomu vyprávět, není možné si jej ponechat jen pro sebe. U přírodních národů se takové sny vyprávějí celé pospolitosti jako poselství bohů nebo démonů a všichni jej prožívají společně, neboť je určen všem a obsahuje pokyny, jak se má pospolitost zachovat v nejbližší budoucnosti.

I nám se stane, že nám náhle někdo řekne: „Mimochodem, dnes jsem měl zvláštní sen!“ A pak nám sen vyličí.

Je velmi žádoucí, abychom těmto velkým snům naslouchali, neboť vskutku „přináležejí“ všem. Ten, kdo je vypráví, tím ze sebe snímá část jejich čarovného kouzla; velké množství energie, jež se k němu váže, se vyprávěním uvolňuje. Bylo by ovšem lepší, kdybychom takové sny mohli vyprávět lidem, kteří se ve snech vyznají. V prvním případě se sice napětí zmírní, vyprávění sen znovu oživí,

a tím se zajistí jeho působení na vědomí vypravěče, i když v menší míře. Avšak plody takového velkého a možná děsivého snu bude moci užívat jen ten, kdo je pečlivě shromažďuje a podrobně prozkoumá; jen takto se mohou stát vydatnou potravou na jeho životní cestě.

Většina lidí má během života jen několik velkých snů. Tak například nedokáží zapomenout na nějaký sen z dětství. Velké sny přicházejí v okamžicích významných změn v životě, především však ve středním věku, a znovu pak na prahu stáří. Většina lidí si zapamatuje své velké sny jako cosi zvláštního, co však podle nich nemá žádný smysl.

Velké sny přinášejí tedy to, co označujeme za důležité, úchvatné, bohaté svým obsahem a živé. Zjevují se jako cosi uceleného, jako útvar, stojící před námi. Tváří v tvář jejich velikosti se nás může zmocnit úzkost, může se nám zdát, že naše vědomí ve své omezenosti nebude s to pojmut mocně působící symboly osudových proměn, smrti a znovuzrození, otevřený pohled na minulost, na program a poselství nových životních úkolů. Před něčím tak důležitým, co oslovuje naši duši často stejně děsivě jako hlas Boží, pociťuje člověk oprávněnou úzkost. Z dějin víme, že proroci a ohlašovatelé nové životní filosofie přijímali v hrůze a chvění zvěstovatelský úkol, jež jim Bůh svěřil ve vizích a velkých snech.

Zmíňme se několika slovy o takzvaných „krásných“ snech. Často se setkáme s lidmi, jejichž vědomý způsob života se nevyznačuje bohatostí ani spořádaností. Někdy jsou to nevyrovnané osobnosti, jindy však skryté umělecké povahy. Těm se velké sny zdají dost často. Fascinují je a vyvolávají v nich pocit vděčnosti za to, že je vytrhávají z každodenní všednosti. Zdá se, že energie proudící do nevědomí a do snů je nevyčerpatelná. Vzniká tak nebezpečí úplné ztráty smyslu pro realitu: z člověka se stane „snivec“.

Každý člověk však musí ve své každodennosti dát místo i prostým a obyčejným věcem života. Není možné, aby od rána do večera myslel jen na velké ideje a myšlenky, aby každé rozhodnutí pokládal za konečné, a nechápal, že všední život si žádá neustálých obětí. Kdo slunce a hvězdy a vody oceánů uvádí v myšlenkách a snech neustále do pohybu, ten je „šilený“. Jestliže se někomu téměř každou noc zdají velké sny, lze z toho usuzovat na vrozený sklon ke schizofrenii. Jako by se v něm otevřela slůž vedoucí k archetypovým obrazům neosobní psychy. Malé, opatrné Já se může někdy snadno zřítit do těchto propastných hloubek a nedokáže již najít cestu zpátky.

Pro řadového člověka jsou velké sny nebezpečné, protože jim nedokáže čelit rozvinutým duchovním životem a bdělým vědomím; je pevně zakotven v reálném životě, jakkoli jinak pestrém. Nebezpečí spočívá v tom, že takové velké sny vytrhávají člověka z důvěrně známé skutečnosti, přičemž to, co je na nich významné, nepůsobí na něho osvobodivě, nýbrž ho naopak vtahuje do mýtického světa, a tím narušuje jeho vazby s každodenním životem, s nímž si dokáže vždy poradit. Pomocí přirovnání z oboru elektřiny lze říci, že velké sny jsou jako silnoprúdové akumulátory; pro mnoho lidí tu proto platí zákaz: Nedotýkejte se! Kdo se dostane do takového nebezpečí, ten bude před ním v příštích dnech varován a bude mu připomínáno ve snech menšího významu. Neboť záměrem psychy zřejmě není vytrhnout člověka bezdůvodně z jeho běžného způsobu života.

Velké sny jsou za normálních okolností vzácné. Častější jsou významné sny, v nichž vědomé prvky se prolínají se symbolickými. Symboly zde vrhají světlo na události našeho přítomného života, a ty opět přibližují symboly naší individuální psychické existenci. Příklady takových snů nalezne čtenář na mnoha místech této knihy, zejména pak v její třetí části.

Je možná vhodné se zde také zmínit o snech tvůrčích lidí. Má se za to, že sny umělců, především básníků, jsou mnohem velkolepější než sny takzvaných „obyčejných“ lidí. Není to však úplně pravda. Zdají se jim samozřejmě někdy velké sny mimořádné naléhavosti, a to předtím, než svou tvořivost vtělí do díla. I oni jsou obšťastněni v rozhodujících chvílích svého života velkými sny, stejně jako ostatní lidé, s nimiž má život úmysly. Vcelku lze říci, že umělci prožívají své „sny“ díky bohaté fantasmii spíše ve svých dílech, než aby je měli ve spánku. Jestliže sny jsou součástí díla (například u romantiků), pak mají podobu fantasií a snových obrazů, pocházejících z bohatých zdrojů psýchy, z nichž čerpají i ostatní lidé. Umělec však své sny zpracovává a nechá je zazářit jako dokonale vyvážené a promyšleně vystavěné umělecké dílo.

Nikdo si jistě nemyslí, že následující ukázka ze „snů o domovině“ ze *Zeleného Jindřicha* od *Gottfrieda Kellera* jsou jen převyprávěné sny, jak se zdály básníkovi samému; na druhé straně však nikdo nebude tvrdit, že tuto působivou představu návratu do vlasti si básník pouze silou svého talentu vymyslel nebo dokonce vykonstruoval. Tyto „sny o domovině“ představují spíše jedinečně krásný výtvar, zrozený z vědomě utvářené fantasmie a z obrazů vynořujících se samovolně během nočních snů.

„Co jsem totiž svou fantasmii a její navyklý tvůrčí pud už nezaměstnával ve dne, činili se její nádeníci samostatně, když jsem spal, a zdánlivě rozumně a logicky vytvářeli snový shon planoucích barev a přepestrých tvarů. Doslova tak, jak mi to předpověděl šílený mistr i zkušený učitelé, vídal jsem teď ve snu hned rodné město, hned vesnici zázračně zjasněné a změněné, a nemohl jsem se k nim dostat, nebo když jsem tam konečně byl, náhle jsem se neradostně probudil... unaveně jsem pospíchal ulehnout, a hned jsem také zas propadl rušnému životu snů. Blížil

jsem se k městu, kde stál rodný dům, po prapodivných cestách, po kraji širokých řek, jejichž každická vlna nesla plovoucí růžový keř, takže voda tím plynoucím lesem růží stěží probleskovala. Na břehu oral nějaký venkovan s voly bílými jako mléko a zlatým pluhem, a pod jejich kroky vyrážely ze země veliké chrpy. Brázda se plnila zlatými zrny a sedlák řídil jednou rukou pluh a druhou sbíral zrna a rozhazoval je daleko do vzduchu, a zrna padala na mne jako zlatý déšť.“*

Dětské sny

Z jistého důvodu nemůžeme zcela ponechat stranou neznámou oblast dětských snů, jejichž výklad činí neoborníkovi značné potíže. Velmi často totiž dospělí uvádějí v rámci psychologického rozboru svých současných snů nějaký sen ze svého dětství. Poznamenávají k tomu, že tento sen — například o tmavošedé obrovské hmotě, která je zavalila, o obří ženě, stojící ve dveřích jejich ložnice, o velké vodě, řinoucí se přes cestu — se vícekrát opakoval. Nebo museli stále znovu s něčím nebo někým zápasit. Nebo si možná vzpomenu na nádherného, pestrobarevného ptáka, který se několikrát posadil na okenní římsu a jeho obrysy se odrážely v zahradním bazénu. Mnoho snů připomíná úryvek z nějaké pohádky.

Kolem svého třetího roku dítě začíná žít již poměrně vědomě. Tak třeba vypráví, že v noci „něco vidělo“. Toto vnitřní dění dětského snu není přirozeně dosud zcela přesně odlišeno od zážitků jasného dne. V těchto raných letech se vlastní život dítěte sám odehrává téměř jakoby

* Gottfried Keller, *Zelený Jindřich*, Odeon 1969, přel. Kamila Jiroučková.

ve snu, do nějž si později, jako již stárnoucí člověk, promítne svou nostalgickou představu štěstí.

Tak například *Spitteler* vypravuje o svých „nejranějších zážitcích“: „...ať už jsou obrazy krajín ve snech dospělých jakkoli krásné a zářivé, krajiny, jak je dokáže vykreslit dětský sen, jsou ještě blaženější a líbeznější. Mé první dva roky života jsou mou nejkrásnější sbírkou obrazů a mou nejmilejší knihou poesie.“ To je retrospektivní, nostalgický pohled. Děti mezi třetím a sedmým rokem vyprávějí ráno svůj sen, přičemž se vyjadřují asi takto: „V noci mě napadlo něco úplně směšného.“ Nebo: „Dnes v noci, když jsem usnul, jsem viděl něco krásného.“ Nebo: „V noci jsem měl strach. A přitom jsem přece spal. Maminka tam nebyla, ale zato tři staré ženské, které se na mě zle dívaly. Chtěly mi něco dát, měl jsem to sníst, ale já jsem nechťel. Pak jsem to ale přece jen asi snědl.“ Mnohým dětem přijde zatěžko přijmout život takový, jaký je čeká, a vyrovnat se s ním. O třech sudičkách hovoří se samozřejmě jenom dětinní malíři a básníci, jak to odpovídá jejich duchovnímu uzpůsobení.

Nemůžeme se zde podrobně zabývat psychologií malého dítěte. Je založena na tom, že narozené dítě je tou nejstarší lidskou bytostí, protože je prozatím jen neosobní minulostí — totiž tím, co zdědilo, a dosud zcela nerozvinutou entelechií, která se teprve začíná v průběhu života uskutečňovat. Žije dosud v magické jednotě s oním „jiným“ světem, který mu v podobě obrazů ve snech poskytuje podobenství jeho budoucího života ze svého nevyčerpatelného zdroje obrazů lidské existence.

Je třeba připomenout, že právě ty děti, kterým osud dopřál obzvlášť šťastné, bezstarostné dětství a rodiče, kteří se mají něžně rádi, mívají často těžké sny. Zdá se, jako by tímto způsobem měly být připravovány na to, že život, lidská existence, může být i hrůzná a že se v ní vyskytují

obtíže a svízele, které nelze překonat bez úzkosti, krve a slz. To se musí zřejmě naučit nevědomě. *Nietzsche* vyslovil jednou domněnku, že člověk se ve svých snech patrně připravuje na to, co ho v životě potká.

Nepochopitelné chování dospělých straší často ve snech děti, které se jednou také stanou dospělými, se stejně nepochopitelným chováním a ještě nepochopitelnějšími ranami osudu.

V mnoha dětských snech se ohlašuje pozdější životní nejistota, nedostatek vitality, předčasná smrt; tyto první sny čerpající z hlubších, nedětských vrstev vždy přesahují pouhou přítomnost. Této okolnosti se dotkneme ještě při jiné příležitosti.

Sny z dětství, které nemůžeme ani jako dospělí zapomenout, a které k nám probleskují z šera nejranějších let ve své kráse i děsivosti, měly a mají pro nás velký význam. V nich se tehdy, na počátku našeho života — a to bohatě potvrzují zkušenosti z terapeutické praxe — nastínil symbolickými prostředky průběh celého našeho budoucího života. Dodatečné srovnávání ukazuje, jak často psýcha předem ví až do nejmenších podrobností, co nás v životě čeká, jak si povedeme ve světě a jakým osudovým problémům budeme muset čelit. Co na nás v době dětství hluboce zapůsobí, to se dotýká latentního zaměření naší existence. Je ovšem obtížné vybavit si později všechno, co dětský sen kdysi provázelo a jaké byly jeho podrobnosti. Mnohokrát potvrzená zkušenost, že dětské sny obsahují v symbolických formách plán celého dalšího života, by neměla rodiče a vychovatele vést k tomu, aby se u dětí domáhali jejich snů a tím méně je s nimi rozebírali. Mohou však mít oprávněný pocit, že jejich dítě se v životě neztratí, když jim bude vyprávět takovýto sen: „Šel jsem lesem. Vtom se objevil vlk. Měl jsem strach. Vlk mě ale nesežral, snědl jsem ho já. Měl jsem pak obrovské břicho.“

Jestliže se dětem neustále zdá o strachu, ohni nebo o tom, jak někdo vniká do jejich domu, měli by si rodiče sami klást otázku, zda jejich vlastní život je v pořádku, zda žijí správným způsobem, či zda do nevědomí dítěte nepřenášejí nezvládnuté napětí, latentní vážnou manželskou krizi. Neboť dítě je skutečně spojeno s rodiči skrze nevědomí, podílí se, aniž to tuší, na jejich zážitcích jako ozvěna.

Bezděčně vyprávěné sny dětí mohou rodičům otevřít oči a ukázat jim, co všechno v životě zanedbali, mohou je podnítit k tomu, aby se zamysleli nad svým manželstvím a nad tím, co by se v něm mohlo změnit k lepšímu. Americká dětská psycholožka *F. G. Wickesová* píše: „Je dobrým znamením a svědčí to o tom, že dítě se cítí dobře a uvolněně, jestliže se ze sna probouzí bez zjevného strachu či rozrušení, nebo o něm klidně vypráví.“

Takovému dětskému vyprávění o snech je třeba naslouchat stejně, jako nasloucháme nějakému veselému nebo smutnému příběhu, s patřičnou a zjevnou citovou účastí. Jestliže vytušíme, že sen má závažnější a osudovější smysl, měli bychom si to ponechat pro sebe, abychom dítě chránili, jak nejlépe dovedeme, v nebezpečích, jež mu hrozí, a připravovali je na zvládnutí kritických situací, do nichž je život jednoho dne zřejmě přivede.

Nikdy bychom však neměli dítěti zcela vážně říkat, co je v životě podle všeho čeká, a tím v něm vyvolávat nové úzkosti, na jaké jeho dětská duše není dosud připravena.

Výklad dětských snů je mimořádně obtížná záležitost i pro vědecky a psychologicky zkušeného terapeuta. Proto je lepší se jej zdržet.

Jako dospělí se však přirozeně pokoušíme rozpomenout se na své vlastní dětské sny, které byly natolik významné, že se uchovaly v naší paměti, a pochopit je co nejhlouběji. S úžasem zjišťujeme, kolik motivů a problémů naší

životní cesty se již tehdy, na samém počátku našeho života, ohlásilo v dětských snech, a pak nás provází po celý život. Jestliže vše probíhalo dobře, dokázali jsme se s nimi krůček po krůčku a stále vědomějším a tvůrčím způsobem vyrovnávat. Možná že jsme měli i to štěstí, že se nám podařilo rozuzlit některé spletnosti našeho života.

Pubertální sny

Každý věk má své typické sny. Je téměř známkou psychického zdraví, jestliže se nám ve správný čas zdají sny přiměřené danému stáří. Tyto sny se zabývají právě tím životním problémem, který se v psychické zkušenosti vlastního života dostal v rámci tělesného a psychicko-duchovního vývoje do popředí; tedy tím, co je třeba vyřešit jako životní úkol této fáze života. Součástí tohoto úkolu je odpoutat se od dosavadní fáze a osvojit si novou životní formu.

Mladý člověk, ať už chlapec nebo dívka, se v době puberty musí vyrovnat se svým probouzejícím se pohlavním životem, což nebývá vždy snadné. Z biologického bytí se po klidnějších letech pozdního dětství rodí cosi nového, co má povahu mocné přírodní síly. Mladý člověk je zaskočen svou sexualitou a je nucen čelit do té doby neznámým pudovým silám. Ne zcela dospělé *Já* musí nyní vydržet nápor mocné reality svého mládí, která někdy v souvislosti s tělesným zráním vtrhává do mladistvé psýchy v hroživých vlnách, zdánlivě bez souvislosti s předešlými časy šťastného dětství. Mladý člověk se stává primitivnější, instinktivnější — přestože se zároveň musí snažit vyhovět požadavkům společnosti a přísným nárokům školního vzdělání i prvních menších sociálních úkolů. Kolísá mezi úzkostlivostí a hrubostí, mezi bázlivostí, něžností a často

drzým protestem. Z mladíků se v mnohém ohledu stávají „drsnáci“; je pro ně stejně jako pro dívky obtížné přijmout se v této vzrušené době zrání takoví, jací jsou.

O tom podávají svědectví i sny. Ohlašují novou životní fázi již záhy, neboť v nevědomí se vše „děje“ dříve než ve vědomí.

Protože jde o proces přirozeného a obecně lidského zrání, hovoří pubertální sny na jedné straně ve všeobecných symbolech. Na druhé straně se však musí dospívající mladý člověk v této době odpoutat od matky a otce, ačkoli stále ještě setrvává v ochranném kruhu rodiny. Mnozí mladí lidé se zprvu pokoušejí — pod náporom nepochopitelných instinktivních sil, vnitřně zmatení a zneklidnění — přimknout znovu k rodině, zejména k některému z rodičů. Současně se musí snažit vyhovět i reálným požadavkům okolního světa, ať už v učení nebo na vyšší škole. Proto jsou sny opět plné motivů, postav a věcí denní skutečnosti, okolního prostředí.

Především se v pubertálních snech velmi často objevují rodiče, a to buď jako vlastní otec a matka, nebo jako „otcovství“ a „mateřství“ vůbec. Každodenní realie se zde prolínají s nejobecnějšími symboly, v nichž se odrážejí jak pudové, slepé síly přírody, tak její tvořivost. Převažuje v nich pocit stísněnosti pod dojmem tlaku probouzející se pudové přirozenosti. Proto se tak často vyskytují sny, v nichž se proti nám řítí mohutný vlak na potměných kolejkách a my jsme proti tomu úplně bezmocní. Různé příšery nás chtějí pohltnout; máme dojem, že naše teprve nedávno vytvořené Já podlehně zkáze, že bude staženo zpět do hlubin nevědomí.

Spolu s probouzející se pudovou přirozeností probíhá paralelně i proces rozšiřování vědomí, získávají se praktické znalosti mnoha stránek a možností denního světa, toho, čemu se říká „život“. Tento požadavek intensivnější-

ho uvědomování okolního světa je ve snech rovněž patrný. Mladý člověk se v nich ocitá mezi mocnostmi světla a temným světem své sexuality, deroucí se na povrch. Nároky pudového života mohou nacházet svůj výraz ve velmi jasných podobenstvích, jejichž sexuální ráz nám dnes připadá zcela zjevný, jako tomu ostatně vždy bylo v instinktivně vnímajících lidových vrstvách. Je vůbec příznačné, že první sen, který *Freud* podrobně analyzoval, byl sexuální sen jedné mladé ženy. *Freud* sám tento sen nazval „Irina injekce“. Takové sny, jejichž výklad je nabitelný, nejsou u mladých dívek nijak vzácné. Jedna mladá dívka, která právě přecházela z dětského světa do světa počínající pohlavní zralosti, měla tento sen: Hrálá si na krásné zelené louce. Vtom se vztyčila věž, na jejíž terase si hráli chlapi. Krásná hnědá loď se blížila k pobřeží. Přívětivý starší muž, kterého znala, ukazoval na spoustu plyšových zvířátek, hraček z jejího dětství. Ona sama však měla vymyslet válečný pokřik. — Výklad snu je zřejmý: Mužský a ženský svět tu představují věž a loď. Instinktivní projevy jsou doposud pouhou hrou, ještě se neprobudily plně k životu, ale zkušený starší muž upozorňuje, že se tak již brzy stane. Dívka však musí nejprve vymyslet správný válečný pokřik, jímž se započne zápas s mocnými instinktivními silami. Zvířátka však již nebudou plyšovými hračkami!

Zvlášť často se u obou pohlaví vyskytují sny o hadech. Hadi však mají samozřejmě u chlapců a dívek odlišný význam. U chlapců je had zároveň obrazným příměrem jejich pohlavního orgánu. Rozhodně je třeba v období puberty vykládat sny o hadech v sexuální smyslu. Ve snech pubertálních chlapců, a ještě mnoho let poté, se mužská plodivá potence a temná pudová žádost objevuje v podobě býka nebo stáda býků či bizonů, pasoucích se na louce nevědomé psýchy. Často musí mladý muž jíst ovoce, jehož

fallický tvar zřetelně naznačuje, co se tím míní. Mohou to být i rohlíky nebo žemle, které odedávna platí za znázornění mužských a ženských orgánů. Časté jsou rovněž sny o ohni. Oheň zachvacuje, stravuje, přináší teplo, žhne, a to stejně silně jako probouzející se cit lásky. Mnoho mladých lidí se cítí odstrčeno, někteří mají za úkol zkrotit divoké koně, jiní zas musí překonat nějakou řeku apod. Přechodný stav mezi dětstvím a dospělostí se ve snech někdy připomíná originálním nebo nedostatečným oblečením. Občas se mohou objevit také mýtické postavy, ztělesňující vnitřní opojení.

Rozpor mezi přirozenými nároky těla a kulturními normami, které tyto nároky tlumí, je ovšem zdrojem značného neklidu a utrpení. O tom hovoří pubertální sny velmi jasnou řečí. Je v nich však také patrná snaha psýchy vyrovnat se i s tímto problémem. Klade vždy důraz na přirozené cíle dospívajícího mladého člověka. Jeho rozšiřující se vědomí se kompenzačně pokouší zapojit nově získané síly do služeb vzdělání a intenzivnějších vztahů k lidem. Sny menšího významu z této doby hovoří právě o těchto snahách.

Pubertální sny jsou svým obsahem poměrně jednoduché. Nevyžadují proto u normálních mladých lidí zvláštní výklad.

Individuační sny

V literatuře a praxi komplexní psychologie má individuační sny, jež ji provázejí, zcela mimořádný význam. Protože se zde nemůžeme zabývat výkladem komplexní psychologie a problematiky individuačního procesu, chceme se zřetelem na individuační sny poznamenat alespoň toto: Zdá se, že je psychologicky prokázáno, že člověk po

dosažení středního věku je vnitřně nucen pozvolna stahovat hlavní část své psychické energie z vnějšího světa a dát ji k dispozici niterným psychickým procesům, jejichž vývojovým cílem je zralá a celistvá lidská osobnost. „Cílem individuační je, aby se člověk stal individuální lidskou bytostí, individualitou, a pokud pod tímto pojmem rozumíme svou nejniternější, nejzažší, nezaměnitelnou jedinečnost, pak cílem individuační je, aby se stal sám sebou (das Selbst).“ (*Jung*) V každém člověku působí tedy silnější či slabší tendence ke zvnitřnění, nalezení sebe sama, uskutečnění sebe takového, jaký doopravdy je, a k životu z vlastního středu. Máme pocit — a zkušenost hlubinné psychologie i náboženství to potvrzuje — že v nás přebývá určitá psychická dominanta, která má charakter osobnosti, ovládající střed naší bytosti, zdroj tvořivé síly, která se neomezuje pouze na naše Já a není v něm obsažena, nýbrž sama je v sobě zahrnuje. O této vnitřní dominantní osobnosti, jejíž autorita nepochází od našeho malého Já, nýbrž od samého Tvůrce, lze hovořit pouze v podobnostech. To se děje ve snech. Cesta k tomuto středu vede — poté, co vnějšímu světu bylo dáno po všech stránkách zadost — směrem do vnitřního světa a vrcholí setkáním se sebou samým. Než se tak však může stát, seznámí se člověk nejprve se svými vnitřními dílčími osobnostmi, symbolickými postavami, ztělesňujícími postoje a síly jeho psýchy. Velmi přesně a po delší dobu prováděná analýza snů, při níž se nelze obejít bez pomoci odborně školeného vykladače, umožňuje nezbytnou konfrontaci s těmito vnitřními postavami.

V první vrstvě jsou to postavy stejného pohlaví, vyznačující se vesměs méněcennými charakterovými rysy. O těchto postavách, souhrnně označovaných jako *Stín*, budeme hovořit v kapitole o výkladu snů na subjektivní rovině a v souboru symbolů ve snech. (Obsáhlejší názor-

nění problematiky Stínu a postav dalších, hlubších vrstev psýchy podal autor ve své knize *Životní konflikty*.) Na této rovině Stínu získává člověk usilující o individuaci správný vztah k temné, odvrácené straně své osobnosti, kterou měl dosud sklon přehlížet.

Dalším setkáním na cestě do niterných oblastí vlastní psýchy je setkání s postavami ztělesňujícími opačné pohlaví, u muže s *Animou*, u ženy s *Animem*. Zatímco v individuálních snech muže se Anima objevuje v podobě krásné mladé dívky, něžné nebo divoké ženy, matky, čarodějnice, prostitutky nebo bohyně, objevují se v individuálních snech žen postavy Anima v podobě mužů na různých stupních přírody a kultury, ztělesňujících vždy to, co *také* je v ženách. Polygamnějšímu založení muže odpovídá spíše monogamní nevědomý postoj, Anima je obvykle jen jedna ženská postava, nanejvýš jako světlá a temná Anima. Vědomě monogamnějšímu založení ženy odpovídají rozmanitější podoby mužských postav, vyskytující se v jejích snech. Ve snech uváděných v této knize se čtenář setká také s těmito vnitřními postavami Animy a Anima. Vzácnější je postava Mudrce, častěji se vyskytuje postava Matky Země, obě patřící do ještě hlubších vrstev naší psýchy.

Pokračující individuální proces, proces zrání lidské osobnosti, se znázorňuje, jak později ještě uvidíme, v obrazech velkého putování, ale také jako alchymistické procedury. V korespondujících snech se objevují symboly, které nemají už žádnou vědomou spojitost s životem toho, komu se tyto sny zdají. Jsou to spíše zcela samostatná podobství jeho vnitřního vývoje, ukazující směrem k podstatě, do středu jeho bytosti. Tento střed se může ve snech objevovat jako střed zahrady, uzavřené ze všech stran. Často má podobu stromu, stromu života, nebo pramene vyvěrajícího do čtyř světových stran. Nebo jej představu-

je nádherný květ, v čínském kulturním prostředí „zlatý květ“. Dalším možným obrazem tohoto středu lidské osobnosti čili Svěbyť (das Selbst) je pevná věž, hrad nebo nebeské město, případně ostrov vynořující se z moře kolektivního nevědomí, a uprostřed něho stojí nějaká stavba. Cesta k tomuto středu, která je vlastně „cestou domů“, neprobíhá bez nesnází. Často musí hrdina, tato naše vnitřní osobnost, vydávající se za vzdáleným cílem, překonat velkou nebezpečí. Sestupuje do podsvětí jako kdysi *Dante*, jehož Božská komedie je básní o cestě individuace, podniká „noční plavbu“ mořem nevědomí, často doprovázen přítelem, mudrcem nebo postavou Animy. V *Dantově* Božské komedii jsou to, jak známo, Vergilius a Beatrice, kteří básníka na jeho cestě doprovázejí. Z dosavadní vědomé, svým rozsahem vždy zúženější životní situace, se má přejít „na druhou stranu“. Brána vedoucí ke středu psýchy je však těsná, a ne každý dosáhne cíle.

Celou řadu individuálních symbolů obsahuje následující sen jednoho vysoce postaveného člověka. I nezučastněný čtenář rozpozná mimořádnou závažnost tohoto snu: Dotyčný se ubírá, spolu se svým někdejší spoluzákem, jenž se mezitím stal význačnou osobností, k zámku, který se ve vší nádhře tyčí nad jeho západošvýcarským rodným městem. Oba měli za sebou již polovinu výstupu a ocitli se nečekaně na úzké stezce pod skalní stěnou. Náhle se pod jejich nohama objevilo moře. Cesta dál nevedla. Oni však chtěli, ba museli dorazit k zámku. Jediné schodiště však leželo na protější straně hory. Museli se tam tedy dostat přes vodu. Průvodce skočil do vody a mocnými a jistými vzmachy plaval k cíli. I dotyčný ho následoval, přičemž měl na sobě stále ještě uniformu vysokého důstojníka. Náhle cítil, že ostruhy na jeho holínkách se uvolňují. Kdyby se zcela uvolnily, klesly by nenávratně do hlubin. Proto si je sám sundal a držel je v ru-

kou. Konečně dosáhli úzkého schodiště. Zcela promáčení si na chvíli odpočinuli před výstupem do zámecké věže. Dotyčný se rozhlížel po svém příteli, ale ten mezitím zmizel. On sám byl nahý jako novorozeně.

Sny na prahu smrti

Sny na prahu smrti nejsou ty, co se zdají zdravým lidem o smrti a o mrtvých, nýbrž jsou to sny těžce nemocných, kteří se dostali do blízkosti smrti. Během noci takové životní krize se moře nevědomí mocně vzdouvá. K tomu se druží vzpomínky z mládí, oživuje se vše zapomenuté a dávno pohřbené, a podle svědectví těch, kteří při nehodě málem přišli o život, je často slyšet nádhernou hudbu. Kolem pacienta na lůžku se šíří zvláštní, oslňující světlo, u dveří postávají obrovité postavy; mnoho lidí slyší hlasy. Přítomnost a minulost působí nepopsatelně nezvyklým dojmem. Podobá se to fantasiím v horečnatých snech, ale vše je mohutnější, vyhraněnější, jakoby definitivní.

Když jeden věrný německý přítel navštívil Gottfrieda Kellera několik týdnů před jeho smrtí, vyprávěl mu umírající Keller, že „dva rytíři v brnění z ryzího zlata stáli celou noc bez hnutí před skříní mezi okny a upřeně ho pozorovali“... Stále znovu se k tomuto zážitku vracel a nemohl se nasytit líčení úžasného lesku jejich brnění.

Když se vědomí ocitne v nebezpečí, že se rozplyne, zírá na těžce nemocného nesčetné množství očí. Nabízí se tu podobnost s tisíci očima boha Šivy, představujícího mnohotvárnost života.

Často se uvádí, že u dveří nebo u nohou postele stojí nějaká velmi podivná postava, zatím co vzpomínky se vznášejí místností. Podivná postava vypadá jako Mongol nebo

Tibeťan; nebo je to prostě člověk s tmavou pletí a nehybnou tváří, jehož oči pod havraní černí vlasů — často je to také kněžská pokrývka hlavy — na nás zírají. Není ani starý, ani mladý, a je to zřejmě tvář nepřetržitě trvajících pozemského života, podoba člověka mimo prostor a čas, který lhostejně, ale nikoli nepřátelsky, a bez pohnutí — neboť život a smrt mají pro něho stejně velký a zároveň nepatrný význam — sleduje, jak právě ten či onen člověk umírá. Někdy je tato postava popisována jako velký oční lékař.

Umírajícímu se otevírá široký výhled do krajiny, prudké světlo proniká divokými skalistými soutěskami, z neznámých hloubek promlouvají hlasy, skvostné hradby se tyčí na jasně osvětlených vrcholcích; kdosi připomínající mýtickou postavu Charóna vyzývá k plavbě přes řeku či moře.

Soudě podle snů, jež nám vypravovali lidé, kteří stáli na prahu smrti — těch, kteří jej překročili, se již ptát nemůžeme — jsou sny v blízkosti smrti strašné, ale čím více se vzdalujeme tomuto světu, tím jsou nádhernější, podle některých „nevýslovně a nadpozemsky krásné“. Zdá se, jako by velké obrazy doprovázely umírajícího do jiného života, přičemž krutou podmínkou je ztráta života pozemského.

Z těchto snů v blízkosti smrti, jak jsem je během své praxe shromáždil, si můžeme uvést jeden obzvláště krásný příklad. Těžce nemocný člověk si po pěti dnech krize zapsal: „Těchto pět dnů bylo vyplněno přílivem obrazů. Nacházel jsem se na úzké stezce, vedoucí podél divokých temně modrých hor. Často jsem se musel z náhorní roviny dostávat po okraji na příkrý svah a překonávat skálu za skalou, a pode mnou zela hluboká propast. Pak jsem byl zase v nějaké podzimní krajině. Přes řeky tekoucí směrem na jih se vysoce klenuly prastaré mosty. Pak jsem se náhle ocitl v moři, stál jsem na mořském dnu, vi-

děl jsem, jak ke mně klesá temněrudé slunce. Mezi mnou a obrovským slunečním kotoučem byly zelené jemné rostliny s narudlými květy.

Stál jsem na pobřeží, na místě, které jsem dobře znal, obrovité ryby se vztyčovaly ve vodě, jejich mohutné hlavy se nakláněly přes pobřežní hráz, stále znovu se vrhaly kupředu, jako by chtěly po mě chňapnout.

Pak jsem najednou stál u nějakého podzimního lesního potoka. Ze skal nad zlátoucími stromy se naklánělo nějaké dobytče nebo laň a pomalu pilo, pak krk a hlava opět zmizely ve skalách. Říkal jsem si ve snu: 'To je skalní laň.' Z překrásné, hnědé, drolivé půdy v zahradě se zvedal mohutný hřbet a hlava slona. Ani kousíček hlíny neulpěl na jeho ocelově modré kůži. Byl jsem v rozlehlém parku. Z květů a větví na mne netečně zíraly velké oči. V jedné skalní stěně jsem uviděl úchvatně krásnou mrtvou ženskou tvář, dívala se na mne přes lesní potok. Zdálo se, že je to někdo, koho jsem miloval a kdo už umřel, ale tato žena měla světlé vlasy a její tvář byla jako ze světlezlatého mramoru.

Nacházel jsem se v obrovské ohradě a v rohu stál nehnutě širokoplecí Mongol. Měl žlutohnědý obličej, na hlavě jakoby čapku ze svých černých vlasů, nad čelem rovně zastřižených. Oči pod srpovitým černým obočím byly velké a kruté. Pak Mongol zmizel a na mne znovu strnule zíraly oči zvířat, oči na listech rostlin, i každý kámen na dlažbě ulice měl oko. To trvalo tři dny. Měl jsem pocit, že jsem se zbláznil. Hlasitě jsem vykřikl: 'Tak už dost!' V tom okamžiku jsem se ocitl v krásném sále, nad sebou světlý strop s hnědými nástěnnými malbami, které všechny směřovaly do středu stropu, a v něm bylo jediné velké oko, bleděmodré, studené, a přesto srdečné, vážné a rozjasněné, oko jakéhosi boha nebo panenské bohyně. Tím přízraky zmizely. Krize byla u konce."

PŘÍZNIVÉ A NEPŘÍZNIVÉ SNY

Jacob Burckhardt poznamenává ve svém slavném článku *Štěstí a neštěstí ve světových dějinách*: „Naše hluboké a nanejvýš směšné sobectví pokládá předně za šťastné takové doby, které se nám něčím podobají. Pokládá dále za chvályhodné ty síly a lidi z minulosti, o nichž se domnívá, že je na nich založena naše dnešní existence a poměrný blahobyt, jako kdyby svět a světové dějiny tu byly jen kvůli nám. Každý totiž pokládá svou dobu za naplnění času, nikoli za jednu z přechodných vln. Nic jednotlivého...ani my tu nejsme jen kvůli sobě samým, nýbrž kvůli celé minulosti a celé budoucnosti.“

Z tohoto hlediska je třeba posuzovat i otázku příznivých či nepříznivých snů. Neboť ani sny tu nejsou pro krátkodobé potěšení a jejich smysl nespočívá v tom, aby uspokojily naše *Já* a dodaly mu pocit jistoty. Jde spíše o rozvinutí celku, v němž je člověk zasazen do svého osudu a do společenství, za něž je spoluodpovědný.

Při poradenském výkladu snů se na nás velmi často hned poté, co nám někdo dovypráví svůj sen, naléhá s otázkou: „Je to příznivý, nebo nepříznivý sen?“ Ten, kdo sen vypráví, se obvykle opírá o nějaký jednotlivý moment snu a z toho rychle a podle své nálady usoudí — ačkoli takový úsudek je možný teprve na základě celé série snů — že tentokrát je to šťastný sen, nebo naopak sen, který nevěští nic dobrého. Přitom se jako synonym používá slov „šťastí“ a „příznivý“, a „neštěstí“ a „nepříznivý“. Málokdo si uvědomuje, že „šťastí“ je pocit, provázející okamžité rozpoložení mysli, kdežto „příznivý“ znamená víc — naznačuje dobré vyhlídky na úspěšnou cestu za dosažením životních cílů. V otázce po příznivých či nepříznivých snech se až příliš odráží hluboce zakořeněná úzkost člověka, obávajícího se, že bude vydán na pospas osudu, který nedoká-

že změnit. I ten, kdo vychází z neoprávněného předpokladu, že má svůj život pevně v rukou, by rád tajně poodhalil závoj, za nímž se skrývá budoucnost. Jsme totiž přesvědčení o svém nároku na štěstí v životě a sledujeme proto se znepokojením všechny náznaky možného neštěstí. Mnoho lidí se chytá nejrozumnějších věšteb, které důvěřivcům slibují, že jim prozradí, jaká bude jejich budoucnost. Přitom je ovšem někdy možné díky těmto věštebným praktikám — nevíme vlastně jak a proč — získat překvapující poznatky o počínajících osudových událostech v daném okamžiku.

Lidem nelze ani příliš zazlívát, že v krizových okamžicích života, kdy ztrácejí důvěru ve svou budoucnost, dopřávají z bezradnosti a pod tlakem úzkostí sluchu nejrozumnějším pochybeným věštbám. Neboť jen neradi se smírujeme s moudrým Božím slovem: „Mé myšlenky nejsou vašimi myšlenkami a mé cesty nejsou vašimi cestami.“ Jako věštba slouží proto často, snad až příliš často, také sen. A většina lidí pokládá snáře za pomůcku k věštění. Ani naše kniha se nevyhne tomu, že ji tak bude někdo používat. Velké množství velmi primitivních snářů vděčí za svou širokou oblibu tomu, že každý uváděný symbol a snový prvek tu má buď pozitivní, nebo negativní význam, takže jde vždy o absolutně příznivý, nebo absolutně nepříznivý jev. Zcela stranou se ponechává mnohoznačnost snové symboliky a zvláště pak jedna velmi důležitá okolnost, totiž že jen individuálně zaměřený výklad snu může rozhodnout, zda to, co jednomu může být ku prospěchu, jinému uškodí. Podle těchto snářů jsou pouze dobré či špatné, příznivé či nepříznivé sny. Tím však zaujímáme ke své existenci ještě stále příliš egocentrické stanovisko a posuzujeme ji buď černými, nebo růžovými brýlemi.

K tak zjednodušenému rozlišování by samozřejmě nikdy nedošlo, kdyby nebylo opravdu *nutné* označit některé symboly za skutečně nepříznivé, jiné zas co do svého cel-

kového obsahu za příznivé. Jsou symboly, v nichž vykryštovala tragická lidská zkušenost. Jestliže se tyto symboly objeví, znamená to, že toto temné ovzduší, tato děsivá konstelace je opět zde. Na druhé straně existuje množství symbolů, které naznačují, že očividně vzniká něco nového, něco sílí, nastává šťastné období, nebo se pomocí podobnosti vyjevuje směr další cesty. To nás však nezabývá povinností prozkoumat zvláštní a mnohvrstevnou povahu psýchy a jejich snů a nepouštět se hned do ukvapených výkladů.

Ti, kdo pozorně sledují své sny, ale i ti, kdo ve snaze o správný způsob života vyhledávají pomoc poradce, nebudou ze svých snů věstit (*wahrsagen*), nýbrž mnohem spíše si nechají říci pravdu (*die Wahrheit sagen lassen*) — o tom, jaká je jejich psychická situace a jakým směrem se vyvíjí. Tato vnitřní situace může mít příznivé, nebo nepříznivé předznamenání. Může překypovat novými životními možnostmi, nebo se projeví v podobě mohutného přílivu, proti němuž jsme bezmocní.

Přitom musíme mít neustále na zřeteli, že „příznivé“ či „nepříznivé“ se týká vždy jen určitého, někdy jen omezeného okruhu života. Velké oblasti našeho života se objevují jen ve velkých snech.

Sen, který se vícekrát opakuje, nám tak dává zřetelně najevo, že s plány, které nám leží na srdci, nesouhlasí. Dělá to tak dlouho, dokud neznejistíme a nezačneme tušit, do jakých potíží jsme se dostali tím, že jsme na svých plánech tvrději trvali. Lze to označit za příznivý, nebo nepříznivý sen? Zpočátku jej přijímáme jen s nevolí, máme k němu odpor; tento sen je nám však příznivě nakloněn.

Z našich oken vlají prapory předčasné radosti — sen nám však připomene, čím vším jsme za tuto vědomou radost zaplatili, co vše jsme vytěsnili nebo obětovali. Ani tento sen nám nebude připadat nijak příjemný. Když se

ocitneme na životním rozcestí, mnohdy se nějakou dobu zdráháme, máme obavy, že cesta, kterou dosud neznáme, bude namáhavá; ze snu se však dozvíme, že před námi leží sice úzká, ale bezpečná cesta směřující vzhůru. Ten, kdo je příliš zavalen všednodenními starostmi, nalezne v příznivém snu útěchu a novou orientaci. Co je však nepříznivého na snech, které nás přesvědčují o tom, že nejlepší, co můžeme udělat, je snášet právě ty obtíže, s nimiž jsme nuceni denně zápasit ve svém zaměstnání nebo manželství.

Sen nám neopomene oznámit, kdy nás čeká doba plná útrap. Znalcům v oboru výkladu snů jsou příznaky a náznaky takových období důvěrně známé. Nebudeme takový sen pokládat za krajně nepříznivý? Co když však jsou pro nás takové vážné útrapy tím nejlepším, co nás mohlo potkat, protože to přispívá k posílení naší osobnosti? Ohlašuje se bolestná nepřízeň osudu, když se ve snech vidíme jako vězni, osamělí cestovatelé, nebo dokonce jako mučedníci a odsouzenci na smrt. Informace, jež nám takové sny poskytují, a na něž jen zdráhavě a tiše odpovídáme „ano“ — jak často se leckdo probouzí z takových snů v slzách — nám umožňují, abychom se na toto období bolestných vnitřních proměn vědomě připravili. Přijímáme, co se musí stát, a své vědomé síly dáváme do služeb svého životního programu, abychom se tak vyhnuli vnitřní rozervanosti a rozpolcenosti mezi velkými cíli našeho Svěbytí a vášnivými touhami po štěstí našeho Já. Psychologie rané indické kultury říká v Baghavagitě: „Co odpovídá karmě — psychickému osudovému zaměření — v řadě reinkarnací, to mi přináší štěstí.“

Jestliže obsahům, jež nám zprostředkuje nevědomí, věnujeme pozornost a necháme je v sobě projevit, nabídnou se nám příznivé možnosti pro další rozvoj naší osobnosti. Jestliže to neuděláme, náš život je o to chudší. To nepochopil jeden muž, za nímž v jeho snu chodily loutky, pro-

tože se mu chtěly přiblížit. Naházel je do vody, ony však přišly znovu; pokoušel se před nimi skrýt, ony ho však znovu objevily; nakonec je naházel přes zeď do výkopu na ulici, ale ani tak je nedokázal zničit. Načež jej samy opustily. Tyto loutky byly zobrazením jeho vlastních psychických sil, které „zloutkovatěly“ a nyní se snažily jej přimět, aby je znovu oživil. On sám se tím připravil o jistou část své osobnosti, která je mnohem bohatší než jeho úzkostlivé, moralistní Já. Nepříznivý zde není sen, nepříznivé je chování tohoto muže ve snu. Projevuje nebezpečný odpor vůči vitálním silám, které by mohly posílit jeho osobnost.

Jestliže se tedy zabýváme otázkou „příznivých“ či „nepříznivých“ snů, pak jen proto, abychom dokázali zaujmout správný vztah k tomu, co nám sny sdělují, ať už se to týká nadějně či obtížné situace, nebo toho, co se v nás hlásí k životu, případně toho, co v obdobích vnitřní krize je provázeno nouzí a osamělostí.

O takových krušných obdobích vyprávějí sny, v nichž se objevuje polámaný strom, talíře bez jídla nebo nádoby bez nápojů; studny nedávají vodu, hrozí nám, že uvízneme v blátě, cesta náhle končí nebo začíná hustě sněžit. Je zlé, když nám v náručí zemře neznámé dítě, když ztratíme paži, ruku nebo nohu, když zvíře, jež nám patří, nalezne v tratolišti krve, když jsme na útěku a nemáme dost odvahy postavit se pronásledovatelům. — V třetí části naší knihy lze najít četné symboly převážně negativního charakteru.

Z vlastní zkušenosti víme, že i to nejhorší jednoho dne skončí. Škola osudu se svými deptajícími zkouškami nás propustí a my můžeme znovu svobodně vydechnout, a energii, kterou jsme předtím nutně potřebovali ke zvládnutí vnitřních konfliktů, můžeme opět používat pro jiné účely. Takový obrat se ohlašuje právě v příznivých snech, a to v době, kdy se nám zdá, že krize s neztencenou intenzitou

dál trvá. Ve snu se však otevírají dveře, voda proudí vyschlým korytem nebo tryská z pramenů, máme znovu chleba a jídlo, válka skončila, vyrůstá nová stavba, najdeme milovaného přítele nebo zahrada bohatě rozkvetne. Nebo jsme našli na nejméně pravděpodobném místě poklad, dorazili jsme k úpatí schodiště, před námi jde dítě — to vše jsou symboly obnovy života.

Ale i sny, které jsme tu uváděli a které zdánlivě mluví jen o těžkostech, nejsou zcela nepříznivé, jestliže ve svém závěru přinášejí nějaké řešení nebo je alespoň naznačí; jestliže tedy jejich závěrečná část nekončí v beznaději, šedi či hrůze. Paradoxně to platí i pro sny, z nichž se spící člověk probouzí s děsivým výkřikem. Nebo se již ve snu samém objeví náznak nějakého řešení. Náhle se po našem boku objeví přítel, o nějž se můžeme opřít, zahlédneme matně tvář mudrce, v pralese narazíme na stopu, při výstupu v horách se nohou můžeme pevně opřít o skálu. Záchranu signalizují také sny, v nichž můžeme něco podniknout proti tomu, co nás ohrožuje. Je totiž důležité, aby člověk, jemuž se zdá děsivý sen, ještě ve snu považoval to, co se ve snu odehrává, za záležitost týkající se i jeho samého. Zůstane-li pouze nezúčastněným pozorovatelem, pak se v něm odehrává katastrofa, o níž on sám nic neví.

Jsou lidé, kteří se bojí usnout, protože mají hrůzu před zlými sny, které se jim neustále vracejí. Jejich psýcha se jim opakovaně snaží vnutit obraz jejich nedobrého, zoufalého života, ale oni nejsou s to jej vztáhnout na sebe, a pouze se děsí toho, co je ve snu strašidelného. Kdo má hrůzu ze svých snů, měl by se s nimi svěřit zkušenému psychoterapeutovi. Jestliže s ním probere své děsivé sny a pomocí výkladu je přivede do vědomí, uvolní se síly, které jsou dosud vázány snovými obrazy, a z roztřeseného slabého člověka se může opět stát člověk sebevědomý, který ví, jak zacházet se svými démony. Jsou i doopravdy

velmi nepříznivé sny, které ohlašují nejen existenci nepřekonatelných obtíží, ale i nemožnost jakéhokoli obratu k lepšímu. Vyskytují se však méně často, než se má za to. Jestliže si těžce zkoušený a nedůvěřivý čtenář, který nebyl v životě příliš šťastný, myslí, že se to týká právě jen jeho, pak se naštěstí mylí; neboť život je mnohem tvořivější a milost Boží mnohem větší, než si úzkostlivé a zahorklé srdce a nedůvěřivá hlava může představit. Celkové záměry života daleko přesahují individuální lidský osud a jeho průběh; ty jsou nanejvýš určitou fází v rámci mnohem širších souvislostí. Sny ovšem líčí současnou fázi často krajně nepříznivě, takže to vypadá, že nenabízejí žádné řešení, ale přesto v nich ten, kdo umí těmto snům naslouchat, najde zárodek nového života.

Velmi nepříznivé sny přesto existují. Přicházejí často s tak neblahým sdělením — nikdy však v symbolech smrti — že poradce, jemuž se pak vyprávějí, zvolí raději mlčení. Musí mlčet, jestliže si není jist, že ten, komu se takový sen zdál, unese jeho tíži, ať už proto, že není dost zralý, dostatečně chápavý nebo mu chybí odvaha. Je však samozřejmé, že tak závažné závěry nelze vyvodit pouze na základě jednoho jediného snu. Rozhodující pro vlastní vyhodnocení snu je, zda celá řada snů končí, aniž by se v nich objevil byt jen jediný náznak řešení.

Velmi nepříznivým snem ohlašujícím bolest a vážné ochromení v nadcházejících měsících je tento sen jedné ženy: „Zmeškala jsem vlak, dívám se, jak odjíždí, pokouším se naskočit do posledního vozu a podaří se mi zachytit se na prvním stupínku schodů ke dveřím. Vlak už ale jede dost rychle a já cítím, že ztrácím rovnováhu a že se mi nepodaří vystoupit až nahoru. V tom okamžiku přichází průvodčí, chce mě vytáhnout nahoru, ale já padám tak nešťastně, že se dostávám pod kola, a ta mi přejedou obě nohy.“

Tato žena se dostala pod kola života. Ztratila obě nohy, nebude tedy moci dlouho chodit. Není však vyloučeno, že až se po několika měsících uzdraví, sny jí vyličí její první procházku krásným parkem. Jako protiklad tohoto snu nyní jeden příznivý sen: „...pak jsem náhle musela na vlak. Věděla jsem, kdy přesně odjíždí a chtěla jsem ho za každou cenu ještě stihnout. Bylo však zvláštní, že jsem musela nejprve zdolat příkrou skalní stěnu a na druhé straně pokračovat rychle v cestě. Pospíchala jsem ze všech sil a měla jsem neustále na mysli, že musím vlak chytit. Když jsem dorazila nahoru, zjistila jsem, že u sebe nemám kabelku. Musela jsem se proto vrátit, přestože jsem už neměla příliš mnoho času. Pak jsem však najednou stála dole na nádraží a s úlevou pozorovala, že vlak právě vjíždí do stanice. Přece jen jsem vlak stihla! Měla jsem obrovskou radost.“

Je těžké se ubránit dojetí, když ze snů malých dětí se dovídáme, že je v životě nečeká nic dobrého. *C. G. Jung* a *F. G. Wickesová* o tom leccos řekli. Že není vhodné hovořit o takových snech s dětmi samými, není třeba zdůrazňovat. Takové neblahé sny jsou však i u dětí vzácné. Na počátku puberty lze pak ovšem pozorovat velmi vážné vývojové poruchy. Vcelku se konflikty objevují v symbolech snu mnohem dříve, než se akutně projeví. Často lze z jednoho jediného velkého dětského snu, z jeho celkového, jednoznačně negativního vyznění usoudit na nesnadný život, který dítě čeká.

Občas by bylo pro dítě důležité, aby poradce dal rodičům některé pokyny, jimiž by se mohli při výchově dítěte řídit. Jedno je však třeba mít na zřeteli: velké, závažné dětské sny, v nichž je plno úzkosti a jsou zcela nepříznivé, obsahují velmi často jádro rodičovských konfliktů. Takovým dětským snům je možné učinit konec tím, že rodiče si tyto konflikty nejprve vyřeší sami mezi sebou.

II. VÝKLAD SNŮ

ÚVOD

Lidé odedávna tušili, čeho se asi jejich sny týkají, co jim chtějí sdělit. Bylo to vždy jen intuitivní tušení, které ovšem nedovoluje hlubší proniknutí do smyslu snů. Ale i ten, kdo neovládá umění výkladu snů, se z nich může dozvědět leccos zajímavého.

Kdo se domnívá, že sny mají smysl, a je schopen jej v jemných obrysech zahlédnout, přistupuje ke snům se vší vážností. Chybějí mu však prostředky, pomocí nichž by tento smysl jasněji rozpoznal. Laik naráží především na velké nebezpečí, že bude sny brát *doslova*, jako by to bylo nějaké jasné sdělení ve formě informací, s jakými se setkává během bdělého dne: cesta uskutečněná ve snu je pak cestou, kterou má podniknout, nehoda ve snu předpokládá nehodu ve skutečnosti, a vůbec to, s čím se setká ve snu, se hned druhý den skutečně stane. Připomíná to zprávu velkého sociálního psychologa *Lévy-Bruhla* o jednom indiánském kmenu. Ten pokládal za naléhavý příkaz uskutečnit obsah svých snů do všech podrobností v denním životě. Kdyby se tak nestalo, pak strážní duch člověka, který sny vyvolává, by se cítil uražen a mohl by ho potrestat, často i smrtí. Je také všeobecně známo, že hodně duševně nemocných lidí trpí nutkavým pocitem, že musí své fantasie uskutečnit, i kdyby to měla být třeba vražda.

Člověk, který není členem primitivního kmene, ani není duševně nemocný, zachází se svými sny mnohem volněji. Dává jim však takový smysl, jaký se mu právě hodí, a za tím účelem je často ledajak upravuje. Vykládá je jednoduše podle svých přání, obav a záměrů. Sny však mají většinou úplně jiný význam, zdůrazňují naopak to, čemu právě nevěnujeme příliš velkou pozornost, a uvádějí nás do vnitřního světa, do nějž teprve vstupujeme.

V současné době je hodně lidí přesvědčeno, že sny by jim mohly leccos říci. Proto se také snaží, aby řeči snů porozuměli, a to nejen v hrubých rysech, ale i v jemnějších podrobnostech. Bez nezbytných psychologických znalostí se jim to však nemůže podařit.

Každá epocha lidských dějin zaujímá k životním jevům, k nimž patří i sny, určité stanovisko. Jakou hodnotu přisuzuje snům a jejich výkladu, závisí na tom, jakou váhu má u ní psychický život vůbec. Ve společnostech, kde nevědomí má přednost před dosud nedostatečně rozvinutým vědomím, jako je tomu u přírodních národů, se snům přikládá mnohem větší význam než událostem dne. Kde den a noc mají se svými odpovídajícími zážitky stejnou hodnotu, přikládá se stejný význam jak vědomí, tak i nevědomí.

V raných lidských kulturách měly sny, vyprávění snů a jejich výklad vysokou společenskou hodnotu. Existovali lidé, kteří se zabývali výkladem snů jako svým zaměstnáním. Bylo mezi nimi samozřejmě mnoho podvodníků a ignorantů. Jaké požadavky se asi na takové vykladače kladly, vypráví známý příběh proroka Daniela. Nebúkadnesar, velký vládce Asyrské říše, požádal své dvorní mágy, aby mu vyložili tíživý sen, který měl předešlé noci. On sám jej zapomněl, protože to byl sen zlověstný. Královi učenci měli nyní tento zapomenutý sen uhodnout a vyložit jej. Král na tom velmi trval, protože to byl sen z kategorie velkých snů a silně ho znepokojoval. Jediný Daniel mu dokázal sen vyprávět a vyložit jej. Králi se zdálo o obrovské soše, jejíž hlava byla z ryzího zlata, ale nohy zčásti ze železa, zčásti z hlíny. Sen ohlašoval pád říše, kterou Nebúkadnesar vybudoval. — V Bibli se vyskytuje i mnoho jiných snů varovného obsahu. Zbožný člověk chápe jejich smysl a jedná podle Božího příkazu, jehož se mu ve snu dostalo. Díky takovému příkazu, jaký Josef obdržel ve snu, se svatá rodina zachránila před Herodesovými pochopy.

Ve starém Římě mohl každý, kdo byl přesvědčen, že ho navštívil sen týkající se osudu státu, vyprávět tento sen senátu. Kdo by se dnes odvážil obrátit se na svou vládu s takovým sdělením! Tehdy se však mělo za to — a podle našeho názoru ne zcela neprávem — že jedinec, který je členem většího společenství, může mít sen, dotýkající se svým významem života celé pospolitosti. Mimochodem: kdo v oněch hrozných letech krátce před velkou válkou naší generace a během ní měl možnost naslouchat mnoha snům, týkajícím se politického života, mohl vytušit mnohé z toho, co se pak skutečně stalo. Obzvláště poučné bylo, jak se ve snech o světoznámých osobnostech, určujících osudy zemí, jejich hodnocení postupně měnilo. Ukázalo se, že vládcové světa si podrží svou moc jen do té doby, dokud je jim nakloněno nevědomí duše národa, projevující se také ve snech.

Po středověkém kolektivním životním pocitu se od dob renesance až do prvních desetiletí 20. století těžiště prožívání světa u evropského člověka přeneslo na individuální Já. Totalitnímu nároku vědomého Já s jeho *cogito ergo sum* odpovídalo podcenění nevědomí. V období romantismu se nevědomí pokusilo o vzpouru, ta však byla pouze estetická, a proto nedostatečná. V pozdějším rozkvětu realistického a materialistického 19. století připadlo už jen několik okrajových duchů na myšlenku, že sen by mohl být něčím víc než jen reakcí na nedostatečné tělesné trávení, na fyziologické podněty jako nucení na moč, sluchové či tepelné vjemy nebo změny polohy na lůžku. Teprve Freud využil zkušeností některých tehdejších psychiatrů a začal ve snu znovu spatřovat užitečného pomocníka své lékařské praxe. Výsledky jeho práce vedly ke vzniku kulturního fenoménu *psychoanalýzy*, i když v otázce pojetí snu vyústily nakonec v příliš jednostranné a dogmatické stanovisko.

PSYCHOANALÝZA SIGMUNDA FREUDA

Výzkum a praxe vídeňského lékaře *Sigmunda Freuda* vedla na počátku našeho století, po období ignorování či znevažování snu, ke znovuoobjevení jeho významu pro psychický život člověka. Předtím vládla v oblasti psychologie snu, jak se vyjádřil *Jung*, „úplná noční temnota“. Jako v jiných případech, kdy se zaktualizuje nějaký důležitý obsah lidské psychy, ať už jde o obsah náboženský, umělecký, sociální nebo vědecký, měl i Freudův průkopnický čin dalekosáhlé a převratné důsledky. Freud pojmul sen a jeho výklad zcela novým způsobem, a psychický život, obohacený tak o jeden důležitý aspekt, se začal jevit v novém světle. Byly objeveny nové souvislosti, i když je třeba říci, že Freudův výklad těchto souvislostí byl poněkud zjednodušený. Co se předtím nebralo vůbec na vědomí, získalo nyní na významu, avšak jen ve velmi úzkém měřítku.

Kdo se vážně zabývá významem a výkladem snů, nemůže pominout příspěvek toho velkého vědce, zejména jeho dokonalé myšlenkové formulace.

Při léčení neuróz, tedy v rámci své lékařské praxe, dospěl Freud k názoru, že sen má v životě jeho pacientů zvláštní úlohu. Freud geniálně pochopil, že se zde nesměle projevuje podstatná funkce psychického života. Po téměř stu letech, kdy lékaři a filosofové povahu snu nechápali, dospěl k názoru, že sen není fyziologický, nýbrž psychický fenomén, a že je rozhodující měrou vyvolán psychickými zážitky.

Pozoruhodným, i když možná příliš jednoznačným způsobem se Freud věnoval objasnění vztahu mezi snem a individuálním lidským osudem, zejména u patologických případů, a analýze snu jako všeobecného psychického fe-

noménu. Spatřoval ve snu projev té části psychy, která zůstává ve stínu. Od Freuda pochází často citovaná věta: „Výklad snů je ve skutečnosti *via regia* — královská cesta — k poznání psychy.“

Že se Freud setkal nejprve s odporem, potom až s nečekaným úspěchem, a později s tím, že se od něho jeho nejvýznamnější spolupracovníci odvrátili, má svou příčinu v jeho příliš zjednodušujícím pojetí lidské psychy a struktury i funkce vědomí a nevědomí; dále v přeceňování pudové stránky člověka a ve svévolném a dogmatickém pohledu na člověka a jeho osudové určení.

Freud se domnívá, že v člověku především působí dvě mocné protikladné tendence: *touha po slasti* a *princip reality*. Pod pojmem slasti se rozumí především, i když ne výlučně, jak zdůrazňoval již Freud, sexuální slast. Při terapeutické praxi se však Freud a celá jeho „škola“ soustřeďovali téměř výhradně na tuto sexuální stránku slasti.

Touha po slasti se u člověka vztahuje ke třem erotogenním zónám lidského těla, jimž v průběhu dospívání připadá vždy zvláštní úloha. Malé dítě má podle Freudova názoru svou erotickou zónu v ústní oblasti (*orální* slast) a projevuje ji v sání a dumlání. Následuje *anální* slast, vznikající v konečníku při vyprazdňování a mající u dětí a lidí eroticky nedospělých velký význam. Nakonec se slast soustřeďuje do *genitální* oblasti, a souvisí tedy s přirozenou funkcí pohlavních orgánů primární a sekundární povahy. — Je samozřejmé, že tato touha po slasti se manifestuje ve snech, a to ve všech formách, a to i v těch nejinfantilnějších, a u všech věkových kategorií.

Tato mocná vnitřní pudová tendence naráží podle Freuda na *princip reality*. Je to jistý druh psychického orgánu, vyžadujícího, aby se člověk přizpůsobil realitě a společenské morálce. Tento řídicí orgán pracuje pod tlakem pudu sebezáchovy, jímž je přirozeně každý vybaven. Požaduje,

aby se člověk vzdal té části sexuální slasti, která svou bezuzdností odporuje morálním principům, a tím by mohla ohrozit individuální Já. Tato nutnost omezit své pudové potřeby působí podle Freuda každému člověku nesmírné potíže. Dostává se do konfliktu mezi pudovými potřebami sebezáchovy, přijetím všeobecně závazných morálních zákonů a nevázaným sexuálním pudem. Tento pud má navíc zvlášť nebezpečné zaměření. Normální erotická slast směřuje — podle psychoanalytického názoru, jež nesdílíme — neodolatelným způsobem nejprve k vlastním rodičům. Erotická žádost chlapce nebo dívky — u neurotiků trvá tento stav až hluboko do let dospělosti — se tedy prý zaměřuje na rodiče opačného pohlaví. Co je mladému člověku zřejmě vůbec nejvzdálenější, se tu označuje za něco, co je mu údajně nejbližší, totiž sexuálně milostný vztah k vlastním rodičům, mající někdy ambivalentní charakter, protože se skládá z lásky i nenávisti: mladý chlapec si toužebně přeje sexuálně vlastnit svou matku, a protože jeho otec mu v tom brání, přeje mu symbolicky smrt. Naopak dcera nenávidí matku, která jí brání v milostném vztahu k otci. Snadno zjistitelný fakt, že synové hledají jako vyrovnání své psychické přirozenosti oporu u matek, kdežto dcery u otců, vede tuto Freudovu teorii k absurdním závěrům v terapeutické praxi, uplatňovaným navíc jednotvárně ubíjejícím způsobem.

Freud se ovšem domníval, že pro své pojetí našel přesvědčivé potvrzení v řecké báji o *Oidipovi*. Tento děsivý příběh vypráví o tom, jak thébský královský pár Lájos a Ijokasté se zbavili svého novorozeného syna, protože králi bylo předpovězeno, že zemře synovou rukou a že syn se pak ožení se svou matkou. Chlapec však nezahyne. Na opuštěném místě ho nalezne pastýř a odnese ho na sousední královský dvůr, kde je vychován, aniž by kdo tušil jeho skutečný původ. I jemu se dostane této děsivé věštby,

on ji však vztahuje v pochopitelném omylu na své druhé rodiče. Opouští je proto a vydává se na cesty. V úzké soutězce se dostane do rozepře se starším vznešeným mužem, který odmítá uhnout mu se svým povozem z cesty, a Oidipús ho v potyčce zabije. Tímto mužem byl ovšem jeho otec Lájos. Jako mladý a bystrý hrdina vyřeší Oidipús hádanku Sfingy, a tím zbaví Théby této požírající obludy. Královská vdova, ve skutečnosti jeho matka Ijokasté, mu z vděčnosti nabídne svou ruku, a tím se neblahá věštba naplní. Báje dále vypráví o hrůzách, které postihly jeho zemi i jeho samého.

Tato hrůzostrašná báje se tedy Freudovi jevila jako základní podobenství vztahu mezi synem a rodiči. Podle našeho názoru Freud přehlédl hlavní motiv této báje, totiž otázku, kterou kladla Sfinga a která zněla: „Co to je? Ráno to chodí o čtyřech, v poledne o dvou a večer o třech nohou.“ Freud tuto otázku po povaze lidské bytosti přehlédl, nebo — abychom použili jeho výrazu — vytěsnil. O to větší význam má pak v jeho psychologii, vztahující se k jednotlivým věkovým obdobím člověka, sexualita. Syn touží po matce a ve svých nevědomých myšlenkách, jež vycházejí najevo ve snu, zabíjí otce. Freud — a ještě více jeho žáci — tento incestní motiv důkladně propracovali. Tvoří jeden ze základních pilířů jeho výkladu snů. Vztah mezi rodiči a dětmi se tím neúměrně zatěžuje: klíčovými komplexy jsou mateřský a otcovský komplex, a ty jsou také nejvážnější příčinou psychických poruch dítěte i dospělého člověka. Prání zabít svého otce (tj. odstranit ho z cesty), a takto zůstat eroticky svázán s matkou — resp. moci s ní spát, jak hlásá dogmatické původní pojetí psychoanalýzy — je přání, jaké se u normálního mladého člověka vyskytuje opravdu jen zřídka. Jung jednou poznamenal: „Incest se vyskytuje jen v hlavách některých lidí. Již delší dobu zastávám v této otázce názor, že občasný výskyt

incestního sklonu nedokazuje, že všichni lidé projevují sklon k incestu, stejně jako fakt, že dochází k vraždám, nedokazuje, že všichni lidé pociťují rozkoš z vraždění...“ Na jiném místě *Jung* poukazuje na to, že eroticky zabarvené pocity vznikají spíše na straně rodičů a vztahují se k dospívajícím synům a dcerám, než aby tomu bylo naopak. Freudův oidipovský komplex způsobil mnoho nedorozumění a nepříspěl právě k ozdravení vztahů mezi rodiči a dětmi.

Ve snech se tedy všemocná, avšak do nevědomí vytěsněná sexualita snaží přijít ke slovu. Ta tvoří, abychom tak řekli, skryté pozadí snu. Freud proto logicky rozlišuje mezi manifestním a latentním obsahem snu. Manifestním obsahem snu je prosté dění snu, „fasáda snu“, jak tomu Freud také říká. Vypráví-li někdo sen, který se mu zdál, hovoří jen o této jeho manifestní části. To je však údajně deformovaná náhražka vlastní „myšlenky snu“, která zůstává nevědomá a obává se zveřejnění.

Tato deformace, toto zahalení a „přestrojení“ snu je nezbytné, aby se *Já* nedozvědělo o oněch asociálních a nemorálních žádostech, pudových přáních, jež jsou tak mocná a zaměřená nedovoleným způsobem.

Že sen se vyjadřuje v přijatelných obrazech a poměrně slušnými slovy, za to vděčí zvláštnímu přetvářejícímu a adaptačnímu mechanismu, který Freud označuje jako „cenzuru snu“, působící mezi latentním a manifestním obsahem snu. Nedovolí, aby ty obsahy nevědomí, které vědomí považuje za špatné, jako jsou právě sexuální touhy, pomstychtivé a vražedné myšlenky vůči těm, kdo brání uskutečnění našich žádostí, vyšly najevo. Tato cenzura, srovnatelná podle Freuda s tiskovou cenzurou, chrání jako dozorčí orgán myšlenkový a volní svět před bezuzdnými nároky pudů a před incestními sklony na straně nevědomí. Skutečné nevědomí, „účinné nevědomí“, projevující

se ve snech, se tak dostává na povrch pomocí psychoanalytického výkladu, přičemž odpor vůči cenzuře se přenáší na terapeuta.

Zda tato freudovská „cenzura snu“ slouží lstivým, matoucím záměrům nevědomí, které si nasazuje masku manifestního snu, či působí jako přísná morální instance chránící vědomí, nebo se nechává oběma stranami uplácat jako jakási zkorumpovaná část psychy, to nám zůstává skryto.

Mimochodem: volný průchod z nevědomí do vědomí má pouze „podvědomí“, tj. všechno to, co člověk během dne prožil a zakusil a co upadlo vzápětí do zapomenutí. Pokud nejde o nějaké „trapné vzpomínky“, mohou se tyto prožitky a zkušenosti znovu vrátit do vědomí.

Rank, který se později o svém mistrovi vyjadřoval velice kriticky, jednou prohlásil: „Výrazovým prostředkem podvědomí, jež používá mýtus, a stejně tak i sen, je symbol, a to pro jeho zvláštní schopnost podávat vytěsněné obsahy zastírajícím způsobem, a tím je učinit přijatelnými pro vědomí.“ I ve Freudově pojetí sen používá — ve snaze zastřít skutečný stav věci, nejde tedy o přirozený výrazový prostředek snu — „výtvarů našeho intelektuálního vývoje, které jsme již dávno překonali, obrazného způsobu myšlení, symbolů vztahujících se k poměrům, které existovaly před vznikem našeho pojmového myšlení“. Tím, že Freud věnoval ve svých vlastních výzkumech velkou pozornost těmto prapůvodním výrazovým prostředkům psychy, napomohl oživení zájmu o ně a podnítil jejich studium.

Sen ve Freudově pojetí koná velkou práci tím, že převádí přání v obrazy. „Zhušťuje“ žádostivé myšlenky a jejich vnitřní průběh do podoby symbolu (nebo symbolického jednání), ať už je to pták, mlýn, had, dům, skříňka nebo dýka — to vše jsou zastírací výrazy pro označení mužských či ženských pohlavních orgánů a jejich přirozených

funkcí. Aby nedošlo k podnícení žádosti, může se žádost ukrýt ještě hlouběji a vzít na sebe ve snu podobu nějakého zcela neškodného dění nebo se všemožně přetvořit, a přitom vždy znamenat jen to „jedno jediné“.

Již z toho je zřejmé, že Freudovo psychologické pojetí nevědomí a zvláště pak snu je založeno na přecenění vědomí. Vychází z nesnadno pochopitelného předpokladu, že nevědomí si neustále klade otázku: „Jak to jen mám povědět svému pánovi?“ Z hlediska malého Já s jeho úzce vymezeným a omezeným obrazem světa — včetně morálních aspektů — je vskutku nepředstavitelné, že by veškerá noční práce snu měla spočívat v obratném naaranžování klamu, který pak „cenzura snu“ schválí a dovolí, aby vstoupil do vědomí.

Musíme se zde rovněž zmínit o zvláštní hygienické funkci snu. Na otázku, proč sen zastírá a zmírňuje žádosti nevědomí, Freud odpovídá: „Staví se tím do služeb spánku. Mocný tlak pudů by nás budil ze spánku, sen je však ukonejšší a nalezne pro ně východisko v symbolu. Protože úzkostný sen může spánek přerušit, lze jej ponechat mimo tuto zevšeobecněnou teorii pudových přání. Na tento druh snu se zřejmě dané schéma, pocházející z jazyka vědomí, již nevztahuje.“

Při práci s látkou snu za účelem výkladu používá Freudova psychoanalýza metody *volných asociací*. Poté, co klient vypoví svůj sen, má jednoduše uvádět, co mu v souvislosti s ním vytane na mysli. Přitom má, aniž by tomu ovšem přikládal zvláštní význam, setrvat u výchozí představy, například u dílny v otcovském domě. Klient smí dále asociovat a prostě „vysypat“ všechno, co vězí v jeho nitru. Každý freudistický analytik ví, jaká hrozná prázdnota, často zalitá slzami, může u klienta vyjít najevo, jak často s úzkostí hledá, co by ho ještě mohlo napadnout. Přitom má pocit, že se stále víc vzdaluje tomu, kvůli čemu vlastně

analytika vyhledal. Nejen to, co sen chtěl říci, nýbrž vůbec všechny komplexy, jimiž psýcha trpí, se tak ocitají v jedné jediné změti. Kdo se pak v tom má vyznat? A to tím spíše, že mnozí psychoanalytici jen mlčky přihlížejí, jak jejich klienti s tím vším zápasí. — Navíc tyto komplexy takřka jíc mají povinnost být sexuální povahy, vyjadřovat se v mocenských a destruktivních fantasiích a pak hledat z moře utrpení zoufalou záchranu v pravém opaku slasti, totiž v *pudu ke smrti*; tím se všechno dále ztěžuje. Není to však vůbec nutné, protože mnozí lidé dokáží přijmout, co jim jejich pudová přirozenost ve snech sděluje, a mohou si vytvořit harmoničtější vztah mezi svým pudovým životem a morálními zásadami společnosti, v níž žijí. Možná také tuší, že dokonce i temné stránky jejich povahy obsahují něco víc než jen sexualitu a že dokonce i ty symboly, které mu psychoanalytik vykládá v sexuálním smyslu, mohou mít přece jen jiný význam a jejich mnohoznačnost nelze zredukovat na jeden jediný pud.

Pokud někdo dospěje k tomuto stanovisku, znamená to, že dokázal překonat jednostrannost Freudova pojetí člověka. Jestliže prostudoval Freudovy spisy, dospěl jistě k poznání, že Freud sám byl absolutně integrovaná osobnost, vášnivě oddaná badatelské práci. A pokud má kulturněhistorický přehled, uvědomí si, do jaké míry se ve Freudově díle projevuje zerotizovaná Evropa konce minulého století. Pod tenkou vrstvou dělící vědomí od nevědomí bylo tenkrát skutečně možné objevit skryvanou sexualitu, přijímanou jen za určitých podmínek, a proto nediferencovanou. Dlouhou dobu se pokládala za jediný obsah nevědomí.

Kdo je obeznámen s intelektuálními, extrovertními postoji 19. století v Evropě a Americe, může snad vytušit i hlubší smysl otcovského a mateřského mýtu ve Freudově učení. Při naprosté mocenské převaze intelektuálních,

mužských a otcovských prvků v západní civilizaci nebylo možné necítit hrozivý pohyb v hlubších vrstvách lidské psýchy: veškerá naléhavá touha po opravdové maternalitě přírody se prodrala až těsně pod samý povrch a začala se hlásit o slovo. Začal se rodit pohyb opačným směrem. V příliš dlouhém období intelektualismu psýcha strádala. Připravovala vzpouru proti otcí, jehož opustil živý duch, a hledala vášnivě cestu k maternálním pozemským hodnotám. Sny jako součást osudu jedince promlouvaly tehdy o tomto „návratu domů“. Kdo pozorněji sledoval, o čem sny hovoří a jaké obrazy přinášejí, mohl vycítit, že se připravuje kvalitativně nové spojení mužské a ženské poloviny světa. Freudova tragedie spočívala v tom, že nedokázal vidět tuto zaslíbenou zemi zralého lidství, do níž jsme ani my dosud nevstoupili, a zůstal v zajetí sexuálního podobenství.

SEN V INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGII ALFREDA ADLERA

Staví-li *Freud* do středu individuálního lidského osudu problém sexu a dává-li jej přehnaným způsobem do souvislosti se vztahem k rodičům, pak psychologie *Alfreda Adlera* spatřuje hlavní hybný motiv lidského chování v touze po moci a v boji o individuální asociální sebeprosazení. Zatímco *Freud* — jak výmluvné je jméno tohoto badatele* — vidí člověka zmítaného touhou po dosažení slasti, domnívá se *Adler* — i v jeho jménu se odráží celá jeho nauka** — že člověk je pohlcen touhou po sebeprosazení, snahou o dosažení moci za každou cenu, i za cenu neurózy. Zatímco *Freud* poukazuje na všemocný vliv erotických vazeb individuální minulosti a vysvětluje všechny psychické potíže *kausálně*, dokazuje *Adler*, a to ne bez úspěchu, že veškeré jednání člověka má *finální* charakter, a že je vždy zaměřeno na dosažení určitého cíle. Tímto jediným a trvalým cílem však je udržení pocitu převahy, nadřazenosti nad ostatními, a to i v případě, kdy je nezbytné, aby se jedinec zařadil do lidského společenství. Tomuto cíli je podle *Adlera* podřízeno veškeré úsilí člověka, zejména tehdy, když kompenzuje svůj pocit méněcennosti tím, že se snaží dosáhnout opaku, tj. převahy. V nouzových případech dochází k „aranžování“ například stavů bezmocnosti, nutících okolí, aby tomu „ubožáku“ sloužilo, nebo nemoci, která z člověka, jemuž předtím nikdo nevěnoval zvláštní pozornost, učiní předmět všemožné péče. Z „mužného protestu“, jak to *Adler* ne právě

* Die Freude je něm. radost. (Pozn. překl.)

** Der Adler je něm. orel. (Pozn. překl.)

vhodně označuje, aniž by bral v úvahu skutečně mužný postoj, se podporuje každá fikce, která může neurotika udržet ve středu pozornosti okolí, především úzkostlivé péče rodiny.

U zdravých i u nemocných lidí shledává Adler všudy-
přítomný sklon k „aranžování“ situací, abychom použili jeho oblíbený výraz, v nichž by se mohli cítit důležití. Veškerá selhání jsou zabudována do těchto „aranžmá“, jejichž účel spočívá v tom, že předem zdánlivě znemožňují vyhovět přirozeným nárokům společnosti, které už od dítěte, natož dospělého vyžadují hodně přizpůsobivosti, soustředěnosti, skromnosti a obětavosti. Člověk, jenž je ve vleku svých mocenských ambicí, se nedopouští prohřešku proti konvenční morálce, ale proti „pocitu sounáležitosti“. Léčba je podle tohoto pojetí, jež má především pedagogický význam, možná jen za předpokladu, že všechny skryté mocenské sklony — zčásti troufalé, zčásti dojemné — jsou identifikovány, dotyčný si je uvědomí a pomocí analýzy, vůle a dobrovolné oběti překoná.

Jakkoli lze u této nauky ocenit výchovný étos, jehož cílem je udělat z člověka společenskou bytost, nelze přehlédnout, že Adlerovo hodnocení člověka jako takového je velmi negativní. Chová-li se již samo vědomí, na něž tato psychologie v rozhodující míře spoléhá, vyloženě méněcenným způsobem, pak nevědomí je ještě méněcennějším pomocníkem tohoto vědomí. Nevědomí tu má totiž poněkud pochybnou úlohu, spočívající v utajování mocenských nároků, a to až do doby, kdy se budou moci plně projevit. I nevědomí je pro Adlera jistý druh „aranžmá“, jakýsi promyšlený „úskok“ psýchy. Nejvýznamnější projev nevědomí, sen, se tak ocitá ve službách oněch mocenských nároků, pomáhá je udržovat při životě.

Víme již, že sny mohou člověku připomenout jeho malost, obtížnost toho, co podniká, upozornit ho na nebezpečí,

jež mu hrozí. Podle našeho názoru mu tím poskytují možnost získat rovnováhu směrem nevenek i dovnitř a zorientovat se. Podle Adlera úzkostný sen nebo sen o hrozícím nebezpečí vzniká proto, aby nám poskytl možnost ospravedlnit, že se nezachováváme tak, jak to od nás okolnosti vyžadují. Vědomí se může o výpověď snu opřít a odvolat se na to, že již sen sám naznačil, že to lépe nebylo možné udělat a že nebylo možné nic riskovat. Tím sen podle Adlera posiluje sklon vyhýbat se nárokům dané chvíle a posléze se uklidňovat klamným sebeospravedlňováním.

„Úkolem každého snu je vyvolat takovou náladu, jaká je nejvhodnější k dosažení předsevzatého cíle.“ Nebo na jiném místě: „Také ve snech se projeví a přinejmenším o sobě dávají vědět především ony dva faktory, které člověka ovlivňují i ve skutečnosti, při zaujímání postoje ke světu: pocit sounáležitosti a touha po moci.“ Cílem přirozeně se chovajícího člověka, jak se s ním Adler zřejmě stále znovu setkával ve své lékařské praxi, je dosažení moci. Tento konečný cíl „ovlivňuje svým aranžmá sny, stejně jako charakter, citění, afekty i neurotické symptomy“ (Omlouváme se čtenáři za neustálé opakování základní myšlenky ve stále stejné formulaci. Ta se jako červená nit táhne mnoha svazky Adlerova díla.) Protože problém vlastního sebeprosazení se objevuje velmi záhy, přesněji řečeno již v dětství, a to zejména ve vztazích k rodičům a sourozencům, používá sen podle Adlerova přesvědčení velmi často situací z raných let, nechává člověka vystupovat na scéně snu v krajině dětství, kde provozuje své nepřilíš poctivé hry.

Není toho mnoho a není to nijak důležité, co Adler říká o úloze snu v celkovém psychickém životě člověka. Omezenost jeho pojetí, rovnající se znevážení snu, je patrná již z jeho názoru, že „to, co se odehrává během spánku v našem myšlenkovém světě v tak zvláštní formě, není

ničím jiným než mostem, spojujícím předcházející den s dnem následujícím“.

Proti tvrzení, že sny se dávají do služeb vědomí a poskytují prostor všem infantilním nárokům, lze namítnout, co se o etickém poslání snů říká v jiných kapitolách této knihy. Právě ve snech dochází k redukci přehnaných nároků *Já*, které musí hodně slevit ze svých představ, jež si o sobě vytvořilo. Právě sny nabourávají tyto představy a ukazují *Já* mnohé z jeho temných stránek. Vyslovují svůj soud nad domýšlivým, ješitným a přeceňujícím se člověkem. Jak často je nutné lidem, kteří se cítí uraženi tím, co jim sen o nich prozradí, říci: „Jste to vy, komu se to zdálo, i tento názor na vás se zřejmě ve vašem nitru vyskytuje.“ Ti, kdo dokáží i takový nepříznivý úsudek o sobě obrátit v příznivý a vyložit si vše tak, aby to vyhovovalo jejich představám, se ocitají ve velkém nebezpečí, když si sami vykládají sny, právě proto, že je vykládají vždy ve svůj prospěch. Sny však na tom nenesou vinu.

Tento až příliš stručný výklad Adlerovy psychologie a jeho pojetí funkce snu je vhodné doplnit příkladem z výkladu snů.

Na podporu svého stanoviska uvádí totiž Adler jeden sen z antických dob a podává jeho výklad. Sen byl tento: „Básník Simónidés, který jednou spatřil na ulici ležet mrtvolu neznámého člověka, o níž nikdo nejevila zájem, se postaral o jeho důstojné pohřbení. Když se pak později chystal na plavbu lodí, byl tímto vděčným mrtvým ve snu varován, aby cestu nepodnikal, jinak při ztroskotání lodi zahyne. Simónidés proto neodplul, zatím co všichni ti, kdo se na moře vydali, se již nikdy nevrátili.“ Adler k tomu poznamenává, že v oněch dobách se často stávalo, že loď ztroskotala, a proto zřejmě hodně lidí mívalo sny, které je od cesty zrazovaly. Jestliže se pak sen vyplnil, vyvolalo to v okolí zvláštní dojem. „Chápeme sen ve vsí střízli-

vosti takto: náš básník si v obavách o své tělesné blaho zřejmě na cestování příliš nepotrpěl. Když se blížila chvíle rozhodnutí, vypomohl si oním mrtvým, který se mu chtěl údajně odvděčit. Že nyní v takovém rozpoložení myslí na loď nenastoupil, je samozřejmé.“

Adler vychází z předpokladu, že člověk dokáže sny přivolat, aby podpořily svým vyzněním jeho záměry. Nebere tedy v úvahu fakt, že sny nelze nikdy vědomě vyvolat a že nevědomí se nepodřizuje vědomí v jeho snahách prosadit se.

VÝKLAD SNŮ V KOMPLEXNÍ PSYCHOLOGII C. G. JUNGA

Psychologie C. G. Junga si vypracovala určitou metodu výkladu snů, která samozřejmě vychází z Jungova pojetí nevědomí a jeho vztahu k vědomí. Mnohem významnější úlohu zde má, na rozdíl od psychologie *Freuda* a *Adlera*, psychická energie a její zákonitosti.

Z dosavadního výkladu v této knize, z mnoha poznámek a z charakteristiky některých snů již čtenář mohl jakoby mimochodem zjistit, jak ke snům přistupuje Jungova psychologie, v jejímž rámci autor samostatně pracuje.

Přesto je třeba zvlášť poukázat na některé okolnosti, na určité principy výkladu a na obtíže, které při výkladu snů nelze ponechat bez povšimnutí.

Především je třeba vždy vycházet z předpokladu, že smysl vykládaného snu neznáme; proto k němu přistupujeme sice s veškerým svým věděním a zkušeností, ale bez předpojatého úsudku. Sen je psychický útvar promlouvající svým vlastním jazykem, který je charakteristický pro způsob vyjadřování nevědomí. Tomuto jazyku, obrazům a symbolům má výklad porozumět a převést specifický, zdánlivě nelogický průběh dění ve snu do logického jazyka vědomí a do kausálních souvislostí.

Na počátku výkladu máme před sebou sen jako *cizí text* neznámého obsahu, jehož smysl nevidíme, a to text vyjadřovaný obrazným jazykem, který známe jen zčásti. Co je nám důvěrně známé, jsou pouze skutečnosti pocházející ze světa našeho osobního prožitku, pospojované ovšem poněkud svévolným způsobem. Ale i tyto skutečnosti mají, jak je tomu ostatně i v životě samém, mnohoznačný význam.

Výklad začíná u těch prvků snu, které jsou známé, soustřeďuje se tedy na ta místa, pro něž můžeme hned nalézt nějakou souvislost, protože se domníváme, že je můžeme vyložit na základě vlastních zážitků.

Také smysl jednotlivých symbolů, jako jsou například zahrada, válka, most, zkouška nebo divoké zvíře lze snadno vystihnout. Od těchto „ostrůvků“, jejichž smysl chápeme, vycházíme a pokoušíme se objasnit obtížnější místa textu.

Na každém stupni výkladu, k němuž dospějeme, je však třeba mít na zřeteli, že jde zprvu jen o zkusnou *domněnku*. Jednotlivé úseky snu se vyjasnily a napomáhají při objasnění temných míst. Někdy se postupuje jako při řešení rovnice o mnoha neznámých. Obvykle se hledá nejprve *jedna* neznámá veličina, a když se nalezne, dosadí se do rovnice. Podobně se v textu snu nejprve objasní, co znamená jedna z postav, jež se v něm vyskytují, a ta se znovu dosadí do celkového kontextu snu. Matematik hledá po určení x neznámé y a v pokračujících redukcích získává přesnou hodnotu jedné neznámé po druhé a dosazuje je na příslušná místa. Matematikův úkol je vyřešen, jestliže všechny neznámé jsou rozpoznány v jejich funkcích. Jeho řešení je jednoznačné.

I ten, kdo vykládá sen, dospívá k řešení, a to k pochopení *jednoho* aspektu snu. Jestliže je dost vnímavý a vypočítá si ve spolupráci s klientem tím, že sen zařadí do širšího *kontextu*, pak může trpělivou *amplifikací* nakonec dospět k poznání, jaký je hlavní smysl snu.

Při výkladu snů je třeba pečlivě přihlížet k tomu, v jakém vztahu a pořadí jsou vůči sobě jednotlivé prvky snu. Vcelku lze vycítit, jaký je hlavní tón snu; nesmí se však při tom zapomenout, že nepatrná jednotlivost se může stát úhelným kamenem a výchozím bodem výkladu. Především je však třeba mít na zřeteli, jak věci po sobě násle-

dují; neboť to, co předchází, může nějakým způsobem podmiňovat to, co následuje. Například se někomu zdá, že během jízdy tramvají vyndá fotografii své přítelkyně, načez se tramvaj zastaví. Zvedne-li se ve snu vítr, je zřejmé, že se stane něco zvláštního. Existuje množství takových předzvěstí nebo postav a událostí, podmiňujících další průběh snu. Nebo je třeba nejprve něco přijmout, dříve než se něco dalšího, co s tím prvním zdánlivě nesouvisí, skutečně stane. Protože se jedna žena ve snu zdráhala přijmout nutný kousek tmavého chleba, který jí podával sedlák, nemohla potom najít klíč od svého bytu.

Je také důležité, jaké osoby se ve snu nově objeví a co se pak neočekávaně stane. Tyto postavy, které se náhle vynoří, vnášejí do situace nový prvek, a tím ji mění. Nápadná je *výstavba* snů, o nichž se domníváme, že jsme si je zapamatovali jako celek. Mají členění dramatu, divadelního kusu o několika dějstvích. Jako při sledování divadelního představení tedy nejprve zjišťujeme, na jakém *místě* a v jaké *době* se děj odehrává, a jaké *osoby* v něm vystupují. První dějství snu nás uvádí do situace a naznačuje nám, o jaký problém v něm jde. Po této exposici vstupuje do děje něco nového, a to jej rozvádí určitým směrem. Sen pak vyvrcholí, což se často projeví tím, že je zdůrazněn moment nebezpečí. Děj pak spěje k dobrému nebo špatnému konci.

Můžeme si to ozřejmit na jednom jednoduchém příkladu. Někomu se zdá, že sedí v dostihovém voze řeckého typu a sjíždí dlouhou cestou ke klinice, kde je lékařem. Náhle se na malé plošině jeho vozu objeví krásná dívka, bere rozhodným způsobem oprotě obou koní do svých rukou a řídí vůz. Ten jede velmi rychle a má nyní vybrat zatáčku kolem kliniky. Jezdec ve snu upozorňuje dívku, že vůz by se mohl převrátit. Dívka otočí hlavu a se zářivým úsměvem říká: „Už je to dobré!“ Tak dorazí skvělou jízdou na hlavní náměstí města.

Místo: město, v němž žije ten, komu se sen zdál. Čas: pravděpodobně popoledni. Osoby: lékař a mladá dívka, zřejmě postava Animy, přebírající v jeho životě vedení. Východí situace: cesta do práce. Nový prvek v ději snu: krásná dívka přebírá oprotě vozu. Pak hrozí nebezpečí v zatáčce cesty. Jezdec musí vybrat zatáčku kolem místa, jemuž dosud věnoval všechny své síly; to je podmínka, má-li znovu navázat na hlubší zdroj života. Ve třetí části snu následuje krátký rozhovor. Čtvrtý díl snu přivádí jezdce na náměstí ve městě, které může znamenat také střed jeho vlastní osobnosti. Sen je příznivý, protože končí optimisticky.

Mnoho snů má tři až pět dějství. Lze předpokládat, že členění na tři, čtyři nebo pět dějství v případě divadelního dramatu má svůj pravzor v psychickém členění snu, které je mnohem starší a původnější.

Je mimořádně důležité, jak sen končí. Banální rčení „Konec dobrý, všechno dobré“ platí i v tomto případě. Sen však nemusí vždy mít dobrý konec, může také končit katastrofou. Jako výraz vnitřní skutečnosti a pravdy si nikdy nedovolí sáhnout k nepravdě nebo vynucenému happy-endu. Je totiž mimo kontrolu toho, jemuž se zdá, nebo toho, kdo jej posuzuje.

Jednotlivý sen však nelze, ať už končí jakkoli, vyložit s konečnou platností. Zda smysl snu byl nadějný, nebo naopak skličující, o tom lze rozhodnout jen na základě výkladu větší souvislé řady snů.

Výklad série snů

Základní pravidlo metodického výkladu snů spočívá tedy v tom, že se nevykládají jednotlivé sny, nýbrž vždy celá skupina snů časově po sobě následujících, a to co do

motivů a smyslu. Ukázalo se totiž, že sny stejného období krouží kolem stejného tématu, ať už se jednotlivé obrazy snu a jeho průběh od sebe jakkoli liší. Soustřeďují se vždy kolem nejdůležitějšího vnitřního tématu, komplexu nebo konfliktu, který dozrál k uvědomění a řešení.

Sny se sice zdají následně, jeden po druhém, ale často máme dojem, že jsou tu vlastně všechny současně a vzta-hují se k nějakému klíčovému psychickému zážitku, významovému jádru, zatímco my si je uvědomujeme postupně.

V sérii snů najdeme k témuž aktuálnímu problému sdělení různého zabarvení a se střídavým zdůrazňováním těch či oněch stránek. Problém se tedy nahlíží a posuzuje z různých hledisek a různými směry. Jako vykladači vždy znovu žasneme nad tím, jak vědoucne a pečlivě se ona vnitřní instance snaží člověku objasnit různé aspekty životní situace. Neustává ho stále znovu upozorňovat, jak mnohověstevný jeho problém ve skutečnosti je. Série snů vyslovuje své „pro“ a „proti“ našim záměrům. Jeden sen nechá vyjít najevo oprávněné zdráhání, a současně může jiný sen z téže doby velmi důrazně připomenout, že k vyřešení problému bude třeba v každém případě něco podniknout. Přirozeně může celá série snů ve stále nových obměnách navrhopvat jedno jediné řešení. Každý další sen podtrhává platnost předcházejících; všechny poukazují stejným směrem.

I ten, kdo s výkladem snů nemá příliš velké zkušenosti, si poté, co získá v rámci analytického poradenství jisté poučení o výkladu obrazů ve snech, uvědomí, že sny „z posledního období“ hovoří stále o tomtéž problému.

Zřejmě tomu tak *musí* být, protože další vývoj jedince předpokládá nejprve zpracovat určitý existující problém. Často se zdá, jako by se nevědomí téměř nutkavě soustředilo jen na jediné téma a vyžadovalo neúprosně, aby se

člověk zabýval právě touto záležitostí. Když někdo vypráví o svých snech, často se stane, že si zlostně uleví: „Kdy se mi konečně přestane zdát o téhle dávno odbyté záležitosti?“ Není zřejmě natolik odbytá, jak by to naše *Já* rádo vidělo. Sny hovoří podle naší zkušenosti o nějaké záležitosti do té doby — a to je někdy hodně dlouho — dokud ji nezačneme brát vážně, anebo dokud — smíme-li to tak říci — se nevědomí nechá přesvědčit zamítavým stanoviskem našeho *Já* a ustoupí.

Protože sny z téhož období sice hovoří skoro vždy o tomtéž, ale každý zdůrazňuje některý zvláštní aspekt, zvláště ní stránku dané záležitosti, vzájemně se vysvětlují. Tvoří vzájemně určitý kontext.

Má-li před sebou vykladač celou sérii snů, a podaří-li se mu z výkladu jednoho snu pochopit zároveň typické postupy a symboly snů ostatních, vyvaruje se snadněji omylů, než kdyby analyzoval jen jednotlivé nápadné sny. A klientovi bude při celkovém pohledu na celou řadu snů zřejmější, oč jeho psýcha v dané chvíli usiluje. Bude pro něho snadnější dát do souladu svou vůli se záměry svého vnitřního nevědomého života. Předložíme-li *Já* pouze jeden sen, bude to vypadat, že stav partie je jedna ku jedné. Větší množství snů je však z pochopitelných důvodů přesvědčivější.

Velké sny, ačkoli jsou vzácnější a ojedinělé, působí díky své závažnosti neobyčejně přesvědčivě.

Kdo už má zkušenosti s výkladem snů, si okamžitě všimne, když se v sérii snů objeví nové téma, když se psýcha začne pokoušet o dosažení vyššího stupně vývoje — který ovšem nemusí vždy nutně vést směrem nahoru. Tento další vývojový krok je možný, jestliže dosavadní problémy, jež tvořily jádro série snů, se pomocí výkladu identifikovaly, přiblížily vědomí a vyústily do nového psychického postoje.

Velmi prostě by se to dalo vyjádřit takto: psýcha předkládá vědomí ve svých snech jeden úkol za druhým, nebo přinejmenším taková sdělení, z nichž je možné tyto úkoly vyčíst. Postupuje při tom podle svého vlastního samostatného pořadí. Toto pořadí lze zpětně určit hlavně v tom případě, kdy si vedeme deník svých snů. V takovém deníku se jednotlivé motivy našeho života, naší vnitřní biografie dají zřetelně rozpoznat podle odlišných sérií snů. Sledujeme-li, jak po sobě následovala v sériích snů různá životní témata, a přidáme-li k nim navíc případně i poznatky o jejich smyslu, získané při analýze, můžeme při pročítání deníku sledovat ještě jednou cestu, kterou jsme vnitřně urazili. K našemu údivu má tato cesta často tvar kruhu, na jehož obvodu je několik základních skutečností, jež jsou charakteristické pro náš individuální život.

Klient

Sny lze vykládat jen tehdy, známe-li člověka, jemuž se sny zdají; bez jeho spolupráce bychom sotva dospěli při výkladu ke kloudnému výsledku. Velké sny, skládající se pouze z obecných symbolů, jsou výjimkou, a to potud, že obecně platná lidská situace klienta, o němž musíme přinejmenším vědět, jakého je věku a pohlaví, se v nich tak jako tak nějak odráží.

Muži a ženy mohou mít velmi podobné sny. Většinou se však svým významem liší. To je hned patrné, uvážíme-li, že sny hovoří především o tom, čím naše *Já* není a co není v jeho moci, tedy o možnostech opačného pohlaví, jež v nás nevědomě existují.

Když žena ve snu například potká neznámou ženu, není jejímu ženskému *Já* nijak zvlášť cizí, neboť je stejného, důvěrně známého pohlaví. V postavě této neznámé ženy

jde zřejmě o ztělesnění toho, čemu říkáme Stín, souhrn negativních vlastností stejného pohlaví. Ve snu muže je však tato postava neznámé ženy něčím úplně jiným, bytostí z „odvrácené strany“, pocházející tedy z hlubší vrstvy psýchy, vrstvy opačného pohlaví. U muže jde tedy o setkání s ženskou psychickou postavou, Animou, zanechávající v něm velmi zvláštní, hluboký dojem.

Podobně je třeba jinak vykládat sen, v němž se muž setkává se svým přítelem, a jinak sen, v němž žena se setká s neznámým mužem.

Je třeba rovněž znát věk klienta. Každé údobí života má totiž svou vlastní problematiku, o níž hovoří sny. Proto to, co je přirozené ve snech mladého člověka, není tak zcela přirozené ve snech staršího člověka. Sen o lásce nebo sen sexuální povahy mohou mít i u staršího člověka sexuální význam a vztahovat se na osoby opačného pohlaví — přitom však mohou znamenat něco úplně jiného. Může jít o jiný psychický problém, vyjadřující se pomocí sexuální analogie. Když dítě má velký sen, znamená to, že dosud nezdědalo v naší zdejší pozemské realitě. Velké sny dospívajících lidí však nejsou, zvláště když se jich nahromadí větší množství, zcela bez nebezpečí.

Muž a žena, kteří překročili svůj životní zenit, vstupují do „kulturního“ období života: poté co splnili svůj přirozený úkol a osud jim dopřál udržet si, čeho dosáhli, mají nyní pracovat na úkolu dalšího rozvoje své osobnosti. Jak dalece v tom pokročí, jaké zkušenosti při tom získají, jakou cestu osobního zrání při tom urazí, o tom je budou sny zpravovat, a tak jim budou na jejich cestě nápomocny. Tyto sny budou mít nutně zcela odlišný charakter než sny mladých lidí, přestože se mohou vyjadřovat podobným způsobem.

Doložíme to malým, ale působivým příkladem. Žena kolem čtyřicítky přijímala s nelibostí, když jí sny oznámily,

že má na svět přivést dítě. S pocitem vnitřní bolesti to komentovala: „Když jsem ještě byla mladá a doufala jsem, že se vdám a budu mít děti, tehdy bych tento sen považovala za velmi příznivé znamení, za příslib naplnění horoucího přání. Když už jsem se blížila věku, kdy končí naděje na vdavky a potkala jsem onoho ženatého muže, toužila jsem tajně alespoň po dítěti: když už mi manželství nebylo dopřáno, chtěla jsem mít aspoň dítě. Ale nedopřáli jsme si ani toto bolestné potěšení — a teď po tom všem tenhle nesmyslný sen!“ Přesto je tato životem zkoušená, ale stále ještě ne zcela zralá žena „v očekávání“, jak běžná řeč tento zázrak nového života označuje. Čeká dítě; je to však poněkud jiné dítě, které je život ochoten jí darovat, totiž její vnitřní zralost, oduševnělý život, který už není poplatný přírodě. Možná že je to její vlastní osobnost, která se má v bolestech zrodit. Oč jednodušší by byl výklad tohoto snu u mladší ženy, kde by šlo o dítě v doslovném smyslu slova. Tentýž sen se může zdát i muži — k jeho velkému údivu. Často je to prazvláštní porod hltanem, hlavou nebo hrudí.

Každý člověk má svou vlastní psychickou identitu. Když se extrovertnímu, navenek obrácenému člověku, který chce svůj osud naplnit ve vnějším světě, zdá, že „nemá nikdy dost“, je to něco úplně jiného, než když se totéž zdá introvertnímu básníku. Jak často je svět snu úžasně bohatý, zatímco denní svět jedince je chudý i na ty nejprostší události. Tentýž sen tedy znamená pro introverta něco jiného než pro extroverta. Rovněž tak je důležité při výkladu vědět, k jakému funkčnímu typu dotýčný patří. Snadněji pak pochopíme, že například květy, různé barvy a ženské postavy vyskytující se ve snech člověka myslícího typu souvisejí s jeho zanedbanou citovou funkcí, která u něho zůstává nevědomá. Podobně souvisejí hrubě hmotářské sny člověka intuitivního typu a jeho fantasie o penězích s jeho zanedbanou funkcí smyslového vnímání.

Není ani zcela bez významu, jaké je společenské postavení klienta. Především se bude muset velmi záhy při výkladu snů vyjadřovat k záležitostem své profese, ke své finanční situaci, k touhám a plánům do budoucna. Víme-li, jaký má dotýčný erotický život, snadněji pochopíme problémy jeho manželství.

Intuitivně založený vykladač v rozhovoru s klientem vbrzku rozpozná, co dotýčný pokládá v životě za důležité, na čem mu obzvlášť záleží. Teprve když víme něco o vědomě zastávané životní filosofii klienta, můžeme pochopit, jaký význam pro něho mají určité symboly z oblasti náboženského života.

Je třeba poznamenat, že to, zda někdo má či nemá sny, a jak často, není otázka vyšší či nižší inteligence; stejně tak nezávisí výskyt symbolických snů na tom, zda někdo žije prostým každodenním životem, bez vyššího vzdělání, nebo zda jde o takzvaně vzdělaného člověka.

Naproti tomu při výkladu snů se musíme samozřejmě spoléhat na chápavost klienta. S lidmi, jejichž vědomí není příliš pevně zakotveno, není radno pronikat hlouběji do snového světa. Nevzdělaní lidé nedokáží často plně pochopit, co jim sny sdělují. Nevědomí je zaplaví svými obsahy; to může vést k duševním poruchám. — Mimochodem: při obsáhlé terapeutické analýze snů lidí, kteří zápasí s konflikty a neměli by se vzdávat toho, co jim mohou sdělit sny, vychází často v prvních snech najevo, jak analýza postupuje. Je-li spojena s nebezpečím, dají o tom počáteční, iniciační sny vědět.

Je na místě položit si otázku: kdo by se měl zabývat svými sny?

Rozhodně by to neměly být děti. Ty mají na práci úplně jiné věci! Psychologický poradce nebo jakýkoli psychoterapeut by nikdy neměl zatahovat dítě nebo mladistvého člověka do intenzivní analýzy snů, která sleduje něco ví-

ce než uvolnit co nejrychleji cestu k další životní etapě. U dětí vzniká nebezpečí, že by je to mohlo strhnout zpět do světa nevědomí, z něhož mají pozvolna vystupovat — vlastně je to hlavní cíl jejich mladého života. Jestliže nám děti vyprávějí své sny, máme je klidně vyslechnout, podívat se s nimi nad tím, co je v nich originálnějšího a zvláštnějšího, a pak je co nejrychleji propustit do světlého jasu jejich rodičího se vědomí.

Také mladý, dosud ne zcela probuzený člověk se má se svými sny rychle obeznámit jen co do obsahu. Má-li psychicky podmíněné potíže při zvládání životního úkolu svého věku, nelze se ovšem beze snů obejít. Ani pak se však v terapii nemá nikdy začínat s analýzou snů, nýbrž s vysvětlením vědomých problémů, s tím, co mladík či dívka právě prožívají a co si o tom myslí. Teprve potom je možné nechat si vyprávět sny, které si zapamatovali. Jsou-li bezvýrazné nebo málo významné, nemá smysl v tom pokračovat. Byla by to profesionální chyba žádat po nich, aby své snové zážitky zachytili obrazem. Pomocí snů lze vysvětlit krizové denní situace, které jim dosud dělají potíže. Začnou-li mít normální sny svého věku, lze mít za to, že se vyvíjejí správným směrem. V jejich případě, stejně jako v případě ostatních lidí, je možné uzavřít poradenský pohovor navázáním na úkoly, které mají před sebou v následujících dnech. K těmto aktuálním úkolům vědomého života poukazuje většinou i smysl snu, k němuž dospěje analýza.

Od dospělého člověka středních let je však třeba vyžadovat, aby se svými sny vážně zabýval. Neměl by je ignorovat; to ovšem neznamená, že by měl proto zanedbávat své každodenní povinnosti; musí je plnit ještě lépe než dosud. Vytvoří tak protiváhu k setkání se svým nevědomím.

K tomuto setkání patří i přijetí toho, co sen přinesl. I o tom budeme ještě hovořit.

Vykladač

Výklad snů je obtížná, i když radostná práce, a to i v případě, kdy vykladač má k dispozici dostatek zkušeností a při práci se svými klienty se mohl seznámit již se stovkami, ba tisíci sny, ví tedy už leccos o výrazových možnostech snů, o jejich symbolech a smyslu. Obtížná proto, že osobní zážitky vynořující se ve snu jsou mnohověstné a často téměř nepřehledné a symboly vyskytující se ve snech svou hloubkou a mnohoznačností nevyčerpatelné. Radostná je tato práce proto, že ve snu se přibližujeme zdroji tvořivého života, že se v něm setkáváme se smyslem lidského bytí.

Pokud si sny sami vykládáme, je výklad společnou prací našeho Já a nevědomí; v případě, že si někdo své sny nechá vyložit, pak se na výkladu podílejí vykladač a klient se svým nevědomím, a také kolektivní mocnosti života promlouvající ze snů těch druhých.

Každý, kdo vykládá sny, ať už lékař, psychologický poradce, nebo některý z těch nemnoha terapeutů z oboru hlubinné psychologie, plní úkol porodní báby. Dítě, které přivede na svět, je smysl snu. Klient a vykladač se svědomitě snaží dobrat se toho, co psýcha člověku sděluje, tedy poselství snu.

Jen několik slov k osobě vykladače snů. Jeho situace je stejná jako situace těch, kdo se cítí povoláni nebo svou činností zavázáni pomáhat svým bližním, vyhledávajícím radu a pomoc. Měla by to být vyhraněná osobnost, dobře obeznámená s danou problematikou a disponující velkou životní zkušeností. Právě do této oblasti psychologické praxe, jež vyžaduje značnou dávku intuice a bystrého postřehu, se však často snaží proniknout lidé, kterým sice nechybí intuice a někdy mají i pozoruhodný „čich“ pro psychické záležitosti, ale sami bohužel nejsou psychicky

zcela v pořádku. Vykladač, který se nezaměřuje jen na náhodné úspěchy při výkladu snů, však musí nejprve najít sám v sobě pevný základ, dříve než začne pomáhat druhým. On sám musí být psychicky vyrovnaný, zakotvený ve svém vnitřním řádu. *Albertus Magnus*, středověký zbožný učenec, požadoval, aby vykladač snů vedl čistý, niterný a nezávislý život. Jsme toho názoru, že vykladač zůstaneme-li u metafory moderní porodní báby, se nejprve sám musí stát po psychické stránce „aseptický“. Lze od něho požadovat, aby se nejprve plodným způsobem vyrovnal sám se sebou, což se děje především pomocí analýzy. Měl by znát svou vlastní psychickou strukturu i své typické povahové vady a slabosti; jen tak zabrání tomu, aby vlastní „nečistotou“, tj. vlastními méněcennými psychickými vlastnostmi infikoval klienta při výkladu jeho snů. Musí poznat nejprve sám sebe a své vlastní sny, což ho uchrání před tím, aby do klientových snů a do jeho psýchy nepromítal svá vlastní přání a záměry, svou vlastní psychologii a své vlastní psychické problémy.

Musí trpělivě vyčkávat, až sny samy sdělí klientovi, co mu sdělit chtějí. Nesmí se při výkladu snů druhých ukvapovat; musí s výtvary psýchy zacházet stejně starostlivě, jako zahradník zachází se svými růžemi, správný vychovatel s dětmi a lékař se svými pacienty. Nesmí si rovněž dovolit žádné fantasie o očekávaných snech. Jak říká *Paracelsus*: „Ten, kdo chce brát vážně své sny, vykládat je a řídit se jimi, musí mít siderické (duchovní) znalosti o *lumen naturae* (světlo přírody), nesmí se nechat unášet čirými fantasiemi a chovat se ke snům arogantně, neboť tímto způsobem s nimi nic nepořídí.“

Je zcela nepřípustné, aby se vykladač pokoušel pomocí vynuceného vyprávění snů vymámit z klienta jeho tajemství a narušoval by tak patřičný odstup mezi sebou a jím. Tak jako si nelze vynutit sen, nelze ani nikoho nutit, aby

to, co mu v podobě snu poskytla jeho psýcha, dával k nahlédnutí druhým. Zájem vykladače se sice plně soustřeďuje na sny, ale tento zájem nesmí přerůst ve zvědavost, která by svou netrpělivostí zpřetrhala jemné pletivo uměleckého díla psýchy, jemuž se říká sen.

Je několik zásad správného a plodného přístupu při výkladu snů, které by žádný vykladač neměl ignorovat. Především by nikdy neměl předem vědět, ani předem oznamovat, o čem sen bude pravděpodobně hovořit. Měl by ke snům přistupovat bez předpojatosti, neměl by se snažit uplatnit okamžitě veškerý svůj vědecký potenciál zvaný analýza, své skvělé vědecké kategorie a pojmy, nýbrž měl by prostě pozorně naslouchat a používat při tom spíše své přirozené inteligence, s níž řeší běžné životní problémy. Očekáváme samozřejmě, že sen bude mít nějaký smysl; tento smysl se však vyjeví, jak ukazuje zkušenost, pouze tomu, kdo jej ve snu i v ostatních psychických projevech dokáže zahlédnout. Musí tu tedy být vnitřní schopnost jasně vnímat, co sen sděluje.

Vykladač by měl být co nejpřirozenější; pokud je vědcem, měl by raději zapomenout, že jím je, aby byl schopen o to nepředpojatěji naslouchat. Při tomto naslouchání zapojuje i svou představivost a fantasii, aby získal co nejživější obraz toho, co se ve snu děje; při vši bdělosti se noří do tohoto dění. Nevyhýbá se vlastním nápadům vztahujícím se ke snu druhých, avšak měl by si je nejprve ponechat pro sebe, aby nenarušil přirozený průběh těchto snů. Když jeho vlastní představivost nestačí, nebo když vyprávěný sen je mu nejasný, může požádat klienta, aby mu stručně načrtl, jak vypadala ona křižovatka ulic, nebo řeka, či železniční koleje, nebo jak byli rozesazeni hosté u stolu, jakou originální mozaikou byla vyzdobena podlaha. Přitom musí počítat s tím, že některé úseky snu zůstanou nejasné, že klient překvapivě zdůrazní něco jiné-

ho, než by vykladač očekával. *Jung* je dokonce toho názoru, že shoduje-li se nalezený smysl snu s očekávaným, je to důvod k pochybnostem o správnosti výkladu.

Při psychologickém poradenství, jehož součástí je také výklad snů, mají první vyprávěné sny většinou zvláštní vnitřní závažnost. Je třeba připomenout, že těmto snům je nutné věnovat obzvláštní pozornost — aniž bychom ovšem předčasně klientovi sdělovali svůj úsudek, a tak ho připravovali o možnost vlastního náhledu. Tyto sny hovoří často o nejvážnějším psychickém problému nebo konfliktu klienta, dokonce je v nich již naznačena cesta, kterou se analytik a klient budou při společné práci ubírat. Obrazy a typický průběh těchto snů, které analytik dokáže poměrně snadno identifikovat, ukazují zároveň na potíže, jimž budou při výkladu snů čelit, a jaká je naděje na úspěšný výsledek. *Jung* se jednou vyjádřil, že byl vždy zvědavý, co onen „stařec“, totiž onen velký „děd Vševěd“ v klientovi si o dané situaci myslí.

Je však vždy třeba očekávat, že se ocitneme v nové, neznámé krajině, kterou máme společně s klientem probádat. Přitom se jím musíme nechat často vést, protože klient sám dokáže jemně, byť zcela nevědomě vytušit, zda cesta, již se rozvíjí výklad snu, je správná. Postupujeme-li správným směrem, pociťujeme při výkladu zvláštní druh uspokojení. Mýlíme-li se, jsme-li při výkladu dogmatičtí, nebo tvrdíme-li, že smysl snu je takový či onaký, pak klient sice dál spolupracuje, ale tak, jako by vše bylo jen čistě technickou záležitostí, která se ho v jádru netýká — protože se „nedotýká“ jeho nitra.

Jsmo-li však na správné stopě, klient začne znovu intenzivně spolupracovat. To je velmi důležité, neboť jde přece o jeho problém, je to on, kdo má dospět k sebepoznání. Ocítá se znovu v blízkosti objektivně existujícího nevědomí, a to s sebou přináší vždy jistý pocit uvolnění. Zdán-

livou oklikou snu se dostává blíž k tvořivému jádru své bytosti.

Paul Bjerre poukazuje na to, že při analýze „je mnohem snadnější hovořit o něčem, co se vyskytne ve snu, než kdybychom se na to rovnou zeptali“. Vynikající švédský psychiatr dodává: „Nejhorší formou spolupráce mezi lékařem a pacientem je podle mého názoru dogmatická psychoanalýza — tedy *Freudova* metoda: pacient leží na lehátku a ve volných asociacích hovoří o tom, co ho napadá — zatímco lékař sedí za ním a dělá si případně poznámky o těchto asociacích. Přitom je přísně zakázáno převzít v některém ohledu vedoucí úlohu a vůbec jakkoli na analyzanta působit.“ My sami známe případy, kdy pacienti hodinu po hodině vyprávějí své sny a mluví o svých projekcích, aniž by se lékař nějakým způsobem zapojil do hovoru. Víme také, jaká strašlivá prázdnota se po měsících či letech takové analýzy pacienta zmocní.

Výklad snů je společnou prací. Ukázalo se, že nejúčinnějším prostředkem je otevřený rozhovor, držící se, jak ještě uvidíme, přesného textu snu, nezbytných vysvětlujících poznámek k němu a nápadů vztahujících se k textu a k vysvětlujícím poznámkám. Vykladač se má při výkladu zdrženlivě ujmout vedoucí úlohy, která se však nikdy nemá zvrhnout v poručníkování a poučování; vedoucí úloha je ospravedlněna pouze jeho zkušenostmi v této oblasti, důkladnou, osobně prožitou znalostí moderní hlubinné psychologie a jejích metod. Kromě toho by měl analytik vykládající sny mít co nejrozsáhlejší znalosti mýtů, bájí a pohádek, které poskytují pro výklad skvělé „nádoby“ prazákadních symbolů. Mimo to by se měl vyznat alespoň v jednom druhu umění. Protože sen používá jako látky veškerého jevového světa, všeho, co existuje a co si lze představit, měl by se analytik vykládající sny pokud možno orientovat také v přírodovědných oborech, techni-

ce, sociálních a kulturních záležitostech. Měl by proto vést bohatý, pevně zakotvený a duchovně soustředěný život. Nikdy toho nezná dost, nikdy toho dost neprožil! Patří k tomu také znalost náboženství, náboženských kultů a obřadů. Avšak ještě důležitější než znalost vnějších projevů náboženství, ať už slovních, obrazných či kultovních, je něco jiného: kromě lásky k lidem potřebuje — abychom to řekli přímo — vlastní, původní náboženskou zkušenost.

Jestliže naproti tomu vykladač během své nepředpojaté práce se sny a jejich smyslem nedospěl po často podivuhodných a otřesných zkušenostech k přesvědčení, že existuje velký tvořivý řád života, zůstane mu zdroj tohoto řádu a požehnané inspirace nepřístupný, takže nebude moci nikomu poskytnout opravdu účinnou pomoc.

O výkladu vlastních snů

Z dosavadního výkladu snad jasně vyplývá, že interpretace vlastních snů bez cizí pomoci je zvlášť nesnadným úkolem. Většina lidí sama sebe zná, přes příležitostné ujišťování, jen velmi nedokonale; neboť při poznávání světa člověk narazí na sebe sama až nakonec. Je přece známo, že národy ve svém kulturním vývoji začínaly s vědeckým zkoumáním toho, co jim bylo nejvzdálenější, totiž hvězd. Jen velmi zvolna se pak člověk přibližoval, konečně dlouhými cestami, k sobě samému. V současné době podnikáme obrovský pokus porozumět konečně lidské psýše a jejím projevům.

Člověk se všeobecným vzděláním, který neprodělal analýzu bolestně se dotýkající jeho sebevědomí a neprošel tedy konfrontací vědomých a nevědomých stránek své psychy, zůstává ve vztahu k sobě do značné míry nevědomý,

a přesto by rád sám vykládal své sny. Ví sice, jaký má charakter a jaké jsou jeho životní hodnoty, protože je v průběhu času pozná na sobě samém i na druhých. Má-li za sebou již větší část života, musí o sobě leccos vědět. Možná si nechal udělat grafologický rozbor písma — takových metod, pomocí nichž se lze o sobě něco dozvědět, je mnoho — a ta mu potvrdila, co již tušil o svém introvertním či extrovertním založení, a ukázala mu, jaká je jeho hlavní psychická funkce. Tím již získal jistý pevný bod pro výklad snů. Dále je prospěšné, jestliže se přestane identifikovat se svou mužskou nebo ženskou rolí. Kromě toho možná pochopil, čím se vyznačují jednotlivá období lidského života a jeho jednotlivé vývojové stupně. Ten, kdo se pokouší o výklad svých vlastních snů a chtěl by opravdu proniknout k jejich smyslu, by měl rozhodně znát i výsledky moderní komplexní psychologie, které se dnes začínají pozvolna stávat všeobecně uznávanou součástí opravdového vzdělání. To vše mu umožní, aby se ve vší skromnosti pustil do výkladu svých vlastních snů. V současné době má totiž jen velmi málo lidí možnost předložit své sny k výkladu psychologovi.

Pro toho, kdo sám vykládá své sny, je samozřejmě výhodou, jestliže má ukázněnou fantasii a vyhraněný smysl pro analogické chápání životních jevů, a dále pohotovou intuici, pro niž je přirozené, že dokáže vidět pod povrch věcí. Je však třeba, aby se také alespoň do jisté míry seznámil s obsahy všeobecně lidských symbolů. Třetí část naší knihy mu v tom může hodně napomoci.

Vykládáme-li si sny sami, zjistíme, že některé z nich jsou přístupnější, jiné méně. Poměrně snadno rozpoznáme smysl snů varovných a snů ohlašujících hrozící nebezpečí. Sny o koupání v řece nebo v moři jsou rovněž nabíledni, kdežto sny o vězení a trestech nám mohou připadat nesmyslné. Svým významem mnohem bližší jsou nejruz-

nější druhy vozidel a dopravních prostředků, ať už na vodě, na zemi či ve vzduchu. Sny o škole nám nejprve připadají cizí; avšak získáme-li k nim klíč, můžeme se dozvědět trpkou pravdu o svém zaostávání ve škole života. Okamžitě nám bude zřejmý smysl snů týkajících se životní orientace. Pokud nám v tom nebrání vlastní domýšlivost, mohou nám sny o zvířatech sdělit leccos zajímavého. Stručně řečeno, je mnoho prvků snu a celých snů, jejichž smysl a souvislost s naším životem poměrně snadno rozpoznáme. Naproti tomu si již obtížněji — nejsme-li dostatečně psychologicky vzděláni — poradíme se sny, týkajícími se procesu individuace. Tyto sny se vynořují ještě dříve, než jsme schopni si uvědomit, že kromě vnější cesty životem existuje i druhá, vnitřní cesta.

Vědomému a inteligentnímu člověku, kterému nechybí intuice pro vztahy mezi vědomím a nevědomím, který dokáže prožívat velké symboly prostřednictvím náboženských představ a obrazů a není mu cizí literatura a výtvarné umění, se dostane mnoha cenných, podivuhodných a inspirujících plodů duše, za něž bude vděčen; aby však mohl sklídit celou úrodu ze „stromu snu“, potřebuje pomoc zkušeného odborníka.

Text snu

Základem výkladu je samozřejmě co nejvěrněji reprodukováný sen. Text snu nemá obsahovat nic jiného než látku, z níž je sen upředen. Je to prapůvodní výtvarné nevědomé psýchy.

Jsou lidé, kteří se ke svým snům chovají stejně bezstarostně a nedbale jako ke svým ostatním zážitkům. Kdo se však chce od svých snů opravdu něco dozvědět, musí jejich odpověď přijímat s plnou vážností. Sdělení snu je

proto třeba zaznamenat si co nejpřesněji. Neboť každý prvek onoho podivuhodného výtažku vnitřního psychického života, tvořící jádro snu, má svůj určitý tvar a místo, a nelze jej při vyprávění libovolně nahradit něčím podobným. Jinak se obsah snu zdeformuje, a to, co pak máme před sebou, není originál, ale špatná a nezřetelná kopie.

Dům ve snu není tedy jakýkoli dům, před nímž diskutují oni dva muži, nýbrž malá budova v Jirchářské ulici, v jejímž přízemí je prodejna tabáku a v zahradě stojí schnoucí jilm. A nebyli to kteříkoli dva muži, nýbrž mladík a starší pán. V jiném snu to opět nebyl jakýkoli oblek, který se náhle objevil na posteli, nýbrž překrásná večerní toaleta s malou zlatou růží. Neotli jsme se na kterémkoli mostě, nýbrž na mostě přes řeku Temži, v jehož blízkosti jsme kdysi bydleli. Nebyli jsme prostě nemocní, nýbrž měli jsme poraněnou kyčli, a rána měla podobu půlměsíce... Tak bychom mohli pokračovat a stále znovu zdůrazňovat, že had, který nás ohrožoval, nebyl jen tak obyčejný had, nýbrž krásné, temněrudé zvíře se zeleným tělem a modrou hlavou. Hlas ve snu nás k ničemu nevyzýval, ale oslovoval nás naším vlastním jménem, a přitom dodal něco, co znělo jako „les“ nebo „led“. V divadle jsme neviděli nějakou Ibsenovu hru, nýbrž *Stavitele Solnesse*, a divili jsme se ve snu tomu, že dívka byla schopna dopustit se takového násilí vůči dospělému muži.

Zvláštní péči je třeba při zaznamenávání textu věnovat drobným detailům a vůbec všemu, na co si naše paměť kromě pevně zachyceného hlavního děje vzpomene. Právě tyto podrobnosti naznačují, kam hlavní děj snu směřuje. Při vyprávění snu nesmíme nikdy zapomenout na to, že jsme jej neobdrželi v podobě psaného textu. Ve skutečnosti jde většinou o děj beze slov, a teprve naše vědomí a vůle jej převádí do mluvené a psané řeči, a tím jej vyjádří jinou formou, která nám pak umožní, abychom se snem dá-

le pracovali. Ten, kdo vypráví svůj sen, pocítí někdy nemístnou ctižádost text snu stylisticky vylepšit a osvědčit tak na tomto přirozeném produktu psýchy svůj tvůrčí talent. To však neprospívá ani snu, ani jeho výkladu. Působivost snu spočívá právě v tom, že je přirozeným výtvorem psýchy. Analytik vykládající sny si většinou okamžitě všimne, zda předkládané záznamy snů jsou umělým výtvorem, tedy zda jde o literární útvar, či nikoli — i když látka, již se vylepšuje poněkud chudší fantasmie takových snů, pochází rovněž z vrstev nevědomí.

Vypravěče snu je možné někdy požádat, aby sen doplnil tím, co ho v dané souvislosti napadá; neboť velmi často se v paměti vyskytují velké mezery, pokud jde o jednotlivé části snu. „Pak se něco stalo, ale já si nemohu vzpomenout, co to bylo.“ V takovém případě lze klienta požádat, aby obě části snu doplnil tím, co se podle jeho mínění asi tak mohlo stát. Jsme-li si vědomi toho, že tato výplň vzniká teprve dodatečně a že i takové drobné fantasmie pocházejí z nevědomí, v němž sny právě krouží kolem hlavního problému, lze při výkladu vzít v úvahu i tato „asociovaná“ spojení, protože i ta o něčem svědčí.

Jak jsme se již zmínili, velmi často sahá vypravěč snu z vlastního podnětu k výtvarnému dotvoření pomocí drobné kresby apod. Takové dokreslení snu je velmi cenné. Díky němu je často možné pochopit jádro snu. Ještě větší cenu má, když je sen provázen pečlivě provedenými barevnými obrazy, odrážejícími některou z důležitých epizod snu. Jestliže již sám záznam snu je s to jej autenticky zachytit a poskytnout tušený obraz toho, co znamená, pak tím spíše to platí o jeho barevných ilustracích; při tvorbě těchto ilustrací je však třeba upustit od jakýchkoli uměleckých ozdůbek a snah o dokonalé zpodobení. I ta nejškromnější barevná kresba přináší radost, protože je vědomým doplňkem toho, co se spontánně vynořilo z nevědomí.

Objasňující poznámky a kontext snu

Vyprávíme-li svůj sen, obvykle jej doprovázíme objasňujícími poznámkami; jde o nezbytná vysvětlení týkající se jednotlivých částí snu, o bližší charakteristiku osob ve snu, a také věcí a událostí, vztahujících se k našemu současnému životu, zážitkům nebo aktuálním událostem. V těchto dodatečných poznámkách, zapadajících do *kontextu* snu, uvádíme vše, co by mohlo přiblížit osoby, o nichž se nám zdá: co pro nás v životě znamenaly nebo stále ještě znamenají, jaký vztah jsme si k nim v reálném světě vytvořili. Zdá-li se nám o nějakých věcech, jsme obvykle schopni je popsat, říci, jak jsme je získali, komu patří, jak to s nimi doopravdy je. Přitom nás často velmi udivuje, že se znovu vynořují věci, na něž jsme už dávno zapomněli, často z našeho raného mládí. Zvláště vytrvale prodlévá kontext u líčení krajin nebo míst souvisejících s dějem snu. Protože mnoho snů vyvolává velmi živé vzpomínky, přivádí nás vysvětlující kontext, zejména při ústním pohovoru, často k velmi vzdáleným vzpomínkám na události, které nyní náhle nabývají na jistém významu.

Sen je tedy ze všech stran doplňován látkou pocházející bezprostředně z našeho vědomí, a ta může přispět k bližší charakteristice snu a k jeho výkladu. Přitom musíme mít neustále na zřeteli, že rozhodující význam ve snu může mít to, co se vědomí jeví jako čistě nahodilé, a naopak.

Zmínili jsme se již o tom, že ona vnitřní instance, kterou jsme označili jako „tvůrce a autora“ snu, disponuje autoritativně vším, co jsme ve svém dosavadním životě prožili. Přirovnali jsme ji k vedoucímu archivu, který má k dispozici vedle množství obrazů veškerého jevového světa i všechny naše osobní zážitky, na něž se rozpomínáme, nebo jsme je už dávno zapomněli, včetně zkušeností z našeho současného života.

K tomuto osobnímu materiálu se vztahuje kontext snu s jeho objasňujícími poznámkami. Objasňující proces probíhá ve srovnání s postupem „tvůrce snu“ opačným směrem. Ten si pro svůj sen vybírá z našeho života to, co mu právě může posloužit jako podobenství našeho vnitřního života. Současně vloží do svých postav ve snu i atmosféru oněch prožitků. Kontext naproti tomu zase oživí příslušný zážitek ze snu a uvede jej vědomě zpátky do souvislosti naší současné životní situace. Význam tohoto zážitku, na nějž jsme si vzpomněli díky snu, je rozpoznán, a znovu se „vloží“ do snu. Tak vznikají v textu snu objasněné „ostrůvky“, a na jejich základě je pak možné pokračovat v objasňování celého textu. Ze vzájemné souvislosti tří momentů, snu, příslušné vzpomínky pojící se ke snu, a naší současné životní situace, vychází při zpracování najevo čtvrtý moment, a tím je *smysl snu*.

Jako ilustraci si můžeme uvést dost často se vyskytující sen. Jednomu muži se zdálo, že jde po horské stezce, která mu zpočátku připadá nekonečná; pak však konečně dorazí k průsmyku. Musí se vykázat pohraniční policii, ale přitom zjistí, že jedno ze svých zavazadel zapomněl v místě svého posledního ubytování. Musí tedy nahoře v průsmyku vyčkávat, až za ním zavazadlo dorazí. Kontext je podle jeho vyprávění tento: Před téměř osmi lety jsem byl ve Švýcarsku; cesta přes průsmyk sv. Bernarda se mi zdála nekonečná. Když jsem došel až nahoru, překvapilo mne, že se tam hovoří italsky. — Vědomá životní situace tohoto muže spočívala v tom, že po dlouhém úsilí měl konečně pocit, že je blízko úspěchu. Tento úspěch si zřejmě plně zasloužil. V poslední době se však trochu zapomněl a svou práci natolik zintensivnil, že se začal projevovat poněkud bezohledně. Sen, objasnění kontextu a současná situace vedou k závěru, že se již brzy ocitne „nahore“, ale že tam bude muset prokázat svou identitu, která je nyní

poněkud ohrožená a napadnutelná, a že se v nové oblasti působení (šlo o vědecky kvalifikované místo na vysoké škole) prosadí teprve tehdy, až s sebou vezme i to, co při výstupu na sám vrchol průsmyku zapomněl. Smysl snu zahrnuje jednak oznámení o úspěchu, jež brzo dosáhne — dorazil na vrchol —, jednak jisté varování před nesprávným chováním v této závěrečné fázi vědeckého a společenského vzestupu.

Ke každému kontextu patří také nálada, jež sen provází. V našem případě se skládá zčásti z radosti z dosažení úspěchu, jisté úzkosti před zkouškou, již bude podrobena jeho osobnost (před vysokoškolskou komisí), a netrpělivost, s níž očekává, až mu přinesou zapomenuté zavazadlo; s tím souvisí i poznání, že se bude muset naučit hovořit jiným jazykem.

To je jen *jeden* z významů tohoto snu, který je vědomí nejbližší. Protože je však jen jedním z celé série, vyplývají z něj ještě další aspekty, související s činností a světonázorovými problémy onoho muže. Také jeho méně vyvinutá citová funkce se ve snu projevila. Další sny ze stejného období a také některé poznámky ke kontextu dávaly tušit varovný charakter celé této série. Bylo zřejmé, že tento vědec se bez zvýšeného úsilí „nahore“ neudrží.

Každý sen je mnohvrstevný, a proto i mnohoznačný. Z pečlivého rozboru kontextu, připomínek k němu a zjištěného smyslu ostatních snů ze stejné série však lze usoudit, jaký je jejich hlavní smysl a v čem spočívá největší problém dotyčného člověka.

Během psychoterapeutické práce vzniká při rozboru snů nebezpečí, že ten, kdo sen vypráví, se stále více odklání od kontextu a začne se rozpomínat na celý svůj dosavadní život. Přitom zapomíná, odkud začal, o jaký sen vlastně šlo, a vrší vzpomínky a nápady, které se snem už nijak nesouvisejí. Svým způsobem jsou tyto výlevy ovšem

napadl klienta, možná v souvislosti s americkou občanskou válkou, obraz malíře Franka Buchsera, nazvaný *The Song of Mary Blane*. V tomto období šlo u klienta zřejmě o temnou a světlou ženskou postavu vlastní psychy, o sblížení s temnou a světlou Animou. Možná že v něm samém probíhala jakási „občanská válka“ Severu proti Jihu. — Krátká zpráva v novinách o zničeném domě byla provázena poznámkou, že i on sám se v té době cítil zničeně. — S tolary z doby Marie-Teresie si nevěděl rady, a přesto to bylo ženské stříbro, které získal při přestavbě své psychické osobnosti. — O lékařově dceři prohlásil, že se může v povolání jejího otce mýlit; když však na ni myslí, je pro něj stále dcerou lékaře. Zřejmě má něco společného s léčením, a vynořila se z krásných vzpomínek, z hloubi jeho duše, jako Nausikaa na mořské pláži; díky setkání s ní se teď snad může shledat sám se sebou.

Tento klient byl muž kolem čtyřicítky, spíše introvertní povahy, vytvořil si však sekundární extrovertní charakter; jeho morální problém se mu příliš nepodařilo vyřešit a ženský svět kolem něho a v něm mu zůstal nevědomý. I on se teď stal svého druhu skautem; v uších mu zněl zpěv černošské zpěvačky Mary Blaneové, jeho temné Animy, k níž si dosud nedokázal vytvořit vztah, a on se nyní ve snu a v jeho kontextu snaží najít zdroj živé vody ve svém nitru a sblížit se se svou Animou.

Kontext a asociační nápady se pokoušejí každý prvek snu obohatit a rozšířit po vědomé linii. Pro tento postup máme vědecký název *amplifikace*. Amplifikace například nejen doplní nezřetelný obraz bratra ve snu tím, co je pro jeho vzezření charakteristické, nejen blíže určí vztah k tomuto soupečnímu mládí, ale vyplyne z ní také, co každý z bratrů může znamenat pro toho druhého. Ten druhý bude pak rozpoznán jako vnitřní protějšek, a díky tomuto

doplnění vyjde najevo rozporuplná struktura naší vlastní psychy.

Často se ve snech vyskytují *historické postavy*. Kontext se v tomto případě samozřejmě týká osobních zkušeností jen zřídka, jde spíše o to zjistit, co klient o těchto osobnostech zhruba ví. Těch sto či dvě stě historických osobností, které utkvěly v paměti lidstva, například zvěstovatelé nové životní filosofie, dobyvatelé, několik významných badatelů a umělců, o nichž každý aspoň něco málo ví nebo od nich něco viděl, představují ve snech cosi obecně lidského, typického. Jejich obraz se skládá z toho, co o nich soudí historie a co jsme se o nich dozvěděli ve škole. Setkáváme se s nimi stále znovu na obrazech, v literatuře a v přednáškách.

Analytik vykládající sny i klient si musí samozřejmě položit otázku: jakým vnitřním psychickým obsahům klienta odpovídá ta či ona postava? Jestliže je známo jméno velké osobnosti, o níž však klient toho mnoho neví, může si nalistovat příslušnou příručku. Brzo zjistí, že o ní věděl víc, než si byl vědom, a že právě z těchto znalostí, zapadlých do nevědomí, se teď vynořila.

Jsou sny velmi skrovného obsahu, a rovněž takové, které sice nejsou velkými sny, ale používají jen nepatrné množství biografických údajů.

„Byla jsem na horách a šla jsem podél srázu, když jsem o něco dál nahoře spatřila vysokého důstojníka, který se dostal do velice nebezpečné situace. Pak jsem měla náhle v ruce noviny, patřily jedné ženě jménem Edith. Jinak si už nic nepamatuju. Snad jen to, že na obloze jsem uviděla měsíc, ačkoli to bylo ve dne, přesněji řečeno, bylo odpoledne, třičtvrtě na tři. Někdo, nevím kdo, se obával záplav.“

Kontext neví nic o žádné Edith, jediné že by šlo o malé, nezbedné děvčátko, s nímž se spřátelila; to je však podle názoru klientky dosud příliš malé, než aby to mělo nějaký

význam. Všechny ostatní prvky snu je nyní třeba doplnit pomocí asociací. Klientka si musí položit otázku, co to znamená ocitnout se „na srázu“. Ona sama nezná žádného důstojníka vyšší hodnosti, jde tedy zřejmě o vnitřní postavu; její asociace se musí soustředit na popis této vnitřní postavy a na zjištění, co pro ni znamená. Pokud jde o noviny, víme, že noviny přinášejí stále nové zprávy, ale píší také hodně o skandálech. Postava důstojníka může souviset s jejím Animem, může představovat mužské ctnosti, například vyhraněné duchovní, i když stále ještě dost konvenční stanovisko. Zřejmě se něco přihodilo; vnitřní noviny o tom přinášejí nejaktuálnější zprávu. Jde o souvislost mezi malým, nezbedným děvčátkem, osobou klientky, krácející podél srázu, a o nadřazenou funkci důstojníka — je ve snu nahoře. Pokud jde o měsíc svítící za dne, napadá klientku, že to byl její syn, kdo jí jednou s údivem upozornil, že vidí měsíc, ačkoli svítilo slunce. Za jakých okolností to bylo, si už nevzpomíná. Šlo zřejmě o přibývající měsíc, tedy o „přibývající“ nevědomé ženství uprostřed jasného dne. Z rozhovoru pak vyplynula souvislost mezi měsícem a fysiologickou „měsíční“ povahou ženy. Symbolika měsíce nabízí další aspekty a nová hlediska. Je zřejmé, že její ženská povaha a měsíc na jedné straně, a vysoký důstojník v nebezpečí a slunce na druhé straně spolu nějak souvisejí. Odpolední čas kolem tří hodin vyvolává asociace s běžnými denními událostmi: pozvání, návštěva, dítě musí do školy, ve tři hodiny byla nedávno velmi unavená; ale pocit, že výklad snu dává uspokojivý smysl, se nedostavil. Přesto klientka trvá na tom, že bylo třičtvrti na tři. Výkladač si během amplifikace musel všimnout, že tato odpolední doba se ve snech často vyskytuje tehdy, když se něco důležitého má stát, když nastává přechod do nové fáze, nebo se přiblížila večerní hodina. Že záplavy představují vždy nebezpečí, bylo hned jasné. Že však tyto zápla-

vy mohou přijít také z hlubin vlastní psychy a co to vše může znamenat, přijala klientka s jistým znepokojením. Nebezpečí spočívalo v přibývajícím soumraku: ženská, měsíční stránka světa začínala převažovat a ohrožovala vyšší hodnoty, jichž bylo dosaženo.

Výklad na objektové rovině

Psychoterapii, která nás mimo jiné upozorňuje také na význam snů, se vytýká, že nás odvádí od plnění denních povinností v povolání a ve společnosti a místo toho podporuje naši sebestřednost; svádí nás k tomu, abychom se příliš velkou měrou zabývali sami sebou. Ponecháme-li stranou okolnost, že zabývat se opravdovým a důsledným způsobem svými niternými problémy znamená právě přesah *Já* směrem k mnohem širší, celistvé osobnosti, je třeba na zmíněnou výtku jasně odpovědět: pro jedince, a stejně tak pro společnost, již je členem, není nic důležitějšího, než když se stane tím, kým se podle svých vrozených schopností má stát. On sám představuje příspěvek k pospolitému životu; naplňuje svůj život vnitřně i navenek, protože to je úkol, který na něho Bůh vložil tím, že jej stvořil. Je nesmírně důležité, jak člověk vědomě přistupuje k sobě a ke svému okolí, neboť obdobně se pak k němu samému chová jeho psychy, která je jeho entealechií a již od samého počátku obsahuje celý jeho životní program. Zdá se, že tento nesnadný úkol je jejím vyšším posláním.

Z toho, co jsme dosud řekli, je snad již zřejmé, že v rámci tohoto procesu uvědomování psychy používá pro své záměry vše, co jí svět poskytuje. Je zcela přirozené, že ve snech, v nichž jde o vztah k okolnímu světu, k životnímu partnerovi, příteli nebo nepříteli, k povolání nebo zá-

jmům všeho druhu, používá podob partnerů z našich skutečných vztahů, a také věcí a událostí z našeho každodenního života. Sny hovořící o těchto věcech chtějí zřejmě především vnést světlo do našeho okolního světa, abychom si ujasnili svůj vztah k němu. Sny s takovým důvěrně známým obsahem je proto také nutné vztáhnout k naší každodenní realitě; jinými slovy, je třeba je nejprve vyloužit na tzv. *objektové rovině*.

Většině lidí to může připadat jako samozřejmost. Psychologicky naivní člověk, jemuž se zdá o dětech, manželce, sousedovi nebo o svém nadřízeném, pokládá za samozřejmé, že jde doslova a konkrétně o tyto lidi, s nimiž je osudově spjat. Nanejvýš ho trochu zaráží, že se ve snu chovají poněkud jinak, než jak je u nich zvyklý, a že se s nimi ocitá v situacích, které by v reálném světě nikdy nenastaly. Při výkladu na objektové rovině je třeba vycházet z předpokladu, že sen se skutečně týká těchto lidí. Téměř vždy však musíme zároveň připojit výhradu: ne že by tito lidé byli takoví nebo se chovali tak, jako v našem snu — i když i to může být v některých případech pravda a klient tak má příležitost dozvědět se o nich víc, než o nich dosud ví — nýbrž spíše tu jde o vnější *vztah* k nim, zračící se v obrazech a průběhu dění ve snu. Každý výklad na objektové rovině si tedy musí položit otázku: Jsou známé osoby ve snu, a to, co se v něm děje, skutečně takové, jak to sen předvádí? Dozvídáme se tedy něco, co o těchto lidech, jež jsou pro nás důležití, dosud nevíme, abychom je tak mohli lépe poznat a lépe přizpůsobit své vztahy k nim? Jestliže se nám zdá o našich nadřízených či podřízených, nebo jestliže se nějaké ženě zdá o její spolupracovnici, přítelkyni nebo úřednici, pak je třeba při výkladu znát co nejpresnější a nejpodrobnější kontext, týkající se těchto osob. Porovnáme-li pak pečlivě tento jejich obraz ve snu s reálnou zkušeností, jakou máme s těmito lidmi.

ukáže se, že nevědomí o nich ví mnohem víc, než dokáže postřehnout i to nejbystřejší vědomé *Já*. Pak obvykle následuje množství menších asociací — a na základě toho můžeme nyní tyto lidi, k nimž máme poněkud složitější vztah, vidět nejen z *jednoho* hlediska, ale hned z několika; jejich skutečná podoba se nám tak stane zřejmější. Díky tomu k nim můžeme zaujmout realističtější postoj, a co je zvláště velkým přínosem při každém rozboru snů, dokážeme je i spravedlivěji ocenit. Totéž samozřejmě platí i o naší vlastní činnosti ve vnějším světě.

V zorném úhlu objektové roviny výkladu je bratr ve snu naším skutečným bratrem, matka vlastní matkou, pan Bühler skutečně panem Bühlerem, lékař lékařem, k němuž chodíme, a dokonce i ona méněcenná osoba, kterou známe jen povrchně a nechápeme, jak se mohla ocitnout v našem snu, je možná nakonec tím pobudou, kterého znají všichni v našem městě a s nímž jsme měli před časem nepříjemnost. *Může* jím být — neboť všechny tyto uváděné osoby mají ve snu rysy, jakých jsme si na nich nikdy nevšimli. I celkově vypadají úplně jinak. Někdy jako by to ani nebyli oni, připomínají spíše někoho jiného, kdo k nim nemá žádný vztah. Postupně se přesvědčujeme o tom, že například přítel, o němž se nám zdá, a který se nám ve snu jeví ve velmi nepříznivém světle, není možná vůbec onen přítel: oč ve snu jde, je spíše náš vztah k němu, nikoli on sám. K podobnému závěru musel, ač nerad, dospět i jeden mladý muž, kterému se zdálo, že jeho nastávající je nemocná. Ve skutečnosti jí nechybělo nic než trochu víc lásky a důvěry od snoubence. Jeho city však byly rozpolcené, protože se nedokázal zcela vymanit z předešlého erotického vztahu. Jeho vnitřní vztah ke snoubence trpěl „nemocí z nachlazení“. Viděl ji skutečně jako nemocnou. Bylo charakteristické, že i ona sama měla podobný sen o něm: ve snu měl ošklivou vyrážku, která zohyzdila jeho obličej

a především ruce. Kladla si ve snu otázku, zda se za něho za těchto okolností má vůbec vdát.

Ve snech, kde vystupují lidé, s nimiž jsme osudově svázáni, je třeba si pozorně všimát zejména jejich velikosti, oblečení a typického chování. Jestliže nás ve snu někdo obdaruje — může to být zcela nepravděpodobný dárek —, znamená to, že náš vztah k dárce je bohatší a plnější. Jestliže se naopak někdo objeví ve snu ve zmenšené podobě, jak jsme se o tom již zmínili, svědčí to o tom, že v bdělém životě jsme dotyčného přeceňovali, a sen naznačuje správnou korekci. Může to však také znamenat, že náš vztah k dotyčnému ztrácí na důležitosti. Má-li na sobě milovaná žena ve snu smuteční oděv, upozorňuje nás sen na její vnitřní smutek, kterého jsme si dosud nevšimli, ale může to také svědčit o tom, jaký je náš skutečný vzájemný vztah.

Všechny okolnosti snu, a k nim patří i všichni, kdo — jak naznačuje tento výraz — stojí okolo, dodávají vztahu to zvláštní, na co sen chce právě upozornit. Všechny sny, v nichž je vnější svět objektem, na nějž se zaměřuje veškerá energie lidské psychy (a to se týká hlavně mladších lidí, kteří se mají prosadit ve vnějším světě, ale i lidí středního věku, kteří v zápase o existenci dosud nedosáhli svého „postavení“) je třeba vykládat především na objektové rovině. Teprve potom si klademe otázku, co mohou znamenat na rovině čistě niterné, psychické.

Pro výklad snu na objektové rovině platí hlavně tato zásada: objekt ve snu se netýká objektu samého, ale našeho vztahu k němu.

Výklad na subjektové rovině

Pokoušíme-li se vztáhnout obsah snu ke konkrétním věcem nebo lidem, u některých snů nás výklad neuspokojí

a nebude dávat žádný smysl, protože sen nevykazuje žádnou souvislost s naší činností ve vnějším světě, ani s naší zkušeností z tohoto světa; není zjevně ani jeho zrcadlením, ani doplňkem. Známi lidé, kteří se ocitnou na naší noční scéně, se chovají jinak než v běžném životě. Každý otec, jemuž se zdá, že jeho dítě spadlo pod vlak na kolejích, které nikdy předtím neviděl, si nejspíše myslí, že dítěti skutečně hrozí nějaké nebezpečí. Bude o této znepokojivé záležitosti dlouze přemýšlet. Přitom však bude tušit, že vlastně nejde o dítě, ale že on sám se dostal do psychicky nebezpečné situace. Dítě je tedy ve skutečnosti ztělesněním něčeho podstatného v jeho vlastní psýše. Jestliže na to přijde sám, vyložil si svůj znepokojivý sen instinktivně správným způsobem, totiž na *subjektové rovině*. Nemožnost vykládat sny, v nichž se objevují sourozenci, kamarádi, sousedé nebo my sami, stále jen na *objektové rovině*, vedla k nezbytnému předpokladu, že tyto postavy vypovídají v podobenstvích něco o nás samých. Zvlášť patrné je to ve snech, v nichž vystupují postavy a jejich osudy z knih, divadelních představení nebo z politického života v cizích zemích. Pověstné „To jsi ty“ indického sebepoznání platí i pro tyto postavy a okolnosti ve snu, které je proto třeba vztáhnout k vlastnímu nitru. Na subjektové rovině je všechno výrazem našeho vnitřního psychického života. Lidé (a stejně tak i zvířata a rostliny, o nichž se nám zdá) jsou ztělesněním, manifestací našeho vnitřního, psychického založení; to, co ve snu děláme, je výrazem našich psychických funkcí a našeho vývoje.

Na subjektové rovině jsme oním seskupením dílčích osobností, které je na vědomé úrovni drženo pohromadě naším Já, pokud ovšem nejsme duševně nemocní nebo ve stavu nějaké posedlosti. Tyto dílčí osobnosti, které ve snu vznikají rozštěpením naší jednotné psychy, se obvykle promítají na něco známého. Pokud si neuvědomujeme

existenci rozdílných stránek své bytosti, setkáváme se s těmito svými charakterovými rysy u druhých, a na nich je prožíváme. Na těch, kteří se z nějakého důvodu stali nositeli našich dílčích osobností, vidíme, čeho jsme si sami na sobě příliš nevšímalí, a nenávidíme v nich, co je v nás samých méněcenné. Na tomto zákonu projekce spočívají jak nepochopitelný odpor, tak i nevysvětlitelná náklonnost nebo bezmezná zamilovanost, kdy se dotyčnému zdá, že bez toho „druhého“ nemůže žít — právě proto, že druhý ztělesňuje určitou část jeho vlastní psychy. Vše, co je nevědomé, pokud není jako takové rozpoznáno, se promítá na okolní svět. Tento fakt komplexní psychologie neustále zdůrazňuje. Jak v *Jungově* díle, tak v dílech ostatních psychologů této školy lze najít dostatek dokladů o tom, jak důležitý je proces projekce ve vztazích mezi lidmi. (Autor by zde rád upozornil na tři kapitoly své knihy *Lebenskonflikte / Životní konflikty /*: O psychické projekci, Temný bratr a Štěstí a nebezpečí psychického obrazu, a na svou práci, nazvanou *Psychologie des Bewussten und Unbewussten / Psychologie vědomí a nevědomí /*.)

Jestliže tyto projekce stáhneme, pak se ukáže, že každá osoba vystupující v našich snech je analogií našeho vlastního postoje, zde pouze pod jménem někoho jiného. Metaforicky řečeno, „chemická“ sloučenina naší osobnosti se při analýze snů rozloží na základní prvky. Tyto prvky mají ovšem jména něčeho, co známe, a zhruba tutéž podobu, případně je můžeme označit obecnějšími pojmy, jako například „dítě“, „bratr“, „sestra“, „sedlák“, „důstojník“, „mladá dívka“, „mudrc“ apod. Na nás pak je, abychom v rámci kontextu snu a s využitím veškerých svých zkušeností s těmito postavami ve vědomém životě poznali, co tyto známé postavy a obecné symboly znamenají. Jestliže se například ve snu objeví vícekrát postava obchodníka, kterého sotva známe, ale víme o něm, že se mu podařilo

úspěšně a se ctí překonat bankrot svého obchodu, pak to, co sen sděluje, se netýká tohoto obchodníka samého nebo našeho vztahu k němu, nýbrž má být útěšným upozorněním, že i v nás samých probíhá podobný zápas o vymanění z nebezpečné situace. Jestliže se ve snu objeví naše kolegyně, která se obratně vyhýbá plnění svých závazků a dává přednost lacinému uspokojování svých žádostí, pak můžeme předpokládat, že máme v sobě právě takovou sestru nebo kolegyni, která je posedlá stejně pochybným přístupem k životu. Ve snu se setkáme se svým Stínem a musíme se s ním vypořádat, pokud nám jde o to, abychom se stali celistvou osobností. Jako Stín, temnou postavu v pozadí s pochybným charakterem, označujeme ty vlastní povahové rysy, kterým nejsme s to dát dostatek prostoru ve svém vědomém životě, aby se projevíly pozitivnějším způsobem. Stín představuje vlastnosti, které jsme u sebe dosud nerozpoznali a které se nevědomě o to působivěji projevují v našich vztazích k ostatním lidem. Místo toho, abychom se s nimi bolestně vyrovnávali u sebe samých a akceptováním těchto temných povahových stránek, například závisti, dospívali k větší zralosti, prožíváme je u druhých, u nichž je odsuzujeme a zápasíme s nimi. A také ve snu se setkáme s touto odvrácenou stránkou své povahy v podobě někoho, kdo je například právě závistivý. „Na subjektové rovině se všechny postavy a situace snu interpretují symbolicky, tj. jako odraz vnitřních psychických faktorů a situací,“ říká o tom *Toni Wolffová*.

Již ve snech mladých lidí, které je třeba nejprve vykládat na objektové rovině, protože jsou vzhledem ke svému věku zaměřeni hlavně na svět vnějších cílů, lze najít prvky, které nabývají smysl jen na subjektové rovině. Jsou to zejména ty postavy — například postavy kamarádů — které představují vlastní Stín; dále je třeba na této rovině

interpretovat i sny o zvířatech: ty prostě vypovídají o podobě, síle a zaměření pudového života. Čím je člověk starší, a zvláště pak po čtyřicítce a padesátce, tím větší váhu získává interpretace snu na subjektové rovině. Nakonec se celý způsob života stárnoucího člověka stává — při zachování nezbytných a oprávněných vazeb na vnější svět — vnitřní záležitostí. Postavy a děje se v jejich snech stávají symboly probíhající vnitřní proměny; nebo hrůzostrašnými symboly, pokud se člověk vzpírá vyhovět požadavkům svého vývojového procesu. Někdy vystupují postavy ve snu výslovně jako naši příbuzní; je to opravdu „naše krev“. Snadněji pak pochopíme, že jsme to vlastně my sami.

Někdy jsou to archetypické postavy, v jejichž podobě se nám zjevují vlastnosti opačného pohlaví, jež neseme ve svém nitru, Animy a Anima. Mají jen zřídka podobu známých lidí; jsou to postavy typu „hezká dívka“, „oslnivá krasavice“, „neúprosná žena“ nebo „chladně svůdná žena“; ve snech dívek a žen to jsou: „krásný mladík“, „důstojník“, „lékař“ nebo „duchovní“, „slavný zpěvák“, „starý mudrc“. Může se však také stát, že jako Anima se ve snu objeví některá známá dívka či žena, která nás silně zaujala. Pak je třeba nejprve zjistit, zda jde jen o vyjasnění našeho vztahu k těmto konkrétním ženám, či zda jejich svůdný, často i nebezpečný obraz nám zprostředkuje setkání s naším vlastním, dosud vesměs nevědomým ženským. Sen muže, který již překročil své životní poledne, je třeba po krátkém přezkoumání na objektové rovině, kde jde o jeho vztahy ke konkrétním ženám, interpretovat především na subjektové rovině, a tím mu umožnit setkání s jeho vnitřní „ženou“.

Totéž samozřejmě platí i o mužích objevujících se ve snech žen středního a vyššího věku. Podobají se stále méně mužům, které znají, a představují rozdílné etapy vnitřního psychického vývoje těchto žen.

Jsou však postavy, které sahají ještě hlouběji a jsou výrazem spodních vrstev naší psýchy; blíží se oné poslední instanci, jež vposledku určuje náš život. Tato instance staví před jedince jako cíl dosažení celistvosti, při veškerém uznávání a respektování jisté svobody jeho individuální vůle. Sny vycházející z tohoto nejniternějšího středu promlouvají pouze v podobenstvích a je možné je vykládat jen na subjektové rovině. Používají takových symbolů Svěbytí, jako je například král nebo velekněz; v moderní době se tento archetyp může objevit v podobě generála nebo některého současného diktátora, vždy je to však „velký člověk“; ve snech žen jsou blízko tomuto nejniternějšímu středu postavy například sudiček, sprádajících osudy světa. Mohou však nabývat nejrůznějších podob, například podoby pramene, drahokamu, zlatého květu, nebo se objeví v abstraktním znázornění jako kruh života s bodem uprostřed, nebo ve zvířecí podobě, například jako had apod. Občas se ve snech vyskytne i sama tvář Nejvyššího.

Někdy je třeba na subjektové rovině vykládat i vedlejší okolnosti, místa a časové údaje. To uvnitř nás probíhá válka; v naší psýše dochází někdy ke spojení protikladů prostřednictvím odvážných sexuálních obrazů; my sami v sobě vystupujeme z houštin lesa na světlou stezku a naši vnitřní krajinou proudí mohutné řeky; jsme svými vlastními vězni. Stěží to lze vyjádřit lépe, než se to stalo ve snu jednoho muže, který se psychicky ocitl na šikmé ploše a zdálo se mu, že byl odsouzen na půlroku do vězení. Ve snu byl nejen nešťastným vězněm, ale i neosobně laskavým vězeňským lékařem a přísným ředitelem věznice. „Tím vším jsi ty sám“, říká sen, „to je tvoje niterná, subjektivní situace.“ Pouze časový údaj v tomto snu se týkal objektivního času: přesně po půlroce mnohdy depresivní introverse nastalo v životě tohoto člověka neobyčejně plodné období.

Z toho, co jsme řekli, vyplývá závěr, že objektivní vnější svět kolem nás a objektivní svět kolektivního nevědomí v nás se nacházejí neustále v nejtěsnějším spojení s naší psýchou, čerpající své zážitky z obou těchto světů. Používá fenoménů z nich obou, aby ve snech znázornila sebe, svou činnost, svou přítomnost i budoucnost. Jestliže těžiště našeho života spočívá dosud ve vnějším světě, tvoří obsah snů zážitky z tohoto světa. Tyto sny je proto třeba interpretovat na objektové rovině. Jestliže se těžiště přesune dovnitř, sestává obsah snů z podobenství, vyjádřených pomocí vnějších jevových forem, a z archetypických, symbolických obrazů. Tyto sny je třeba interpretovat na subjektivní rovině. Naše individuální psýcha přebývá v meziprostoru obou těchto světů, poskytujících jí obrazný materiál, v němž se na způsob podobenství může zablédnout.

Po skončení výkladu

Výklad ukončíme tím, že sdělení, jež nám sen zprostředkoval z nevědomí a jemuž bylo možné rozumět jen částečně — pro jeho symbolický a předlogicko-obrazný charakter — převedeme do logického jazyka našeho vědomí. Neznámý text z temných končin nevědomé psýchy postupně dešifrujeme a dospějeme tak k odhalení jeho *smyslu*, i když některá místa zůstanou temná a přesný význam některých symbolů pro jejich mnohoznačnost nebude možné zcela uspokojivě určit. Smysl snu obsahuje postoj naší psýchy k vědomým i nevědomým problémům naší individuální existence. Je pouze na nás, abychom z toho vyvodili důsledky, tj. uplatnili takto získané poznatky ve svém životě. *Binswanger* říká ve své nevelké, ale obsažné práci o snech: „Vědecký výklad snů je bez přezkoumání vlastního svědomí již nemyslitelný.“ K tomu je možné dodat, že

pokud se někdo vážně zabývá svými sny a respektuje, co mu sdělují, musí být schopen toto sdělení integrovat do svého životního stanoviska i do své vědomé činnosti. Výsledky, jež přináší výklad snů, totiž jejich objasněný smysl, jsou s to přimět člověka k zamyšlení nad sebou samým; právě to však podle *Jungových* slov připadá „převážně nevědomému člověku nejtěžší a nejvíce proti mysli“. Přijmout sen, tj. přijmout vlastní vnitřní psychologický řád, znamená odvážit se žít a jednat způsobem, který nás přivádí blíže k cíli — k uskutečnění naší osobnosti. Je rozdíl, zda se svým snům jen věnujeme a přijímáme jejich smysl, či zda výsledky jejich výkladu uskutečňujeme ve svém vlastním životě. Jak často bychom se nejrady vyhnuli tomu, co nám sen sděluje, například když nás upozorňuje, že některé naše vztahy k okolnímu světu nám nejsou ku prospěchu, nebo že se musíme vzdát lidí, plánů nebo názorů, kterých jsme se dosud z obavy, že bychom o ně přišli, úzkostlivě drželi. Zavíráme rádi oči před poznanou pravdou, že jsme například mnohem nerudnější nebo méně důslední, než jsme si dosud mysleli, a že bylo skutečně už na čase, abychom se ujali svého méněcenného bratra v sobě. Odmítáme připustit, že v sobě máme takovou míru nespoutané a beztvaré pudovosti a vitality. Ten, kdo trvale uhýbá před úkoly vnějšího světa, nechce ani slyšet o tom, že by měl, jak ho na to důrazně upozorňuje sen, konečně vstoupit do tohoto obávaného a zároveň znevažovaného světa. Sen probouzí naše svědomí a staví nás před otázkou: „Jestliže je to s tebou tak, jak to je, co teď hodláš udělat, aby se to změnilo a aby ses změnil i ty sám?“

Ze snů se dozvíme, že jsme si dosud až příliš užívali světských radovánek a seděli snad už příliš dlouho u bohatě prostřených stolů a že nyní nastává období půstu, kdy bychom se měli začít orientovat na jiné hodnoty. Jak

na to odpovíme? Jak budeme reagovat na otřesnou zprávu, že krize, kterou právě prožíváme a kdy se nám život zdá téměř nesnesitelný, má ten smysl, že nás má skrze niternou smrt přivést ke znovuzrození?

Někdy nám připadá zatěžko, máme-li se chovat podle toho, co nám říká vlastní rozum, a dělat něco, co je vlastně samozřejmé. O to více se pak pokoušíme vyhnout se tomu, co nám říká neznámý hlas snu. Sny — namítáme — mohou mít přece různý smysl, nemusí přece znamenat *právě* to, že se máme ujmout těch obtížných úkolů, které nám ukládá. Kdo argumentuje tímto způsobem, může být nesmírně inteligentní člověk, ale neví dosud nic o svých hlubších dimenzích, o tom, co ví jeho nevědomí. Při prvních potížích, kdy jeho *Já* musí přinést nějakou oběť, i kdyby to bylo jen přehodnocení životního partnera, k němuž jej vyzývá sen, nebo vzdorování úzkoprsým konvenčním morálním zásadám, se odvolává na svou svobodnou vůli, na svou takzvanou nezávislost. Analytik vykládající sny je často nucen vysvětlovat klientovi, bránícímu se přijmout poselství svého snu a dotčenému tím, co mu říká jeho nitro, že sen ho k ničemu nenutí a že je to otázka jeho svobodného rozhodnutí, zda to či ono udělá nebo změní. V takovém případě se ovšem může také stát, že klient tento odpor přenesne na analytika, který mu příslušný poznatek zprostředkoval. Analytik mu musí občas připomenout, že to nebyl on, ale klient sám, kdo měl onen nepřijemný sen. Jestliže však klient opravdu chce poznat svou správnou cestu a je odhodlán udělat pro to přes všechny svůj odpor co nejvíce, pak zápas s požadavky nevědomí může vést ke smysluplnému a plodnému vyrovnání s dosavadními nedostatky. Jen tak je možné dát opravdu důstojnou odpověď na to, co nám o nás říká naše psýcha.

Toto vyrovnání se každému nezdaří. Často je klientovi sice naprosto jasné, jaký je smysl jeho snů, zvláště je-li

jich větší množství; každý nový sen hovoří, byť odlišnými výrazy, stále o téže nutnosti chovat se určitým způsobem. A přece se člověk ve své slabosti dokáže z této zdánlivě nevyhnutelné nutnosti vyvléknout; neboť život mu sice ponechává možnost volby, neušetří ho však následků jeho rozhodnutí.

Nejsme-li schopni přijmout, co s námi naše psýcha zamýšlí, uzavíráme se tím jejím vyšším cílům; vědomý a nevědomý proces života se tak rozchází a člověk se dostává sám se sebou do sporu, stravujícího jeho síly. V této situaci se nachází mnoho lidí, aniž by tušili, co v jejich nitru touží jít opačným směrem. Ten, kdo dokáže ve svých snech rozpoznat poselství nevědomí, tedy kdo — poněkud archaicky řečeno — „dobro zná, však nekoná“, má pak o to větší vinu. Přitom „dobro“, o němž je tu řeč, se nemusí kryt s tím, co se pokládá za dobro z morálního hlediska.

Psýcha není ve svých požadavcích ostatně nespravedlivá; ví, co od nás může očekávat. Při psychologické poradenské praxi stále znovu s údivem zjišťujeme, jak psýcha dokáže spravedlivě a velkoryse rozdělovat životní břemena, jak nestranně se řídí nejvyššími zákony života. Tomu, kdo si to jednou plně uvědomí, již nebude připadat tak zatěžko přijmout, co po nás sen požaduje.

Přijetí rozpoznané vnitřní situace a souhlas s tím, co je třeba udělat, je většinou provázeno přílivem nových psychických sil. Psýcha, která cítí, že je respektována, nenechá člověka bez pomoci. Tento příliv psychických sil pocítí klient již v průběhu toho, jak se pozvolna vyjevuje smysl snu. Víme, odkud tento příliv energie pochází; jejím zdrojem je silové pole symbolu, z něhož se uvolňuje v průběhu uvědomování snu. Již jsme poukázali na to, že psychické kolektivní síly vytvořily všeobecně platné lidské symboly. Zároveň se vlily do těchto obrazů, jež tak představují

zhuštěnou psychickou energii, kterou lze přirovnat k mohutnému akumulátoru. Zůstaneme-li u tohoto technického přirovnání, lze říci, že symbol je zároveň velkým transformátorem těchto psychických sil a spojení s ním nám dává sílu. Jestliže symbol správným způsobem vyložíme, rozebereme archetypické dění na elementární prvky, vyřešíme pomocí analýzy smysl dění ve snu, a jestliže smysl snu a vědomí se dostanou do souladu, pak nebude symbolické dění ve snu již zadržovat síly, které je vytvořily. Jestliže sen „uvolní“ svůj smysl, uvolní se tím i psychická energie, která nyní může volně proudit do našeho vědomí.

Při poradenské praxi se stále znovu setkáváme s pocitem vděčnosti za to, že v nás existuje vyšší instance — komplexní psychologie ji označuje jako *Svébyť* —, která vnímá naši životní cestu mnohem jasněji, než toho jsme schopni my sami, stará se o to, abychom v ní úspěšně pokračovali, a prostřednictvím snu nám dává vědět, kde se na své osudové cestě nacházíme, co nás ohrožuje, čeho je nám zapotřebí a kterým směrem se máme ubírat. Tím, že člověk získá důvěru v moudrost *Svébyť* a pocítí příliv nových sil, dosáhne dosud nepoznaného klidu. Ví, že ať už bude muset řešit jakýkoli problém, nebo se ocitne v jakékoli krizi, nebo si nebude vědět se sebou vůbec rady, dostane se mu od jeho psýchy poselství v podobě snu. Nezustane proto věčně vězet ve zmatcích a nejistotě; nahlédl totiž do hlubších vrstev života a získal vyšší vědomí; může si být jist, že svou cestu vždy znovu najde: cestu, která ho přivede „domů“. Ve chvílích, kdy na nás mocně zapůsobí hluboký smysl nějakého velkého snu, se nám dokonce zdá, jako bychom se již ocitli v onom velkém příbytku, jehož majitel používá i snů k tomu, abychom mu byli blízkou.

III. SYMBOLY VE SNECH

ÚVOD

Souboru symbolů, jenž nyní následuje a jenž sestává z kratších souvislých textů, je třeba předeslat několik poznámek. Především bychom jej neměli používat jako nějakého pochybeného „snáře“, který staví na odiv svůj orientální či egyptský původ, a přitom je v nejlepším případě jen ubohým a špatně pochopeným zbytkem antických a orientálních výkladů snů. Jak víme, v těchto populárních snářích se ke každému symbolu přiřazuje pouze jediný, často zcela nepsychologický výklad, bez jakýchkoli dalších souvislostí, a to podle hlediska příznivosti či nepříznivosti.

Používání tohoto souboru, obsahujícího nejčastěji se vyskytující symboly ve snech v jejich *převažujícím* významu, může mít pro čtenáře při výkladu snů smysl jedině tehdy, jestliže si dokáže osvojit základní poučení o problematice snů v první části této knihy. Neboť jen tak si bude vědom toho, jak zřídka je výklad určitého symbolu zcela jednoznačný. Také by mu mělo být jasné, že u každého symbolu, přestože jeho smysl je výsledkem výkladu tisíců snů stejné symbolické řady, si musí nicméně položit otázku: Co znamená tento symbol pro mne osobně? Jaký má smysl ve vztahu k mé individuální životní situaci? Jestliže čtenář si je trvale vědom své individuální osobitosti, je také ochoten připustit, ba s údivem vždy znovu zjišťuje, že jeho osobitost má své kořeny v něčem obecně lidském. Může oprávněně předpokládat, že symboly snu, pokud součástí jeho kontextu nejsou výrazně osobní zážitky, mají pravděpodobně velmi podobný smysl, jako je tomu ve snech mnoha jiných lidí. To je výrazem naší obecné sounáležitosti. Kromě toho je třeba vycházet z toho, že jak symbol, tak i sen, v němž se vyskytuje, jsou vždy mnohovrstevné a mnohovýznamové. Je vůbec otázka, zda ome-

zené znalosti nejsou nebezpečnější než pouhé nevědění. Ale nevzniká snad každé uvědomění tím, že nejprve zpracujeme to málo, co víme, a teprve potom se zmocňujeme širších souvislostí?

Prostému čtenáři, jehož zájem o sny je veden pouze zvědavostí, bude tento soubor svým volnějším spojením symbolů a jejich možného výkladu patrně působit jisté potíže, protože bude mít sklon chápat výklad snů jako nezávazné luštění hádanek. Psychologicky a kulturně vzdělaný znalec symboliky nám naproti tomu vytkne přílišné zjednodušení. Chtěli bychom ho ujistit, že autor si uvědomuje, že každý symbol ukazuje mnohem hlouběji, až do pološera mytologického bádání. Svou knihu však nepsal pro odborníky, i když i jim by rád vyhověl.

Inteligentní člověk zvyklý přemýšlet o věcech, které se vyskytují v jeho snech, a snažící se pochopit, co sny odevádá pro člověka znamenaly, nebude mít zapotřebí mnohé z toho, co kniha přináší. Jiný dospěje pomocí našeho popisu symbolů a pod vlivem objevené souvislosti těchto symbolů s jeho životními zážitky k přehodnocení svého dosavadního života a k novému pohledu na svět. Leccos by ovšem nemohl zjistit, kdyby mu na pomoc nepřišla analytická psychologie se svou naukou o výkladu snů. Právě takový druh pomoci má čtenáři, pokoušejícímu se s obtížemi vyznat ve svých snech, poskytnout tento soubor symbolů. Jestliže své sny posoudí z hlediska zde uváděných symbolů a jejich smyslu, podaří se mu možná objevit smysl i ve vlastních snech. Tak se dozví leccos z toho, co psýcha — ve svých věčných „hovorech k sobě“ — nemá v úmyslu zatajovat před pozorným posluchačem.

ZNÁMÍ A NEZNÁMÍ LIDÉ

Člověk žije především ve světě lidí. Tak je tomu i v jeho snech. Setkává se v nich se známými nebo neznámými lidmi, s užším nebo širším lidským společenstvím. A nijak ho neudivuje, když se mu zdá o lidech z jeho okolí, nebo když se mu vynořují vzpomínky na toho či onoho člověka. Nanejvýš se podiví, že se objevují ve snech právě *teď*, a nechápe, co to může znamenat.

Přemýšlivý pozorovatel svých vlastních snů pokládá dnes za zcela samozřejmé, že každá postava ve snu něco znamená. Nedokáže však přijít na to, co by to mělo být. Zvláštní potíže mu dělá zjistit, jakou souvislost s jeho vlastním životem má postava někoho neznámého ve snu. Znepokojují ho také postavy lidí, které zná jen matně a kteří v jeho životě nikdy nic neznamenal. „Co já mám s tímhle člověkem společného?“ ptá se sám sebe.

Řekli jsme již, že postavy ve snu je možné vykládat buď na *objektové*, nebo *subjektové* rovině. Ještě jednou je třeba zdůraznit, že v první polovině života, v době, kdy člověk vyvíjí úsilí o zakotvení ve vnějším světě, se nabízí především interpretace na objektové rovině. V takovém případě jde vskutku o to, jaký vztah máme k člověku, o němž se nám zdá. Tento vztah se ve snu dostává do správného světla, a tak vychází najevo, jaký má význam z hlediska vědomí i nevědomí.

Opakujeme znovu, že na subjektové rovině je každá postava ve snu podobenstvím naší vlastní bytosti, objevující se v podobě někoho jiného. Jeho vlastnosti představují charakteristické vlastnosti nás samých.

Bezděčně, a aniž bychom o tom většinou věděli, se jeden druhému vzájemně poskytujeme, abychom se tak na základě toho, v čem jsme si podobní, mohli poznat.

Postava **matky** je jak zážitkem jedince, tak i nadčaso-

vým, prapůvodním symbolem lidstva, a to mimořádně působivým. Naše nejranější dětství vyplňuje zkušenost s naší vlastní matkou. Postava této ženy, jíž náležíme více než kterékoli jiné ženě, nás trvale provází během celého našeho života. Tělesně se sice od ní oddělíme, ale ještě po dlouhou dobu zůstáváme závislí na její péči, a způsob, jakým se o nás stará, se nám natrvalo vryje do paměti. Nikdy proto nepřekvapuje, že vlastní matka se tak často objevuje ve snech. Je však třeba poznamenat, že v případech, kdy vztah mezi rodiči a dorůstajícími a dospělými dětmi je harmonický — kdy tedy ani jedna strana nevznáší nepřiměřené nároky — se rodiče, zejména matka, ve snech příliš neobjevují. To je zcela v pořádku. Jestliže však matka brání dítěti vstoupit do života, pak nevědomí, tušící v ní nebezpečí, jí odejme hodně z obvyklé úctyhodnosti a její obraz získá negativní rysy. Jestliže naopak dítě odmítá přiznat otci či matce jejich přirozené místo v rodinné hierarchii, objevují se rodiče ve snech kompenzačně v lepším světle. Jestliže postava matky se ve snech vyskytuje velmi často, lze z toho usuzovat, že člověk s takovými sny dosud nedosáhl nezbytné samostatnosti. Jde-li o dospělého člověka, měly by se jeho vztahy k rodičům stát předmětem vážné analýzy.

Je třeba také zvážit otázku, které vlastnosti rodičů bychom měli u sebe vědomě pěstovat. Jestliže se ženám zdá, že jejich dobrotivá a oddaná matka je jim neustále v patách, znamená to, že jejich vlastní mateřské schopnosti zůstaly dosud u matky a že by je měly rozvinout u sebe samých. — Rodiče nám v mládí připadají větší než ve skutečnosti jsou, a ze svého dětského hlediska je považujeme za všemocné. Postupně se však nevyhneme poznání, že jejich všemocnost se omezuje jen na malý okruh života; rodiče se nám i tělesně začnou jevit jako „menší“. Mladí lidé, kteří se tomuto poznání vzpírají, nebo kterým v tom

brání sami rodiče, pak ve snu vidí své rodiče jako „malé“, a přestože je vyzývají, aby přistoupili blíže, nestane se tak. S přibývajícím zralostí odloučení od matky a otce pokročí natolik, že tyto postavy jako by se propadly do země. V obdobích krize nebo náhlého ohrožení života se obrazy otce a matky znovu vynořují. U žen je to většinou otec, u mužů matka. Bylo by nesprávné si myslet, že matka má, vzhledem k tomu, že otec symbolizuje intelektuální vztahy a schopnost prosadit se ve světě, menší význam. Obraz matky patří k nejmocnějším archetypovým obrazům vůbec. I když aspekty tohoto obrazu jsou neobyčejně bohaté a svou komplikovaností náročné na pochopení, uvedeme si zde úryvek z pojednání C. G. Junga o *archetypu Matky*. Pod označením „matky“ Jung uvádí: „vlastní matka a babička; žena, k níž máme jako dítě zvláštní vztah, také chůva nebo vychovatelka; pramáti; ve vyšším, přeneseném smyslu bohyně, zvláště matka Boží, Panna..., Sofia...; jako cíl touhy po spáse...; v širším smyslu církev, universita, město, půda, nebesa, země, les, moře a stojatá voda; hmota, podsvětí; v užším smyslu místo narození nebo početí: pole, zahrada, skála, jeskyně, strom, pramen...; v nejužším smyslu děloha, každá dutina...; pec, kuchyňský hrnec; ze zvířat kráva a pomocná zvířata vůbec. Všechny tyto symboly mohou mít buď pozitivní, příznivý, nebo negativní, neblahý smysl.“ Jung pak pokračuje: bohyně osudu, čarodějnice, drak, každé zvíře, které je s to nás uchvátit a pevně sevřít, hrob, vodní hlubiny, noční můra a strašák pro děti. Tento výčet není podle Junga zdaleka úplný, vystihuje jen základní rysy archetypu Matky. K charakteristickým rysům tohoto archetypu patří „mateřství jako takové, magická autorita ženskosti, moudrost a duchovní poznání mimo rozum; dobrotivost, péče, starost, dar růstu, plodnosti a výživy; místa magické proměny, znovuzrození...; tajemství, skrytost,

temnota, propast, oživené podsvětí, vše, co pohlcuje a svádí a co ohrožuje jedem, vzbuzuje strach a pocit, že tomu nelze uniknout“. Protikladnost těchto vlastností vystihuje Jung výrazy „milující“ a „strašlivá“ matka.

Některé sny o matkách jsou skutečně hrůzné. Matka v nich vystupuje jako primitivní, sobecká síla, která se každého zmocní, a svírá i děti a jejich duši. Nepouští nic ze své moci, je ztělesněním absolutních nároků a má v sobě cosi, co v synovi vyvolává úzkost i v dospělém věku a co způsobuje, že dcera se matce odcizí.

Naproti tomu „milující“ matka je dobrotivá, obětavá, propouští dítě do světa, aby se mohlo dále rozvíjet, nehledá v dítěti naplnění vlastních tužeb, sama dále rozvíjí svou osobnost a své individuální lidské vlastnosti.

Každá žena má v sobě podle svých individuálních možností obě tyto stránky archetypické Matky. Kterou z těchto protikladných stránek žena zvolí, resp. dokáže zvolit, o tom později vypovídají působivé sny dospělých dětí. Neboť vlastní matka má i po své smrti velký význam pro život každého člověka.

To, co zahrnuje pojem „matka“, však svým významem přesahuje osobní vlastnosti oné bytosti, která byla naší matkou: ať už byla milá, skromná, duchovně živá, s vlastní osobitostí, s pevným charakterem, vážná či veselá, nebo naopak úzkoprsá a omezená, marnivá, roztěkaná nebo dokonce vyložené zlé. Patří sem i tisíciletá nashromážděná prazkušenosť toho, co se pojilo k obrazu matky, a tento souhrn vši lidské zkušenosti se jakoby vlil do té smrtelné individuální lidské bytosti, jakou je naše vlastní matka. Tak zakoušíme skrze ni archetypickou Matku. Obraz této Matky musíme postupně oddělovat od matky, která nás porodila. Když se ve snu setkáme s touto „Velkou Matkou“, vymaňujeme se ze vztahů ke své vlastní matce, které příslušejí pouze lidské vlastnosti. Jestliže se nám

toto rozlišování daří, uvolňuje se náš mateřský komplex a my získáváme osobní vztah ke své vlastní matce.

Ona druhá, Velká Matka se pak stává životem samým, v jehož náručí spočíváme. Stává se zemí, k níž jsme připoutáni. Jako mateřský princip je protikladem otcovského principu, který ve své nejvyšší formě je symbolem ducha. Jestliže se ženám zdá o matce, může to přispět k tomu, že si více uvědomí podstatu svého ženství. Jde o relativně jednoduchý vztah k matce jako ke starší, zkušenější družce v osudu, a tím i k vlastnímu potenciálnímu mateřství. Často dochází i ke konfliktu s matkou, nebo naopak ke ztotožnění s jejími mocenskými nároky.

Sny o matkách mají u mužů mnohem větší význam než u žen. Vztah matka-syn je hlubší již proto, že matka je ve vztahu k synovi ztělesněním opačného pohlaví, je tedy někým vzdálenějším a obtížněji dostupným. Muž tuší, že matka, z jejíhož lůna vzešel, ho jako velký, působivý symbol nepřestává lákat zpět do hloubek zemitého života, do oblasti nevědomé psychy. Cítí, že před každou novou etapou svého života musí, jako Goethův Faust, sestoupit dolů „k matkám“, a že temné mateřské lůno nakonec přijme jeho vyčerpané tělo. V křesťanském duchu lze dodat: aby se jeho duše mohla vrátit k otci.

Postava **otce** má ve snech jen zřídka takový význam, jako v případě matky. Je tomu tak zřejmě proto, že otec se dospívajícímu člověku jeví jako představitel racionálně uspořádaného vnějšího světa. Otec přejímá v rodině úlohu činného vědomí a vůle. Očekává se od něho, že si zachová přehled o tom, co se děje v rodině, a zároveň se vyzná ve světě. Otec není tak bezprostředně svázán s životem malého dítěte jako matka, i když mohou existovat výjimky. Z kulturně dějinného hlediska byl otec vždy zprostředkovatelem racionálních a duchovních hodnot života;

není náhodou, že v jazycích, které znají pojem ducha, je duch vždy mužského rodu.

Jednodušší forma ducha je spojena s tradicí, a proto v mnoha snech otec ztělesňuje tradiční hodnoty, související především se vzděláním a povoláním. Nepřekvapuje proto, že právě mladí lidé ve školním věku mají hodně snů o otci, a když se dostanou do rozporu s otcovými představami o svém vzdělání, ocitají se v rozporu i se svým vnitřním obrazem otce. Je to vzpoura proti autoritě, která znamená, že mladý člověk zaujímá kritičtější vztah k otci a otcovskému domu, ale zároveň se vůči němu začne cítit provinile.

Je tomu ostatně vždy tak, že u někoho je dominantou nevědomí otec, u jiného zas matka, takže jejich životním problémem po určitou dobu je buď odpoutání od otce, nebo od matky. Přestože víme, že „otec“ ve snu představuje určitou psychickou potenci v nás samých, naši dílčí osobnost, mají zkušenosti s naším vlastním, pokrevním otcem při výkladu snů tohoto druhu velký význam. Proto je kontext těchto snů velmi důležitý.

Při výkladu snů o otci je třeba vzít v úvahu, zda postava a tvář otce, jehož dítětem jsme se směli či museli stát, je zřetelně rozpoznatelná. Výklad snu se liší podle toho, zda jde o sen dívky, ženy, nebo chlapce či muže. Ve snech dívek i chlapců může otec vystupovat v roli vůdce: vede nás za ruku a v jeho přítomnosti objevujeme svět. Později je tato postava „vůdce“ vystřídána ve snech dívek a mladých žen často postavou učitele nebo kněze; nebo se objevuje v omládlé podobě staršího kamaráda. Otec se ve snech mladých dívek vyskytuje také jako otec-milenec, tedy jako jejich Animus, aby pak byl při normálním průběhu vývoje vystřídán skutečným mladým přítelem nebo manželem. Zkušenost ukazuje, že otec se později někdy znovu vynoří ve snech, a to v době, kdy u ženy začíná indi-

viduační proces, v případě nevydařeného manželství, nebo když žena začne ztrácet naději, že nalezne přítele nebo životního partnera. Psýcha tak hledá sama v sobě návaznost na otcovský, tradiční, více či méně duchovní svět. Často se pak otec znovu promítá, například na postavu lékaře, na sebejistého staršího muže, vyznačujícího se tělesnou nebo duchovní silou — až se nakonec i tato projekce stáhne a zralá žena připojí ve svém nitru tyto mužské a otcovské prvky ke svým dominantním prvkům ženskosti a mateřství.

Ve snech mladého muže představuje otec předcházející generační stupeň. Konfrontace s otcem je proto konfrontací dvou generací. Díky tomuto střetu minulého s budoucím, odrážejícímu se ve snech, lze získat hluboký vhled do podstaty světa a jeho kulturních hodnot. Je neobyčejně působivé, můžeme-li ve snech mužů, kteří dosáhli vnitřní zralosti, pozorovat smíření otcovského a synovského životního principu. Kdo sám dospěl k vlastní podobě a autenticky ji naplnil, dokáže zaujmout k témuž úsilí minulých generací pozitivní vztah. To se u mnoha mužů stává kolem čtyřicítky, a ve snech je možné se o tom dozvědět. Naplňuje je to tichou vnitřní radostí, která pak vyzařuje i z jejich zdrženlivého, ale vřelého vztahu k vlastnímu otci.

Děti ve snech rodičů jsou nejprve tím, čím skutečně jsou. Rodiče mají příležitost zamyslet se nad tím, jaký k nim vlastně mají vztah, občas je sen upozorní, že děti mají ty či ony potíže. Jejich nevědomí ví i to, co jejich starostlivé rodičovské péči zůstalo utajeno. Když se jednomu z rodičů vytrvale zdá o některém dítěti, měl by těmto snům pozorně naslouchat. Spíše než na objektové rovině by se k takovému snu mělo přistupovat z hlediska vnitřní dílčí osobnosti, analogické s dítětem. Mnoha otcům se ne-

ustále zdá o jejich synech, a v takovém případě mohou sny poukazovat na to, co v nich samých zůstává dosud „mladé“. Někdy vezme syn, ve snu opět nevědomé dítě, otce za ruku, aby mu ukázal něco, co má pro něho mimořádný význam, ať už jde o skrytou cestu, vzácnou věc, zvíře nebo nějaké nesnáze.

Sny o vlastních **sourozencích** se mohou týkat našich skutečných vztahů k nim, které je třeba na základě těchto snů přezkoumat.

Na vnitřní rovině jsou sny o sestrách a bratrech často výrazem vztahu mezi Já, Stínem a Animou (u mužů); u žen sestra souvisí se Stínem, kdežto bratr je ztělesněním niterného mužského světa (Animus).

Někteří lidé mají díky sourozenci opačného pohlaví možnost se vyrovnat se svým vnitřním partnerem (Animou nebo Animem), nebo jej promítnout na svého skutečného partnera. To se může stát příčinou mnoha rozmíšek.

V životě muže vystupuje vlastní bratr, který má obvykle zcela odlišnou povahu, většinou jako ztělesnění Stínu. Jeden bratr vidí v druhém své slabosti, to, co mu připadá jiné a cizí, zároveň však i vše pozitivní, co u něho zůstalo nevědomé, jedním slovem vše, čím je *také* on sám. Totéž platí i pro vztah mezi sestrami.

Neznámé „**božské dítě**“ se objevuje ve snech v obdobích, kdy se v psýše rodí něco nového a v bolestech si zde vytváří prostor k životu. Dítě jako symbol nového života, hlubšího zakotvení ve světě, je jedním z prazákladních zážitků lidstva jak na Západě, tak i na Východě. Kdo to nechápe, měl by se zamyslet nad tím, jak mocně působí obraz božského dítěte v jesličkách ubohého chléva a jak lidé tuto vánoční událost vždy znovu hluboce prožívají. Poukázali jsme již na úlohu neznámého dítěte. Někdy sen zdů-

razňuje jeho chudobu, opuštěnost nebo zázračný způsob, jakým přišlo na svět. Nebo se dítě stává ve snu naším vůdcem, bere nás za ruku, stojí osaměle stranou a čeká, až budeme schopni je přijmout. Tak například v jednom snu leží líbezná dítě na slámě na zemi. Chtělo by se zvednout, vždy znovu však upadne a udeří se malou, ale dospělou hlavičkou o zem. Ten, komu se sen zdá, vezme svůj kabát a podloží jej pod dítě. To se na něj usmívá, a on vidí, co všechny tyto sny o božském dítěti umožňují vidět: dítě je malé a bezmocné, ale světlo, které z něj vyzařuje, prostupuje celým temným prostorem (v jehož stínu leží v horečkách rodička). Je tím nejmenším a největším zároveň. V pojednání o archetypu dítěte *Jung* poznamenává o interpretaci těchto snů: „V psychologii jedince jde v takovém okamžiku vždy o trýznivou konfliktní situaci.“ Setkání s tímto dítětem, které se nesmí zaměňovat se všemi těmi malými lidmi, jimž říkáme děti, je setkáním se symbolickou postavou, představující proces zrodu něčeho nového, nových životních možností z nehlubších zdrojů naší bytosti; vyjdeme-li tomuto proudu vstříc, dokážeme proměnit sebe i svůj život.

Malá postavička ve snu, vnímaná téměř vždy jako „dítě“ mimořádného významu, znamená „počátek“ a obsahuje v sobě jako v zárodku již budoucí zralost. V mnoha náboženstvích mu prokazují pocty mocní tohoto světa i mudrováci. Ve snech ze současné doby může dítě ležet na místech, jimiž dnešní domýšlivá racionalistická mysl nejvíce pohrdá. Na jiném místě uvádíme sen velice inteligentního člověka, který měl strach projít kolem psí boudy před jedním selským statkem. Jakýsi neznámý člověk ho nabádal, aby se do boudy podíval. Tam leželo, v úzkém, čistoučkém domečku, krásné dítě s velkýma očima — a to právě na cestě tohoto člověka k přirozenějšímu životu. Je to dítě-spasitel, chráněné, jak tomu často bývá v legendách o bu-

doucích hrdinech, zvířaty, čili instinkty. Nejvíce je dítě ohrožováno tradičním věděním a pýchou mocných, jak to známe z vánočního vyprávění o malém Ježíšovi.

Jestliže se v našich snech objeví trpící, opuštěné dítě, znamená to, že je ohrožena ta část naší bytosti, která ukazuje do budoucna a je příslibem spásy. Ještě horší je, když dítě je mrtvé. Jsou však také sny, v nichž dítě, které je pokládáno za mrtvé, náhle ožije. To se ovšem stává jen ve velkých, mimořádně významných snech.

Toto „dítě“ není ani chlapec, ani holčička; ti, kterým se takový sen zdál a pro něž je ještě nemyslitelné něco mimo protiklad obou pohlaví, si však většinou myslí, že je to chlapec. Dítě je však součástí přírody jako duchovní bytost mimo rozdíly pohlaví, a má proto sjednocující, hojivý účinek. Někdy se ve snech vyskytuje větší počet dětí. Znamená to, že toto sjednocení se v psýše člověka dosud neuskutečnilo, jeho tvůrčí síly se tříští do mnoha směrů.

Jestliže se ve snech dospělých objevuje neznámé, „božské“ dítě, svědčí to o tom, že se z nevědomí vynořují nové možnosti a směřují do rozporuplného vědomí. Proto může Jung říci: „Tím, že symbol 'dítěte' fascinuje a dojíímá vědomí, uvolňuje v něm napětí, a vědomí je pak s to odpoutat se od konfliktní situace. Symbol je anticipací stavu vědomí, k němuž se má teprve dospět.“

Starý člověk, **stařec**, je součástí přirozeného řádu přírody, a tento řád slouží ve snech jako nádoba životně důležitých zkušeností, jako ztělesnění dlouhého života. Neznámý stařec či neznámá stařena uzaří v čase lidského života a tím se z běhu času vyřadili, stali se „bezčasoví“, a představují tak život jako takový. Tušíme v nich vyzrálou moudrost, která ví o všem, co se na světě děje. Starcům bylo v dřívějších dobách v mnoha společnostech vyhrazeno poslední slovo při důležitém rozhodování. Mělo

se za to, že stařec, žijící v ústraní a nacházející se na rozmezí časnosti a věčnosti, může dát užitečné rady mladíkovi, který dosud zmateně tápe a snaží se pevně se uchytit ve světě. — V současné době se již o starcích příliš lichotivě nevyjadřujeme; máme pro ně jen slova účasti a lítosti a přenecháváme je péči příslušných sociálních úřadů a zařízení. Staré lidi dnes spíše zapíráme; i oni zapírají sami sebe: v šedesáti o sobě prohlašují, že jsou ještě úplní mladíci. Stařec a stařena se snad vyskytují jen v domovech pro přestárlé. Jinak se dnes obvykle hovoří o těch „dříve narozených“.

Ve snu jsou však staří lidé skutečně staří. Jestliže ve snu pozoruje jakoby nezúčastněně dějství snu velmi stará, vznešená nebo vrásčitá žena, je to symbol prastarého života. Je to temná Matka Země, a co se nyní odehrává ve snu, se odehrává odpradávná. Z tohoto hlediska musíme nyní posoudit, co z toho, o čem jsme si mysleli, že se týká jen nás samých, je něčím všeobecně lidským. I ve snech lidí, kteří nemají o mytologii ani tušení, se často vyskytují tři ženy — jsou to tři sudičky, předoucí nezúčastněně nit lidského osudu.

Stařec, bělovlasý a často s hrozivě obrovským nehybným obličejem, může představovat nejhlubší lidskou moudrost, nebo také — jako archetypická postava — dovršení mužské síly a mužského ducha. Přítomnost této postavy ve snech svědčí o tom, že psýcha se ocitla v blízkosti velké a ryzí síly. Tento stařec je duch předků, otec mnoha generací, *pater familias*, prastarý, bázeň vzbuzující náčelník primitivního kmene. Může to být také kouzelník, obdařený *manou* a ovládající tajemství magie. Sen v takovém případě může znamenat jisté nebezpečí. Člověk, jemuž se takový sen zdá, je fascinován něčím prastarým, a pod vlivem toho začíná mít pocit vlastní velikosti a důležitosti. S postavami snu se však nesmíme nikdy ztotožňovat.

Sny o starci jsou významné sny. Tato postava představuje někdy prapůvodní zlo, které se u starých lidí zvlášť nápadně projevuje, a to v případě, že se jim nepodaří uzrát v osobnost, a místo toho jsou egoističtí, svévolní a zlomyslní. Ve snu se tak můžeme setkat s postavami trýznitele a kverulanta, nebo s postavou čarodějnice. Tyto postavy se mohou týkat skutečných starých a zlých lidí v našem nejbližším okolí. Mnohem častěji však prozrazují existenci zla v nás samých, zla tak starého, že jsme jej nejspíše zdědili. — Přesto zůstávají starý dobrý muž a tajemná sudička nejčastějšími obrazy starých lidí ve snech.

POVOLÁNÍ

Ve snech se vyskytuje množství postav, o nichž víme především to, jaké mají povolání. Toto povolání se pro svou typičnost nebo dokonce symboličnost stává důležitým prvkem snu. Z nějakého důvodu je prastará činnost spojená s tímto povoláním, nebo nějaká jeho zvláštnost v nás samých živá, a proto je musíme téměř vždy interpretovat na subjektivní rovině. Jen v některých případech odpovídají názvy povolání, například pastýř, kovář, pekař apod., jménům lidí, které známe.

Každé typické povolání představuje určitý svět, klade důraz na určitý životní úkol, má svůj zvláštní, často po staletí udržovaný vztah k přírodě, k nezbytným domácím a řemeslným činnostem, k lékařské péči, vzdělání a umění. Sny o povolání vypovídají, že něco z toho pro nás v dané chvíli nabývá na důležitosti; vyzývají nás, abychom udělali něco, co je analogické hlavní náplni činnosti v rámci tohoto zaměstnání a zaměřují naši pozornost na určitou oblast života. Většinu povolání lze v rámci výkladu snů — pokud kontext v souvislosti se vzpomínkami z mládí nenaznačuje něco jiného — hodnotit pozitivně. Zbývá ještě připomenout, že i tyto postavy lidí různých povolání — jde skoro výhradně o mužské postavy — mají odlišný význam podle toho, zda se o nich zdá muži či ženě.

Všimneme si zde jen některých povolání. Ve snech městského člověka je **sedlák** představitelem světa blízkého přírodě, jemuž se ten, komu se takový sen zdá, snad právě odcizil. Aby se přiblížil přírodě, která přebývá i v něm samém, zdá se mu o tom, že ho navštívil sedlák, nebo potká sedláka na poli, při posluze u zvířat nebo na dvoře statku. Tím se mu dává najevo, že přestože se již dávno vzdálil půdě, zůstává nicméně svázán s přirozeným řádem přírody.

Role **zahradníka** se podobá roli rolníka. V tomto případě se však chce zdůraznit jeho úloha jako člověka, který pečuje o rostlinnou říši a vnáší do ní řád. Muž v zelené zástěře pěstuje květiny, ovoce a okrasné rostliny. Ve snu představuje vnitřního zahradníka, který nechce nechat svou niternou „psychickou zahrádku“ zpustnout. Proto žena, které se zdál sen o zahradě, byla zděšena, když ve snu při návratu domů zjistila, že je plná býlí a stromy i keře jsou přerostlé; přes cestu se rozrůstal šípkový keř a studánka byla vyschlá. Připomeňme si, že o velikonočních zarmoucené ženy hledaly v Getsemanské zahradě mrtvého Ježíše, a ten se jim zjevil v podobě „zahradníka“. Proto bývá Kristus často zobrazován jako zahradník. — Zahrady ve snu jsou někdy součástí kláštera a zahradníkem je pak mnich, duchovní nebo andělská postava. Jindy se zas zdůrazňuje zemitost tohoto povolání, jeho spjatost s půdou a jeho pozemský realismus. Zahradník ve snu znamená, že bychom měli dát do pořádku svůj psychický život; držíme-li ve snu symbolicky nějaké zahradnické náčiní, zdůrazňuje se tím úloha vědomí při těchto zahradnických „pracích“.

Jsou sny, v nichž sedíme na břehu řeky jako **rybáři**. Snažíme se „ulovit“ něco cenného ze své psychy, co dosud prodlévá ve vodách nevědomého ducha, a co nám má sloužit za potravu. Ryba je živočich symbolicky spjatý s psychou. Stala se posvátným pokrmem, neboť ve známém podobenství Ježíš dvěma rybami nasýtil tisíce lidí. Papež jako následník Petrův nosí na ruce prsten „rybářů duší“. Parsifal potká krále svatého Grálu jako osamělého rybáře.

Z nevědomých, temných a chladných vod lze vylovit nejvzácnější ryby; každá z nich vypovídá něco o naší psychě. Může to být velká, mocná ryba, pestrobarevná nebo zlatá rybka, která se tolik liší od oněch nešťastných rybi-

ček v akváriu. Kdo otálí s tím, aby uvolnil chycenou rybu z háčku nebo ji vybral ze sítě, připravuje se o výsledek svého snažení. Malíř zotavující se z neurózy mohl začít znovu malovat teprve poté, co se mu zdálo, že chytil krásnou velkou rybu.

Postava **kováře** má ve snu zvláštní význam: je pánem železa a ohně. Je jako mýtický Héfaistos, zpracovávající to, co je v nás obzvláště tvrdé a nepoddajné. Jeho temná postava je ozářená planoucím ohněm psychy. Sny o kovářích jsou, pokud nejde o osobní vztah k tomuto účtyhodnému řemeslu nebo o souvislost s naším jménem, sny o vnitřní proměně. Naše bytost se ocitá v ohni utrpení, a osud, ona vnitřní mocnost, která ví, co je pro nás dobré, ková jako kovář na kovadlině naši vnitřní osobnost. Kovář sám ve své začouzené dílně může vypadat jako mýtické božstvo, nebo také jako vládce „pekelného ohně“.

Úloha **pekaře** souvisí s tím, co se na jiném místě říká o chlebu.

Jen zřídka, a to pouze ve velkých snech, se setkáme s povoláním **hrnčíře**. Kdo je obeznámen s náboženskými mýty, ví, že Bůh v podobenství o stvoření člověka vystupuje jako hrnčíř, který člověka udělal z hlíny. Na tohoto Stvořitele ukazují sny, v nichž jsou nádoby vystaveny žáru pece, aby získaly trvanlivost. Jsme-li my sami takovou nádobou, znamená to, že je na nás, abychom se zformovali a vystavili se žáru ohně.

Význam **kapitána** je nabíledni. Je to ona vnitřní postava, která řídí loď našeho života a určuje směr její plavby. Na jeho rozkaz se vydává loď, která může plout kterýmkoliv směrem, na cestu, na níž se naplní náš individuální osud. Kapitán ve snu se již hodně přibližuje oné postavě, kterou jsme v jungovském smyslu označili jako Svěbyťi.

Silnou, často i drsnou postavou bývá ve snech postava **hospodáře**, především však **hospodyně**, mající někdy

podobu zemité Velké Matky. Jak hospodář, tak i hospodyně jsou dárci přirozených životních darů, a my sedíme ve svém nitru u stolu prostého a zdravého života. Obě tyto postavy představují zdravé a životodárné síly přírody, ale i ony — jako postavy nevědomí — mohou mít v sobě něco démonického a zlověstného. Pohádky vyprávějí o lesních hospůdkách, jaké jsou i v lese našeho nevědomí, a může nás tam potkat jak dobré, tak i zlé, neboť nevědomí má ambivalentní charakter.

V našich civilizovaných poměrech se však ve snech objevují velmi často **hotely**. Nejde většinou o nějaký určitý hotel. Jsme-li ubytováni v takovém neznámém hotelu, znamená to, že jsme se na své životní cestě ocitli v daném období v nějaké všeobecně přístupné, neosobní krajině. K jídlu se nám předkládají jídla, jaká si „cestující“ obvykle objednávají. Odpovědnost za naše blaho má **hoteliér**, postava z rodu vnitřních vůdců nevědomí druhé kategorie. Často je hotel, v němž jsme se na čas zastavili, pochybné pověsti, nebo stojí v nějaké temné ulici, v souladu s naším vnitřním stavem v dané chvíli. Spolubydlící v hotelu mohou být hrozivým ztělesněním našeho vlastního Stínu. Při výkladu je důležité rozebrat tyto vnitřní postavy, abychom si ujasnili, co se v nás vydalo na svou nevědomou cestu. Někdy má hotel některý z obvyklých názvů. Zvlášť časté je pojmenování podle zvířat: U lva, U orla, U černého vola apod. Pak má náš pobyt v hotelu něco společného se symbolickým významem příslušného názvu.

Ve snech se často setkáváme s **kadeřníkem**. Je na čase, abychom ho navštívili, jsme u něho objednáni. To se zdá lidem, kteří mají druhý den na práci něco úplně jiného. Zřejmě by se měli věnovat vnitřní úpravě svých vlasů, tj. něčeho čistě přírodního. O tom totiž hovoří sny o vlasech. Rozcuchané vlasy je třeba zkrotit a uspořádat, něco drsně mužského nebo menádicky ženského v nás se má

podřídít civilizačním nárokům. Každé ochlupení, na něž sen ukazuje, znamená pudovou stránku naší povahy, instinktivní energii. Vzpomeňme starozákonního Samsona, který měl sílu jen dotud, dokud měl dlouhé vlasy. — Barva vlasů má v těchto snech svůj zvláštní význam. Kadeřník svým drobným způsobem uspořádává a „ukázňuje“ přirozeného, „vlasatého“ člověka. Provozuje v našem nitru svou malou úslužnou živnost.

Jiný druh ukáznování představuje **policista**. Prochází ulicemi našich snů, stojí na místech nevědomí a ukazuje nám správný směr. V současné době už není obávanou postavou snů, ani strašákem pro děti. Také ve snu to s námi myslí policista dobře. Jeho úkolem je dbát, abychom se správně přizpůsobili běžným morálním příkazům, tomu, co je zakázáno, nebo naopak přikázáno. Jestliže se ve snu objeví policista, lze z toho usoudit, že se ve svém chování dopouštíme něčeho nepřipustného nebo neslušného, tedy něčeho nepřipadného. Dostáváme se do konfliktu s konvenčními normami společenského soužití. Jsou rovněž sny, v nichž policie musí zasáhnout proti vnitřním tulákům, podvodníkům nebo zlodějům, proti živlům, které jsme nedokázali kultivovat a které v nás živoří; proto jsme nuceni nasadit proti nim část svých sil. Ve snech o policii se tedy ocitáme v blízkosti toho, co je nedovolené, někdy dokonce zločinné.

Zvláštní význam mají samozřejmě ty postavy v nás, které se v určitých obdobích naší životní cesty ujímají vedení. Tak nás na namáhavé cestě může doprovázet **horský vůdce** nebo někdo, kdo se v cestě vyzná. Jsou to pozitivní postavy snu, podobně jako lodivod ve snech obyvatel pobřeží.

Potřebujeme také někoho, kdo by nás vnitřně vyučoval, totiž **učitele**. Jen zřídka je to ovšem někdo úplně neznámý. Většinou je to někdo, kdo nám svým zjevem připomíná

ná učitele z mládí, ale přesto je třeba ho interpretovat na subjektové rovině. O činnosti učitele a našich zkouškách hovoříme v kapitole o **školních snech**. Postava učitele může nabýt podoby **mudrce**. Tento „stařec“ bývá většinou poněkud neobvykle oděn. Vystupuje z jeskyně, z lesa nebo z brány kultovního místa. Přebývá v bezprostřední blízkosti našeho vnitřního, vševědoucího středu psýchy. Tato blízkost a symboličnost postavy mudrce dodává snům o něm zvláštní význam. Měli bychom mu naslouchat! Je to však zároveň spojeno s jistým nebezpečím; neboť ne každý je připraven slyšet pravdu, která se týká nás samých. A ne každý dokáže skutečně přijmout cenné rady, jichž se nám ve snu dostane od mudrce, promlouvajícího neobvyklým a tajemným způsobem. K tomu je již zapotřebí vyššího stupně vědomí a duchovní síly.

Hloubky mudrce nedosahují postavy **duchovního**, faráře nebo kněze. Týkají se náboženského problému, a to z hlediska tradičních církevních forem náboženského života. Ve snech žen je duchovní nebo kazatel častým ztělesněním Anima. Positivně znamená prohloubení náboženského života, negativně především moralizování, kázání, snahu mít ve všem pravdu nebo jednoduché návody na spásu. Sny o duchovních se v dobrém či zlém často vztahují k těm skutečným duchovním pastýřům, s nimiž jsme se v životě setkali.

Podle diagnózy naší psýchy jsme možná nemocní a potřebujeme proto **lékaře**: a protože jde o náš sen, jsme to zřejmě my sami, kdo by se této úlohy měl ujmout. Přichází-li lékař, znamená to, že se nám nedaří právě nejlépe, ale jeho přítomnost zároveň poukazuje na léčivé schopnosti naší psýchy. Z hloubi našeho nitra přichází v podobě lékaře pomoc, která nás chce uzdravit. I tyto sny mohou používat podob skutečných lékařů z našeho okolí, jde však o pomoc z našeho vlastního nitra. Nejdůležitější je, aby-

chom si uvědomili smysl těchto snů a na základě toho zaujali nový, správný postoj k těm životním problémům, které jsou příčinou naší nemoci. Praktický psycholog, analytik, o němž se jeho klientům často zdá, by měl přesto, že proces psychického přenosu má svou důležitost, klientům stále znovu připomínat, že postava psychoterapeuta znamená především vnitřního „průvodce duší“.

U lůžka nemocného stojí někdy **zdravotní sestra**. U mužů znamená na subjektové rovině jistý druh Animy. Ve snech žen je vnitřní sestrou v dvojnásobném smyslu. Ve snech mužů přistupuje sestra, služka nebo matka k posteli nemocného a pečuje o něho. Takové sny se neopakují příliš dlouho. Jen mimochodem připomínáme, že postava nemocniční sestry — už toto označení je mnohoznačné — je jako postava ve snu obklopena často tajuplnou atmosférou, což může být pro nemocného spojeno s jistým nebezpečím.

PŘÍMĚRY LIDSKÉHO TĚLA

Lidské tělo má svou zvláštní symboliku. O tomto tématu bylo již hodně napsáno i řečeno. My si zde budeme všimnout jen toho, jaké psychické sdělení nám přináší sen, abychom použili *Nietzscheova* výrazu, z „rukověti těla“. Než v ní však zalistujeme, zopakujme si, o čem jsme se již zmínili, totiž že lidské tělo, jak se s ním setkáváme ve snech, je zrcadlem celé naší bytosti. Ukazuje nám, jací ve skutečnosti jsme — *takto* malí, velcí, domýšliví či ubozí! Právě sny o **koupání** jako symbol sebeočistné procedury ukazují bezděčně tělo a jeho nedostatky, náš psychický stav a chyby, jichž se dopouštíme.

Může se stát, že buď nám samým, nebo lidem, kteří jsou naším podobenstvím, chybí ve snu některá část těla. Ztratili jsme například nohu. Může se dokonce stát, že nemáme žádný obličej, čili ztratili jsme svou tvář, kterou ukazujeme na veřejnosti. Vdaná mladá žena náhle zjišťuje, že spodní část jejího těla je jako stín, že se tedy jako žena ještě nedokázala vůbec projevit. Musí se stát tělem, přijmout fakt, že jako žena je tělesnou bytostí. Ve snech se občas vyskytnou lidé bez hlavy. Pokud nejde o symbol přerodu, kdy hlava se svými myšlenkami na nějakou dobu mizí, může jít o reprodukci legend o mučednících.

Ale abychom „příručku“ postupovali popřádku: **vlas**y jsou, jak už jsme řekli, jako porost hlavy nebo těla svědectvím našeho spojení s animální přirozeností, často prostě naší pudovosti. Hustota či řidkost vlasů, otázka, zda se o vlasy pečujeme či nikoli, vypovídá o této naší přirozenosti a o pozornosti, jakou jí věnujeme. O Samsonovi jsme se již zmínili.

Oko je orgánem světa, vědomí. Podle egyptské mytologie svět vzniká z oka: pomocí něj totiž svět vnímáme, a teprve díky tomu se pro nás stává skutečností. Sny tý-

kající se zraku vypovídají o tomto aktu vnímání a pojmání všeho jsoucího.

Někteří lidé k tomu potřebují pomůcky. Proto nosí **brýle**. Někdy jsou brýle příliš silné, nebo naopak slabé, a pak vidíme svět zkresleně; nebo jsou příliš tmavé, a pak nám ztmavne i svět. Někdy si nasadíme cizí brýle, a přece bychom měli vidět vlastníma očima a vlastními brýlemi. Sen nám toto vše může názorně předvést. Kdo má ve snu potíže s viděním, bude mu při procitnutí zřejmé, co mu schází. — Jen mimochodem poznamenejme, že oko lze také interpretovat jako ženský orgán. — O množství očí, které nás během těžké nemoci ve snu ustaraně pozorují, jsme již hovořili. Sny o **uších** se v praxi autora téměř nevyskytly, sny o **nosu** jsou velmi vzácné. **Ústa** se rovněž objevují ve snech jen zřídka, snad jen při popisu obličeje. Mohou však mít erotický smysl.

Téměř jednoznačně erotický smysl mají ve snech **zuby**. Silné a zdravé zuby znamenají — jak je to patrné zejména u zvířat — přirozenou schopnost zmocnit se potravy a rozmělnit ji. Charakteristický je požitek z kousání při milování. Známe přísloví: „Samou láskou by ji snědl“. Sny o vypadávání zubů — někomu se zdá, že jich má plnou hrst — souvisejí, podobně jako sny o bolesti zubů, s problémem potence či impotence. Především masturbace vyvolává tento druh snů, a to jako výraz ztráty energie. V některých případech tyto sny mohou také souviset s obětováním „přirozeného“ člověka.

Podle indické nauky se vine *kundalini*, had, ztělesňující životní energii, od kostrče přes oblast měchýře k bránici a dále k srdci a dýchacím orgánům, a pak přes oblast hrdla k čelu, sídlu lidského ducha. Stoupá spirálovitě, obkružuje zmíněná místa těla a vytváří tak energetická centra: zemité a pudový „kořen“; vodní oblast plodivé síly; ohnivou oblast bránice, v níž kdysi Řekové spatřovali sídlo du-

še, protože je místem citů a vášní; čtvrté centrum na úrovni dýchacích orgánů, místo prvních duchovních impulsů, které se mohou projevit v oblasti krku; šestý stupeň se nachází v oblasti čela. Zralým člověkem je ten, kdo projde *všemi* těmito stupni, a zároveň je jako mistr životního umění ovládne — ten smí nést božský lotos. Někdy nám připadá, jako by i evropský sen znal těchto šest stupňů.

Tak se někomu zdá, že nemůže mluvit, až si posléze všimne, že z jeho hrdla se narodilo dítě. Zřejmě dítě řeči, jedné z nejcennějších lidských schopností. Obzvláště častá jsou ve snech zranění a bolesti v místech bránice a v bederní krajině. Většinou jsou to bolesti způsobené bohem Erótem.

Sny o **genitáliích** se samozřejmě vyskytují velice často. Mají buď jen formu náznaku, nebo mohou mít naopak neomaleně drsnou podobu a působit po probuzení pohoršlivě. Jejich smysl je jasný, ale přesto nejsou tak jednoznačné, jak by se mohlo zdát. Sexuální orgány samy jsou totiž symbolem životní energie a vitality.

Co se děje za našimi **zády**, se skutečně děje „za našimi zády“. Netušíme, co by to mohlo být. Zada leží ve stínu vědomí, je to naše „odvrácená strana“, a můžeme se odtud dočkat nemilého překvapení. Tam je naše zranitelné místo, jako tomu bylo u Siegfrieda. Tam jsme vystaveni nebezpečím přicházejícím z nevědomí. Kupodivu často nás ve snech uštkne had do **paty**: je tu zřejmá souvislost jak s prokletím pohlaví, známým z Genese, tak i s bájí o Achillově patě.

Sny o **ruce** vypovídají o našem „jednání“.* Je-li nečisté, pak i ruka ve snu je nečistá. Možná že se nám nedaří, podobně jako Lady Macbeth, smýt krev, která ulpěla na našich rukou. Může nás také kousnout nějaké divoké zvíře,

a my musíme počítat s tím, že po jistou dobu nebudeme schopni žádné činnosti.

S **nohama** a **chodidly** symbolicky souvisí „běh“ našeho života. Fallický, tj. sexuální význam, jaký psychoanalýza symbolu nohy rovněž oprávněně přisuzuje, ustupuje ve srovnání s obecnějším významem nohou jako tělesných orgánů, pomocí nichž můžeme pokračovat ve své životní cestě.

* Něm. ruka = Hand; handeln = jednat. (Pozn. překl.)

NEMOCI A PORANĚNÍ

Ve snu se ke svému údivu a s jistým znepokojením dozvíme, že jsme **nemocní**. Ležíme například v nemocnici a vedle sebe vidíme známého, který má stejnou nemoc. Ve skutečnosti je sice zdrav, ale ví se o něm, jakými psychickými potížemi trpí; na něm tedy můžeme vidět, čím trpíme i my sami. Může se však stát, že se ve snu ocitneme v nemocniční místnosti plné zcela neznámých lidí. Z toho lze téměř s jistotou soudit, že v sobě máme hodně „nemoci“, které by bylo třeba vyléčit. Nebo nás připravují na **operaci** — v našem psychickém životě je zřejmě třeba něco odstranit nebo „chirurgickým“ zákrokem změnit. Je nutné, abychom prodělali operaci, a to v mnohoznačném smyslu tohoto slova. Přitom převažuje představa, že nám musí odstranit nějaký ohrožený orgán, nebo orgán, který sám ohrožuje naše zdraví.

Často nám sen oznámí, že máme **srdeční chorobu**. Tato diagnóza ukazuje spíše na psychickou než fyzickou poruchu. Pěkný žert vyvedlo nevědomí jedné ženě, která ve snu mikroskopem hledala viry způsobující onemocnění: spatřila v něm krásné červené srdcové eso. Teprve nyní jí bylo jasné, co ji celou tu dobu znepokojovalo a čím onemocněla. Jestliže jsme ve snu podrážděni diagnózou nějakého neznámého lékaře, je to nejspíše projev naší nespokojenosti s nezáčastněným přístupem skutečného lékaře. Jestliže je někdo přesvědčen, že to má v životě obzvlášť těžké a že jeho život je ve srovnání s ostatními lidmi nesnesitelný, shledá ve snu, že ho nic netrápí a že si bezstarostně vykračuje krásnou krajinou. Takovou korekturu, přicházející z našeho nitra, přijímáme jen s nelibostí. Na druhé straně je nutné některým lidem říci se vším důrazem, že přepínají své síly nadměrnou prací a ohrožují tak své zdraví. Dozvídají se také, že ono zdánlivě bezvýz-

namné setkání v nich zanechalo trvalý nepříjemný dojem, že kritika vedoucího nebo nevlídná poznámka manželského partnera je niterně „ranila“ — právě to je příčinou jejich onemocnění.

Nevědomí se obejde bez seznamu nemocí, jakého používají lékaři. Nepotřebuje ani jejich řecko-latinský slovník, ani učenou hantýrku, bez níž by se ovšem lékaři nedomluvili. Přesto je však diagnóza, jakou nám poskytuje nevědomí, podivuhodně přesná a pomocí specifického jazyka snu dokáže až neuvěřitelně jasně stanovit příčiny psychických potíží projevujících se somatickým onemocněním; je k tomu ovšem zapotřebí znát kontext snu, asociace toho, komu se sen zdál, a odborný výklad snu. Ležíme-li například ve snu v **horečkách**, znamená to, že jsme zřejmě nepostřehli, že nás spaluje nějaká vášně. Spalující vášně se týká i obraz dítěte ve snu, které si o něco žhavého popálí prsty.

Z hlediska snu trpí **žaludečními** nemocemi ti, kdo nedokázali ztrávit tvrdou životní realitu nebo ránu osudu. Něco jim leží v žaludku, nebo musí něco neztráveného zvrátit. To je třeba pak prozkoumat se stejně chladnou nezaujatostí, jak to dělají lékaři. Součástí toho, co jsme zvrátili, může být například snubní prsten nebo útržky z výpovědi ze zaměstnání, kterou jsme ve vzteku roztrhali: nedokázali jsme ji „spolknout“.

Mnoha lidem teprve pod vlivem snu dojde, jak silně vlastně trpí — denervující starosti všedního dne jim dosud bránily, aby zaslechli slabý hlásek naříkající psýchy, která jim chce sdělit, že část jejich bytosti onemocněla.

Silný dojem v nás zanechá sen, v němž jsme náhle **ochrnuti** a nemůžeme se hýbat; dosud jsme si totiž mysleli, že onen životní nezdar, jenž nás postihl, není zdaleka tak vážný a že se z něj brzo zotavíme. Teprve pak se snad konečně zastavíme, uvědomíme si plně zklamání, které to

v nás zanechalo, a budeme trpělivě čekat, až se před námi objeví nové možnosti.

Je třeba stále znovu opakovat, že všechny tyto nemoci se nesmějí brát *doslova*. Především častá diagnóza **rakoviny** neznamená podle naší zkušenosti skutečnou rakovinu, nýbrž souvisí spíše s rakem — oním zvířetem, který chodí pozpátku, tj. po zapomenutých cestách, které je třeba v hlubším smyslu ještě jednou projít. Sny tohoto druhu se dostávají téměř výlučně mezi 40. a 50. rokem života.

Sen nás někdy přenese do **vysokohorského sanatoria**, aniž bychom se přitom museli obávat, že jsme onemocněli tuberkulózou. Tento sen souvisí většinou s psychickými dýchacími potížemi; orgán vzdušné, tedy duchovní výživy funguje zřejmě nedostatečně. Občas se v naší nemocnici ve snu vyskytne neznámý pacient, tedy naše vlastní dílčí osobnost, jež lékaři pokládají za beznadějný případ. V jednom takovém snu se personál chystal odvézt pacienta do pokoje umírajících. Bylo potěšitelné vidět, jak z polštáře u jeho hlavy vyrůstá zelený stromek — příslib jistotného uzdravení.

Ve snu se spící člověk vyděsí, když rukou nahnatá **ránu**, které si dosud nevšiml, a tato rána krvácí. Bolest však nepocituje, protože si ji dosud neuvědomoval. Z vyprávění těžce raněných vojáků víme, že jim trvalo nějakou dobu, než si uvědomili své zranění, a to jen proto, že z jejich roztržených šatů vytékala krev. Existuje stále mnoho lidí, jejichž psýcha utrpěla hlubokou ránu; nepřestává krváčet v jejich nitru, ale oni mají jen čas od času pocit únavy, trpí nejasnými úzkostmi, protože jejich život je příliš vědomý, často také příliš ukázněný, a jejich city potlačené. Mezitím skoro vykrvácejí z této otevřené rány, o níž sami nemají ani tušení.

Rány utržené ve snu nebolí, a to ani tehdy, jestliže o nich víme; neboť jsou to jen analogie, znamenající, že

náš život a psychická rovnováha byly narušeny, a proto nám hrozí vážné nebezpečí. Je důležité, abychom ve snu zjistili, že jsme zraněni, a tak si uvědomili nebezpečnost situace.

Sny o nemoci nejsou příliš vážné, jestliže se v blízkosti nachází lékař nebo někdo, kdo o nás může pečovat. Velmi často se u lůžka nemocného ve snu objeví lidé, kteří jsou mu nejbližší, nebo i neznámí lidé, kteří mu však vnuknou pocit naprosté důvěry. Tyto sny však mohou také velmi drastickým způsobem hovořit o největším utrpení. Jednomu člověku se zdálo, že je někým na způsob antického bojovníka, který skloněn bezmocně pozoruje, jak krvácí z pahýlů svých useknutých rukou. To je příklad velmi nepříznivého snu. Znamená to, že dotyčný nebude delší dobu schopen normální činnosti. Nebo se ve snu objeví ztělesněný Stín, náš vnitřní protivník, který má utrženou nebo amputovanou nohu; dílčí část psýchy, která ve snu utrpěla tuto újmu, nebude moci delší čas správně „chodit“. Často nás citelně zasáhne nějaká vnější událost, jako například jednoho muže, který ve snu postřelil mladou dívku do boku, tedy do místa, nacházejícího se někde mezi sexuální a citovou sférou.

Prastarý je motiv hada, který nás uštkne do paty. Jak jsme již uvedli, člověk je tu zasažen na nejméně chráněném místě svým vlastním erotickým, silně jedovatým instinktem.

Dost často se vyskytují ve snech **potíže se zrakem**. Týkají se samozřejmě psychických schopností vidět, omezených v důsledku komplexů, nemožnosti vidět v tomto stavu svět, jaký skutečně je. Že oko, podobně jako ústa, může někdy souviset s ženskými sexuálními orgány, jsme již naznačili. Sexuální význam mohou mít, jak jsme již řekli, rovněž i časté sny o **onemocnění zubů** a o zubařských lékařských zákrocích. **Kastrační sny** jsou ve snech

mladých lidí téměř vždy příznakem nutkavě falešného, většinou příliš introvertního způsobu života. Ve snech starších lidí jde však spíše o připomenutí, že k duchovnějším formám života lze dospět jen symbolickou obětí hrubě tělesných sexuálních sklónů. Je zřejmé, že v období, kdy se dostávají takové sny, se člověk ocitá v nebezpečné životní situaci, kterou se mu nepodaří vždy úspěšně zvládnout.

Připomeňme zde, že mnohé náboženské mýty hovoří nejen o kastraci nějakého zvířete zastupujícího člověka, většinou býka, ale i o **rozřezání na kousky**, ať už jde o nějaké božstvo, nebo hrdinu usilujícího zmocnit se nějakého božského statku. Podobně jako v mýtu o Osiridovi se to, co se obětovalo nebo bylo obětováno, zázrakem opět obnoví, přičemž vyléčený se často sám stává léčitelem.

Sny o nemocech hovoří o naší vnitřní situaci. Chceme-li pečovat o své psychické zdraví, měli bychom jim věnovat plnou pozornost.

V některých snech žen nejde jen o nemoc, nýbrž o **porod** probíhající za velkých bolestí. Jestliže ve snu leží v porodním sále muž, aby porodil dítě, jde o ryze mužské „dítě“: o novou myšlenku, novou knihu nebo mimořádný čin.

Sny o **uzdravování** patří k nejkrásnějším snům. Sdělují nám útěšnou novinu, že doba trápení se chýlí ke konci; zároveň však po nás žádají, abychom jako rekonvalescenti měli trpělivost a opatrně se znovu zapojovali do života, a abychom se jej naučili přijímat jako dar.

JÍDLO A PITÍ

V některých snech je jídlo co hrdlo ráčí, v jiných zas musí hladovět někdo, kdo ve skutečném životě nikdy žádnou nouzi netrpěl. Jídlo ve snu ovšem symbolicky vyjadřuje, že naše bytost odněkud dostává duševní potravu. Takový sen nám říká, že se nám dostává psychické, životní energie, kdežto sen, v němž se vyskytuje prázdný stůl, znamená, že nám právě tato energie chybí. Při výkladu si musíme všimnout, o jaký druh jídla jde. Dále musíme mít na zřeteli, že u přírodních národů přijímání potravy se rovná přijímání zvláštní psychické látky, označované jako „mana“.

My všichni sedíme u stolu života; často se nám však zdá, že jídlo se rozděluje velice nespravedlivě. Jedné ženě, která očekávala, že v životě šťastně naplní svůj ženský úděl, což se však nestalo, se zdál tento sen: „Vyšla jsem po schodech nahoru a vstoupila do prostorného sálu. Tam stál velmi dlouhý stůl, který byl prostřen a nějaká postava dokončovala jeho úpravu. Potěšena jsem k ní přistoupila a požádala ji, aby prostřela i pro mne, protože jsem měla hlad. Zakroutila odmítavě hlavou. Snažila jsem se jí vysvětlit, že mám opravdu velký hlad; znovu zakroutila hlavou. Velmi naléhavě jsem ji prosila, aby mi přece jen něco dala k jídlu, protože jsem se už nutně potřebovala najíst, ale postava znovu jen odmítavě zakroutila hlavou.“

Může se naopak stát, že ve snu jídlo odmítneme; buď nám nepřipadá dobré, nebo je vyloženě odpudivé a vzbuzuje v nás odpor. Člověk, který chce dosáhnout skutečné zralosti, se podle známého indického rčení musí stát tím, „kdo snědl svět“. Tento svět, který musí ztrávit, mu ve snu může připadat hořký nebo je mu předkládán v neláskavé úpravě. O tom existuje množství příkladů. Velký od-

por vůči **masu a uzeninám** může souviset s tělesnou stránkou sexuality. V mnoha snech vypadá situace tak, že ve velkém obchodním domě — což je vnější svět s přemírou nejrozmanitějších věcí — je na pultě spousta krvavého masa. Introvertní mladé ženy štítící se světa ve snu prchají z takového obchodního domu nebo řeznictví, jenže i tuto drsnější stránku života budou muset nakonec přijmout. Sen to někdy vyjádří formou příkazu. **Jíst hlínu**, to je přijmout do sebe pozemskou realitu, spokojit se s každodenními zvyklostmi, aby bylo možné těšit se z darů této země.

Naopak nějaký zdánlivě bezvýznamný osobní zážitek ze dne nebo nepatrný duchovní vznět se ve snu může ukázat jako skutečná životní potrava; to, čím se pohrdalo, se stává chlebem, jímž je člověk živ.

Nezáleží jenom na tom, co se nám předkládá k jídlu, ale i na tom, kdo nám to předkládá. Je-li to vydatná, přirozená strava, je možné sen hodnotit pozitivně. Ještě významnějším pozitivním rysem je, nejíme-li sami, ale jsme pozváni ke společnému stolu, zejména pak k jídlu, které má obřadný charakter. U tohoto stolu mohou sedět známí, které lze interpretovat jak na objektové, tak i na subjektové rovině. Nebo jsou to naopak neznámí lidé, postavy z našeho vnitřního světa, s nimiž se účastníme „přijímání“, společné večeře. Na tomto stole nebudou chybět nejvydatnější pokrmy: psýcha připravuje člověku bohatou stravu.

V mnoha snech se citové zážitky všeho druhu znázorňují jako **sladkosti**, například ovoce, moučníky, zákusky, čokoláda apod. Někdy je u nich ceník, aby bylo zřejmé, jakou psychickou námahu je nutné vynaložit, chceme-li tyto sladkosti získat. Jedna žena, která z jednoho svého velmi bolestného zážitku tajně vytěžila až příliš mnoho sladkého, se ve snu ocitla v dětském pokoji, kde kdysi se svý-

mi sourozenci dostala tabulku čokolády, ale snědla přitom ještě jednu, která jí nepatřila. Přemíra citových zážitků se psýše vybavila jako krádež něčeho sladkého, co jí ve skutečnosti nenáleželo. Její blízcí ostatně přišli i v tomto období příliš zkrátka. — **Sny o cukrárně** se vyskytují velmi často a jejich výklad je zřejmý. Ve snech tohoto druhu nelze ponechat stranou osobní citové zážitky. Kontext tu může leccos vyjasnit. Je důležité, zda při tom dostaneme své oblíbené jídlo, nebo musíme naopak sníst něco, co neznáme nebo nemáme rádi. Je třeba si položit otázku, co nám jídlo ve snu připomíná, u koho jsme už něco podobného za podobných okolností jedli. I v tomto případě je nutné konzultovat osobní zkušenosti. Může nás při tom napadnout: „Tohle musí nějak souviset s oním pozváním, které bylo pro mne tak důležité. V restauraci ve městě Z. jsem měl — v okamžiku, kdy se na stole objevilo jídlo ze snu — velice významný rozhovor.“ Hodně pokrmů ve snu připomíná události z mládí nebo vzpomínky z dětství; tím, že je ve snu jíme, přijímáme něco ze sebe, ať už je to příjemné či nepříjemné, co v nás z minulosti zůstalo dodnes živé.

Nejdůležitější potravou člověka není syrová strava, ale **chléb**, s námahou získávaný a s velkým uměním zhotovovaný. Chléb je potravou všech lidí, a proto je něčím úplně běžným a zároveň tím nejposvátnějším. Cesta od pouhého obilného zrna, zasetého do temné brázdy, od svěže zeleného pole, od zlátnoucích a těžknoucích klasů přes posečení a mlácení (i když hodně z těchto prací dnes vykonávají stroje), proces mletí, prosívání, přípravy těsta, až po rozžhavenou pec a potom konečně krájení chleba na rodinném stole — každá etapa tohoto procesu je bohatá na symbolické významy a vypovídá hodně o člověku a lidské kultuře vůbec. Neexistují proto žádné negativní sny o chlebu. Z kulturně dějinného hlediska znamená pěstování

vání obilí konec nomádkého období lidských dějin, člověk tím byl trvale připoután k úrodné půdě. Usadil se, aby mohl pěstovat obilí a péci chleba, a díky tomu se vytvořily podmínky pro další kulturní vývoj. Idealizujícím, avšak strhujícím způsobem znázornil tuto událost *Friedrich Schiller* ve své *Eleusínské slavnosti*. Přejít od nomádkého způsobu života k zemědělství zachytily mytologie všech národů, nejúchvatněji pak staroegyptský epos o Isidě a Osiridovi. Ale i ve všech evropských legendách a pohádkách se vypráví o klíčové události setby a žní, o působení „ducha zrna“. Nomád byl odkázán na náhodný sběr plodů, bral si, aniž by poskytl protihodnotu. V zemědělských kulturách však pracoval vědomý rozum s vyhlídkou do budoucna. Člověk musel zkrotit svévolné chtění a v trpělivé práci očekávat budoucí plody. Zemědělství poskytovalo obživu, ale vyžadovalo práci. Sny o setí a obilných lánech jsou — díky svému spojení s produktivní prací — vždy mimořádně příznivé a jsou dokladem vnitřní plodnosti. Ze zasetého zrna se stane chléb. Chléb má proto i ve snech svůj velký, prapůvodní význam, a to jako základní potrava, která je jako vysloveně kulturní produkt konečným výsledkem píle a námahy. Sny o chlebu u lidí, kteří fyziologicky nehladoví, hovoří o potravě potřebné pro život, ať už je to potrava duchovního rázu, například ve smyslu Poslední večeře Páně, nebo potrava pro duši. Ve svých modlitbách lidé vždy žádali jako svou nejdůležitější potravu „chléb náš vezdejší“, tj. všechno to, co potřebují k životu. Chléb tedy může znamenat leccos, ale vždy vyjadřuje základní lidskou potřebu, nikdy nic přepychového. Tak se jedné ženě zdálo, že dostala trojmo přeložený, krásně upečený chléb. Byla to zřejmě její malá rodina, kterou po mnoha útrapách vnitřně znovu našla. Chléb a bochník chleba mohou také znamenat milované lidské tělo. Je třeba si rovněž povšimnout, jaké má pečivo sexu-

ální tvary. Všechny prosté, životně důležité hodnoty, které nám slouží za potravu, se nám mohou ve snech dostat do rukou v podobě chleba. Kdo dostane tento chléb, obdržel vysoce pozitivní hodnotu, kterou nesmí promarnit.

Sny o **víně** souvisejí — není-li to drobný sen navazující na návštěvu ve vinárně z předešlého večera — vždy s nějakým duchovně-psychickým zážitkem. Sny nevědí nic o boji proti alkoholismu. Jestliže to někdo přehání s alkoholem, jeho psýcha si už najde nějaký vhodný obraz, aby ho upozornila na nebezpečí zneužívání tohoto kulturního statku. Podle našich zkušeností to však nikdy není sen, v němž by se vyskytovalo víno.

Psýcha prožívá víno jako cosi neobyčejně vzácného, spirituálního, co je výsledkem mnoha příznivých okolností, počínaje vhodným klimatem, polohou ve vztahu ke slunci, zdravou a vysoce plodnou vinnou révou, přes namáhavou práci vinaře na jaře a na podzim, až po sběr sladkých hroznů, náležité zpracování moštu, jeho kvašení v chladném vinném sklepe — tato dlouhá cesta k lahodnému moku je vysoce kulturní záležitostí, a tou pěstování vína bezesporu je. Spolu s pěstováním obilí a zahradnictvím je znakem vysoké kultury.

Náboženský prožitek učinil z vína podobenství krve prolité Božím synem. Víno povzbuzuje, je v něm síla ducha, překonávající tíhu země a propůjčující křídla fantasi. Pod jeho vlivem se rodí tichá souručenství a bují bakchanální veselí a zároveň umožňuje vážný prožitek hlubokého posvátného spříznění při svatém přijímání.

Plný a opravdový život oznamují sny vždy, když se odehrávají na svazích vinohradu, kde zrají a nabízejí se nám hrozny — „jsem vinný kmen a vy jste jeho ratolesti“ —, když zlatavé nebo temně rudé víno září v pohárech snu. Zázrak proměny vody ve víno prožívá psýcha jako božský

zázrak proměny zemitě vegetativního bytí v povznášející duchovní život.

Sny o **vejci** jsou téměř vždy příznivé. Ve svém krásném tvaru, často zářivě bílém, obsahuje vejce zázrak budoucího života. V symbolu vejce není nejdůležitější to, že se vejce může stát potravou, nýbrž spíše jeho schopnost vyvinout ze sebe budoucí život. Narazíme-li ve snu na bílé nebo barevné vejce, nalezneme něco vzácného. Velmi často je to hnízdo plné vajec, případně košík nebo mísa. Takový košík nacházejí nejspíše lidé, kteří překonali životní krizi a vrací se jim důvěra v život. Prožívají tak svým způsobem „velikonoční svátky“. Velikonoční vajíčka, jež přináší zajíc, symbol plodnosti, představují jaro a probouzející se přírodu.

Jeden mladý muž našel ve snu mezi keři na hrobu svého dědečka mísu plnou sněhobílých vajíček. V té době se v něm skutečně začalo ohlašovat mimořádné nadání, které zdědil po svém dědečkovi; sen mu to prostřednictvím této symboliky chtěl zřejmě ohlásit. Jiným se zdá, že mají náhle v ruce vajíčko, nenadálý dar života. Jiní zas sbírají vejce na ulici, jako by to byl nějaký dávno zapomenutý jarní obřad; něco nového může vzniknout i z něčeho, co je — jako právě ulice — běžně dostupné všem lidem bez rozdílu.

Naštěstí se ve snech vyskytuje jen zřídka černé satanovo vejce, z něž může povstat leccos zlého a temného.

Vejce samo se stalo podobenstvím světa. O velkém „veji světa“ vyprávějí mytologie. I z něj vyroste jednou něco obrovského, totiž svět sám. O symbolice vejce se můžeme dočíst leccos pozoruhodného a svým významem hlubokého u znalce mytologie *J. J. Bachofena*.

OBLEČENÍ

Jsme udiveni a leckdy i zahanbeni, když se při probuzení rozpomeneme, že jsme ve snu na sobě měli nějaký neobvyklý či nevhodný oděv. Nebo že jsme se — což je zvláště trapné — objevili na ulici spoře oblečení, nebo jsme přešli přes nejživější náměstí pouze v košili. Přitom nás nejvíc udivilo, že nikdo z toho množství lidí, kteří nás na ulici uviděli, neprojevil o náš polonahý zjev žádný zájem. Sen má zřejmě na mysli jen nás samé v našich vlastních očích. V jistém ohledu nejsme řádným způsobem oblečení, něco tedy s námi není v pořádku, něčím jsme si zadali.

Například jsme ve snu oblečení do pradávného kroje; nebo do slavnostního oděvu, či do podivné směsice ženských a mužských šatů, navíc na nepatřičném místě. Velmi často jsou šaty také znečištěné. Význam snů o oblečení se nám objasní, jakmile si uvědomíme funkci odívání. Kromě toho, že oděv nás především chrání a pomáhá nám udržovat tělesnou teplotu, je druhotně zvláště nápadným vyjádřením našeho společenského postavení. Ještě před několika desetiletími měla každá společenská vrstva, ba i každé povolání svůj zvláštní oděv, svůj кроj.

Sny o oblečení souvisejí skutečně s tím, co v psychologii nazýváme **Personou**, totiž s tím, co představujeme my sami v očích druhých lidí nebo ve svých vlastních. Dobře oblečený člověk, tedy člověk, který má na sobě například patřičný pracovní oděv — mechanika, prodavače, lékaře, duchovního atd. — je člověkem „na svém místě“. Jestliže se nedokáže správně přizpůsobit, a tedy obstát v očích vlastní psychy, je pak ve snu nedostatečně nebo špatně oblečen a tento svůj nedostatek se snaží úzkostlivě zakrývat. Podobné sny se nám mohou zdát i tehdy, jestliže se svému okolí přizpůsobíme naopak až přespříliš: cítíme se pak nadmíru důležití, neboť se ztotožňujeme se svou rolí

ve společnosti. Naše psycha na to ve snu reaguje tím, že nám ukáže, jak ubohé je ve skutečnosti naše oblečení. Může sáhnout k protikladným obrazům. Naši přepjatosti a marnivosti se pak ve snu dostane podoby nevkusného, křiklavě barevného obleku. Často ve snu hledáme nějaký obchod s oděvy, tam nám však nabízejí různá prapodivná staromódní roucha, nad nimiž žasneme. Musíme si je koupit, protože náš život je nedostatečně zakotven v tradici. Význačnou úlohu má v této souvislosti barva jako označení psychické funkce. Myslící typ potřebuje oblek nebo kabát červené barvy jako výraz opomíjených citů; intuitivní typ zelenou barvu jako výraz chybějícího smyslu pro pozemskou realitu; typy s přebujelým citěním, k nimž patří zejména ženy, si ve snu kupují oblečení modré barvy, která kompenzuje méněcenné myšlení.

Také se nezřídka stává, že ve snu máme na sobě oblečení z doby svého mládí, ačkoli jsme už dávno dospělí. Je to jasný náznak toho, že v sobě máme ještě hodně dětinského. Nebo jsme si oblékli šaty, které nám připomínají určitou životní situaci, například nějakou cestu, prázdniny nebo slavnost. Z asociací provázejících tento sen velmi často vyplývá, že to, co se tehdy přihodilo, je v nás dosud živé.

Někdy musí sen poučit člověka, který nemá dost vyvinutý smysl pro to, co je ošklivé nebo nevhodné. Přijde tedy domů z kanceláře se znečištěným oblekem nebo s nepochopitelně špinavýma rukama. Jinou variantu téhož problému představuje sen jednoho studenta, který marně ve snu hledal své knihy. Ve své knihovničce našel místo toho prádlo mladé dívky. Starší žena, která by ráda vypadala mladší, má ve snu na sobě vznešenou róbu své babičky, která uměla důstojně snášet své stáří. Její vnučka si však tuto róbu oblékla nepořádně a vyzdobila ji směšnými barevnými stuhami.

Sny o oblečení mají nekonečné množství variací. Pochojíme-li jejich podstatu, dokážeme vyložit i leckterou jednotlivost. — Z ostatního příslušenství šatníku je třeba se zmínit ještě o **klobouku**, **plášti** a **botách**. Klobouk vykládá psychoanalýza, jak je jejím zvykem, jako sexuální symbol; pánský klobouk dává buď vcelku přijatelným, nebo krajně vykonstruovaným způsobem do souvislosti s mužským pohlavním orgánem, potenci a impotenci a s antikoncepčními prostředky. Klobouk však má ve snu sexuální význam jen tehdy, jestliže kontext a amplifikace poukazují tímto směrem. Mnohem důležitější však je, že klobouk chrání hlavu, která do něj jakoby zapadá a je znakem určitých společenských funkcí (vojenská čepice, přilba, čapka, jakou nosí příslušníci různých povolání apod.). Hlava se svými idejemi se u mužů i žen podobá ve snech tomu, jaký klobouk je na ni nasazen. Upjatý muž, kterému se zdálo, že musí nosit šaškovskou čepičku — chtěl to odbýt tím, že ji zahlédl v jakémsi satirickém časopise — se po tomto snu vážně rozhodl změnit některé směšné rysy svého chování, kterých si dosud na rozdíl od ostatních nevšiml. Zvláště často nás sen upozorňuje, že se životem jen tak potulujeme — to když nám k našemu údivu nasadí na hlavu **turistickou čepici**. Když jedna žena nápadně chladného chování měla ve snu, ke své velké nelibosti, na hlavě klobouk s obrovskou střechou, na níž bujely květiny nejdivočejších barev, bylo zřejmé, jaké citové vzněty a fantasie se skrývají v jejím nitru, chráním se vůči okolnímu světu chladným odstupem.

Jeden muž měl na rozkaz kteréśi mocné neznámé osoby nosit po celý rok neustále svou důstojnickou čepici. Zřejmě měl nejvíce zapotřebí právě postoje patřícího k důstojnickému stavu. Podle jeho vyprávění bylo pro něho vojenské cvičení vždy obdobím, kdy pociťoval zvýšené sebevědomí — na rozdíl od mnoha jiných na jeho místě.

Šlo nyní o to, aby se tak dokázal cítit i v občanském životě.

Význam snů o **pláštích** je jasný. Plášť nás halí, chrání před chladem a někdy i zahaluje. Ve snu například zjišťujeme, že máme na sobě plášť nebo převlečník někoho jiného; jednomu mladému muži se opakovaně zdálo, že chodí v plášti své matky. Zřejmě se mu dosud nepodařilo narodit se i v psychickém smyslu a přejít z tepla mateřské péče do chladného světa.

Mimořádně často se vyskytují sny o **botách**. Psychoanalýza má pravděpodobně sama na svědomí, že část těchto snů má skutečně sexuální charakter, a že vklouznutí nohy do boty znamená onen inkriminovaný akt. Je ovšem třeba opět připomenout, že psýcha přistupuje k sexuálními záležitostem bez jakéhokoli morálního hodnocení.

Sny o botách však mohou mít ještě jiný význam. Každý člověk má, jak víme, již od mládí nějaké zážitky, týkající se jeho bot. Z dětských botiček se vyrůstá. Dospělá dívka však ve snu nosí stále ještě své dětské, příliš malé, a proto už rozedrané botičky — chce patrně zůstat navždy dítětem a žít se svými milovanými rodiči. Ve snu však dostává příkaz, aby tyto botičky spálila, čili obětovala svou dětinskost. Spálit má současně i uschlý vánoční stromček, který ve snu nosí všude s sebou, ačkoli z něj už opadlo všechno jehličí. Jiná žena musí jít obtížnou horskou stezkou (cestou svých potíží); na nohou však má bohužel zcela nevhodné boty — lodičky do tanečních. Patrně si dosud neuvědomila rozdíl mezi tanečními hodinami a všedním životem.

DŮM A JEHO PŘÍSLUŠENSTVÍ

Je pochopitelné, že velmi mnoho snů se odehrává v nějakém **domě** a jeho prostorách. V našich zeměpisných šířkách se život nesoustřeďuje ani tak do volné přírody a do městských ulic, jako spíše do chráněného útulku domova. Jednoduchý všední sen vypráví o určitém domě, o známých místnostech a nijak podstatně je nemění; ve významnějších snech se vyskytuje prostě dům jako takový.

Ale i známý dům je architektem snu přestavěn a upraven podle jeho záměrů. Jako suverenní tvůrce spojuje nápaditým způsobem části nejrozličnějších domů. Takový dům ve snu, skládající se z prvků skutečnosti a fantasmie, je spojením životních zážitků, obrazů a symbolů. V tomto domě jsou tedy pospojovány do psychické jednoty mnohé obsahy našeho života.

Kontext a průvodní asociace ke snu dodávají dostatek informací, abychom s jejich pomocí poznali, proč se sen odehrává — nebo vlastně musí odehrávat — právě v takovém či onakém domě. Zažili jsme to již mnohokrát: většina místností a domů, v nichž jsme kdysi nějaký čas pobývali, se v našich vzpomínkách váže na určité dojmy, související s osudy těch, kdo je obývali. Tyto dojmy ve snu znovu ožívají a vtiskují snu určitý ráz.

Hovořit o známém domě jako prvku snu obšírnějším způsobem se vymyká našim možnostem. Je možné jen zcela prostě říci: jestliže jsem se ve snu ocitl v domě, který znám, znamená to, že se psychicky nacházím v rozpoložení, které lze neadekvátněji vyjádřit právě pomocí důvěrně známých míst onoho domu.

Co se „v domě“ děje, děje se v našem nitru. My sami jsme často tímto domem. Víme samozřejmě, že *Freudova* psychologie spojuje symbolicky dům s ženou a matkou, a to jak v sexuálním smyslu, tak i ve smyslu „místa zrození“.

Dům má v sobě skutečně mnohem víc žensky-matěského než mužského. Přesto však může každý z nás být oním spořádaným nebo zpustlým, starým nebo renovovaným domem, o němž se nám zdá. Z tohoto podobenství můžeme usoudit, jak jsme na tom vnitřně i navenek. Dům může znamenat také naše tělo a procesy, které se v něm odehrávají.

Některé části domu jsou svým významem druhořadé a naznačují tak naše stínové vlastnosti; ale i tyto části jsou spojeny s určitými dojmy a pocity a vážou se k nim zvláštní vzpomínky a nejrůznější komplexy. Naproti tomu se sen skoro vůbec nezmiňuje o místnostech, které užíváme nejčastěji, například o obývacím pokoji nebo pracovně. Náležejí plně vědomé oblasti našeho života a jejich symbolický obsah se zdá nepatrný.

O to větší zálibu má sen zřejmě v ambivalentních, dvojznačně působících prostorách domu. Týká se to především **sklepu**. Ten je v psychologickém ohledu místem osobního nevědomí (skladujeme v něm leccos, co už nepotřebujeme). Současně se již nachází v blízkosti temnějších kolektivních obsahů psýchy: jeho schody vedou někdy hluboko dolů, do země. Ve sklepě se uchovávají zásoby, jsou tu lahve s vínem, a když nám hrozí nebezpečí, můžeme se v něm skrýt. Původně byl temným místem, kam se světlo přinášelo s sebou shora, a vzbuzoval obavy nejen v dětech, ale i v dospělých. Jak se to stává občas i v životě, ukryje se ve snu v temném sklepě zloděj nebo zločinec, aby nás přepadl, když spíme, čili když jsme nevědomí. Ve sklepě — netýká se to ovšem již moderních domů, kde lze pouhým otočením vypínače rozsvítit — se dějí nedovolené věci. Myši ujídají z našich zásob; ve starých vlhkých sklepech se to hemžilo ropuchami a jinou havětí.

Sklep ve snu je jako skutečný sklep plný tajemných věcí a trochu nás děsí. Jsou v něm naše psychické „zásoby“,

skrývají se v něm různé možnosti nevědomí, a také to, co se dosud nedostalo na denní světlo, takže to ještě nemůžeme použít. Komu se zdá o sklepní chodbě, ten sestupuje do hlubších vrstev své psýchy, aby odtud vynesl zásoby potravin, nebo aby tu zahlédl temné rysy své povahy. Proto je sklep místem hojnosti a zároveň úzkosti. Obsahuje vše, co je „dole“, a tedy i temnou část našeho těla. Mnozí lidé ovšem nechtějí ani slyšet, co se ve sklepě jejich „domu“ děje a co všechno se tam nachází.

Ke sklepním místnostem a kuchyni se vážou především vzpomínky z dětství. Jak známo, obě tato místa mají děti ve zvláštní oblibě. Není obtížné zjistit, že mají také všeobecně platný symbolický charakter. Nesmíme mít ovšem na mysli kuchyň nebo sklep, jak je známe z dnešních moderních domů.

Opravdová **kuchyně** je místem, kde je domácí sporák, v němž plápolá oheň a na němž se připravuje jídlo (podobně jako ve středním trávicím traktu). Proto se o břichu často hovoří jako o kuchyni těla, a sny o kuchyni se mimo jiné týkají našeho psychického „trávení“.

Kuchyně je místem, kde vládou ženy. Počínají si tam často dost hlučně a svévolně, jak to odpovídá jejich zděděným instinktům. Matka, kuchařka nebo nějaká jiná žena ohánějící se v kuchyni proto znamená ve snu živné maternální síly v nás samých. Leckterý muž promítá svou neurčitou touhu po primitivní životní stravě, kterou mylně chápe jako sexuální touhu, na „kuchyňský personál“.

Ve starých kuchyních bylo pološero, plápolající oheň se odrážel strašidelně na stěnách, bylo to hájemství žen, které tu prováděly svá kouzla, mužům zcela cizí. Ale i oni museli čas od času vstoupit do tohoto prostoru, tak jako kdysi Faust zavítal do říše matek — kuchyně v nás vyvolává zvláštní představy, počínaje intuitivně řízeným alchymistickým procesem proměny, jímž musí psýcha

projít, a konče hrubými sexuálními fantasiemi (pánev, ohniště, černý komín, moždír a palička apod.).

Hodně snů se odehrává v **ložnici**. Tyto sny se týkají intimního života. Přitom se současný problém často přenáší do ložnice rodičů, protože právě tam je možná počátek dnešních našich potíží. Ložnice je naším osobním soukromým místem, kde spíme, a proto je rovněž spojeno s osobním nevědomím. Podle toho, s kým ji sdílíme, víme, kdo k nám patří a ke komu patříme my sami. Ložnice představuje proto místo nevýslovného štěstí i utrpení hluboce se milující nebo nenávidějící dvojice. Tyto sny se nám však zdají jen tehdy, jestliže to, co souvisí s ložnicí, není zcela v pořádku.

Velmi důležitá je ve snu **postel**: „Jak si kdo ustele, tak si lehne.“ Vyjadřuje se tím symbolicky naše nevědomá situace. V posteli můžeme klidně spočinout, schoulit se v ní, odpočinout si od nároků všedního dne. Ve snu se nám často zdá, že nás něco ruší ze spánku. Je to neklid, který nedosáhl úrovně vědomí, a je třeba se mu poddat. Postel ve snu stojí nejspíše na levé straně, odpovídající nevědomí. V okamžiku, kdy ji jedna žena ve snu přesunula na pravou stranu, zjevilo se jí strašidlo. Strašidla se však zjevují v situacích, kdy je narušen přirozený řád věcí — kdy se děje něco „strašného“. Jiná žena zas spatřila, jak její postel začala zaplňovat celý zbytek pokoje. Přehoz postele přitom změnil svou barvu na ohnivě rudou: její nevědomou psýchu ovládla vášnivá touha.

Velmi často se ve snech vyskytuje **záchod**. Tento malý prostor má v životě člověka mnohem větší význam, než bychom byli ochotni si přiznat. Se zvědavostí a údivem tam malé dítě objevuje procesy svého těla, které mu připadají zajímavé, ale také — jak ho naučili — velmi neslušné. Při konání své potřeby je i ten nejoduševnělejší člověk jen ubohým a tak trochu politováníhodným přírodním tvorem.

Musí si tu ulevit od zbytků, od toho, co už nepotřebuje k životu. Je tu sám se sebou a zbavuje se toho, co se všeobecně pokládá za nečisté. Tento druh snů však není ničím neslušným. Je to jen nápadné a poněkud choulostivé podobenství o tom, co se *psychicky* přežilo, spotřebovalo a stalo se zbytečným, čeho se musíme zbavit, co se proto až příliš snadno odedávna pokládá za nečisté a odpudivé. Tyto sny nesouvisejí tedy zdaleka tak, jak se má za to, s infantilním stupněm sexuálního vývoje, s takzvanou anální erotikou. Ostatně podle názoru alchymistů se zlato získává právě z fekálií — tedy z toho, co se považuje za úplně bezcenné. Lidská zkušenost potvrzuje, že z něčeho bezcenného, nízkého, může vzniknout to nejhodnotnější.

K dobře zařízenému domu či bytu patří také koupelna. O ní však budeme hovořit na jiném místě.

O symbolickém významu **půdy** jsme již hovořili. Zaujímá nejvyšší část domu, je naším nejvýše položeným přístřeškem, v němž lze spatřit trámoví našich myšlenkových struktur. Na půdě by měl panovat stejný pořádek jako v naší hlavě. Nemělo by tam „strašit“, ani by se tam nemělo hromadit nepotřebné harampádí. Sny o půdě jsou vždy tak trochu podezřelé. Souvisejí do značné míry se vzpomínkami z mládí, s touhou propátrat zakázaná zákoutí domu a s ranými erotickými zážitky. Zšeřelá půda vyvolává v dítěti stejnou úzkost jako temné sklepní místnosti. Promítá si do ní své tušení sil ohrožujících život. Ve snech o půdě narazíme často na něco komického, starobylého nebo zakázaného, na fantasmie a nejrůznější stesky. Mimořádně nebezpečné je, jestliže vypukne „ohněn na střeše“ domu. Znamená to, že hlava se ocitá v ohni, a to už bývá pozdě. Takové sny mohou ohlašovat počínající duševní poruchy.

Nápadně často hovoří sny o **nepoužívaných místnostech** v bytě; teprve ve snu je náhle objevujeme. Neobýváme je, přestože tvoří součást naší bytosti; náš byt je tedy

větší, než si myslíme. Ve snu můžeme být vyzváni, abychom dosud nepoužívaný pokoj vybavili nábytkem a obývali jej. Jak jsme se už zmínili v kapitole o kompenzačních snech, souvisí tento druh snů s psychologickými funkcemi: člověk poznává vnitřní i vnější svět pomocí psychologických funkcí myšlení, smyslového vnímání, citění a intuice. Každé z těchto funkcí odpovídá některá místnost v bytě. Jedna z našich funkcí je vždy dominantní, pod vědomou a volní kontrolou. Protikladná funkce z této čtveřice je nevědomá, nedostatečně rozvinutá a méněcenná. V průběhu osobního vývoje je možné vědomě si osvojit i zbývající dvě sousední funkce. Kromě citění jako dominantní funkce je tak například možné zapojit do procesu poznání i vytríbené smyslové vnímání a do jisté míry i intuitivní schopnosti. Nevědomá zůstává čtvrtá funkce, kterou je v tomto případě myšlení. Promítá se na někoho z okolí a skrze něho se uplatňuje.

Tak se lidem často zdá, že dvě místnosti bytu jsou dobře a rozumně zařízené. První místnost je nejdůležitější, v ní dotyčný žije. Druhá se rovněž často používá. Třetí se používá jen zřídka, nevíme ani dost dobře, jak vypadá. A jen výjimečně vstoupíme do čtvrté temné místnosti, o níž se ani neví, komu vlastně patří. Může být prázdná nebo zařízená neznámým či zvláštním nábytkem. Třetí a čtvrtou místnost obývají nejspíše osoby opačného pohlaví. Nedáváme se nimi příliš do řeči, vzbuzují v nás tak trochu obavy — jsou to totiž stínové bytosti. Často jedna nebo dvě místnosti vedou do temného dvora.

Tyto a podobné sny lze vyložit na základě teorie čtyř psychologických funkcí komplexní psychologie. První místnost odpovídá dominantní funkci, druhá funkci pomocné, třetí — ve snu jednoho muže pronajatá neznámé ženě — odpovídá třetí, nepřilíš rozvinuté a sotva vědomé psychologické funkci. Čtvrtá je odlehlou místností, vztahující se k za-

nedbávané čtvrté funkci. — V některých případech mívá třetí místnost zcela odlišný význam: obývá ji někdo, kdo je tím třetím například v manželském soužití dvou lidí, čímž vzniká typický manželský trojúhelník.

Ten, komu se častěji zdají sny o domu a jeho příslušenství, by si měl načrtnout polohu a uspořádání jednotlivých místností. Může při tom učinit zajímavé objevy!

Svůj význam mají samozřejmě i **schody**. Měly by být udržované, neporušené, a jednotlivé stupně od sebe stejně vzdálené. Schody symbolicky spojují jednotlivá poschodí naší osobnosti. Jestliže ve snu některý stupeň chybí, nebo je porouchané zábradlí, svědčí to o našem pocitu nejistoty, vnitřní rozkolísanosti. K mnoha místnostem vedou spleť a zdlouhavá schodiště nebo žebříky; velmi často jsou v nepořádku schody do sklepa nebo výstup na půdu. Zvláště působivou konstrukcí schodů, o nichž se tu rovněž musíme zmínit, jsou **točité schody**. Ty se ve snech vyskytují velmi často, přestože jsou ve světě spíše zvláštností. Vinou se kolem pevné osy a stoupají úzkým prostorem příkře vzhůru. To z nich činí symbol spirálovitého vývoje. Každý stupeň točitých schodů se nachází nad určitou částí základního kruhu, tj. základny naší osobnosti. Stoupáme po nich vzhůru, aniž bychom vybočili z původního okruhu své osobnosti, se stále stejnými obsahy, strukturními prvky, komplexy a vlohami. Je to jediný způsob, jak při zachování pevné osy své existence lze pozvednout na vyšší úroveň to, co nám bylo od počátku dáno. Tento druh snů se dostavuje ve středních letech.

Dům jako celek — velký, malý, prostorný, plný zákoutí, měštanský dům, palác nebo chatrč, dům ve městě nebo na venkově — naznačuje rozsah našich životních možností a označuje místo, na němž se právě psychicky nacházíme. Každý dospělý člověk potřebuje v životě určitou Personu, tj. musí vůči vnějšímu světu zaujmout postoj, který

by mu zajistil uznání. Musí vědět, kým v tomto vztahu k vnějšímu světu vlastně je. Tato Persona se ve snu znázorňuje pomocí fasády domu. **Fasáda** může být příliš okázalá, v jiných případech však zchátralá, protože o ni nikdo nepečuje, nepřikládá význam tomu, jak vypadá. Jednomu muži se zdálo o stavbě továrny. Když přistoupil blíže, všiml si, že jde jen o velkolepou fasádu, která měla představovat velkopodnik. Tak tomu bylo dosud i v jeho životě — prázdná, na vnější efekt vypočítaná póza. Jiný si všiml, že fasádu jeho domu, který podle všeho představoval jeho manželství, obnovují z velkých a krásných kamenných kvádrů, zatímco celý vnitřek je vybombardovaný. Manželství je tedy pouze formální záležitostí, ale přesto chce budít zdání soudržnosti — zdání, jemuž podléhá především ten, komu se tento sen zdá.

S tím, jak si postupně uvědomujeme postoj lidí z našeho nejbližšího okolí, mění se i podoba jejich domu v našich snech. Vypadá například jako pevnost, odpudivá a šedivá, a je zřejmé, že nemá žádný smysl snažit se proniknout dovnitř. Nebo náhle zjistíme, že onen zdánlivě téměř nepřístupný člověk bydlí v prosvětleném domě s otevřenými dveřmi a volným vstupem na verandu. Takový totiž doopravdy je. Cítíme, že k němu máme přístup, že nás přijme. Někdy se ve snu musíme přestěhovat nebo se ocitneme ve větším krásném domě s prostornými pokoji. Znamená to, že se máme zřejmě připravit na větší životní prostor. Musíme se ale i my sami více otevřít světu, stát se vědomější, vědět, kdo vlastně jsme. To právě dosud neudělala žena, které se zdál tento sen: „Měla jsem se přestěhovat do nového, lépe zařízeného domu. Všechno už bylo připraveno, já jsem však nemohla najít svou občanskou legitimaci ani pas. Proto mi nakonec nebylo dovoleno, abych se přestěhovala.“ Mimořádně příznivé jsou sny, v nichž se staví nový dům. **Novostavba** znamená, že

v nás samých dochází k vnitřní obnově. Jaký pokrok při tom uděláme, můžeme sledovat na tom, jak rychle stavba pokračuje. Tak je například stavba právě dokončena a na štítu střechy se tyčí jedlička s barevnými pentlemi. Dosud v něm tedy nebydlíme a čeká nás zřejmě ještě hodně práce. Tyto a podobné sny jsou mimořádně příznivé. Nový dům ve snu znamená, že jsme našli nový životní postoj a tedy i nové, bezpečné místo pro náš budoucí život.

DOPRAVNÍ PROSTŘEDKY A ZAŘÍZENÍ

Sny o nádražích, kolejích a vlacích, o loučení a zpoždění, zavazadlech a spolucestujících se vyskytují obzvláště často. Lze to vysvětlit jako koncentraci všeho, co souvisí s cestou. Patří sem i některé původní prastaré úkony, které lze vyjádřit pomocí moderních dopravních prostředků. Již v případě krátké cesty dochází ke změně psychické lokality; vždy je to spojeno s loučením, napětím v očekávání toho, co přijde, a zájmem o technickou stránku dopravy. Cestou potkáváme neznámé lidi, staráme se o svá zavazadla a svěřujeme se dopravním prostředkům, které nás nezávisle na nás dovezou k cíli.

Každý člověk má nějaké zážitky z cestování po **železnici**; sen je používá jako materiálu pro svá sdělení. K tomu se pojí i vzpomínky z dětství; jestliže dlouhý vlak s nekonečnou řadou vagonů tažený mohutnou lokomotivou vyrazí se stupňující se rychlostí z nádražní haly, nebo do ní se skřípajícími brzdami vjíždí, vyvolá to v každém dítěti mocný dojem. Chlapce při tom zajímá především technická stránka věci, kdežto dívky se soustřeďují spíše na průvodní citové dojmy.

Sny o železnici vypovídají především o tom, co se může stát v průběhu cesty mezi domovem a cílovou stanicí. Prozkoumáme-li stovky těchto snů, dojdeme k závěru, že ve snu se mohou objevit všechny možné podrobnosti, přičemž každá z nich má svůj zvláštní význam.

Při výkladu těchto snů musíme mít na zřeteli, že na rozdíl od pěší túry nebo jízdy na kole se pohyb vpřed děje po kolejích, tedy předem vytyčeným směrem; jde tedy spíše o všeobecně vymezenou než o individuální cestu životem.

Jako cestující po železnici se dobrovolně svěřujeme jízdnímu řádu a jedoucímu vlaku; ocitáme se na životní ces-

tě, na jejíž trati jsou určité stanice, a od nás se očekává, že se budeme chovat patřičným způsobem.

Tato životní cesta vede skrze obecné věkové stupně k našemu individuálnímu cíli. Vlaky mají svou stanovenou dobu odjezdu — kdo nepřijde k vlaku včas, nestihne do něj nastoupit. Tato situace nabízí skvělé podobenství pro všechno, co jsme v životě „nestihli“ a kde jsme „zmeškali spojení“. Veškeré lidské konání má svůj příznivý okamžik, svůj *kairós*, kdy je vše nezbytně připraveno, a i my sami máme být připraveni. Velmi často se v životě opoždujeme, což má mnoho příčin. Neradi opouštíme pohodlí domova, zdá se nám, že musíme zařídit ještě spoustu věcí. Z psychologického hlediska to znamená, že nadcházející změna v našem životě, například přechod do dospělého věku, vážne, protože jsme ještě příliš spoutáni různými komplexy, které nás zdržují. Mnoho lidí se opozdí také proto, že se chtějí předem pojistit proti všem možným eventualitám, rádi by od nejvyšší životní instance dostali potvrzení, že svých libidinózních cílů dosáhnou bez zvláštní námahy, snadno a lehce. Na nádraží je možné se opozdit také proto, že u „vnitřních přepážek“ stojí příliš mnoho lidí: příliš mnoho toho v nás chce vyrazit na cestu a nemůže se už dočkat. Mnozí dorazí na nádraží určení a se všemi svými saky paky, protože se od nich nedokáží odloučit. Jednomu muži se například zdálo, že si s sebou na nádraží vzal — úplně zbytečně — i svou dětskou trumpetku: dříve či později musí přece člověk přestat se svým dětským rámusením. Jedné ženě se zase zdálo, že si s sebou vzala své nádobíčko pro panenky: s ním by však v životě asi příliš nepořídila.

Stále existují lidé, co se příliš starají o věci, které se jich vůbec netýkají; především jim připadá osud jiných důležitější než jejich vlastní. Žijí svůj život v jiných a kladou na ně proto vysoké nároky, jejichž původ je v nich sa-

mých. Proto se zdráhají nastoupit svou vlastní životní cestu. To pochopil muž, jemuž se zdálo, že málem zmeškal vlak jen proto, že se příliš zajímal o to, kdy jeho známému odjíždí vlak na jiném nástupišti; teprve v posledním okamžiku dokázal naskočit do svého rozjetého vlaku a zůstal přitom bezmocně viset na klíce otevřených dveří. Tak nás osud nechá po jistou dobu zmítat se v určité nepříjemné situaci, kterou jsme si nicméně plně zasloužili. V tomto snu se posléze jako záchrana objeví jeden známý, kterého si dotýčný vážil pro jeho spolehlivost a přesnost, ale nenašel ho. Onen zachránce představoval patrně část vlastních, dosud zneuznaných vlastností.

Vlak našeho života stojí na **nádrazí**; ve významnějších snech je to hlavní nádraží s mnoha nepřehlednými nástupišti. Taková nádraží jsou důležitou součástí snů, odsud se vydáváme na nejrůznější cesty; a protože veškerý život pramení v nevědomí, zastupuje nádraží ve snech někdy nevědomí jako takové. Nadosobní životní instance, o níž se často zmiňujeme, která určuje náš osud, nabývá ve snu často podoby výpravčího nebo dopravního inspektora se zlatem lemovanou služební čepicí; jestliže jsme se rozhodli k nějaké cestě, nejsme to my, nýbrž on, kdo rozhoduje o jejím průběhu.

Musíme si také opatřit **jízdenku**, psychologicky řečeno: musíme zaplatit svou energií, v reálné praxi penězi, neboť nikomu se nic nedostává zadarmo, je třeba pro to něco obětovat; jen ti, kdo jsou stále ještě jako děti, by chtěli všechno dostat darem bez vlastního přičinění.

Mohli bychom uvádět množství snů, které se tematicky týkají jízdenky. Téměř ve všech zemích lze cestovat přinejmenším ve dvou vlakových třídách, které jsou rozdílným způsobem vybaveny co do pohodlnosti sedadel atd. Podle toho se liší cena jízdenky. Kdo na to má, cestuje i ve snu první třídou. **Peníze** však symbolizují životní energii,

ktehou máme k dispozici, odměřují naši výkonnost a osobní hodnotu. Sen ale také ví, že jednomu osud dopřál víc, jinému méně, takže leckterý zámožný a zhýčkaný člověk cestuje ve snu v ošklivém a zchátralém vagónu. Tak vypadá jeho životní cesta z vnitřního pohledu!

Často se ve snu stává, že s jízdenkou pro druhou třídu cestujeme — aniž chápeme jak — první třídou, což je přepych, který by si každý, zvláště v přeplněných vlacích v neděli večer, rád dopřál. Záměna **třídy** však není bez problému; provázejí ji obavy, že tato nepatřičnost bude odhalena a naši spolucestující se stanou svědky naší zahanbující porážky. Neboť ve vlaku života nesedíme zřejmě tam, kde bychom podle svého postavení a úspěšnosti měli sedět. Sami jsme se povýšili a žijeme tak nad svou úroveň. (Jak jsme již řekli, nejde o vnější, reálné postavení ve společnosti. I velmi zámožní lidé, cestující výlučně v přepychových automobilech nebo v luxusních třídách dopravních prostředků, mohou mít tyto zahanbující sny.)

Naopak se ve světě snu také stává, že cestujeme druhou třídou, a přitom máme jízdenku první třídy. **Průvodčí**, tato vnitřní kontrolní instance, nás většinou odvede na správné místo.

Moderní symbolika cestování železnicí je neobyčejně bohatá při zdůrazňování jednotlivých podrobností. Tak se někomu zdá, že se opírá svýma špinavýma botama o sedadlo, na které si právě chce sednout spolucestující; nebo někdo proti svému zvyku sedí zády ke směru jízdy: pohled jeho psýchy je soustředěn na minulost, na to, co rychle pomíjí.

Spolucestující představují podle našeho názoru dílčí osobnosti naší psýchy, ztělesněné známými i neznámými lidmi. Neprávem se tedy zlobíme, když ve snu zjišťujeme, že s námi cestuje tolik lidí, kteří nám připadají pod naši úroveň. Režisér snu nám tím předvádí, co je pro naši ny-

nější situaci zvláště charakteristické, totiž kdo nás na naší cestě provází: je to zrcadlo nás samých. Často vedle nás sedí někdo, koho vůbec neznáme, a i tento člověk je součástí našeho životního příběhu. Ve snech mužů to může být i nějaká cizokrajně vyhlížející žena, s níž se tu takto poprvé setkáváme, ačkoli jako naše Anima je to někdo, kdo sídlí hluboko v našem nitru. U žen jsou to — podle úrovně těchto vnitřních postav — drsní chlapi, lékaři, herci nebo důstojníci. Jsou-li to neznámí lidé, patří do kategorie Anima.

Ke komu si přisedneme, kdo sedí vedle nás a kdo naproti nám? „Zpočátku jsem si chtěl přisednout k Hartmannovi.“ (Kontext: Hartmann je robustní, zdravě vypadající muž, který se rád vychloubá, chová se úskočně a má hroší kůži.) „Pak jsem si ale sedl k lékaři Vuilleumierovi.“ (Kontext: velmi jemný, kultivovaný a velmi schopný lékař z nižších společenských vrstev.) Sen a jeho kontext nabízejí tento výklad: člověk, jemuž se sen zdál, se v této chvíli necítí právě zdrav a zápasí mezi sklonem k hrubším tělesným požitkům a kultivovanějším způsobem života. Přitom je třeba mít na zřeteli, že obě tyto postavy jsou součástí jeho vnitřního světa.

Sen rovněž rozlišuje mezi různými **druhy vlakových spojení**. Mezinárodním expresem se dostaneme do vzdálených zemí. Nebo se naopak ocitneme, jako se to stalo jednomu muži ve snu, v hlučné lokálce, ačkoli jsme se domnívali, že naše životní pouť je obzvláště významná. Jiný muž, jenž se blížil padesátce, trpěl depresemi, které jsou pro tento věk typické. Ve snu se vydal na cestu do svého rodného městečka, aby navštívil matku a delší dobu u ní zůstal. Na nádraží však zjistil, že jízdenky do tohoto města jsou už vyprodány, toto město pro něho zřejmě už neexistuje! Místo toho mu kdosi vloží do ruky jízdenku do hlavního města. Hlavní město symbolizuje Svěbyťi, naši

integrovanou osobnost. Ke svému překvapení zjišťuje, že jeho spolucestujícími jsou uprchlíci, emigranti a ranění vojáci, a on sám sebe vidí jako mladého muže z doby, kdy se chystal podniknout cosi významného. Právě v takové situaci se nyní nachází; cosi méněcenného v něm samém, co dosud přehlížel — uprchlíci, emigranti atd. — po něm žádá, aby se toho ujal a přijal jako sobě rovnocenné. Pak teprve bude moci nastoupit novou etapu své životní cesty, na jejímž konci je zralá osobnost.

Podle typu **lokomotivy** lze usuzovat na životní energii, kterou máme pro danou cestu k dispozici. Uveďme tu sen, o němž se zmiňujeme i na jiném místě: Na nádraží čeká větší zástup lidí na mohutnou spráženou lokomotivu jezdící na vrchol Gotthardského průsmyku. Mezi čekajícími je i muž, jemuž se tento sen zdá. Je v situaci, kdy se od něho po dlouhém otálení očekává nějaký mimořádný výkon. Místo velké lokomotivy však přijede malá, vytápěná dřevem: to je druh energie, kterou má dotyčný v dané chvíli k dispozici. Ani on sám, ani druzí na něho tedy nemohou klást nějaké vyšší nároky.

K cestování patří i **zavazadla**: naše schopnosti, předsevzetí a životní plány — a abychom zůstali u tohoto přirovnání — všechno, co jako naše šaty, které si balíme na cestu, nám umožňuje patřičně vystupovat. Zavazadla jsou prodloužením naší osobnosti. Ztratíme-li je, je to velké neštěstí, neboť tím ztrácíme své nejbližší potřeby a zásobu, čili část svých osobních potencií v nejširším smyslu.

Většina snů se týká odjezdu, mnohem menší část příjezdu. V druhém případě dorazíme nevědomě do cíle a snažíme se nyní nalézt cestu z haly nevědomí, obtíženi svými zavazadly a obohaceni novými zkušenostmi, do světlého dne vědomí. Opět je důležité, kdo nás provází, čím jedeme, v jakou denní či noční dobu jsme přijeli a co máme nyní dalšího v plánu.

Pokud jde o strojvůdce, jen zřídka má zřetelnou podobu, stejně jako ten, kdo zevnitř řídí naši cestu životem. Přesto od něho očekáváme, že bude dost schopný, seriózní a spolehlivý a že ovládá dobře řízení vlaku, stroj, který je mu svěřen. Jestliže ve snu náhle změní svou podobu a začne vypadat podezřele, je to velmi neblahý příznak.

V současné době cestujeme mnohem spíše **autem**. Podíváme-li se na tento dopravní prostředek, který není vázán na koleje a pohybuje se samostatně, ze symbolického hlediska, zjistíme, že je to symbol zcela mimořádného významu.

Ve snu se vozidlo může někomu jevit jako pojízdný domek nebo přímo jako výraz vlastní osoby — ať už jde o luxusní automobil nebo jen o obyčejnou starou káru, která má jedinou výhodu, totiž že jede! Charakteristickým rysem automobilu i snů o něm je, že jej můžeme sami řídit, na rozdíl od vlaku, jedoucího po kolejích a vezoucího cestující, kteří se vzájemně neznají a jsou zcela závislí na neznámém strojvůdci. Jak vlak, tak i auto však používají neosobní tažné síly, zatímco v případě **kola** je nutné vyvinout vlastní fyzické úsilí. V autě, i kdyby to bylo jen auto v našem snu, máme sami odpovědnost za řízení a bezpečnou jízdu a musíme při vši své svobodě brát ohled i na ostatní účastníky silničního provozu. Jízda autem vyžaduje zvláštní výcvik a jistou zkušenost s jeho ovládním. Kdo ve snu obratně řídí vůz, přestože ve skutečnosti nemá řidičský průkaz nebo je jen průměrný řidič, ten si v životě zřejmě vede v tom či onom ohledu dobře. Pohybuje se kupředu, říká sen.

Důležité je rovněž, jaké je vzezření vozu, neboť je často výrazem naší Persony, tedy oné masky, kterou si nasazujeme ve styku s vnějším světem. Jízda v přepychovém voze ve snu se může stát kompenzací nezdarů a nespravedlivého opomíjení ve vnějším životě. Často však sedíme ne-

právem v krásném voze, který nám nepatří. Znamená to, že se snažíme představovat něco, co nejsme.

Mnohem častější než sny o bezpečné a rychlé jízdě krásnou krajinou jsou sny, v nichž se vůz náhle zastaví a nemůže dál. Svědčí to o tom, že jsme na své životní cestě narazili na nějakou překážku — na jakou, to vyplyne obvykle z kontextu snu — nebo jsme sami selhali. Nezřídka se vyskytují úzkostné sny, kdy například při jízdě selžou brzdy, nebo někoho přejedeme, může to být vlastní dítě, čili to, čemu jsme v životním shonu nedali možnost „narodit se“. Nebo skončíme v příkopu či narazíme na patník — většinou není nijak obtížné zjistit, co tomu odpovídá v našem každodenním životě.

Je rovněž jasné, co to znamená, když řidič sešlápne špatnou páku, nebo přestanou fungovat přední reflektory osvětlující cestu před námi. Uprostřed nějaké práce nám mohou dojít síly, a pak se nám nedostává paliva. V případě, že při jízdě upadne kolo, může to souviset s uvedenými čtyřmi psychickými funkcemi, může se to však také vztahovat k postavení v rodině. Je dost výmluvné, jestliže svůj vůz ve snu nadměrně zatížíme nákladem, nebo s námi jede nějaká hlučná parta lidí, nebo se na zadním sedadle krčí nějaká neznámá truchlivá postava. Variací snů tohoto druhu je bezpočet a nechybí mezi nimi ani srážky vozidel nebo situace, kdy vjedeme, aniž tušíme proč, do nějakého domu, který známe. Při výkladu těchto snů nás často napadne otázka, zda „auto“ neznamená doslova „Já sám“. Tuto možnost nelze vyloučit. Jde však spíše o *Já*, nikoli o Svěbytí. Nelze ani přehlédnout možnou souvislost mezi inteligencí a mechanickým vybavením vozu.

O skromnějším **kole** se zdá především mladším lidem. Přestože jde o velmi rozšířený výrobek, vyjadřuje kolo ve snu vždy něco individuálního a slouží k jízdě ve všech

směrech a na těch nejužších cestičkách. Na kole je vskutku možné sjezdít kdeco a není nutné při jízdě odlehlými stezkami brát příliš zřetel na dopravní pravidla. Podotkli jsme už, že při jízdě na kole se musí používat vlastní síla; dalším rysem kola je jeho bezhlučný provoz. Sny, v nichž se vyskytuje kolo, se podle mých zkušeností zdají především mladým lidem, kteří nejeví příliš velký zájem o učení nebo studium a raději by vesele vyrazili rovnou do „životu“. Jednomu takovému mladíkovi se zdálo, že při tom prorazil závory na trati, po níž jezdil vlak do universitního města — v němž nedokončil své studium. Sny o jízdě na kole vyznívají většinou uvolněně a radostně. Vyjede-li si chlapec s dívkou, a má-li jeden z nich na kole poruchu, může to naznačovat sexuální problémy.

V **městském autobuse** nebo v **tramvaji** jsme cestujícími spolu s dalšími lidmi. Mohou to být naše dílčí osobnosti: na objektové rovině jsou to ti, kdo se nějak podílejí na naší cestě životem a s nimiž projedeme několik zastávek. V takových snech — jen zřídka jsou to sny většího významu — záleží na tom, kdo je naším spolucestujícím a na jaké zastávce autobus či tramvaj staví. Jde ve směr o kolektivní zážitky. Proto leckterý individualista musí stát nebo se tlačit v přeplněné tramvaji či autobuse. Neboť každý z nás sleduje také docela obyčejné cíle, stejně jako všichni ostatní.

Sny o **lodích** mohou mít zcela mimořádný význam, jestliže jde o plavbu po moři. Pro vnitřní život psýchy je rozhodující, že toto uzavřené plavidlo může přes moře nevědomí doplout k nové pevnině. V čínském I-ťingu se říká, že je „dobré přeplovout velkou vodu“.

Lod' znamená velmi často naši vlastní osobnost se všemi jejími světlými i temnými prostorami, jak o tom svědčí běžně přirovnání běhu lidského života k plující lodi. Ví-

me, jaká nebezpečí na ni na moři číhají, ale i jaká dobrodružství ji mohou potkat. Ve snu jsou takové zážitky většinou snadno čitelné. O kapitánovi jsme již hovořili, ne však o tom, že lodí může být i plachetnice — snad proto, že sen tím chce zdůraznit, že loď je poháněná větrem čili duchovními silami.

Když se starší ženě zdá, že na pobřeží leží barevný člun a v něm kostra z papíru, může to souviset s tím, že jí připadá, že pestrý život se všemi svými možnostmi pro ni skončil a že hromady papíru, jež popsala slovy o svých životních tužbách, se nikdy nebudou moci stát něčím živým. Malý člun odpovídá zhruba svým významem jízdnímu kolu. Ve člunu se může ovšem objevit i temná postava muže plujícího v noci po moři. Jakoby nás převozník Charón už zval na svůj obávaný člun. Jestliže se však někomu zdá, že se zdráhá vystoupit ze svého dětského kočárku, znamená to, že dosud nevyrostl ze svých dětských let.

Sny o **letadlech** se v mé praxi vyskytovaly jen zřídka, takže se musím zdržet soudu o jejich možném významu.

ČÍSLA

Jeden z největších vynálezů lidského ducha, číslo, používáme v životě jistě všichni. Je všeobecně známo, že číslo není jen označením kvantity a jejich vzájemných vztahů, ale že čísla 1 až 12 mají mnohvrstevný charakter a jsou symbolem celistvé osobnosti.

Sny o číslech jsou stejně časté, jako je jejich výklad obtížný, bez ohledu na to, zda jde o označení množství, číslice, čísla domů apod., nebo o jednotlivé číselné údaje. Všichni žijeme ve světě čísel. Jakékoli číslo se tedy může objevit i ve snu a každé z nich se může stát nositelem nějakého zážitku, nebo se vztahovat k něčemu, co se událo. Význam snů o číslech má tedy neobyčejně širokou škálu a může se týkat věcí skrytých a zapomenutých, stejně jako čehokoli kolem nás, co si uvědomujeme právě pomocí čísla. Tato škála sahá od čísla domu, počtu let nebo významného data až po číslo telefonu.

V jednom delším snu se vynořilo číslo 22 735. Otázka nyní byla, co toto číslo znamená, co znamenají jednotlivé číslice a jaký dávají ve svém celku smysl. Z kontextu vyplynulo, že nevěsta muže, jemuž se tento sen zdál, měla 22 let, on sám 35. Číslo 7 mohlo podle jeho vlastního vyjádření znamenat posvátný svazek jejich lásky. Před touto známostí však bydlel v domě č.7, a mohlo to tedy znamenat, že část jeho citů, spojených s tímto domem, stojí nadále mezi ním a jeho snoubenkou. Ale i číslo 73 muselo něco znamenat; mohlo souviset s jedním jeho starším příbuzným. Podobně mohlo něco znamenat i 27 jako vnitřní dvojice čísel. Součet těchto dvou čísel je 19, a i to může s něčím souviset. Muž uvádí, že v 19 letech opustil rodičovský dům a osamostatnil se. Chystá se nyní rovněž osamostatnit, nebo stojí na prahu svého vlastního rodičovského domu?

V jiném snu se objevilo číslo 934; bylo to v souvislosti s významnou událostí, ale samo o sobě nedávalo smysl. Pak si však dotyčný vzpomněl, že jde o časový údaj z jízdního řádu a že jde o dobu odjezdu vlaku, jímž před třemi týdny jel do B. Měl se tam představit jako uchazeč o velice významné místo. Žádná odpověď však z B. dosud nedošla, takže se již vzdal naděje, že by toto dobré místo mohl dostat. Dva dny nato dostal zprávu, že byl přijat. Měl velkou radost a odjel na své budoucí působiště do B. vlakem v 9 hodin 34 minut.

Na příkladu jednoho drobného snu je možné ukázat, jak ošidný je výklad těchto snů. Jednomu muži se krátce před jeho osmačtyřicátinami zdálo, že složil maturitní zkoušky s výsledným hodnocením 43,5 nebo 42,5. Napadlo ho, že toto číslo by se mohlo vztahovat k jeho věku — jestliže by ke 42 nebo 43 připočetl 5 za desetinnou čárkou. Mezi svým čtyřicátým druhým a třetím rokem života prožil totiž významnou událost. Sen však pokračoval tím, že ve vesnici na jihu, v níž žil, odhlasovaly čtyři strany, že správný počet je ve skutečnosti 45,2. Z toho lze odvodit číslo 47. Vesnice na jihu může souviset se zdůrazněním citové psychické funkce. Tím však výklad snu není ještě zdaleka vyčerpán.

V případě menších čísel je nejpříhodnější si položit otázku, co se před příslušným počtem let stalo, přičemž téměř vždy zjistíme, že šlo o nějakou významnou událost, která zůstala v nevědomí dodnes živá. Nesmíme se však při výkladu těchto snů trvale spoléhat na běžné číselné operace. Jde o to, dobrat se tím či oním způsobem jejich smyslu. Naše nevědomí ví, proč použilo právě toho či onoho čísla, a nám se občas podaří uhodnout, co toto číslo znamená.

Co se týče jednotlivých čísel, je třeba říci, že sudá čísla se odedávna pokládají za ženská, především číslo 2, kdežto lichá za mužská, především číslo 3.

Pokud jde o menší čísla mezi 1 a 12, představuje každé z nich jakousi osobnost s výraznými vlastnostmi. Protože při výkladu snů o číslech musíme mít na zřeteli i tento vývojový aspekt, je třeba k tomu uvést několik kulturně-dějinných poznámek:

Číslo **jedna** nevyjadřuje vlastně žádný počet, stává se jím teprve ve vztahu k jiným číselným údajům. Toto číslo je původní, nedílnou jednotou, čímsi jednoduchým, prostým a pevným; jako pořadové číslo znamená počátek, výchozí situaci, první stupeň hodnoty.

Protože člověk žije tváří v tvář okolnímu světu, objeví velmi záhy číslo **dvě**, tj. dvojakost, partnerství, svůj protějšek. I den se dělí na dvě části, stejně jako rok na letní a zimní období. Světlo a tma, dobro a zlo, radost a smutek atd. jsou protiklady, které známe z každodenního života: i ten se děje ve vzestupech a pádech. Člověk je buď muž nebo žena, a ti po sobě buď touží, protože se chtějí stát jednotou, nebo se sobě vyhýbají pod vlivem „nepřátelství mezi pohlavími“. Čínská filosofie spočívá na rozlišení dvou základních principů *jin* a *jang* — mužského a ženského, tvrdého a měkkého, dne a noci, setrvalého a pohyblivého.

Ve snu jsou to často dva bratři nebo sestry, dva domy nebo vchody, nahoře nebo dole, sladké nebo hořké, a to jako protikladné symboly vědomí a nevědomí. V případě, že dvě jevové formy, dvě životní síly se udržují v rovnováze, převažuje statický stav. V krajním případě se pak zdá, jako by život ustrnul v protikladnosti svých částí.

Číslo **tři** přináší řešení a nový pohyb vpřed. Tak jako dítě, vzniká i budoucnost působením dvou (dvojice, dvojky). Trojka má v sobě prvek vůle, ideje; má v sobě cosi bojovného, mužského. Bohové se často zjevují v podobě trojice. V indickém náboženství je stvořitelem světa Brahma, jeho mírným udržovatelem Višnu a velkým ničitelem Ši-

va. V křesťanství tvoří svatou Trojici Otec, Syn a Duch svatý; je to trojjediný Bůh.

Tři osudové ženy, sudičky, předou nit, z níž je utkán lidský osud. V antice jim odpovídají tři Parky. Tři králové se vydali hledat Spasitele brzy po jeho narození; Kristus vstal třetího dne z mrtvých. V pohádkách vystupují vždy tři sestry, tři bratři či tři zvířata. Tříkrát se zaklepává na dřevo; teprve po třetím zvolání se zjevují duchové, aby člověku pomohli, nebo se naopak třikrát zaříkávají, aby zmizeli. Průběh života v čase se člení na minulost, přítomnost a budoucnost.

Tam, kde se objeví trojka, začne se něco dít, procesy se dají do pohybu a život se začne pohybovat určitým směrem. Trojka je mocné, posvátné a nebezpečné číslo. Označuje proces zrodu, ať už v dobrém, či zlém. Proto ve snech, v nichž se ohlašuje něco nového, je na hodinách třičtvrtě na tři nebo za deset minut tři.

Jako číslo směřuje trojka ke **čtyřce**. Ve čtyřce získává pozvolna vznikající, nová, nikoli původní jednota určitou podobu. Podle mých zkušeností má čtyřka ve snech téměř vždy pozitivní význam.

Rok má čtyři roční období. Svět jevů se skládá ze čtyř prvků: vody, země, ohně a vzduchu. *Pythágorás* spatřuje v čísle čtyři počátek a kořeny věčné přírody.

Vědomá i nevědomá psychika člověka má k dispozici čtyři psychické funkce. Orientujeme se podle čtyř světových stran, den se člení na ráno, poledne, večer a noc.

Ve čtverci nabývá čtyřka uzavřeného tvaru. V něm se podle symboliky snu uskutečňuje proměna lidské osobnosti. Jaký význam měla čtyřka pro alchymii, jež sama byla, jak dnes už víme, ve službách individuálního procesu, se můžeme dočíst v Jungově knize *Psychologie a alchymie*.

O životě Ježíšově podávají zprávu čtyři Evangelia. Ale

již v Genesi se dovídáme, že čtyři řeky v ráji tekly do čtyř světových stran.

Tento výčet postačuje, aby bylo zřejmé, že pokud se v našich snech vyskytne čtyřka, děje se něco důležitého a kladného.

Pětka jsme si určitě spočítali nejprve „na prstech jedné ruky“. Také si balíme svých „pět švestek“. Je to počet vztahující se k přirozenému a zdravému životu. Vyskytne-li se pětka ve snu, je to dobré znamení. V Číně platila pětka za vysloveně šťastné číslo.

Šestka se ve snech příliš často nevyskytuje. I toto číslo znamená celek určitého druhu. Ke čtyřem základním světovým stranám přibude směr nahoru a dolů. Těchto šest rozměrů vytváří celek, obsahující v sobě všechny potenciální možnosti.

Sedmička má v sobě cosi posvátného. Sedm nejvyšších bohů zná řecká mytologie, sedm kovů přetavuje alchymie, o sedmi andělech a sedmi obcích se píše v Evangeliiu. Týden má sedm dnů a číslo sedm souvisí s osmadvaceti dny oběhu měsíce kolem země. Katolická církev rozeznává sedm smrtelných hříchů. Jejich protiklad tvoří sedm ctností. Sedm let lidského života představuje zvláštní uzavřený celek. Po dobu sedmi let truchlí dívka nad ztraceným milencem.

Osmička souvisí se čtyřkou, jejímž zdvojením vzniká. I ona je zřejmě šťastným číslem. Ve snech, v nichž se „hovoří německy“, znamená osmička často „dávat pozor“*.

Devítka je násobkem trojky. V raně germánských písních se objevuje, když se hovoří o pohnutém životě. Devítka také souvisí s tvořivým procesem.

Desítka se ve snech neobjevuje příliš často, snad jen v menších všednodenních snech a týká se nejspíše dese-

tinného systému platidel a měr. Jako jednička a za ní stojící nula může někdy znamenat osamělost.

Číslo **jedenáct**, které se rovněž může vyskytnout, není snadné interpretovat. Negativní význam, jenž se jedenáctce jinak přisuzuje, nelze zkušeností se sny potvrdit. V některých případech může znamenat nelegální spojení dvou lidí: tento význam se opírá o grafickou podobu tohoto čísla.

Význam **dvanáctky** je odvozen z babylonské kulturní tradice. Souvisí s počtem znamení zvěrokruhu a počtem měsíců v roce. Ježíš měl dvanáct učedníků. Dvanáctá hodina symbolizuje ukončení. Jestliže je „za pět minut dvanáct“, je „nejvyšší čas“!

* Něm. acht geben — doslova „dávat osm“. (Pozn. překl.)

VÝZNAM BAREV

Symbolika barev ve snu byla již předmětem mnoha úvah a interpretačních pokusů; barvy totiž vnímáme ve snu zvlášť zřetelně. Málokdy zapomeneme při vyprávění snu zmínit se o tom, jaké barvy byl ten či onen předmět. Kdybychom to již neznali ze svého vědomého života, právě sny by nám působivě předvedly, že barvy jsou nositeli psychických vztahů a hodnot. Naším cílem tu není rozebrat rozdílné nauky o barvách; vyhneme se tak snadno vznikajícím diskusím o tomto problému, protože barvy úzce souvisejí s osobním stanoviskem, jaké vůči nim zaujímáme. Je známo, jak velmi *Goethe* doufal, že „naukou o barvách“, které si obzvlášť cenil, má pravdu. Uvědomoval si, že „zabývat se barvami mělo v sobě odedávna cosi nebezpečného...“ Barvy jsou psychickými prožitky, a tím se dotýkají našeho osudu, vypovídají o tom, jací jsme ve svém nitru. Ze zkušeností s barvami ve snech — přičemž je třeba vzít v úvahu, kdo nebo co je nositelem barvy, jaká je její intenzita a v jakém poměru jsou vůči sobě navzájem — lze vyvodit tyto závěry:

Zelená je barvou vegetativního života. Kde se to zelená, tam je příroda a s ní i přirozený růst. Tato barva je spojena s prožitkem jara. Když se ve snu například objeví ďábel a je celý v zeleném, ponechal si roucho antického boha vegetace. Jedovatě zelené je ve snu to, co bylo znehodnoceno. Překypující zeleň znamená, že nás přemohly vegetativní síly přírody. Je však krásné, když po túře zasněženou krajinou narazíme na planinku, z níž už zmizel sníh a zelená se tam tráva; naplní nás útechou, když v záři slunečních paprsků spatříme první výhonky zeleně rašící ze země.

Zelená je barvou smyslového vnímání. Proto ve snech přemíra této barvy znamená, že ve svém vědomém životě

zanedbáváme smyslové vnímání, že strom života, který „se zelená“, je u nás v malé úctě. V katolickém církevním kalendáři jsou adventní doba a postní dny označeny zeleně, a to jako příprava na velké dny, jež následují.

Červená je mimořádně působivá, aktivní barva. Je to barva krve, ohně, vášně a má v sobě útočnost. V mírnější podobě je to barva lásky, srdce, ale i milosrdenství. Církevní svátky mučedníků jsou vyznačeny touto barvou. Právě červená je svým obsahem velmi úzce svázána se svým nositelem. Je důležité, zda se ve snu vyskytne červené zvíře, například had, nebo kniha vázaná v červených deskách. Zvlášť důležité je, zda máme na sobě červené šaty, šaty vášně. Červená je barva citové funkce. Kde září tato barva, je psýcha připravena k akci, ohlašuje se násilí a začíná utrpení, je to znamení odevzdanosti, ale i ohrožení, především však citových vztahů.

Modrá, spojená s prožitkem modrého nebe, je většinou barvou duchovních, spirituálních prožitků: odpovídá funkci myšlení. Jako taková je protikladem červené, má v sobě cosi chladného, přemýšlivého. Jako měkká a něžná modř je ženskou barvou. Plášť Panny Marie, stojící na srpku měsíce, je modré barvy. K této barvě se vždy váže pocit volnosti, mírného, nenásilného a uvážlivého způsobu života.

O **žluté** barvě říká *Goethe*: „Je to veselá, živá a jemná barva; lehkou příměsí se však snadno promění v nepříjemnou, špinavou a nehezkou barvu.“ Žlutá je barvou snadno podrážditelné intuice, tušení a vycitňování nebezpečí, barvou, která odráží sluneční záření, je pronikavá a projasňující.

Hnědá je barvou země. Je teplá, klidná a vyzařuje z ní důvěrnost a prostota. Musíme-li si ve snu obléknout hnědý oblek, znamená to, že jsme vyzýváni, abychom žili prostým životem, blízkým přírodě. Je charakteristické, že

ten, kdo se takovému životu dosud vzpírá, odmítne ve snu hnědého koně, jenž je mu nabídnut.

Černá je barvou totálního nevědomí, ponoření do temnot, smutku a tmy. V Evropě platí černá za negativní barvu, a to i ve snech. Černý muž, temný dům, tmavý had — to vše jsou pochmurné věci, vyvolávající pocit beznaděje. Při církevních smutečních slavnostech nebo při mších za zemřelé převažuje černá barva.

Barvou resigance, ale i spojením červené a modré, resp. odpovídajících psychických sklonů, je **fialová**. Je to barva vnitřního usebrání, pokání a hříchu.

Bílá není barvou v pravém smyslu slova. Ve snu je čistá bílá barva nejen příznivým znamením, může také symbolizovat čistotu — je to však čistota života v zásvěti. Bílý kůň souvisí často s tušením smrti. Jezdec na bělouši je poslem smrti. — Bílá barva ve snu obsahuje výzvu „rozložit se“, jako se bílé světlo rozloží na jednotlivé složky barevného spektra.

Nakonec ještě jednu poznámku: V alchymistických procedurách, jež úzce souvisejí, jak přesvědčivě ukázal *Jung*, s individuálním procesem, tj. s „velkým dílem“, mají barvy zvláštní význam. Cesta zde stoupá od černé barvy „primární látky“ (od *nigredo*) k bělení (*albedo*), dále ke žloutnutí (*citrinitas*), až ke zčervenání (*rubedo*) a ke konečnému cíli. Modrá barva tu získala svou zvláštní úlohu teprve později.

VODA A OHEŇ — SYMBOLY ENERGIE

Voda je jedním ze čtyř živlů, a tím má výsostné postavení mezi věcmi, z nichž se odedávna skládá svět. Život je bez vody nemyslitelný, přestože voda sama o sobě není potravou.

Význam vody jako nezbytné podmínky jakéhokoli života a její nejrůznější podoby a skupenství nacházejí svůj výraz v symbolice vody ve snech.

Voda je především symbolem nevědomí. Stejně jako nevědomí, i voda vyvěrá z nezměrných hloubek; v podobě pramene vyrazí ze země nebo z tvrdé skály. Je podobným nevědomé energie a jako taková protéká krajinou sny; nebo je mořem, jehož konce nelze dohlédnout.

Souvisejí rovněž s nebesy, neboť odtud se snáší v podobě deště. Prastará lidská zkušenost spojuje dešť s čímsi božským a oplodňujícím. Voda je průsvitná, a přesto je to tekutá hmota; svou průsvitností se podobá světlu. Tím, že přichází shůry a je průsvitná, je voda také výrazem ducha. Člověk se v ní proto může obnovit, a v obřadu *křtu* je zasvěcen duchu.

V nejrůznějších snech o **koupeli** se člověk očišťuje, dříve než se znovu vydá na cestu. O očišťování hovoří sny velmi obšírně. Často je ve snu nutné lázeň nejprve vybudovat, nebo náhle narazíme na nějakou koupelnu. Jde-li o bazén, je důležitý jeho čtvercový nebo kruhový tvar; někdy je třeba bazén nejprve vyčistit: jedné ženě se například zdálo, že se z něj má odstranit spadlé listy. Minulost je tedy třeba odklidit, což se neobejde bez jisté námahy. Koupelna se může nacházet ve sklepní části domu, aby bylo zřejmé, že je třeba se vykoupat ve vlastním nevědomí, avšak voda musí být průzračná, jakoby produhovněná. Voda v lázni je prvkem znovuzrození, zbavuje nečistoty, která na nás ulpěla.

Ve snu se místo pro koupel často nachází, podobně jako v realitě, blízko nějakého stromu, někdy je to velký a nádherný „strom života“. I ten potřebuje ke svému růstu životodárnou vodu. Jestliže u jeho kořenů tryská **pramen**, je to obraz zajištěného života, který je s to se neustále obnovovat z vlastních zdrojů.

Sen se také může odehrávat blízko **studny**. Je-li studna bez vody, je to zlé znamení; vytéká-li nepřetržitě osvěžující, chladivá voda ze čtyř otvorů kašny, mluví tento obraz sám za sebe.

Voda jako symbol nevědomí může být, stejně jako voda v přírodě, nebezpečným živlem, jestliže přesáhne jistou míru nebo dojde-li k porušení rovnováhy mezi jednotlivými živly. Je zjevně něco v nepořádku, jestliže ve snu stojí v pokoji voda až po kolena. Sen signalizuje nebezpečí, že nevědomí se „vylilo“ z břehů a hrozí záplavou. Takové **záplavy** se mohou rozšířit do okolí a zasáhnout celou pevninu naší psychy. Metafora záplavy se objevuje také všude tam, kde dochází k přehnaným emocionálním projevům. K takovým potopám občas dochází, takže naše archa musí někde ve zdraví přečkat, až vody nevědomí opadnou. Všechny sny o záplavách nebo potopách signalizují, bez ohledu na to, zda jde o malé či velké sny, hrozící nebezpečí.

Z vody se také rodí nový život. *J. J. Bachofen* o tom napsal mnoho hlubokých úvah. — Podle lidových pověstí se děti, a vůbec veškerý nový život, rodí ze studny. Jedna žena, která se během své individuální cesty vyrovnávala s obsahy nevědomí, vyprávěla: „Přišla jsem k velké studni. Vyskočil z ní zelený zajíc, červený beran a modrý kůň.“ Z hloubek nevědomí této kdysi psychicky ochromené ženy se vynořil plodný a bezstarostný život v podobě zeleného zajíce, erotická vášeň v podobě červeného berana a duchovní podněty v podobě modrého koně.

Voda je vodou života. Sny, v nichž se vyskytuje voda ve svých nejrůznějších podobách, lze pokládat za příznivé.

Je důležitý rozdíl mezi sny o **ohni** a sny o **požáru**. Oheň vnímáme jako jeden z hlavních živlů světa, vzbuzujících v člověku bázeň a pocit viny, jak o tom vyprávějí všechny mýty o krádeži ohně. Oheň je počátkem vši lidské kultury, a toto jeho výsostné postavení se odráží i ve snech, v nichž se oheň vyskytuje.

V těchto snech se ocitáme v blízkosti mocných psychických sil. Neboť jednou z vlastností psychy je její „ohnivost“. Proto nás oheň tak vzrušuje a přitahuje, když se s ním setkáme ve skutečném životě. Jak oheň, tak zejména požár může vyvolat paniku a zděšený úprk. Přitahuje nás manipulace s ohněm, žár pecí nebo kovářské výhně, což jsou časté symboly snu, rádi přihlížíme tvarování původně tvrdé a neohebné hmoty.

Jednou z nás oheň vzbuzuje radost a pocit uvolnění, jindy zas hrůzu a děs — to když zapaluje domy a padá z bombardujících letadel.

Oheň jako podobenství věčného života hoří před oltářem, a na oltářích různých božstev stravuje přinášené oběti: v ohni se věřící setkává s živým bohem. Oheň k nám promlouvá ve všech svých podobách, tedy i ve snech. K jeho atributům patří jasná záře, a je třeba si uvědomit, co to znamenalo v dobách, kdy ještě neexistovalo elektrické osvětlení a na pravěkého člověka číhalo ve tmě lecjaké nebezpečí. Oheň dává teplo, kolem ohniště či krbu se ode dávna shromažďovala rodina, pomocí ohně se upravují pokrm, taví kovy, a v přeneseném smyslu se v žáru psychického a duchovního ohně taví ta vůbec nejtvrďší látka — lidské srdce. Oheň zbavuje všeho nahodilého, všech zbytečných nečistot, které na nás ulpěly.

Když se nám v noci zdá, že se blížíme k velkému ohni

nebo vidíme stoupat k nebi ohnivý kotouč, ocitáme se v blízkosti božských sil. Mnohá náboženství hovoří s bázní o ohni, v němž se vyvolení setkávají s Bohem. — Oheň nám ve snu může zatarasit cestu. Musíme vytrvat. Někteří se odváží jím projít — je to nejvyšší stupeň odvahy.

Jasný oheň plápolá ve snu, v němž se nás zmocní nějaká nová idea. Pomocí podobných obrazů se vyjadřuje sen i v případě zvláště intenzivních erotických či sexuálních vztahů — běžně se hovoří o žhavé touze nebo o vzplanutí vášně. Kde je oheň, tam se vždy něco děje, tam je život. Proto jsou bezútěšné sny, ve kterých panuje jen tma a temnota.

Oheň erotické vášně nebo vášnivého zaujetí nějakou novou ideou nás však může spálit. „Ohnivým“ zvířetem je lev; majestátně a neohroženě se vrhá na svou kořist. Ohnivý blesk nás může zasáhnout z čistého i zamračeného nebe.

Sny o ohni nejsou nikdy malé sny; plane-li v nich oheň, jde vždy o něco velkého, vypjatého, ale i nebezpečného.

Jednoznačné je nebezpečí ve snech o **požáru**. Nejde-li jen o vzpomínku na skutečný požár — evropská psychika zažila takových požárů v naší generaci množství a nedokáže na ně jen tak zapomenout — pak požár vypukl v naší psychě. Může se žít jen tím, co psychika obsahuje, a proto je ničivý. Jestliže někdo přímo „hoří“ dozvědět se, co mu sny chtějí sdělit, měl by se mít na pozoru. Měl by sledovat pach spáleniště jen velmi obezřetně. Jsou sny, kdy náhle zjišťujeme, že nám půda hoří pod nohama. Znamená to, že tajná vašeň, která dlouho doutnala pod povrchem, se náhle rozhořela. Zjistíme-li existenci takového „ohniska“, měli bychom pečlivě prozkoumat své city i své svědomí. V takovém požáru může jít také o potlačené afekty hořkosti nebo pomsty. V některých případech jsou sny tohoto druhu příznakem duševního onemocnění.

Jak víme, je pro duševní zdraví člověka obzvláště nebezpečné, když oheň zachvátí střechu domu. Neboť pak ohrožuje — po krátkou nebo bohužel velmi dlouhou dobu — tento afektivní, neurotický či dokonce psychotický atak jasnost vědomí nebo přímo duševní rovnováhu. Duch je oheň, nikdy to není šířící se požár.

Je samozřejmě důležité zjistit, odkud se kouř bere, kde požár vznikl. Možná je to v pokoji manželky nebo v pokojíku služky; může začít hořet ve spíži nebo v knihovně. Tak se jednomu člověku zdálo, že hoří jen jedna kniha — byla to kniha, v níž se psalo o jeho vlastních, nyní vskutku „palčivých“ problémech. Náš přirozený běh života je vážně ohrožen, jestliže ničivý požár vypukne ve stáji, tj. na místě naší pudové přirozenosti, a jestliže není možné zachránit před ohněm naše „domácí zvířata“.

Sny o požárech je třeba brát velmi vážně. Tohoto podobenství používá psychika ve snech jen v případě, kdy hrozí skutečné nebezpečí. Psychická energie rozdmýchaná vnitřními nebo vnějšími zážitky se zde proměňuje v ničivý živel. Ne vždy to však sen sdělí tomu, koho se to bezprostředně týká, ale spíše těm, kdo mohou být do této katastrofy vtaženi — rodinným příslušníkům, dětem. Neboť často je to soused, kdo dříve než majitel ohroženého domu zjistí, že dům hoří.

O symbolice ohně, tohoto velkého podobenství životní energie, jenž je dobrým pomocníkem, ale zlým pánem, existuje množství literatury. Zde jsme poukázali jen na několik málo nejdůležitějších významů tohoto symbolu.

Každý symbol snu je svého druhu jímkou *psychické energie*, působivou a významnou koncentrací psychických sil. Četné symboly a prvky snu zdůrazňují tento energetický charakter sám a poukazují na to, že je třeba je interpretovat právě z tohoto hlediska.

Nežzářivějším a největším symbolem energie je **slunce**. Vychází-li ve snu slunce, znamená to počátek významného dění. Jen ve snech o poušti může žár slunce ohlašovat hrozící smrt. Jinak je slunce dárce života, symbolem růstu a zralosti. Západ slunce však má ve snech převážně negativní význam a předznamenává vyhasínání vědomí.

Velkým symbolem energie je především proudící voda. Může nás na naší životní cestě unášet směrem k vytouženému cíli. Kde takový **proud** protéká krajinou psýchy, signalizuje existenci potenciálních schopností, kterých ovšem vědomí nedostatečně využívá. V soudobých snech je tato energie spoutána velkými přehradami. Sny o **elektrárnách** — jejich smysl je okamžitě zřejmý — se vyskytují častěji, než bychom předpokládali. Tyto sny nám chtějí naznačit, že přímý kontakt s těmito silami může znamenat smrtelné nebezpečí. Někdy ve snu narazíme při kopání v zemi na **elektrický kabel**, nebo je krajina ve snu protkána sloupy elektrického vedení o vysokém napětí. Vzniká otázka, kam se elektrina přenáší a zda jsme na ni napojeni.

O energii **ohně** jsme již hovořili. Oheň signalizuje vždy významné dění, možnost proměny, světlo a teplo, ale i ničivou sílu.

V mnoha snech o **zvířatech** vystupuje do popředí temná pudová energie, například v obrazech dunících stád buvolů apod. Naznačuje to nesoulad mezi běžnými projevy jednotlivého člověka a jeho pudovou přirozeností, která má kolektivní charakter. Někdy to také může být stádo slonů nebo smečka psů. Jako symbol energie vztahující se k lidské přirozenosti působí i sevřený útvar **vojáků** nebo organizovaný průvod.

Duchovní energie má svůj symbol ve velkém **světle** a — což je méně známo — ve **větru**. Mocné poryvy ducha nebo duchů ohlašují blížící se bouři. Náboženská zkuš-

nost dokáže Bohu naslouchat stejně tak v jemném šumění listů jako ve vichru. Paradoxním symbolem velké energie, pochopitelným nejen orientálnímu člověku, je také **velká prázdnota**.

Z novějších podobností energie převzatých z oblasti techniky je třeba se ještě zmínit o **strojích**. Ve snu se můžeme ocitnout v prostorných halách, příslušejících k našemu vlastnímu domu, přestože jsme si jich dosud nevšimli. A v nich se prudce otáčejí kola, pohybují se hnací řemeny, jezdí jeřáby a pracují stroje vyrábějící cosi velice důležitého. Teprve prostřednictvím takového snu se dovídáme, že v našem nitru se pracuje. To je často radostné poznání. Setkání s těmito vnitřními energiemi dodává sílu našemu *Já*.

Vedle **auta** a **parního válce** — ve snech o válce to jsou nejspíše **tanky**, děla a letadla — je především **lokomotiva** nejznámějším a nejčastějším symbolem energie. Protože parní lokomotiva má píst, rytmicky oddechuje a její kotel je rozpálený, interpretovala psychoanalýza tento technický symbol vždy v duchu své sexuální teorie. V tomto smyslu se skutečně také vyskytuje v pubertálních snech a ve snech mladistvých. Přitom se však přehlíží fakt, že lokomotiva je nástrojem síly, jejímž úkolem je uvádět do pohybu svůj náklad. Zapřáhá se před náklad — tj. před to, co „vláčíme“ životem — a ten má dopravit na místo určení. Lokomotiva působí dodnes na mnoho lidí velmi suggestivně. Je to pozitivní symbol síly a výkonnosti. Mohutnost a moderní vybavení lokomotivy jsou příznačné pro nevědomou i vědomou volní energii, kterou máme k dispozici. Sny o lokomotivách mají proto většinou pozitivní význam.

NEBESKÁ TĚLESA

Světla na nebi ozařují také krajinu snů. I zde slunce ráno vychází, vystoupí vysoko na oblohu a večer zapadá. Noční oblohu ozařuje stříbrné světlo měsíce. Velmi zřídka však na obloze snů zasvitnou hvězdy.

Ve snech platí dosud geocentrický ptolemaiovský systém: země je stále ještě středem světa. Slunci se tu však dostává poct, jaké mu vždy vzdávaly všechny přírodní národy a pohanská náboženství. Slunce je ve většině jazyků mužského rodu a ve snech má mužský charakter.

Slunce, „sol“ je jako symbol snu nositelem vědomí. „V mém snu zářilo slunce“ — to znamená vždy nejvyšší možnou míru vědomí, jinak řečeno, všechno bylo jasné, a kdo vidět chtěl, ten viděl. Jestliže ve snu slunce vystupuje nad obzor, začíná se psychicky vyjasňovat — nastává-li večer a stmívá-li se, zmocňuje se vlády znovu nevědomí. Slunce vše vyjevuje. Noc bere to, co bylo jasné, zpět do svého lůna, nebo si ponechává to, co psýcha nechce nechat vyjít na světlo. — Pro mladého člověka je nesmírně důležité, když ve snu vystoupí z temného lesa do prosluněné krajiny, nebo když může říci: „A pak konečně nastalo ráno.“

Ve snu se nedíváme přímo do slunce — ve skutečném životě to ostatně také neděláme — cítíme pouze jeho žhavé paprsky. Vzneseně proplouvá slunce na svém ohnivém voze modravým, vysoko klenutým nebem. Je to nejmnější a nejzářivější podobenství energie. Kam dopadá jeho světlo, tam vládne mužské vědomí a síla. Ve zvířecí symbolice je slunce mocné jako lev. Tím je však zároveň řečeno, že příliš prudce vystupňované vědomí může být lehkému dost nebezpečné. Bez slunce, tj. bez vědomí, sice není možný žádný růst, ale obojí je stejně oslňující a žhavé jako oheň. Proto k němu patří také noc a nevědomí. Jestliže se někdo trvale vystaví prudkému světlu, oslepí ho a on

bude žíznit po „poháru stinného světla“ (*Hölderlin*). Takové sny o příliš zjasněném vědomí je třeba posuzovat s veškerou vážností. *Hölderlin* zničil podle jeho vlastních slov z počátečního období jeho duševní nemoci sluneční bůh: „Mne ranil Apollón.“

Je hrozné si být jen pomyslet, že by slunce již nikdy nevyšlo. Odedávna se lidé děsili této představy, která je stejně hrozná jako představa života bez noci a spánku. Taková úzkost se občas objevuje i ve snech; je spojena s obavou, že vědomí jako jeden z nejcennějších statků člověka by mohlo znovu vyhasnout. Ve snech, v nichž slunce zapadá a viditelně klesá do moře, je cítit blízkost smrti a zmaru; neboť nejmnější, vědomá energie mizí v temnotách nevědomí.

Běh slunce určuje průběh našeho denního času. Postavení slunce ve snu nám proto naznačí, jakou část dne právě prožíváme, zda je to naše životní ráno, poledne či večer.

Slunce se může ve snech objevovat v nejrůznějších podobách. Například jako kotouč ze zlata (to je jeho metalická korespondence), jako zlatá koule, nebo nám někdo podá zářivé žlutý bochník chleba nebo podobné krásné ovoce. Také hory, statky nebo hostince mohou být důležité, pokud se v jejich názvu vyskytne slunce.

Když se ve snu hovoří o slunci, znamená to, že v psýše se rozjasňuje a procitají v ní tvůrčí síly. Když však člověk září jako slunce, stává se nositelem nejvyšší tvořivé mužské síly.

V mnoha snech svítí v noci **měsíc**. Je to buď úzký srpek nebo třpytící se kulatý kotouč ze stříbra (neboť to je jeho metalická korespondence). Je-li slunce, „sol“, velkým pánem dne a jeho jasného vědomí, je měsíc — ve většině jazyků ženského rodu — jako „luna“ mírnou vládkyní no-

ci, světlem nevědomí. Odedávna se dává do souvislosti s ženskou částí světa. Měsíc vepsal všem ženám do krve svůj vlastní rytmus, čítající osmadvacet dnů. V antickém Řecku byl měsíc zasvěcen bohyni Artemidě a v křesťanské symbolice stojí Panna Maria na srpku měsíce.

Slunce mnoha mužů připomíná jen malou, téměř již vyhaslou planetu nevelké duchovní síly — a podobně u mnoha žen zbývají z mírné a dobromyslně-vědomé záře luny pouze nálady.*

Jestliže se ženám nedostává ženskosti a jejich duše zhrubne nebo se stane rozumářskou, zdají se jim kompenzační sny o měsíci. Měly by přijmout něco ze své ženské planety. U zralejších žen však stoupá nad horizont jejich psýchy slunce jako symbol ducha.

Protože muž zralejšího věku potřebuje k životu také svou vlastní ženskost, objevuje se v jeho snech na nočním nebi měsíc jako symbol Animy. Jednomu staršímu muži se zdál tento sen: Objevil ve své levé ruce náhle srpek měsíce; srpek byl z tmavého, starého stříbra a vypadal jako krajíc chleba — stříbrný ženský chléb života. Nějaký hlas řekl: „S tímto chlebem teď budeš moci pokračovat v cestě, nesmíš jej ale upustit!“ Zřejmě bylo nutné sdělit mu tímto názorným způsobem, že jako převážně intelektuálně založený právník by neměl ze své levé ruky (u muže má levá ruka ženský charakter, je to jeho „ženská“ ruka) upustit svou niternou ženskost. Je to chléb Animy, bez nějž nelze dosáhnout zralosti.

Sny o měsíci se zdají ženám v první polovině života, kdežto mužům v druhé polovině.

Sny o **hvězdách** se vyskytují zřídka, a to obvykle jen jako vedlejší poukaz, že je noc a nebe je poseté hvězdami.

* Nēm. die Laune = nálady. (Pozn. překl.)

KRAJINA VE SNU

Velká část snů se odehrává v určité krajině, na niž se ráno po probuzení rozpomínáme. Toto krajinné zasazení snu má rovněž svůj zvláštní význam, i když nepatří k vlastnímu dění ve snu.

Krajinu snu může tvořit náš **důvěrně známý svět**, například horská osada, v níž jsme trávili prázdniny, nebo okolí zemědělské usedlosti, na níž jsme delší dobu pobývali. Nebo je to okolí města B., v němž jsme kdysi studovali nebo pracovali. Ve snech o válce to může být krajina v cizí zemi, k níž nás pojí zvlášť bolestné vzpomínky, nebo válkou zničená krajina vlastní země. Velmi často se ve snu dvě krajiny prolínají jako v překrývajících se dvou filmech. Sen se zřejmě týká něčeho, co souvisí s oběma těmito krajinami, přičemž druhá má charakter doplňujícího detailu.

Pokud jde o známou krajinu nebo její část, je třeba vědět, co se k ní ze vzpomínek či ze současných zážitků váže.

Jedné ženě se často zdálo, že pobývá v dunách svého rodného mořského pobřeží. Z kontextu vyplynulo, že tam jako mladá dívka prožila krásné milostné dobrodružství. Něco z této krajiny i atmosféry tehdejšího zážitku je v jejím nitru zřejmě stále živé, nebo je možné to nejlépe vyjádřit právě těmito obrazy. Vyprávíme-li svůj sen, napadne nás souvislost daného zážitku se známou krajinou mnohdy teprve až dodatečně. „Byla to podobná krajina, jakou jsem viděl u svého přítele v blízkosti Grenoblu. Můj sen souvisel také s klášterem, připomínal mi Chartreuse.“ Při výkladu tohoto snu je samozřejmě nutné ptát se dále na onoho přítele, i na to, proč onen klášter připomíná Chartreuse.

Zahlédneme-li ve snu obrysy známého města, ale vidíme v něm budovu nebo kostel, který tam očividně nepatří, znamená to, že prožitek se obohatil o nový motiv. Reži-

sér snů pokládal za nutné vložit do snu náboženský prvek. Nebo může nechat postavit most přes řeku, a to na místě, kde žádný přechod neexistuje. Jde zřejmě o to, že na druhou stranu řeky je třeba přejít právě tudy. Toto místo je při výkladu snu důležité. Přitom nesmíme zapominat, že most stejně jako brod nebo horská soutěska jsou obzvláště nebezpečná místa.

Často můžeme velmi přesně uvést, v jaké ulici jsme se ve snu ocitli a kam jsme měli namířeno. Znamená to zřejmě, že jsme na své vnitřní ulici a pátráme po smyslu a symbolickém významu něčeho, co souvisí právě s tímto místem.

Stejně tak často jako se ve snu nacházíme ve známé nebo zčásti známé krajině, vydáváme se i do cizí, **zcela neznámé krajiny**. Putujeme temným lesem, přes rozsáhlé roviny, nebo jsme na túře v horách. Horská krajina má vždy symbolický charakter. Tak se jednomu muži zdálo — po vynaložení velkého duchovního úsilí, spojeného s mnohaletou tvůrčí samotou — že sestupuje z chladného ledovce dolů do údolí. Potkává znovu lidi a dovídá se od nich, že žil dlouho vysoko v horách, v odloučenosti a chladu. Od *Nietzscheho* víme, jak děsivý a nebezpečný může být takový pobyt o samotě ve vysokých horách.

Ještě děsivější krajinou je však **poušť**, ať už ve skutečnosti, nebo ve snech. Nedostává se tu vody života, hrozí tu úžeh, v mnoha snech se to hemží hady. V životě toho, komu se takový sen zdá, nastalo období, které se svou pustotou podobá pouštní krajině, kde lze zabloudit, slyšet hlasy nebo mít halucinace, stručně řečeno, ztratit smysl pro realitu. Ve snech se může objevit i krásná krajina. Kromě toho se v krajině odráží i roční období, naznačující životní období, v němž se právě nacházíme.

O nebezpečích zimní krajiny jsme se již zmínili; **jarní krajina** s rozkvetlými loukami, rašící zelení a kvetoucími

stromy má ve snech vždy pozitivní význam. Někdy se ovšem člověk podivuje, jak je možné, že v jeho snech všechno jen kvete a raší, zatímco on ve skutečnosti prochází právě obtížným obdobím, „zimou své rozmrzelosti“ (*Goethe*). V takovém případě v něm nový život klíčí dosud jen v hlubokém nevědomí. Krajina, v níž **zraje úroda**, je dostatečně výmluvná již svými útěšnými obrazy. Pro staršího člověka je obtížné vyrovnat se s tím, že pro něho nastal **podzim** života. Pak mu sny musí připomenout, že jeho léto již minulo. V takovém snu například projíždí vůz s plachtou tažený srstnatými horskými koňmi krajinou, v níž převažují podzimní barvy opadaného listí stromů. Tento člověk jede po své hrbolaté životní cestě, a to, co veze na svém voze, je jeho vlastní náklad, který má dopravit na místo určení.

Že se nám může zdát o nádherné krajině, není v rozporu s tím, že takové velké sny nejen přinášejí radost a útěchu, ale mohou z hlediska pozemského života ukazovat na smrtelné nebezpečí. O tom budeme hovořit v kapitole o snech, které se nám zdají v období těžké nemoci.

Přímořská krajina se může objevit i ve snech suchozemců. Není-li to odezva na minulou dovolenou, jde o náš podíl na moři kolektivního nevědomí. *Jung* říká ve své nejnovější práci: „Moře je symbolem kolektivního nevědomí, protože pod svou lesknoucí se hladinou skrývá netušené hloubky.“ A dále: „Moře je oblíbené místo zrodu vizí, tj. průlomů nevědomých obsahů.“

Moře má v sobě vždy cosi fascinujícího, ať už je klidné, nebo rozbouřené. Okouzluje svou nedozírností i hloubkami, a jeho uhrančivost je uhrančivostí mocného nevědomí. Jeho antropomorfizací jsou mořské panny, jež se ve snech mužů vynořují z hloubek nevědomí blízko břehů vědomí. Víme, že ne každý dokáže snést zpěv Sirén, že tyto moř-

ské víly a rusalky se staly osudnými mnoha mužům tím, že je stáhly do hlubin nevědomí.

Kráčíme-li ve snu podél moře, znamená to na subjektivě rovině, že se vnitřně pohybujeme po okraji kolektivního nevědomí. V takovém případě se ve snu i ve skutečnosti téměř vždy děje něco nového, co je důležité z hlediska celistvosti naší osobnosti.

Psychické procesy odehrávající se v nepříliš velké vzdálenosti od našeho *Já* jsou spojeny s obrazem **lesa**. Sen volí les jako místo dění velmi často, neboť les je svou zelení, prosvítajícím světlem a temnými zákoutími zvlášť vhodným podobenstvím nevědomého života, ukrytého před pohledem zvnějšku; přebývají v něm, jako kdysi v pralese, nejrozmanitější neškodní či nebezpeční tvorové, a je v něm také leccos, co z něj třeba jednoho dne vystoupí na světlo dne a stane se součástí světa vědomí a kultury.

V lese tryskají z vlhkého podrostu prameny, v lese žijí v skrytosti velká i malá zvířata — ve snech je to především jelen, srnec, medvěd —, ale i divoká zvířata, jaká v našem geografickém pásmu nežijí, například tygr, slon, často i vlk a lev, tato severská a stepní zvířata. V lese můžeme potkat i velkého tmavozeleného hada.

Vezmeme-li v úvahu, co jednotlivá zvířata v takovém snu o lese znamenají, můžeme z toho usoudit, co se děje v našem vnitřním lese v blízkosti vědomí, a přece v skrytosti. V lese žijí i lidé a lidem podobné bytosti. Pohádky, tyto sny lidstva, nám o tom vyprávějí. Neboť v našem nevědomí vede svou stínovou existenci to, co se nesmí objevit na denním světle a s čím se nesetkáme ve svém každodenním životě. Skrývají se tu „loupežníci“ — tedy ona asociální, primitivní a také nebezpečná část naší bytosti, neboť ta se neskládá jen z dobrých vlastností. Do lesů se odvádějí děti, tj. možnosti a plány, které nebylo dovoleno uskutečnit v reálném životě; jak víme z mýtů, v lese se

jich ujme divoká zvěř a dojemně se o ně stará — na rozdíl od necitelného a domýšlivého konvenčního vědomí. V lese se před světem skrývají krásné paní a dívky, což je obraz našeho nedobrého vztahu k ženským vnitřním postavám, Sněhurkám, Šípkovým Růženkám, pohádkovým postavám, které se týkají spíše dospělých než dětí. Některé z těchto postav se staly zlými čarodějnicemi nebo lesními obry, nebo ustrnuly na velmi primitivní kulturní úrovni. I takové postavy tu můžeme potkat.

Les nemá pro mladého člověka též význam jako pro člověka staršího. Mladý člověk se musí prodírat z houštin své čistě přírodní povahy na světlo vědomé a kultivované existence. Tak se jednomu vysokoškolákovi zdálo, že si jako skaut razí cestu hustým lesem plným divoké zvěře a hlučících domorodců, sedících kolem ohňů; s velkou úlevou se mu konečně podařilo vystoupit na vrchol kopce ozářeného sluncem. Jinému studentovi se zdál velmi příznivý sen, že staví silnici, která protíná les.

Starší lidé, kteří se ke svému údivu ocitají v lese svých snů, mají všechny důvody, aby konečně věnovali pozornost tomu, co se skrývá v houštinách jejich nevědomého života, přestože to není snadná záležitost. Může se tam skrývat i něco neobyčejně cenného, nějaká část jejich vlastní bytosti, živící se plody, jimiž oplývá i les naší psychy.

Ani mladému, ani staršímu člověku není ve snu dovoleno trvale v lese zůstat; člověk není lesní bytostí, ani se jí nemá stát, stejně jako se nemá stát trpaslíkem nebo šotkem. I ten nejzbožnější poustevník, jestliže nikdy neopouští svou roklí a svůj ubohý příbytek a setrvává ve své samotě, přestane být člověkem a stane se stromem a starým zvířetem, ba lesem samým, a tím čistě přírodní bytostí.

Na žádné místo, do žádné krajiny se sny nevracejí raději než do **krajiny dětství**. Velká část snů začíná větou:

Byl jsem doma, v našem domě, na vesnici, ve městě, kde jsem vyrostl. Někdy jako by sny téměř nebyly s to opustit toto místo dětství. Část psýchy dospělého člověka zůstala připoutána k určité vnitřní situaci, která buď souvisí se zážitky z mládí, nebo ji lze nejlépe vyjádřit pomocí obrazů z této doby.

Nikdo nebude jistě popírat význam dětství a jinošství pro život dospělého člověka. Je však třeba se vyvarovat chyby, již se dopouštějí ti, kdo veškerý pozdější život člověka, jeho charakterové vady a veškeré jeho počínání zjednodušeně odvozují z jeho dětství, například z jeho vztahu k rodičům či sourozencům.

Mimořádná živost a působivost snů o dětství mají svou příčinu v tom, že dítě vnímá svět v prvních letech téměř magicky, jako pohádkovou zemi; je s ním dosud nevědomky totožné. Ale i poté, co si dítě vytvoří hodnotící vědomí, jsou jeho dojmy ze světa velmi svěží a silné. Vše, s čím se poprvé setkává, mu připadá „úžasné“. Tuší, že svět má svůj řád, svá tajemství, nebezpečí, úzkosti a zmatky, ale zároveň je pestrý a krásný. Dětství a jinošství je obdobím osobního mýtu, počátkem života bohatým na symboly. Nešťastné nebo zneužitě mládí je problém, s nímž se pak člověk vyrovnává mnohdy po celý život.

V době dětství je většina dětí ušetřena starostí o vlastní existenci. Nejsou dosud v moci bohů či démonů pudových žádostí; zdá se, že všechny možnosti leží před nimi, a ani případné problémy nebo překážky jim nepřipadají nijak vážné ani definitivní. To je také důvod, proč se stárnoucí člověk tak rád vrací do doby svého dětství, když už ve svém životě dávno využil to málo možností, které se mu nabízely. Kromě toho dítě žije obklopeno láskou; je chráněno a cítí se doopravdy doma.

Toto vše je třeba vzít v úvahu při výkladu snů odehrávajících se v krajině dětství. Tyto sny mohou mít pozitivní

či negativní smysl. V průběhu našeho osobního vývoje se nám nikdy nepodaří využít všeho, co nám život v podobě schopností a vloh poskytl. Část toho zůstane latentně vázána na oblast psýchy, která obsahuje obrazy z dětství. Tak se nám například zdá o určité ulici z doby mládí, na kterou jsme už dávno zapomněli. Musíme si proto položit otázku: kdo v té ulici bydlel, co se tam přihodilo, proč se nám tato ulice ve snech neustále vrací? Tyto otázky je třeba zodpovědět a pomocí kontextu a asociací objevit souvislosti, které vedly k oživení vzpomínky na něco, co zůstalo spojeno s touto ulicí a jejími obyvateli. A tento obsah je pak třeba přijmout jako součást své osobnosti.

Mohlo se také stát, že jsme část své vlastní bytosti nechali ležet někde jinde, například v nějakém pokoji, na dvoře, v zastrčené zahradě nebo u říčního kanálu. V současné době se nemůžeme hnout kupředu, prožíváme stagnaci, a musíme se nyní ze snů dozvědět, kam jsme něco ze sebe uložili, zda to bylo na tom či onom místě, u nějakého tehdejšího kamaráda, nebo v knize, kterou jsme tehdy četli, a co to bylo. Náčiní, zvířata, místa spojená s dětstvím, příbuzní, kteří již dávno zemřeli, to vše se náhle vynořuje z paměti, a spolu s tím i obsahy, jimž to slouží jako podobenství. Ty se nyní dostávají do blízkosti našeho vědomí, je možné je uchopit a osvojit si je.

Nacházíme-li se jako dospělí ve snu na místech spojených s naším dětstvím, pohybujeme se v blízkosti svých „prvopočátků“, kde může něco růst, a tedy i vyrůst a dospět. Potkáme-li ve snu nějakého člověka v ulicích svého rodného místa nebo v rodičovském domě, nebo s ním navážeme vztah, znamená to, že jsme do své osobnosti přijali něco nového, nebo jsme tomu stanuli tváří v tvář; co se děje v domovském prostředí, děje se ve mně samém. Sny, v nichž se jako dospělí setkáváme s jinými dospělými lidmi v krajině svého dětství, lze pokládat za pozitivní.

Stejně tak pozitivní je návaznost dnešního dění na vzpomínku na někdejší šťastné přípravy na cestu, na úspěch ve škole nebo na první lásku. Ocítáme se tím znovu na počátku své životní cesty a to, co nyní přichází, má v sobě odlesk tehdejší mladosti.

Jsme-li však znovu dětmi v této minulé krásné nebo bezstarostné době, pak můžeme sotva pokládat sen za příznivý, protože poukazuje na naši dětinskost. Něco v nás je stále infantilní, nerozvinuté, nebo by se to rádo uchýlilo do rodičovského domu, kde nebylo třeba nést za nic odpovědnost a kde se o nás starali druzí. Tím se vzdalujeme ještě víc skutečnosti a úkolům, náležejícím věku dospělosti. Lidé, kteří jsou příliš zapřažení a ženou se jen za dalšími úspěchy, někdy takové sny potřebují z kompenzačních důvodů, neboť jejich jednostrannost, přehnaný důraz kladený na zaměstnání nebo tvrdá snaha o sebeprosazení svědčí o tom, že některé stránky jejich bytosti neměly možnost se rozvinout. Tak vzniká vážný rozpor mezi nevyvinutým dítětem, resp. dětinskostí, a dospělým mužem s jeho společenskými úspěchy. Tato infantilita, tato nerozvinutá stránka osobnosti se projevuje zvláště směšným nebo zarmucujícím způsobem ve styku s rodinnými příslušníky, v nemoci nebo v době něčím vynucené nečinnosti. Jsou však i lidé, jejichž život probíhá na zcela nevědomé úrovni, a kteří se snaží sami před sebou zachovat zdání, že jsou stále ještě mládí, a to jen proto, aby se vyhnuli velkým a nepříjemným nárokům svého skutečného věku. Směrodatné sny nás pak skutečně předvádějí jako děti, ale veškeré dění v nich je neseno požadavkem, abychom se co nejdříve rozhodli stát se dospělými lidmi.

Postavy a události a především magická krajina našeho dětství se vynořují zvláště naléhavým způsobem kolem pětatřicátého roku života. Přinášejí materiál, který jsme nestačili do této doby plně zpracovat — například první

nepříjemné zážitky, vzájemné vztahy s rodiči, poznatky, které jsme jako děti nedokázali vstřebat, nebo vzpomínky na smrt rodičů, sourozenců či kamarádů. Musíme si k nim vytvořit nový vztah, protože ten, který jsme si vytvořili například ke svým rodičům, byl vhodný jen pro první dvě desetiletí našeho vědomého života. Mladým lidem, kteří právě dosáhli dospělosti, by se nemělo zdát o dětství, protože jejich život má směřovat dopředu a neobracet se zpátky do minulosti. Za nepříznivé je třeba pokládat i sny, v nichž se mladí lidé stále znovu vracejí domů. Ani nevědomí by se nemělo v tomto mladém věku dívat nazpět do minulosti, jinak hrozí, že mladý člověk ustrne a nebude schopen hledět kupředu. Zcela na místě jsou však sny o mládí ve zralém věku, protože zralost potřebuje ke svému dovršení také materiál z minulosti. Sny o mládí u starších lidí jsou znamením, že kruh života se uzavírá, zestárlý člověk se navrácí domů, ke svým počátkům, skrze něž probleskuje věčné mládí, a z nichž může načerpat sil do nového života.

ŽIVOTNÍ CESTA A JEJÍ SMĚR

Průběh svého života v prostoru a čase, od kolébky do hrobu, si člověk odedávna představoval jako zvláštní druh cesty. Na této cestě, na silnici nebo stezce se ve snu ocitá častěji než kdekoli jinde.

Je proto velmi důležité, jak tato cesta ve snu vypadá, jakou krajinou vede, v co se proměňuje, jaký je její cíl a na jaké překážky na ní narazíme. Často je to jen velmi krátký úsek cesty, v méně významných snech důvěrně známá ulice, na níž se setkáme jen s tím, co tvoří banální náplň našeho každodenního života, nebo v nás nanejvýš vyvolá nějakou vzpomínku. Takové sny hovoří o naší běžné situaci, o té části našeho života, který se odehrává v časových rozmezích.

Mnohem častěji je to však neznámá cesta, která nás, cestovatele, vede daleko směrem k neznámému cíli. Jsme poutníky, jak je známe z někdejších náboženských knih, líčících naši cestu životem — sice sentimentálně, ale působivě a podrobně, včetně všech druhů nebezpečí a hrůz, jež nás na ní mohou potkat; tato cesta vede buď do nebe, nebo do pekla. V mnoha snech má poutník na sobě plášť nebo starodávný klobouk s širokým okrajem, jaký dříve nosili poutníci; kolem krku má zavěšenou polní láhev a v ruce třímá poutnickou hůl.

Sen nám podrobně vylíčí i ty nejmenší okolnosti naší životní pouti. Přitom je důležitý **směr cesty**, otázka, jak jsme na ni **vybavení**, a kdo tvoří náš případný **doprovod**. Při výkladu všech těchto momentů musíme mít na zřeteli princip kompenzace, protože ten, komu se tyto sny zdají, si ve skutečném životě obvykle počíná úplně jinak!

Někdy jsme přesvědčeni, že jsme na velmi slibné životní cestě, a doufáme, že nikdy neskončí. Ve snu však jde-me po úzké kamenité stezce, která nikam nevede. K na-

šemu velkému překvapení vede osamělá cesta například přes špinavé kaluže. Stoupáme opatrně v horách, od jednoho skalního výběžku k druhému, přeskakujeme v bažinách z jednoho chomáče trávy na druhý. Naproti tomu nás potěší, když v krizové, zdánlivě bezvýchodné situaci objevíme ve snu cestu, vedoucí přes vysoké pohoří; nebo most, klenoucí se přes divoce proudící řeku. Jestliže nevědomí ještě nestihlo zbudovat pro nás bezpečnou cestu, sen nám ukáže, že na této cestě se dosud pracuje, a my sami se možná podílíme na stavbě jako dělníci. To je přímo skvělý, velice příznivý sen! Tady se totiž staví pevný podklad a po něm povede silnice, která dá našemu životu správný směr.

Silnice vede někdy lesem, což naznačuje, že je nutné objasnit něco nevědomého nebo soustředit se na řešení vnitřních komplexů. Na konci této cesty se náhle objeví prostý, úhledný rodinný domek, osamělá věž, vysoká škola, nebo renesanční kostel a nádherné baptistérium ve snech těch, kdo mají k církvi negativní vztah.

Téměř každého člověka provázejí na jeho cestě životem nesčetné potíže a nebezpečí. Ve snu toto nebezpečí ztělesňují, jde-li o méněcenné lidské vztahy, zločinci, loupežníci nebo divá zvěř, číhající na okraji cesty; jde-li o konflikty v pudové sféře, ohrožují nás zlá divoká zvířata. Procházíme temným lesem — lesem našeho nevědomí —, nebo se náhle setmí a nastane noc — to je zvlášť nebezpečná situace. Všechna tato nebezpečí se ohlašují, jak víme, právě tehdy, když hodláme postoupit na své cestě kupředu, když se ocitáme na přechodu, na životním rozcestí, chystáme se přejít brod, překročit řeku nebo překonat strž.

Při výkladu těchto snů je nutné co nejpresněji zjistit, co nám brání v dalším postupu vpřed. Velmi často ve snu prožíváme situaci, kdy nejsme schopni se pohnout z místa, jsme jako přimrazení, a to i když se nás řítí nějaká po-

hroma. Podle našich zkušeností to neznamená, že bychom byli nuceni se definitivně na své cestě zastavit a nepokračovat dál. Týká se to pouze naší nynější životní situace, našeho momentálního stavu.

Někdy narazíme ve snu na nějakou **hraniční závoru** nebo **zátaras**. Jsme nuceni vyřídit **pasové formality**, o čemž ještě budeme hovořit. Tak jeden mladý muž nemohl ve snu pokračovat v cestě, protože se před ním spustila mohutná hraniční závora. Když se přiblížil, viděl, že to není obvyklá závora, ale velký divoký kůň, totiž jeho vlastní erotické libido. Mnohem neškodnější byl košíček s květinami, představující malou citovou překážku, kolem níž nedokázala ve snu přejít jedna mladá žena. Sama si tento košíček postavila do cesty. Později se rozpomněla, že tam byly pomněnky.* Někoho zase zastaví na cestě jeho známí — jak se to často stává ve skutečném životě. Jindy zase narazíme cestou, ačkoli velmi spěcháme, na strom obsypaný ovocem, a neubráníme se, abychom ovoce neokusili.

Cesta ve snu může vést kamkoli a může se nám na ní přihodit cokoli. Obzvlášť typická situace je tato: Ocitneme se na **křížovatce**, kde se cesty rozbíhají do všech stran, nebo se bázně pohybuje po okraji hlubokého srázu, čemuž ve vnějším životě většinou odpovídá velice choulostivá situace. Jestliže se ve snu chceme vyšplhat na vrchol po nebezpečné skalní stěně, nebo se brodíme vysokou vodou, měli bychom si v tomto období dávat zvlášť bedlivý pozor na to, co děláme. Pomocí kontextu a amplifikace můžeme zjistit, o jaký problém jde — pokud to ovšem nevíme už předem — a z jakého důvodu a kde na nás číhá nebezpečí, i to, jak je vážné. Musíme však počítat s tím,

* Nēm. Vergissmeinnicht = dosl. „nezapomeň na mne“. (Pozn. překl.)

že budeme mít nejprve sklon připisovat toto nebezpečí nějakým podružným každodenním záležitostem.

Ne každému se ve snu podaří vyhnout se své vlastní **niterné propasti**. „Musel jsem s velkou námahou sestoupit až na samé dno.“ Tento člověk je opravdu nucen dostat se „až na dno“, aby poznal, odkud může znovu začít stoupat. Právě takové sny lze pokládat za příznivé, neboť se v nich navazuje kontakt s hlubšími, i když temnými vrstvami psychy.

Ne každý ovšem musí sestoupit až na dno propasti. Kolem propasti vede úzká pěšina a nad řekou se klene **most**. Málokterý symbol je tak potěšitelný a slibný do budoucna, jako právě sny o mostech. Most vede na druhou stranu široké řeky, tvořící překážku na naší cestě. Nemusíme se obávat, že bychom museli donekonečna čekat nebo řeku přeplavat. Jestliže se nám to však podaří, je to skvělý výkon. Je pak na nás, abychom rozvážili, co to znamená, když se nám takto šťastně podařilo dostat se na druhou stranu řeky. Chápeme-li, jaký smysl má dosažení této „druhé strany“, může nás existence tohoto mostu ve snu povzbudit v našem každodenním životě: „Dnes máš skvělou náladu.“ — „Měl jsem v noci nádherný sen o mostě přes řeku.“

I inženýr snu staví mosty z nejrůznějšího materiálu. Jedné ženě se zdálo, že vidí most — zdráhala se o tom vůbec mluvit — který vypadal jako dětská bunda, zapnutá na zip.

Most může být teprve ve výstavbě, ale přesto se přes něj musíme dostat na druhou stranu, takže nezbyvá, než abychom šplhali po trámech a podpěrách mostní konstrukce v úzkostných obavách, že se zřítíme dolů. — Někdy je most po jedné straně bez zábradlí, což znamená, že z levé či pravé strany nejsme chráněni. Jednomu osamělému muži se na nějaký čas stala takovým životním „mos-

tem“ láska inteligentní a milé dívky. Nebyl však schopen pochopit, proč se mu zdá o mostě, na němž byla navržena spousta konstrukčních trubek a zejména červených železných trámů, které jej přetěžovaly přes přípustnou míru. Zmíněná dívka se totiž po počátečním období, kdy mu nezištně pomáhala, snažila usídlit se trvale v jeho životě. Tak se stala „zátěží“ života tohoto mladého muže, a on sám setrval příliš dlouho v situaci, charakterizované oním mostem ve snu. Na mostě se přece nelze trvale usadit. Měli bychom být vděční, když narazíme ve svém nitru na most — ten je tu však k tomu, abychom jej přešli a pokračovali v cestě.

Třeba i **bosí**! Sny o chození naboso se vyskytují dost často. Mohou vyvolat vzpomínky na dětství na vesnici, nebo jsou svědectvím skromnosti a chudoby, nebo vypovídají o sblížení s matičkou zemí. Jde o přirozenější způsob života, o znovuoživení smyslu pro prosté věci tohoto světa — takové, jako je právě pevná zem pod nohama.

Někdy se divíme, proč se ve snu cesta klikatí — hned na levou, hned na pravou stranu. V tom se však skrývá velká moudrost přírody. Stejně klikatě se vinou i cesty přírodních kmenů, zahýbající ve svém životním rytmu tu doprava, tu zas doleva. Taková přírodní cesta se zásadně liší od přímočarých dálnic, vyprojektovaných pomocí pravítka a představujících pýchu soudobé civilizace.

Důležitá změna směru cesty doprava nebo doleva — pravý opak oné přímočarosti — se v některých snech objevuje v podobě „změny kroku“. Přitom dostává přednost hned „levá“, hned zas „pravá“ část naší lidské přirozenosti.

Cesta nás může zavést do **soutěsky**. Musíme se prodírat úzkým otvorem nebo se plazit po břiše úzkou štěrbinou. Vyvolává to v nás stejnou úzkost, jakou jsme cítili při narození. Komu se podaří takový nebezpečný průchod

do nové životní fáze, ten na své životní cestě hodně pokročil.

Na křižovatce stojíme před rozhodnutím: máme se vydat doprava, anebo doleva? Levá strana je temná, „zlověsná“, u muže ženská, obecně nevědomá, pravá je stranou vědomí a racionality. Lidé mladšího věku a většina žen, jež jsou svým přirozeným založením bližší přírodě a nevědomí, udělají tedy dobře, když ve snu zahnou doprava, kdežto starší muži, kteří žijí vědomým, intelektuálním životem ve svém povolání, a stejně tak i určitá část intelektuálně založených žen, by se měli na křižovatce ubírat raději doleva.

Na rozcestí stojí **ukazatel cesty**, nebo jsou tu na tabulkách názvy rozbíhajících se ulic. Stojíme-li ve snu uprostřed velké dopravní křižovatky, znamená to, že jsme vnitřně zmítáni rozpory. Někdy musíme tuto situaci přestát, jindy musíme počkat, než se nám podaří přecíst podivné nápisy nahoře na ukazateli směru. Ten však může ukazovat také jen jedním směrem, je na něm název určitého místa, a v takovém případě jde o psychický obsah, který s tímto místem nějakým způsobem souvisí a který se dostává na pořad dne.

Podobně jako ve snech o jízdě vlakem jsou i zde důležité čtyři **světové strany**, do nichž se cesty rozbíhají. Jaký je význam těchto čtyř světových stran, na to lze usuzovat jen z velkého množství snů. Ve střední Evropě je cesta směrem **na jih** většinou cestou za větší citovostí, vřelostí a rozhodností. Cesta **na sever** vede zjevně do studených krajů, do říše předtuch, časného stmívání a intuice. Východ a západ nejsou svým významem tak zcela jasné. Cesta **na západ** vede patrně k vědomému vnímání, do krajiny, v níž panuje extrovertní řád, kdežto cesta **na východ** souvisí spíše s intenzivním myšlením, často introvertního druhu. Jak tomu doopravdy je, lze zjistit jen tehdy, známe-li dominantní psychickou funkci dotyčného cestovatele.

le. Nesmíme však zapomenout, že na východě vzhází nový den, na jihu stojí žhavé slunce v zenitu, na západě se stmívá a přitom se rozhošťuje klid a mír, kdežto sever spojujeme s noční oblohou a jejími preludy.

Ve snu studujeme **zeměpisnou mapu**. Každý musí jít svou vlastní cestou, a to i v rámci manželství nebo rodiny; jde totiž především o vnitřní cestu, která ovšem může být na dlouhém úseku téměř totožná s cestou manželství či rodiny. Láska přece nevyžaduje stejný směr!

To pochopil jeden muž, který měl ve snu před sebou dvě mapy. Obě byly stejné, ale lišily se vyznačenými cestami. Zjistil, že jedna mapa patří jeho ženě, kdežto na druhé je vyznačena jeho vlastní cesta životem. Obě mapy visely vedle sebe na zdi, ale muž a žena, jichž se týkaly, se životem ubírali každý jiným směrem.

Jen málokteré sny jsou tak příznivé jako ty, v nichž nás provázejí **zvířata znalá cesty**, tj. naše instinkty, ať už je to pes, had apod; může to být i malé dítě, čili klíčící zárodek něčeho nového v nás, co před námi cupitá s takovou jistotou a odvahou, nebo nás provází zvláštní postava génia nebo anděla.

Na svých cestách ve snech jsme hned sami, hned nás **provázejí známí či neznámí lidé**. O symbolickém významu těchto postav jsme pojednali ve zvláštní kapitole. Výklad osob, které nás doprovázejí na cestě, je nejpříhodnější na subjektové rovině. Je to cosi vnitřního, co nás provází. Může se to však objevit i v podobě někdejšího přítele nebo přítelkyně, významné politické nebo historické osobnosti.

Mezi našimi společníky na cestách nejsou vždy jen dobří lidé. Mnohdy to může být náš Stín, žebrák, podomní obchodník nebo nepřijemná žena.

Jedné ženě se zdálo, že její slabomyslná sestra — s níž se téměř nestýkala — šplhá spolu s ní do příkrého kopce,

chvíli vedle ní, chvíli za ní. Musela na svou sestru, která nebyla tak obratná a snadno se unavila, vždy znovu počkat. Ve skutečnosti je to nerozvinutá část její vlastní osobnosti, kterou musí vzít s sebou na cestu a poskytnout jí oporu. Neboť k cíli jsme schopni dorazit jen tehdy, jestliže s sebou vezmeme i svůj Stín.

Čím se na své životní cestě dostáváme dál, tím více se setkáváme sami se sebou. Z takových snů se sice můžeme dozvědět, jaké nebezpečí nám v každodenním životě hrozí od cizích lidí, počínaje závistí a intrikami a konče chamtivostí. Mnohem častěji se tu však objevují znevážené nebo méněcenné části naší osobnosti, kterým jsme nedali možnost uplatnit se v životě, a ty se chovají vůči našemu *Já* nepřátelsky, projevují se jako náhlé afektivní stavy nebo odpudivé charakterové rysy. Umí-li někdo kreslit, měl by se pokusit tyto nepěkné zjevy zachytit, a tím si je přivést k vědomí.

SNY O HROZÍCÍM NEBEZPEČÍ

Snad každý z nás již někdy ve snu čelil nějakému vážnému nebezpečí. Když někteří lidé vyprávějí o svých snech, zmiňují se většinou právě o zážitcích tohoto druhu. Ve „večerníku snů“ zaujímá sloupek **nehody a zločiny** důležité místo. Náš vnitřní zpravodaj při tom hojně používá zesilovače.

Sny o hrozícím nebezpečí nás chtějí varovat. Nesmíme však zapomínat, že nebezpečí ve snu má charakter podobnosti: jen tak lze přesvědčivě zobrazit životní situace, které od nás vyžadují zvýšenou bdělost. Sny o hrozícím nebezpečí nesmíme tedy nikdy brát doslova.

Jen ve velmi vzácných případech mají tyto sny prognostický charakter, tj. předvídají budoucí události. Nanejvýš říkají toto: „Takto je tomu již v nevědomí, a takto by se ti to mohlo doopravdy přihodit.“ Pro psýchu je zřejmě důležité, aby sobě, a tím i nám, obrazně předvedla, jaké nebezpečí nám podle ní hrozí, a v čem toto ohrožení konkrétně spočívá. Co psýcha považuje za největší nebezpečí, je především ztráta vědomého vztahu ke světu u dospělého člověka, nedostatek životního prostoru, v němž by se mohl rozvíjet, ztráta energie v důsledku ubíjejících citových vazeb, psychická *inlace**, vznik ustrnulých *komplexů***, narušujících psychickou celistvost osobnosti. Proces uvědomování lidstva i jedince klade natolik vysoké nároky, že nelze při-

* Psychická *inlace* (dosl. nadmutí) vzniká v důsledku ztotožnění s Personou, některým archetypem, nebo historickou či náboženskou postavou. Kompenzuje pocit méněcennosti. (Pozn. překl.)

** *Komplexy* jsou psychické fragmenty, které se odštěpily v důsledku traumatických zážitků nebo působením protichůdných a nespojitých tendencí. Jsou to autonomní psychické faktory, působící rušivě na vědomí, paměť a rozhodování. (Pozn. překl.)

pustit, aby jednou dosažená úroveň byla znovu ztracena. Jestliže něco takového hrozí, může se nám zdát sen, v němž toneme ve vodě, bloudíme v **temném lese** nebo **mlze** a nevíme, kudy se máme dál ubírat. Zoufale vyhlížíme v dálce nějaké světlo, osvětlené okno lidského obydlí.

Trpíme úzkostí, že se nebudeme moci udržet na již dosažené úrovni vědomí. Proto nás znepokojuje, stane-li se z nás ve snu znovu dítě, mladík nebo školačka. Podnikáme-li nebezpečnou cestu nebo se máme setkat s někým, kdo v nás vzbuzuje obavy, cítíme potřebu podívat se ještě jednou do **zrcadla**, nebo nás někdo zavolá jménem, a to proto, abychom se ujistili svou identitou.

V této knize lze najít mnoho příkladů toho, jak pudová přirozenost, není-li jí dána možnost projevu, se může sama stát ohrožením naší integrity. Časté jsou rovněž sny o **zvířatech**, o **válce** a nehodách, kdy nás například přejede vlak nebo automobil apod.

Do nebezpečí se dostáváme také proto, že si troufáme na něco, na co nám nestačí síly. Tak se například marně pokoušíme táhnout za sebou těžký vůz, nebo jej ubrzdít při jízdě z kopce; jsme ve **vysokých horách** a boty nám kloužou po kamenech; stoupáme po žebříku, náhle se ulomí příčka a my visíme ve vzduchu. Velice špatným znamením je, jestliže ztrácíme půdu pod nohama.

Ke snům tohoto druhu patří kromě těch, které nás znepokojují hrozícími přírodními katastrofami, i sny o **vloupání**. Pro mnoho lidí jsou právě tyto sny nejpůsobivější. Často připomínají ty nejspletitější a nejdivočejší kriminální příběhy. Do našeho domu ve snu vnikne zloděj. Ještě horší je, když máme pocit, že v domě někdo je, ale my ho nevidíme, jen tušíme jeho přítomnost. Je to většinou některá z našich vlastních „dílcích osobností“. Vystoupila náhle z neovladatelných hloubek naší psýchy, vetřela se do našeho vědomého světa a ohrožuje jeho řád a majetek.

Velmi často je to zahalená pudová žádost nebo také nějaká násilnická myšlenka. Ve snu víme, že se stal zločin, a my pátráme po **vrahovi**. Vidíme ho nezřetelně jako stín. Znamená to, že v nás samých bylo něco „zavražděno“ — nějaký cit, jistota nebo možnost dalšího vývoje. Je zvláštní, že někdy se ten, komu se tento sen zdá, vidí v zrcadle a poznává, že vrahem je on sám...

Na jiném místě jsme již hovořili o nebezpečí skrývajícím se ve fixních idejích, v myšlenkách zrozených z komplexů, v nekontrolovaných hnutích mysli a v méněcenném způsobu myšlení. Tato nebezpečí z mentální oblasti se ve snech symbolicky znázorňují především v obrazech **požáru, bombardování** ze vzduchu, nebo **ptáka**, zoufale třepotajícího křídly v úzkém prostoru nebo sedajícího si nám na hlavu. Pokud jsou lidé, jimž se takové sny zdají, vcelku duševně zdraví, naznačují tyto sny, co by mohlo toto duševní zdraví ohrozit. Zápas s nočními ptáky, tj. destruktivními myšlenkami, může být velmi dramatický a trvat velmi dlouhou dobu.

Do této skupiny snů patří také sny o tuhé **zimě**. Převažuje v nich chlad a osamělost. Nesmíme zapomínat, že člověk získal kladný vztah k zimě teprve v novější době, dokonce ji vítá jako příležitost k mnoha zimním radovánkám. V našich geografických šířkách vyvolává zima pradávnné reminiscence. Proti tisíciletím kruté zimy stojí dvě století vytápěných domů a tři čtyři desetiletí zimních sportů. Lidská psycha si však ještě pamatuje, co zima znamenala po tisíciletí: chlad, osamělost a ohrožení života hladem a smrtí. Ve značné části Evropy si to mohla v těchto nešťastných letech znovu bolestně připomenout.

Zimní sporty jsou v porovnání s tím vymožeností poslední doby. Ve snech mají pozitivní význam jen tehdy, jde-li o vyložené optimistické osobní zážitky. Odvážná jízda po sjezdovce nebo bruslení na zamrzlém jezeře s rizi-

kem proboření mohou ve snu naznačovat také určitou životní situaci.

Obvykle však, když se nám zdá o sněhu a mrazu, je v naší psýše chladno. Zimní krajina má v sobě cosi velkolepého a děsivého. Jednomu muži se zdálo, že cestuje zimní krajinou, samotný a jen s malým zavazadlem na svých sánkách. Pokoušel se s nimi dostat na druhou stranu řeky přes velice úzký most bez zábradlí. Hrany jeho sáněk při tom sklouzávaly přes okraj mostu. Začalo sněžit. Opatrně táhl tento osamělec za sebou své nepatrné jmění na druhý břeh. Tato starostlivost a úzká lávka jsou jediné dva pozitivní prvky v tomto snu. Naznačují možnost pomoci. Je to patrné z jiného snu téže série: Onen muž má malý vůz a jede po úzké silnici, po jejíchž obou stranách se táhne předjarní krajina, z níž už zmizel sníh.

Často se ve snech vyskytují zmrzlé květy. Nebo cesta vede přes ledovec. Na řece života je ledový příkrov, jezero zamrzlo.

Jedné ženě se zdálo, že trpí chladem, ale nedostává se jí dříví na topení. Kamna byla téměř vyhaslá. Jako výklad tohoto snu se nabízí impotence a frigidita v manželství, ve skutečnosti však sexuální styk byl tím jediným, co ji s manželem ještě spojovalo. V kamnech čas od času vzplanul z rozžhaveného popela oheň, ale bylo třeba vytrvale do ohně foukat, aby se udržel. Žena s hrůzou pozorovala, jak z jedné místnosti do druhé se pomalu šíří ledovec. Tak to tedy vypadalo v jejím vlastním domě! „Hrozně mne skličilo,“ vypravovala, „když jsem přistoupila k oknu a viděla, že venku je jaro.“

Sníh a led jsou ve středním geografickém pásmu symbolickým vyjádřením osamělosti a tísně. Sny tohoto druhu varují před zamrznutím.

Snů o hrožícím nebezpečí je nespočet. Nebezpečí se může totiž objevit jak zevnitř, tak i zvenčí. Ohlásí je sen, a to

často nic netušícímu člověku. Někdy dostaneme toto varování o blížícím se nebezpečí v podobě novinové nebo rozhlasové zprávy, nebo jako varovný světelný nápis či červenou dopravní značku značící „Stop!“, případně jako telefonát. Jestliže na tuto varovnou zprávu správně zareagujeme, a to spíše činem než slovy, můžeme se nebezpečí vyhnout. „Kde je nebezpečí, tam roste i záchrana,“ říká *Hölderlin*. Jsou však i takové sny o hrozícím nebezpečí, které končí bezvýchodně. Co měl člověk, jemuž se zdál následující sen, dělat? Měl snad sám zasáhnout? Neznamenaloby to jeho záhubu?

„Stojím v noci s matkou vlevo od průčelí domu a vím, že v něm vypukl požár a že moje mladší sestra zůstala uvnitř. Zvnějšku není dosud nic vidět a já vyčkávám s fatalistickým klidem. Ve snu se podivuji chladné mysli, s jakou to přijímám. Náhle se za okny objeví plameny, oheň proniká do předních místností a do mého pokoje. Zároveň je slyšet, jak moje sestra jasně slyšitelným dětským hlasem se modlí ve smrtelném nebezpečí otčenáš; celá scéna působí děsivě realistickým dojmem. Konečně se vzpomínám. Vrhám se doprava, kde na žebříku stojí černě oděný hasič a rovněž nečinně přihlíží. Zapřísahám ho, aby mé sestře pomohl, a sám se nabízím, protože je přece třeba něco podniknout. Muž pokrčí rameny a zaměří na okno jakýsi druh teleskopu, pomocí nějž je možné měřit teplotu v domě. ‘Ach jo,’ řekne konečně, když si z přístroje přečte údaj o vysoké teplotě, a chce tím říci, že sestra teď bude muset uhořet za strašlivých bolestí. Není možné ji zachránit, ani jí nějak pomoci. Je sama a musí se smířit se svým osudem. Hasič vyslovuje tento závěr s chladnou vědeckou objektivitou. Buším zoufale na železné vstupní dveře. Šílený hlas opuštěného dítěte na mne působí drtivě. Sen mi tak znovu připomněl, co už znám ze svého bdělého života: každý jedinec je v tomto světě strašlivě osamělý a ztracený.“

VOJÁCI A VÁLKA

„Byla válka.“ Tak začíná vyprávění o mnoha snech; ve skutečnosti je to zpráva o vážné situaci, která se vytvořila v lidském nitru. Ten, kdo prožil hrůzy druhé světové války nebo byl dokonce vtažen do jejího vražedného soukolí a odnesl si z ní nezhojitelné šrámy na duši, bude mít samozřejmě sklon si myslet, že jeho sny o válce jsou vzpomínkami na tuto dobu, že je to stará trýzeň, která se mu takto znovu vrací. Tisíce a tisíce lidí je každou noc znovu vtahováno do těchto nejhorších okamžiků svého života. U těchto snů je nejdůležitější kontext, který poskytne základní údaje pro jejich výklad na objektové úrovni. Ale i v případě lidí, kteří se této krvavé lázně zúčastnili, jsou takové sny jen podobenstvím těžké vnitřní situace. V jejich nitru se rozpoutala válečná vřava — je to vyčerpávající stav vnitřní rozpolcenosti. „Musel jsem dlouho se sebou zápasit. Sám se sebou.“ Často se teprve díky snu dozvíme, že v naší psýše došlo k projevům otevřeného nepřátelství. Tyto zprávy z „bojiště“ nás často šokují. Měli jsme dojem, že tak zlé to s námi snad přece jen není — naše psýcha však ví mnohem lépe, co se v ní odehrává. Sny o válce se mohou také týkat potíží ve styku s ostatními lidmi. Tak tomu bývá v případě, kdy si sami vůbec neuvědomujeme, jak vážné jsou naše rozepře s obchodními nebo manželskými partnery.

Ve snu víme často jen to, že je válka. S úzkostí vyčkáváme, jak se situace vyvine, máme pocit, že jsme zahlédli rudou zář požárů. Kolem nás pochodují vojáci. Za vrškem nebo v lese číhá nepřítel. Většinou se to odehrává v noci, aby bylo zřejmé, že nebezpečí přichází z temného nevědomí.

V dnešní době jsou časté sny o **bombardování**. Nejde-li o pouhou odezvu na šokující zážitky ze skutečných ná-

letů, je třeba je vykládat na subjektové rovině. Jsou to destruktivní myšlenky, ideje padající na nás ze vzduchu, tj. z nekontrolované oblasti našeho ducha; mohou to být nutkavé myšlenky, ochromující nápady nebo zneklidňující představy, které nás náhle přepadnou. Ohrožují naši existenci. V případě snů o bombardování je tedy třeba uvážít, jaké destruktivní myšlenky nás „napadají“, co nás ohrožuje jako bomba spadlá z nebe. Podobně je třeba interpretovat i válečná **letadla**. Tato letadla létají v naší hlavě, slyšíme jejich hukot z bezprostřední blízkosti a jejich střely nás mohou zasáhnout. Rozlišujeme přitom často mezi nepřátelskými a spojeneckými letouny. Někdy je důležitá jejich barva. Letadla červené barvy souvisejí nejspíše se sexuálními nebo nevědomými citovými pohnutkami, jež provázejí nebezpečné myšlenky. Kontext a amplifikace jsou u těchto snů při výkladu velmi důležité, stejně jako případné výtvarné zachycení situace.

Psychické síly, jež se ocitly v konfliktu, vystupují často jako vojáci v uniformách; nejtypičtější součástí uniformy je **přilba**. Podle tvaru přilby můžeme rozeznat, které armády proti sobě v Evropě bojovaly nebo dosud ještě bojují. Jednomu muži se zdálo, že vojáci jedné z bojujících stran měli na hlavě středověké přilbice, které jim zakrývaly celou tvář a neměly otvory pro oči. Se strašnou zběsilostí bojovali proti moderní vojenské technice. Tento obraz je vlastně již svým vlastním výkladem.

Válku vedeme někdy s **divokými kmeny**. Jsou to lidé temné nebo rudé pleti a přicházejí ze svého nekulturního prostředí, napadají nás z lesů a mají nad námi zpočátku převahu.

Ve snech o válce se buď my sami stáváme vojáky, nebo se válečného dění účastníme pouze jako diváci. První případ je příznivější: naše *Já* je tu nejen divákem, ale samo se zapojuje odpovědně do boje. Můžeme se tak sami poku-

sit o vybojování konfliktu, z něž by se jinak vyvinula neuróza. Jestliže se nám to zdaří, může nám i krizové období přinést mnoho pozitivního.

Válka patří k prazákladním zkušenostem lidstva. Proto je podobenstvím pro všechny vyostřené a ničivé konflikty. V žádných snech se však válka neoslavuje. Je to vždy vážná a tíživá záležitost. Psýcha, která se dosud nachází ve stavu rozpolcenosti nebo prvotní neuspořádané mnohosti, musí projít „válečným konfliktem“, aby dosáhla vyšší jednoty.

Existují nejen sny o válce, ale také sny o jednotlivých vojácích a o zbraních. Neznámý **vojín**, vstupující na scénu našeho snu, je podobenstvím kolektivního, „uniformního“ plnění povinností. Podléhá zákonům, které sám nevytvořil, a je nucen plnit rozkazy, které se ne vždy shodují s jeho svědomím. Musí se však podřídít disciplíně. To je smysl obrazu jednotlivého vojáka nebo pochoduujícího vojenského útvaru ve snu. Někdy je třeba individualisticky smýšlejícího člověka upozornit na tyto okolnosti. Tyto sny však mohou také poukazovat na nebezpečí, které představuje uniforma.

Sny o vojácích je možné u mladých lidí hodnotit pozitivně. U starších lidí lze předpokládat, že vyšší forma poslušnosti nejvlastnějším niternému zákonu se u nich objeví v podobě jiných symbolů. V obou případech se vnitřní velitel ve snu může označovat jako **plukovník** nebo **generál**. Je to vnitřní instance, jejímž úkolem je dbát na správné nasazení psychické energie, a to podle vlastního uvážení. Sny o vojácích u mladých lidí — pokud nejde pouze o konkrétní vzpomínky — připomínají nutnost podílet se na životě kolektivu a jeho normách. Že toto přizpůsobení kolektivním normám není vždy dokonalé, o tom hovoří sny o špatně padnoucích uniformách, ztracených součástích výzbroje, neukázněném chování během

pochodu, pozdním příchodu na denní hlášení apod. Jsou často provázeny pocity úzkosti, protože ani život, do nějž se mladý člověk má zapojit, není nikdy snadný. V případě všech těchto snů je třeba mít na paměti, že instancí, které musíme jako vojáci bezpodmínečně sloužit, je naše Svěby-tí. Sny o vojácích u žen se týkají jejich vnitřní postavy Anima. Důstojnické postavy ve snech žen mohou představovat jejich duchovní schopnosti, které však dosud zůstávají nevědomé.

O **zbraních** ve snech je možné říci, že to jsou prostředky, jimiž se rozhoduje výsledek války. To znamená, že když ve snu vidíme nebo vlastníme a používáme nějakou zbraň, jde většinou o psychické rozhodnutí. Nejčastějším symbolem tohoto druhu je **meč** nebo jemu podobná zbraň, a to přesto, že jde o zbraň historickou.

Jestliže se ve snu **střelí**, může jít o velmi náhlá rozhodnutí, která mnohdy přicházejí spíše sama od sebe, než aby byla výsledkem vědomého záměru. V takových případech prostě „padne výstřel“.

Psychoanalýza spatřuje ve většině zbraní sexuální symboly. Tento význam však zbraně mají teprve na druhém místě. Nejsrozumitelnější je metafora mužského pohlavního orgánu u **revolveru** a **pistole**. Ve snech se často objevují jako znak fyziologického sexuálního vzrušení. Někdy se na jejich místě setkáme i se starodávným kopím.

Z vojenské výbavy se nejčastěji vyskytuje **přilba**. Máme-li ve snu na hlavě přilbu, prozrazuje to naše vojenské, tj. bojovně naladěné myšlení. Stejně tak nás však může chránit před agresivními myšlenkami.

Voják nese, stejně jako člověk, břímě toho, co nutně potřebuje k životnímu boji. V mnoha snech je batoh příliš těžký, často jsou v něm úplně zbytečné věci, podobně jako když s sebou neseme na své životní pouti různý nepotřebný balast. Tak se jednomu muži zdálo, že vzadu na svém

batohu nosí kočku. Ve skutečnosti šlo zřejmě o vztah k jedné jeho zaměstnankyni, který ho v době vlastního životního boje nevědomě, tj. „za zády“, zatěžoval a znepokojoval. — Lepší řešení svých problémů našel ve snu jiný muž-voják, který na radu velikého neznámého podložil svůj přetížený batoh větví ve tvaru vidlice (Y); batoh se mu pak nesl mnohem snadněji. Větev ve tvaru vidlice je symbolem spojení mužských a ženských prvků v psýše člověka. Podaří-li se toto spojení, pak břímě života se stává o mnoho lehčím.

ŠKOLA A ZKOUŠKY

Sny o škole nemáme příliš rádi: máme u nich pocit, že se vracíme k něčemu, co je už dávno za námi. Po desítkách let znovu usedáme do školních lavic, a to buď sami, nebo se svými někdejšími spolužáky; jako dospělí pak také s nejrůznějšími lidmi ze svého okolí. A znovu musíme, tak jako kdysi, řešit nějaké úkoly. Tyto **úkoly** vypadají jako školní úkoly, a přesto jimi nejsou. Na stupínku před třídou stojí onen zvlášť přísný **učitel** z doby mládí, nebo to také může být někdo, kdo se podobá našemu dnešnímu vedoucímu či příteli, nebo je to starý neznámý muž. Na programu je určité téma, a na nás je, abychom uměli dát správnou odpověď na otázky učitele. Opět musíme skládat zkoušku.

Sny o škole svědčí o tom, že doba školní docházky a události s tím spojené — jakkoli se zdají nepříliš významné z vnějšího pohledu — se hluboko vryly do naší paměti. Lidé mají sklon vyprávět ostatním své zážitky ze školy, čímž je většinou jen nudí; tato školní léta jsou v nás však stále něčím živá, a je zřejmé, že tu nejde jen o pouhé vzpomínky.

Jestliže praktický psycholog stojí před úkolem vyložit sny o škole a **zkouškách**, není pro něho nijak obtížné přesvědčit klienta, že tyto sny se vztahují k jeho současné životní situaci; neboť téměř ve všech případech je sen o škole symbolickým znázorněním toho, čím klient prochází v současné „škole života“, v níž jsou mu zadávány určité úkoly, například úkol ukončit v přiměřeném čase nějaký vážnější spor, nebo obstát v nějaké životní zkoušce. Ve snu jsme vyvoláni a máme odpovědět na nějakou otázku: je to však životně důležitá otázka, kterou nám klade sám všemocný osud. Stává se, že musíme nějakému neznámému učiteli dovolit, aby „nahlédl do našich seši-

tů“, nebo do toho, co bychom rádi udrželi v tajnosti. Nebo máme mluvit cizím jazykem, například jazykem, jímž se vyjadřují city, my jej však neovládáme, protože jsme se jej nikdy neučili. A přesto jsme v situaci, kdy naše city by měly konečně promluvit svou vlastní řečí.

Protože ve snech o škole je přítomna celá naše osobnost, tj. jak naše *Já*, které je zkoušeno a má prokázat vědomosti, tak i spolužáci a vyšší instance učitele (my sami jsme ve skutečnosti touto školou, žáky i učitelem zároveň), není možné v této škole napovídat, podvádět, ani se na něco vymlouvat. Není možné tu dokonce ani chodit za školu. A pokud se o to pokusíme, sny, které se vzápětí dostaví, nám dají najevo svůj nesouhlas. Těmto snům je tedy třeba věnovat vážnou pozornost a vyvodit z nich patřičné závěry. To učinila jedna žena, jíž se zdálo, že vstoupila do třídy duševně zaostalých dětí a viděla, že děti (v ní samé!) jsou zanedbané a špatně oblečené. Na tabuli byly napsány jednoduché, ale krásné úkoly, které ovšem „její“ děti dosud neuměly vyřešit. Na tabuli bylo napsáno i jméno muže, s nímž měla v té době poněkud komplikované vztahy. Díky tomuto snu se pak začala velmi vážně zabývat problémem zaostalé, nedovinuté stránky své psychy. — Jednomu muži se zdálo, že se musí ve škole naučit, jak zacházet s květinami. Jinému, společensky velmi úspěšnému a váženému muži, se zase zdálo, že dostal vyrozumění, že ve škole „propadl“.

Freud i *Adler*, kteří svůj pohled zaměřovali příliš do minulosti, totiž do období dětství, a zabývali se hlavně vztahy dětí k rodičům, přehlédli, jaké současné i budoucí problémy obsahují sny o škole. *Freud* se domníval, že sny o zkouškách ve škole jsou „nevyhleditelnými vzpomínkami na tresty za dětské přestupky“.

V těch společenských vrstvách, které si mohou dovolit vyšší vzdělání a pro něž **maturitní zkouška** je předpo-

kladem vstupu na vysokou školu, jsou běžné sny, v nichž musí člověk složit zkoušku dospělosti. Je jasné, že jde o zkoušku vlastní zralosti v daném životním období.

S hlubokým pohnutím vyprávěl jeden vědec tento sen: „Vyučoval jsem ve snu ještě na dívčím gymnáziu v B. Žákyně pracovaly na maturitní písemce, měly krásné téma, které jsem jim s pýchou zadal. Já sám jsem stál nečinně u okna, spokojený sám se sebou. Náhle jsem si jasně uvědomil, a srdce se mi málem zastavilo, že jsem to já, kdo má skládat maturitní zkoušku. Posadil jsem se mezi muže a ženy — v něž se žákyně proměnily — a psal jsem a psal a ke konci vymezené doby jsem odevzdal jednomu velice vážnému muži laskavé tváře svou práci, která se ukázala jako vyhovující. Se slzami v očích jsem se probudil.“ Tento muž si vzpomněl, že do konce vymezené doby zbývalo už jen dvacet minut.

Musíme se tu zmínit rovněž o psychoanalytickém výkladu snů o maturitě. Psychoanalýza spatřuje v těchto snech a v úzkostech, jež je provázejí, strach před impotencí čili strach z neschopnosti uspokojit eroticky ženu.

Při analýze snů o škole je důležité si všimnout, jak vypadá školní třída. Zvláštní význam má **tabule** jako místo, na němž se bílou křídou na černém podkladě píše úkoly, například početní příklady, které jsou ve skutečnosti úkoly, jež před nás staví život; někdy je úkol napsán exotickým písmem. Naše psýcha nám ve snu dává najevo se sobě vlastní jistotou, že jsme díky své životní zkušenosti již připraveni na řešení zadaného úkolu. Život, jak známo, nikdy nic nepromíjí. Kdo nedokáže ve snu úkol vyřešit, nepochopil zřejmě ve svém vědomém životě, v čem spočívají jeho problémy a jak je možné k nim přistupovat. Je zřejmě nejvyšší čas dohnat, co se ještě dohnat dá.

Stejně důležité jako školní třída a budova — často již silně vybledlý obraz budovy, která může být jak školou,

tak i úřadem, neznámou laboratoří nebo kostelem — jsou i lidé ve škole. Jakým způsobem je možné je interpretovat, jsme se již zmínili.

Zkouška sama se může vztahovat na cokoli. Jeden průmyslník ve snu protestoval proti tomu, že má vyložit několik zvlášť obtížných dogmatických míst z dávno zapomenutého katechismu; protestantský, velmi „abstraktní“ teolog byl zase zkoušen ze zoologie, patrně proto, aby si jasněji uvědomil některé animální stránky lidské existence. Jsou rovněž zkoušky, které se neodehrávají ve škole. Tak se jednomu muži kolem čtyřicítky zdálo, že skládá zkoušku z jízdy na motorovém člunu. Nepochopil ještě, že ačkoli on sám bohužel nebydlí v blízkosti jezera, vody nevědomí vytvořily v jeho vnitřní krajině velké jezero. Jestliže někdo musí ve snu skládat zkoušku, měl by dbát na to, aby se na ni dobře připravil. Podaří-li se mu zkoušku složit, o čemž sen většinou podá zprávu, znamená to, že jeho život se může dál úspěšně rozvíjet.

VNITŘNÍ SOUD

Není přísnějšího vládce nad naši psychu. Nebo ji snad máme zvát vládkyní? — Požaduje od nás, abychom dělali, co jí prospívá a co tedy prospívá i nám samým. Protože onen vnitřní střed naší bytosti — Svěbytí — usiluje o zapojení našeho individuálního života do celistvosti bytí, nepřestává nás upozorňovat, co bychom měli dělat a oč bychom měli v rámci naplňování našeho osudu usilovat.

Nikdo nežije svůj život naplno a nikdo se nechová tak, aby se nějak neprovinil na sobě či ostatních. Pocit viny se však u odvážného a odpovědného člověka může stát mocným podnětem k posílení jeho charakteru.

Sen zaujímá vůči vnitřnímu i vnějšímu světu etické stanovisko: proviníme-li se tím, že se dopustíme nějaké nepravosti, nebo naopak tím, že nečiníme, co bychom měli, staneme pak ve snu před **vnitřním soudem**. Jeho tresty jsou mimořádně tvrdé, a to proto, abychom si jasně uvědomili svá provinění i způsob jak je napravit. Trest může spočívat v tom, že jsme dáni na pranýř před sebou samým i před veřejností. Se strašným pocitem hanby se v rozedraných, zašpiněných a často i směšných hadrech ocitáme na veřejném prostranství. Stáváme se terčem posměchu, posmíváme se sami sobě, něco v nás samých se nám posmívá, a jsme častováni ošklivými přízvisky. — Zvlášť silně působí tento trest, provází-li nás při tom nějaká méněcenná osoba, tvořící jakýsi náš vývěsní štít.

Soudce ve snu vynáší nad námi často tvrdé rozsudky. Co jsme pokládali za svou velkou zásluhu, označuje on za pouhé zdání; naše největší činy se v jeho očích jeví jako zneužití našich schopností.

Jeden muž, jehož erotické touhy mířily příliš vysoko, byl ve snu připoután, jako mýtický Ixión, ke kolu, které se otáčelo tak, že se vždy znovu ponořil do blátivé kaluže.

O této postavě z řecké mytologie neměl přitom ani zdání. Když se o ní dozvěděl, nebylo už třeba dodávat nic dalšího o morálním poslání příběhu: uviděl se totiž v zrcadle tohoto starého mýtu. Je to dlouhá cesta, než si člověk dokáže uvědomit sebe sama. Často musí nejprve podstoupit svou vlastní popravu, aby se takto „napravil“ a dostal se do souladu s tím, co jeho Svěbytí s ním zamýšlí.* Tento druh snů se vyskytuje nejčastěji u lidí kolem čtyřicítky. Soud nás ve snu **odsoudí k smrti**, totiž k smrti dosavadního způsobu života.

Tento výklad může dnes, kdy tolik nevinných lidí hyne ve válce, připadat poněkud násilný: úzkostné sny tohoto druhu se vztahují většinou na skutečné zážitky z války; přesto se vždy znovu ukazuje jako správný. Je nutné zemřít, projít utrpením smrti, aby se náš život stal čistším a zralejším. Občas se ve snu sami stáváme dozorcím důstojníkem, který má zajistit, aby naši popravě nezabránily síly, které s touto drastickou regenerací vyjadřují neshlas.

Odlišného druhu je sen jiného muže, který měl kohosi usmrtit papírovou gilotinou. Brání se poukazem na to, že jde o příliš závažný, osudový úkol. Asociace související s tímto snem vedly ke zjištění, že měl již dávno napsat dopis a jím ukončit** vztah, který byl ze společenského i osobního hlediska nepřijatelný. Přitom měl pocit, jako by si sám musel lehnout pod gilotinu.

Nejdůležitějším rysem snů tohoto druhu je, že popravčí i popravovaný jsou jedna a táž osoba. Do této kategorie snů patří i sny o rozřezání těla na kousky. Jejich smyslem není vyvolat pocit hrůzy; tyto sny představují symbol

* Něm. hingerichtet werden = být popraven, gerichtet auf etwas = usměrněn. (Pozn. překl.)

** Něm. enthaupten — doslova: zbavit hlavy, stít. (Pozn. překl.)

znovuzrození. Tak jako mýtický Osiris, jehož tělo bylo roztrháno na kousky, byl Isidou znovu složen a ožil, má se „usebrat“ i ten, kdo svou energii tříští do nejrůznějších směrů.

Někdy jsme ve snu **tříbeni ohněm** — i když jiným způsobem, než se to dnes děje při leteckém bombardování. Je to oheň, který spálí vše, co je v nás přebytečné. Můžeme se však zahlédnout i jako látka v alchymistické křivuli, v níž jsme žíhání, abychom proměnili svou dosud méněcennou osobnost ve „zlato“ zralé osobnosti. Psýcha je vážná a věčná a nemá s námi soucit, ale přesto to s námi myslí dobře. — Někdy potřebuje člověk, o jehož blaho psýcha dbá, jenom trochu samoty, potřebuje se uzavřít sám do sebe. V takovém případě je tento člověk odsouzen do **vězení**, nebo se v něm již nachází. Někdy se stáváme i vězni svých vlastních pocitů — jsme připoutáni k věcem nebo lidem, na nichž bychom neměli lpět. I toto sen realisticky předvede. Tak se jednomu muži zdálo, že na ulici rychle spěchá za svým cílem. Zadrží ho však skupina vězňů. Mezi nimi spatří i sám sebe. — Jiný je ve snu uvězněn v cele, která je však ve skutečnosti ředitelnou velkého podniku. Zřejmě má převzít řízení sebe sama; on je však místo toho, aby se konečně soustředil na práci, neustále na útěku a není schopen využít svých vrozených schopností. Když si stoupne na zeď vězení venku v zahradě, vidí, že je tak nízká, že ji snadno překročí. Může tedy uprchnout — má tedy na vybranou, neboť psýcha nikomu toto právo neodpírá. Tento muž se však rozhodne, že si svůj trest odpyká. Tím uskuteční to, co alchymisté nazývali „velkým dílem“, totiž dílem, konaným na sobě samém. — Ne každému se to podaří. Zdá se, že jsou lidé, kteří jako by byli vyvoleni k tomu, aby trpěli; musí se protrpět, aniž by podléhali sebelítosti, ke svému hlubšímu jádru. Dříve než do této oblasti vstoupí, může se po nich v některých

snech při vstupu do vězení požadovat pas nebo znalost hesla. Kdo chce podstoupit tuto těžkou zkoušku, musí znát svou identitu.

OBRAZY, KNIHY, DIVADLO A FILM

Psýcha má svou vlastní ekonomii. Ráda používá při zobrazování jednoduchých psychických dějů už jednou ztvárněných obsahů, zvláště pak zážitků, k nimž se poji určitý obraz. Víme, jak často sen používá nápadné pasáže z novinových článků nebo opakuje větu, kterou jsme zaslechli během nějaké přednášky. Může to být také věta zahlédnutá na trhacím kalendáři nebo poznámka z vyslechnutého rozhovoru. Zvláště často vidíme ve snu vystavenou **knihu**, nebo nám knihu někdo pošle; někdo se zmíní o knize, na kterou jsme už dávno zapomněli, nebo na ni narazíme na místě, kde bychom to nečekali. Tato kniha obsahuje velmi často motiv, případně — je-li to román — i příběh, jenž tím, jak se rozvíjí, se podobá tomu, co se právě odehrává v našem nitru. Máme-li tuto knihu v knihovně, je dobré ji vyhledat a znovu si ji přečíst. Možná nám to, co nám předtím „nic neříkalo“, konečně něco řekne — ovšemže to bude něco, co se týká nás samých. Jakými myšlenkami se bezděky zabýval jistý mladík po letmém setkání s jednou dívkou prozrazuje sen, v němž si v knihkupectví v dosud neznámé ulici zakoupil Manzoniho *Snoubence*.

Sny, v nichž se objevuje **název knihy**, jsou velmi časté. Převládají v nich názvy bombastického a kýčovitého charakteru. Název si sen vypůjčí nejspíše z knihkupeckého výkladu, do nějž jsme se předchozího dne zadívali. A někdy nás udiví, že v paměti nám uvízne právě titul, který podle nás nestojí za pozornost. Tento název však zachycuje jakoby v kostce nějaký zážitek, který je pro nás nicméně důležitý. Bylo by možné sestavit hned celý seznam takových knižních titulů, ale také obsáhlý seznam knih pocházejících z dětství, nebo knih zakoupených či darovaných, případně knih nalezených k našemu údivu v naší

vlastní knihovně. Mezi těmito knihami se občas najde i leccos zajímavého: napůl zapomenutá báseň, o níž se možná kdysi hovořilo ve škole a s níž souvisí i nějaká příhoda z té doby. Názvy knih, stejně jako knihy, na něž narazíme ve snu, je třeba číst jako výpověď o tom, co se v nás právě děje, ať už je to jakkoli kýčovité, sentimentální nebo nezáživně vědecké. Jeden student vyšší matematiky, který si opatřil knihu o teorii grup, se při analýze tohoto snu přiznal, že se právě zabývá úplně jinou teorií „grupování“: právě se totiž zasnoubil, ale přitom stále udržoval poměr se svou dřívější přítelkyní — a navíc se zamiloval do jedné ženy, která byla pod jeho úroveň. To ovšem nebyl pouze matematický problém! — Jeden proslulý vědec byl ve snu nucen vyhledat časopis s názvem *Vědění a život*, vycházející nadále s pozměněným názvem, aby si v něm denně přečetl článek, který tematicky do tohoto časopisu vůbec nezapadal. Jeho vlastní vnitřní čas vyžadoval, aby se místo *vědění*, jež dosud přeceňoval, věnoval mnohem spíše *životu* a pokusil se obě tyto oblasti spojit.

Mladý muž hledal v knihovně spis o odvodňování půdy v okolí města R., v kraji, kde se narodil. Takový spis samozřejmě neexistuje. On však musí naléhavě „odvodnit“ svou duši, musí se zbavit plodové vody svého nevědomí. — Sen si často vymýšlí neexistující tituly. Tyto fantasie o vlastním životě je třeba rozluštit a jejich smysl si vědomě osvojit. Občas se také stává, že se ve snu vynoří kniha, s níž nás nic nespojuje, jakkoli se usilovně snažíme najít nějakou souvislost. V takovém případě nezbyvá, než prostě konstatovat, že v našem vnitřním vlastnictví se nachází něco, k čemu nemáme vědomý vztah. Pomocí asocičních nápadů a s přihlédnutím ke snům ze stejného období se nám však může podařit zjistit, jaký význam tato kniha v našem životě má.

Často se stává, že v knize se najdou schované bankovky. Jde-li o vědecké dílo, které student musí důkladně prostudovat, je význam snu zřejmý: pokud se zdráhal začíst se do knihy, nyní mu musí být jasné, že se to „vyplatí“.

Ve snech o knihách je důležité, komu kniha patří a jak jsme ji získali. Také barva obálky může leccos naznačit. Jsou lidé, které je nutné upozornit pomocí knihy se zlatou sazbou na obálce na životní „hodnotu“, obsaženou v názvu knihy; nezáleží přitom na tom, zda jde o současnou knihu, nebo knihu staršího data.

Příroda a duch se jeví nevědomí jako velké mocnosti života. Kniha se proto může ve snu jevit jako pokladnice ducha. Někdy je to kniha prastará, velká, psaná nezvyklým rukopisem: v takovém případě jde nejspíše o „knihu života“.

Sny bývají plné **fotografií** a také se v nich hodně fotografuje. Smysl těchto snů je jasný, vezmeme-li v úvahu, že snímek, který uděláme, si můžeme natrvalo ponechat. Jestliže ve snu fotografujeme, znamená to, že si chceme patrně udělat jasný obrázek o nějakém člověku nebo situaci. Na ně zaměříme svůj objektiv.

Jedné ženě se zdálo, že si chce v jasném dni vyfotografovat svého známého. Bylo však zvláštní, že v okamžiku, kdy na něj zaměřila fotoaparát, jeho postava stále více tmavla, takže z fotografie nic nebylo. Aniž by pátrala po příčině toho zvláštního jevu, vrátila se domů, přičemž měla v ruce náhle fotoaparát ze svého dětství. — Ve snu můžeme zahlédnout i svou vlastní fotografii, která se nám však vůbec nemusí líbit. Takhle přece nevypadáme! Je ovšem otázka, zda vinu na tom má pouze onen vnitřní fotograf.

Jedna starší dáma, která se nedokázala vyrovnat s vážnými stránkami života a euforicky se přes ně přenášela, vyprávěla, že ve snu často pláče. To je samozřejmě pří-

klad kompenzace. Jednou jí však někdo vtiskl do ruky fotografické album a v něm uviděla svůj vlastní portrét: portrét stárnoucí, nemocné ženy oblečené do staromódních šatů. Její dcera vstoupila do pokoje a chtěla jí zabránit, aby pokračovala v prohlížení. Ona však listovala dál; s pocitem hrůzy se dívala na svou fotografii, na níž je zachycena jako stařena, z jejíž lebky na ni zírají její vlastní, hrůzou vytřeštěné oči.

Fotografické snímky souvisejí úzce se symbolem **zrcadla**. Snad každý se již ve snu díval do zrcadla a hleděl si s jistým úlekem a zároveň se zkoumavou zvědavostí do očí. Vidí sám sebe v nejhlubším smyslu slova: stojí si tvář v tvář. Sny o zrcadle nebývají příliš časté, znamenají však vždy něco velmi vážného. Odedávna se tvrdí, že sny o zrcadle souvisejí s nemocí a smrtí. Tento výklad má svou příčinu v tom, že něco z nás samých zůstává mimo nás, protože i my sami jsme v zrcadle mimo sebe. To budí onen primitivní pocit, že nám někdo ukradl duši. Lidé, kteří se příliš dlouho prohlížíjí v zrcadle, s úžasem zjišťují, že je to ochromuje. Sny o zrcadle se zdají lidem, kteří hledají k sobě cestu v rámci individuace. Pohled na sebe sama však každý nesnese. Někteří jsou zcela pohlceni svým zrcadlovým odrazem na hladině vody jako mýtický Narkissos. Jiní se zase po vyčerpávající cestě konečně najdou teprve ve chvíli, kdy se spatří v zrcadle a přesvědčí se tak o své skutečné existenci.

Abychom se ještě vrátili k fotografii: může jít také o fotografie přátel nebo neznámých lidí, s nimiž jsme osudově spjati; jejich existence se nám tímto připomíná. Jsou to často lidé, jejichž místo ve svém životě jsme si dosud plně neuvědomovali.

Někdy si ve snu máme prohlédnout **fotografické album**. Musíme se ještě jednou podívat na minulost, uchovanou v paměti nevědomí. Je často udivující, co všechno

toto album obsahuje, v jakých nejrůznějších situacích nás nebo i jiné lidi může zachytit. Někdy jsou to rodinná alba se zajímavými, ale i směšnými, prastarými snímky. Něco z těchto prastarých časů v nás možná dodnes zůstalo. Díky těmto fotografiím v rodinném albu se můžeme seznámit s tím v sobě, o čem jsme dosud nevěděli.

Ve snu kolují fotografie, aby si všichni mohli udělat „obrázek“. Souvislost fotografického přístroje a techniky ukazuje na intelektuální složku osobnosti. Místo fotografie je to někdy také malovaný **portrét**. Ten je ve srovnání s fotografií něčím trvalejším.

Moderní technika vytvořila ve fenoménu **kina a filmu** dokonalé podobenství pro sled vnitřních obrazů. I ve svém nitru sedíme, podobně jako v kině, v pološeru a díváme se, co se odehrává na osvětleném projekčním plátně. Tvůrce snu nemohl nepoužít tohoto vynálezu, aby nás uvedl do svého vlastního „kina snů“. Co tam uvidíme, souvisí často s filmy, které známe ze skutečného kina. A to tehdy, jestliže některé scény z těchto filmů upomínají na nějaký aktuální zážitek našeho nitra. Při výkladu snů uvede někdy klient film, který nedávno viděl a který mu pomohl ozřejmit si vlastní situaci. Ve snu samém se může opakovat některá scéna ze skutečného filmu, ale její průběh je pozměněn: je to totiž náš vlastní film. Sny o filmu jsou především sny o našem Stínu, Animovi a Animě. Pro ty, kdo sami do kina příliš často nechodí, jsou zvlášť důležité názvy filmů, zvýrazněné navíc reklamními titulky. Jejich nevědomí využívá křiklavé reklamy v novinách, na domovních zdech a reklamních tabulích, kterým se nelze vyhnout, aby je tímto způsobem upozornilo, co pokládá za opravdu důležité.

Jednomu muži se zdálo, že se chystá sám natáčet film, nemohl však stále najít správné místo, kam by postavil

kameru. Nedokázal totiž dosud zaujmout správné stanovisko, z něž by mohl obrazně zachytit svůj život a takto si jej uvědomit.

Ke svému údivu vystupujeme v některých snech jako filmoví herci. Bližší reálnému životu je však naše herecké vystupování v divadelním představení. **Divadlo** se svou osvětlenou a živou scénou je snad ještě příhodnějším podobenstvím situace ve snu. Pomocí důmyslné techniky se tu dění co nejnázorněji předvádí ve světle vědomí. Poukázali jsme již na to, že komposice snu se nápadně podobá komposici dramatu; také na to, že ve snu vystupujeme buď jako diváci, nebo jako herci: svým *Já* se podílíme na tom, co se v nás samých odehrává. Každý psychoterapeut ví, jak často se zdráháme v tomto dramatu účinkovat.

Jednomu muži se zdálo, že jde do divadla, aby se stal, jak se sám vyjádřil, „divákem na zajímavém představení“. Někdo mu vzal kabát a vystrčil ho na scénu. Někáký herec ho objal kolem ramenou, „jako by mi chtěl vysvětlit mou roli. Poněkud rozčileně jsem se ohradil: Ale já v tom přece nehraju!“ V tom byl totiž celý jeho problém: jako introvertní přírodovědec odmítal některé důležité životní „role“, odmítal hrát na své vlastní „životní scéně“.

Zdají-li se nám sny o divadle — nebo o vzrušivěji působící opeře — měli bychom si položit otázku, jak souvisí repertoár tohoto divadla ve snu s tím, co má na programu naše vnitřní „divadlo“. Záleží tedy na tom, jaké představení se hraje, kdo jsou herci, kteří v něm vystupují a co ze své minulosti přinášejí na scénu; důležitá je rovněž otázka, zda jde o tragedii, nebo komedii.

Lidé zralejšího věku vyprávějí, že v jejich snech se objevuje rovněž **tanečník**, postava, s níž si většinou nevědí rady. Stačí však připomenout, že indický bůh Šiva, bůh života vůbec, může na sebe vzít také podobu tanečníka

s mnoha pažemi, a v této podobě se těší velké úctě. Běžná je také představa životního reje, a ten, kdo se do něj zcela ponoří, má intensivnější pocit života a pohybuje se blízko samého jeho středu. Tento druh snů patří do kategorie velkých, významných snů, jejichž prostřednictvím poznáváme samy základy lidského života.

To se samozřejmě týká pouze tanečníka ve vyšším, kosmickém smyslu, nikoli tanečníka nebo tanečnice, kteří jsou našimi partnery na plese, o němž se nám zdá. Tito tanečníci jsou nejspíše našimi vnitřními partnery opačného pohlaví, pokud ovšem nejde o postavy, které lze interpretovat již na objektové rovině.

Tanečníkovi je velmi blízká postava **harlekýna**, paňáci. Ve svém hávu z černých a bílých kosočtverců ztělesňuje neustálé střídání světlých a temných stránek života, věčnou přítomnost veselí i smutku. Je to paňáca, který se směje a zároveň se mu chce plakat, je to prohloubený pocit intensivního života, prostoupeného vědomím umírání a smrti.

HUDBA VE SNECH

Ve snech převažují obrazné dojmy nad dojmy hudebními. Jsou však také sny, v nichž se nevědomí projevuje pomocí tónů. Zazní-li ve snu nějaký nástroj nebo celý **orchestr**, lze z toho usoudit, že jde o citový zážitek, jemuž se dostalo právě tohoto hudebního výrazu. V určitých situacích se hudebně projevuje i psýcha; v pozadí slyšíme znít během dne její tóny. Někdy se ozve bouřlivý zvuk celého orchestru, řízeného vnitřním „dirigentem“, ovládajícím citové projevy. Takový orchestrální koncert ve snu má vždy pozitivní význam. Zda sem zahrneme i ony nádherné, nadpozemsky znějící tóny, které slyší ve snu ti, kteří jsou blízko smrti, je otázka světónázoru.

Někdy dostaneme ve snu příkaz, abychom spoluúčinkovali v nějakém orchestru — buď jej máme dirigovat, nebo v něm hrát. V situaci navozené citové harmonie nemá naše *Já* zřejmě zůstat stranou. U těchto snů je důležité si všimnout, kdo spolu s námi v orchestru účinkuje a co se hraje. Je to často něco, co osudově souvisí s naším životem.

Nelze popřít, že některé nástroje mohou mít sexuální význam. Tak mají smyčcové nástroje — **housle, violoncello a kontrabas** — ženský charakter, a to nejen pro své zaoblené tvary, ale i proto, že se na ně hraje smyčcem, jenž má svým tvarem mužský charakter.

Tricetiletý muž má ve snu přinést své housle, které jsou stále ještě v pokoji pro služku v jeho rodičovském domě; jen tak bude totiž moci navázat správný vztah k ženám: část jeho erotického, libidinózního života zůstala „viset“ v tomto pokojíku.

Smysl snů o hudebních nástrojích sahá od hrubé metafory pohlavního aktu až k duchovnímu zážitku slastné hudební erotiky. Mužský charakter mají především dře-

věné a kovové dechové nástroje. Kolik erotické a vášnivé milostné touhy zaznívalo například z teskných tónů lesního rohu v romantické hudbě!

Klavír je nápadný především svou klaviaturou, předznamenávající určitou následnost tónů. Ve snech o klavíru mohou proto zaznít tóny konvenční citové stupnice. Vyjdeme-li z této představy, můžeme vyložit onen sen, v němž klávesy po levé straně nevydávaly žádný tón, protože se slepily. Jen klávesy po pravé — vědomé — straně, tj. vysoké tóny, bylo možné zahrát.

Jedné ženě se zdálo, že na klávesnici bylo možné použít pouze černých kláves, tj. půltónů. Na nich hrála ve snu smutnou, nemelodickou píseň. Na smysl tohoto téměř humorného podobenství však dokázala přijít sama. — Často se stává, že některá klávesa nefunguje. Jako by byla přilepená: zůstává totiž trvale v dolní poloze. Je s podivem, že tón, jež se to týká, například tón *e* nebo *h*, je zároveň počátečním písmenem jména člověka, s nímž jsme se dostali do konfliktu.

Píseň, nejosobnější hudební forma, se ve snech vyskytuje jen zřídka, a to jen jako vzdálená melodie tajemné ženy, tj. Animy, která podobně jako Solveig chce přilákat domů z daleké cesty Peer Gynta. Někdy nás však po celý den pronásleduje nějaká smutná píseň, a my si klademe otázku, kde jsme ji slyšeli poprvé a proč v nás zanechala tak silný dojem. Je to v její melodii, nebo ve slovech? Nebo v obojím? Mnozí dospělí slyší ve snu dětskou píseň nebo sprostou odrhovačku z ulice, kterou zaslechli v době puberty. Často se ozývá zcela neutrální píseň, například *Přijde jaro, přijde*. Takovým banálním způsobem nám někdy sen musí dát vědět, co se v nás děje. Sentimentální **árie** z oper a operet zaznívají z gramofonových desek i ve snech. — Častěji je možné rovněž zaslechnout i nábožnou píseň. Jednomu člověku se v kritickém období jehož živo-

ta zdál sen, v němž se po něm žádalo, aby zazpíval chorál *Velký Bože, Tebe chválíme*. Popudilo ho to, ale seděl už u varhan a chystal se právě začít hrát. Chyběly mu však příslušné noty a nazpaměť — Francouzi říkají *par coeur* (tj. srdcem; pozn. překl.) — se dosud hrát neodvážil. Přesto však pochopil, že v této obtížné době u něho počíná nový život a že by měl spíše vyjádřit svůj dík, než si na něco stěžovat.

U všech snů o písních je důležitý kontext a příslušné asociace. Teprve s jejich pomocí lze tyto sny vyložit. Kromě toho bychom se měli rozpomenout na slova písně, zaslechnuté ve snu, a pokusit se jí porozumět; a jestliže jsme ji ve snu sami zpívali, měli bychom si ji znovu zazpívat. Připraví nám to neobvyklý zážitek.

PENÍZE

Ve světě, v němž **peníze** mají často rozhodující úlohu, se vyskytují také hojně ve snech. Buď se o penězích jen tak hovoří, nebo jde o nějakou určitou částku peněz, většinou v rozmezí rozpočtu středostavovské rodiny. Protože každý dospělý člověk denně vydává určitou částku na své běžné potřeby, přičemž jde o nejrůznější sumy, může se ve snech vyskytovat prakticky jakýkoli menší či větší obnos. Tyto zdánlivě nahodilé obnosy, odpovídající drobnějším denním výdajům, lze interpretovat jen pomocí kontextu. Odtud vyplývá obtížnost všech snů, v nichž se vyskytují jakékoli peněžní částky.

Proč se někomu zdá, že má v peněžence právě 4,85 Kč, a ani o haléř více nebo méně? To je sice úplně běžná, ale přesto velmi konkrétní částka. Dotyčný se bude snažit rozpomenout se, kdy a kde touto částkou platil nebo ji dostal nazpět. I když se mu podaří vzpomenout si, může sen znamenat něco, co je jen velmi nesnadné určit. Smysl takového údaje nelze v podstatě zjistit. Stejně jako v případě snů o číslech, může uvedená částka znamenat cokoli: číslo domu, stránku nějaké knihy, dva či tři věkové údaje. Námaha spojená s hledáním správného výkladu těchto snů vede jen zřídka k cíli.

Přesto tyto sny obsahují leccos důležitého. Jedna žena našla ve snu na ulici pět stříbrňáků, lesknoucích se novotou. Její muž, který šel vedle ní, tyto peníze, jež ona s radostí zvedla ze země, vůbec neviděl. Jde patrně o symbolickou hodnotu, kterou tato žena našla na své vnitřní cestě, ale zároveň v přítomnosti svého muže. Může jít o nějaký vztah nebo nepatrnou službu, jejíž hodnotu nedokáže její muž ocenit. Stříbrné mince ukazují na typicky ženské hodnoty. Počet 5 svědčí zřejmě o tom, že to, co našla, souvisí s intenzivně prožívaným přirozeným životem, jenž jí takto krásně zazářil vstříc.

V nejrůznějších variacích se stále znovu objevuje tento sen: Někdo by se rád zapsal do učebního kursu, který by mu umožnil změnit zaměstnání. Musí si zakoupit učebnici a podivuje se, že její cena je tak vysoká. Při analýze tohoto snu se ukázalo, že za učebnici zaplatil přesně tolik, kolik odpovídá jeho věku. Musel zřejmě dát v sázku celý svůj život, aby jej mohl změnit. — Jinému muži zmizela ve snu jistá částka peněz. Někdo mu naznačil, že je ukradla jeho přítelkyně. Ve skutečnosti by něco takového nebylo vůbec možné, protože jeho přítelkyně mu spíše dávala než od něj přijímala. Přesto z analýzy tohoto snu vzešlo poznání, že tento muž věnoval svému milostnému vztahu příliš mnoho času a energie; vztah vyžadoval více psychických sil, než by mu odpovídalo. Naproti tomu nejsou řídké sny, kdy se nám koupí určité věci podaří získat větší hodnotu, než by odpovídalo ceně, kterou jsme za ni zaplatili, například za vstupenku do divadla nebo za jízdenku na vlak na cestu za přáteli. Vracíme se domů bohatší o nějakou vnitřní hodnotu.

Všeobecně se má za to, že sny o penězích jsou příznivé sny, ale samozřejmě jen tehdy, jestliže v nich peníze obdržíme nebo nečekaně najdeme. Jeden poněkud líný student pochopil, proč ve svém snu našel mezi stránkami časopisu bankovky; v tomto časopise bylo něco, co ho mohlo obohatit. Pradávná legenda o skrytém pokladu v poli se ve snech vyskytuje v nejrůznějších variacích. Nalezený poklad je většinou zlatý. Nejčastěji sestává z kousků zlata, jak to známe z mnoha pohádek. Měnou země snů je zlato. Bankovky se vyskytují jen při vyšších částkách. V moderním bankovníctví se však nevědomí dosud plně nevyzná. Nepoužívá téměř vůbec šeků, neví nic o clearing. Jeho peněžní teorie je velmi jednoduchá. Peníze představují moc, psychickou energii, s níž je možné leccos podniknout. Vlastnictví peněz nabízí nové možnosti. Peníze jsou ve snu mírou energie, kterou máme k dispozici

nebo kterou musíme použít, chceme-li něčeho dosáhnout. Co potřebujeme k životu, nedostáváme zadarmo. Život je „drahý“, musí se za něj platit! Každý úspěch nás může něco stát. Tyto náklady si často uvědomujeme v podobě určité částky peněz. Ve snech o penězích se může potence či impotence všeho druhu vyjadřovat jako vlastnictví, získání nebo ztráta určité částky peněz. Zvlášť potěšitelné je, když po nemoci nebo nějaké životní ztrátě najdeme ve snu doma nebo shledáme ve svých rukou peníze, když tedy znovu zbohatneme.

Ve snech žen mají peníze v malé peněženke často erotický význam. Představují svého druhu zásobu ženského erotického půvabu. Ve všech snech o penězích je třeba si všimnout, jaký je původ peněz, místo, kde jsme je získali nebo ztratili, a zvláštní okolnosti, jež tyto události provázely. Kov, z něž jsou mince zhotoveny, je samozřejmě také důležitý; právě v této souvislosti nesmíme zapomenout, že z toho, co má nejmenší hodnotu, například drobná měděná mince, se může vyvinout něco hodnotného.

Některé sny nás napomínají, aniž bychom si to ovšem brali příliš k srdci, že své schopnosti a nadání používáme v životě nedostatečně. Ve snu jsme pak nejspíše úplně chudí a chrání nás jakási nepříliš sympatická stínová postava.

V mnoha snech využíváme služeb **banky**. To je velmi moderní symbol. Lidem se zdají drobné sny, v nichž dostávají u bankovní přepážky překvapivou částku peněz, nebo jim banka vyplácí jejich peníze v cizí, neznámé měně. Stává se rovněž, že jsme si u nějaké cizí banky uložili kapitál, ale tato banka má nyní zavřeno. Banka, která má zavřeno, je symbolem vlastní vnitřní energie, k níž nemáme přístup.

Občas se ve snech objevuje zemská nebo národní banka jako niterné středisko energie. Kdo si v něm může část

energie vybrat, může ji použít pro své vlastní účely ve vnějším světě. Kdo tu něco ukládá, bere si zase zpět energii, kterou předtím investoval ve vlastním světě. Tak se nám může zdát sen, že do banky chtějí vniknout lupiči. To znamená, že z temných hlubin našeho nitra, ze světa, v němž vládne Stín a jenž vnímáme jako cosi, co se rozkládá hluboko pod povrchem vědomí, se podniká pokus zmocnit se našich zásob energie — pokus, který cítíme, ale nevidíme. Musíme si položit otázku, kdo nás chce připravit o naši energii? — Jiný sen vypráví o muži, který přišel do banky a byl tu napaden lupičem vyzbrojeným primitivním nožem; tato událost však pravděpodobně nesouvisí s penězi. Onen muž má ve svém nitru mocnou dávku ničivě a agresivní energie, a ta nyní začíná projevoval zlé úmysly.

FORMY A HODNOTY

Ve snech, jež provázejí individuální proces, tj. proces proměny osobnosti, uskutečňující se většinou s pomocí psychoterapeuta, ale i ve snech mimo jakoukoli analýzu se často vyskytují geometrické a stereometrické obrazce. Souvisejí se soustředěním psychické energie na její vnitřní jádro, s proměnou v uzavřeném okruhu. Tak můžeme ve snu zahlédnout **křížovou chodbu** neznámého kostela nebo nějaké blíže neurčené budovy. Máme za úkol nebo si sami usmyslíme obejít zahradu uprostřed křížové chodby po všech čtyřech světových stranách. Tím obcházíme střed své vlastní bytosti a ověřujeme si, co se v něm nachází. Tato cesta kolem vlastního středu může mít i kruhový tvar, který existenci středu ještě více zvýrazní. Z kulturních dějin lidstva víme o podobném rituálním chození v kruhu, které z vnitřního prostoru vytváří jakýsi posvátný okrsek, podobně jako ve skutečném chrámu.

Čtverec známe nejen z křesťanských staveb a z míst sloužících náboženským účelům, ale i z východních obřadů. Zde má ostatně svůj původ i označení těchto geometrických figur, ať už jde o čtverec nebo méně dokonalý **obdélník**, dále **kruh** nebo ovál, v jehož středu stojí Matka Boží, nebo nějaká jiná božská postava z pohanského náboženství. Je to mandala.

Čtverec a kruh jsou tvary používané při kultovních obřadech, a dodnes aréna ve snech znamená místo, na němž se odehrává náš zápas s psychickými mocnostmi života. Ty mohou mít podobu zvířat — připomeňme si býčí zápasy — nebo gladiátorů.

Čtverec souvisí samozřejmě také se čtyřmi psychickými funkcemi a je to vůbec symbol celku, stále znovu svou čtveřicí zdůrazňovaný. Jako nevědomá ženská síla v muži má tato čtveřice někdy podobu města o čtyřech pra-

vouhlých stranách, čtverhranného domu nebo místnosti čtvercového půdorysu.

Nejdokonalejším útvarem ve vztahu ke středu je **kruh**. Podobenství kruhu se používá velmi často, například jako charakteristika skupiny lidí, sledujících společný zájem, jejichž psychická energie je proto zaměřena ke stejnému životnímu cíli. Sny, v nichž kolem něčeho kreslíme kruh nebo stojíme v uzavřeném kruhu, mají pozitivní význam; jsou dokladem toho, že psychická energie se soustřeďuje kolem tvořivého středu. Někdy ve snu najdeme při archeologických vykopávkách disk jako symbol dokonalosti. Nebo se v souvislosti s nějakým zážitkem podmíněným časovým údajem díváme na kruhový ciferník hodin. Někdy má náš nálezný podobu kulatého měsíce, a v tom případě souvisí s vývojem ženskosti.

Všechny tyto sny o čtverci a kruhu lze v zásadě pokládat za setkání se symbolickými obrazy vývoje směřujícího k celistvé osobnosti. V jednotlivých případech je však k výkladu snů tohoto druhu zapotřebí hodně znalostí z hlubinné psychologie i z mnoha nesnadno přístupných oblastí, takže zde se musíme spokojit pouze s těmito náznaky.

Prostorově odpovídá čtverci **krychle**, kruhu **koule**. Mají též význam jako jejich příslušné plošné tvary, jsou však bohatší o jednu životní dimenzi. Kruh i koule otáčející se kolem svého středu jsou především symboly psychické dynamiky. Kruhu přitom odpovídá i tvar kola, které se také může ve snech vyskytnout. Lidé prodávající individuální proces vidí ve snu nádhernou kouli vynořující se ze země, nebo drží v rukou nějaké ovoce dokonale kulatého tvaru. Víme, že podle mínění filosofů z Platónova okruhu má psýcha kulovitý tvar. Zářící koule v podobě slunce se ve velkých snech váže pravděpodobně k představě psýchy, která získala na síle a jasu.

Sny o kruhu mohou také souviset s velkým podobstvím bezčasovosti, tvar kruhu může znamenat hada, zakousnutého do svého vlastního ocasu a sjednoceného tak v sobě samém. Součástí snů o kouli je i obraz zeměkoule, která je pro soudobého člověka poslední přístupnou materiální jednotou ze světa jevů.

KOSTEL A NÁBOŽENSKÉ OBŘADY

Moderní analýza snů zpočátku s údivem zjišťovala, že v nevědomí člověka — a u nevěřících lidí je to obzvlášť zarážející — je náboženství dosud živé. Komplexní psychologie došla proto k závěru, že k základním potřebám psýchy patří také potřeba náboženská. Hlubinná psychologie také objevila, že ve snech současných lidí se vyskytují náboženské představy, obřady a obrazy, jejichž význam dnes už nechápeme, a proto ani nevíme, co znamenaly v minulosti a co dodnes znamenají pro primitivní kmeny. To, co je uchováváno v dějinách náboženství a kultury, žije nadále jako dědictví po předcích v kolektivních vrstvách individuální lidské psýchy.

Dnešní evropský člověk žije ve světě, jehož duchovní kořeny jsou přes všechna protichůdná hnutí jak antické, tak i křesťanské. Kromě toho je v nás více středověku, než si myslíme. Pod tím je však ještě hlubší vrstva náboženské zkušenosti pocházející z nejstarších dob lidské kultury.

Tato minulost, tyto náboženské archetypy se ve snech vynořují jen proto, že pomocí jejich prastarých podobství je možné nejadekvátněji vyjádřit naši nynější situaci, že všeobecné lidské uctívání numinóza, posvátna, nepostižitelných, avšak působivých prapůvodních sil má stále své místo v naší psýše. Přicházíme tu do styku se samými základy života, a ty mají neustále kolem sebe svaťozář.

V těchto snech se oslavuje kromě jiného světlo, zejména slunce jako dárce dne, vědomí, tepla a zrání. Znovu se tu setkáme s kultem býka a zařikáváním hadů; mořské a zemské hlubiny přijímají do svých útrob obětiny; jejich kouř stoupá vysoko k nebi.

Všechny tyto sny přitom vůbec nedbají na to, zda ti, komu se zdají, mají nějaké kulturněhistorické znalosti či nikoli. Kdyby dnešní lidé chtěli porozumět svým náboženským snům, museli by toho hodně vědět o duchovních dějinách lidstva, museli by například znát primitivní obřady zajišťující budoucí úrodu, mystéria proměny, obřady související s pohřbíváním mrtvých a zmíněné uctívání „horních“ a „dolních“ mocností, neustále proměňujících svou podobu. Zprostředkovat tyto znalosti na několika málo stránkách je stejně nemožné jako nevhodné — a to i v té míře, v jaké jsou autorovi této knihy k dispozici.

Církevní a náboženské symboly se ve snech vyskytují ve větší míře, než se má za to. Vcelku lze říci, že náboženské sny moderních lidí dokládají, jak důležitý význam mělo křesťanství a jeho obřady pro evropskou psychu.

V těchto snech se často ocitáme na cestě do **kostela**. Nebo stojíme náhle před nějakým dómem nebo na schodech horského kostelíku. Vzácněji je to kostel, který známe z našeho rodného místa, tedy ten, k němuž nás pojí osobní vzpomínky, nebo takový, kterého jsme si z nějakého důvodu povšimli během nějaké cesty.

Mnohdy jsme cestou nuceni překonat nějaké překážky. Například vstup do kostela je zatarasen: cesta k řešení našich problémů tudy nyní nevede, a to zřejmě proto, že jsme se do těchto prostor uchýlovali vždy až příliš snadno a bez přijetí vnitřního závazku.

Naše sny se však mohou odehrávat i v kostele. Zaslechli jsme tam správně slovo, „Jeho slovo“, které se nás bytostně týká? Přivykli jsme tichu kostela a naučili se zamýšlet se nad svým životem? Rozhodně jsme se však měli setkat s tím, co kostel jako místo usebraného náboženského života v sobě symbolicky zahrnuje. Takové sny mívají zejména lidé, kteří nemají k církvi dnes už žádný vztah. Kostel ve snech tohoto druhu je však většinou jiný než

jak jej známe ze svého okolí nebo odjinud; je to „snový“ kostel, tj. naše vnitřní svatyně. Proto je to nezřídka **jeskynní svatyně**, polotemný prostor vnitřní regenerace. Často je v něm i nádržka se **svěcenou vodou** sebeobnovy. Jsou v ní ovšem i věci, které se jinak v křesťanské svatyni nevyskytují, ale zato by se měly stát přirozenou součástí našeho vlastního náboženského prožívání světa, ať už nás sebevíc naplňují údivem svou neobvyklostí.

Někdy se objeví ve snech i **satanská svatyně**; nebo služebníci kostela, včetně kněží, mají na sobě ty nejpodivnější hábity. Vyskytují se tu kněží satanského obřadu, a ti mohou i v nevěřících svým vzezřením vzbudit dojem něčeho rouhačského. V prostorách takových svatyní se mohou dít obscénnosti. Nejsou však u mnoha lidí jejich nezvládnuté žádosti úzce spojeny s falešně pěstovanou, pokryteckou zbožností? Existuje samozřejmě ještě hlubší výklad těchto snů, ten by si však vyžádal znalosti z dějin náboženství, jež by ovšem nebyly všem přístupné. Tyto sny by nás však měly přimět k tomu, abychom se i za bílého dne zabývali svými náboženskými problémy. Zvláště nás udivuje, když se v našich snech objeví **d'ábel**, jemuž se dnes každý jen vysmívá, kdežto ve snu je naopak nebezpečný. A přesto je d'ábel — takto je ve snu výslovně označován — běžným návštěvníkem snů u mnoha lidí. Často je černý a rudý, tedy již svým zbarvením plný chtivosti a vášnivosti, často také je to „zelený d'ábel“ čili negativní vegetační božstvo, nebo zlý drak či bezduchý plaz zelené barvy. Někdy je to pravý Lucifer, padlý „nositel světla“. Tyto sny jsou především svědectvím tragické duchovní situace člověka, jemuž se zdají.

Stává se ve snu, že v kostele něco hledáme a nemůžeme to najít, až to nakonec najdeme v zapadlém koutě zahrady obehnané zdí; nebo objevíme na nějakém nevábém místě neobyčejně krásný oltář; nebo ke svému překvapení

najdeme v kostele, v jasném světle jeho nádherných oken nebo v ponurých prostorách krypty „dítě“, které jsme už dlouho hledali.

Jednomu muži se zdálo, že vstoupil do rozvalin polo-rozbořeného kostela a ke svému údivu tam objevil zahradu plnou květinových záhonů. Stane-li se někomu něco takového v posvátném prostoru, může očekávat, že jeho život znovu rozkvete.

Někdy má kostel půdorys kříže, takže všechny světové strany jsou tu zastoupeny. O symbolu kříže jsme již hovořili. Sny o kříži se vyskytují poměrně často. K interpretaci těchto snů je zapotřebí znalostí životů svatých a mučedníků víry, nemluvě o znalosti Bible. Často se v rámci kontextu nebo asociací při amplifikaci snu vynoří vzpomínky pocházející ze zážitků z dětství nebo z vyprávění biblických příběhu nedělní školy. Je mimochodem velmi důležité vyprávět dětem tyto příběhy bez dogmatických příměsí: jsou to věčně živé příběhy dotýkající se hluboko každého z nás.

Lidská psýcha dobře ví i o stinných a vážných stránkách života, jakkoli naše vědomé *Já* dává přednost životu bezstarostnému a všednímu. Psýcha má také dokonalou představu o mocnostech, které člověk nouzově označuje jako „božské“. Mnozí z nás musí být teprve prostřednictvím snů poučeni o tom, že naše sentimentální falešná zbožnost není s to zhlédnout ani cíp toho, co *Augustin* nazval *Deus absconditus* a v čem *Kalvín* rozpoznal toho, kdo neomylně předurčuje lidské osudy.

Každé náboženství vyznávalo Nejvyššího jako stvořitele všeho světlého a radostného bytí; každé náboženství však vůči němu pociťovalo bázeň a vidělo v něm pána nad životem a smrtí. — Jednomu muži středních let, který měl o světě stále ještě poněkud zpozdilé názory, se ve snu dostalo otřesného a hlubokého poznání. Zdálo se mu, že

jeden jeho blízký příbuzný, jemuž se jako poslednímu členu těžce zkoušené rodiny přihodilo před nedávnem hrozné neštěstí, leží zabítý a nad ním se sklánějí jeho rodiče. Chce najít *toho*, kdo to spáchal. Má pocit, že vrah musí být někde blízko. Vtom se nad zohaveným mrtvým a jeho naříkajícími rodiči rozjasní a on spatří v takto vzniklé kruhové auře tvář, o níž okamžitě ví, že je to tvář Boží. Je mimo čas, jasná, plná dobroty, a přesto hrozivě vážná. V náhlém prozření k němu vzrušeně zvolá: „Ty’s to udělal!“ — „Ano, já jsem to udělal,“ říká tvář v auře. „Neboť já dávám život i smrt.“ A znovu opakoval: „Život i smrt. Ty si to však jednou provždy zapamatuj! Je málo těch, kdo to chápou. A ti, kdo to nedokáží pochopit, by to ani neměli vědět.“ Zážitek tohoto velkého vizionářského snu byl natolik silný, že natrvalo změnil život onoho člověka.

SNY O SMRTI

Sny o **smrti** nás děsí, neboť v nás dokáží až příliš snadno vzbudit obavy, že smrt se týká nás samých nebo někoho z naší rodiny či okruhu přátel. Na základě nespočetného množství drobných i velkých snů lze dojít k jednoznačnému závěru, že sny o smrti neoznamují tělesnou smrt a nejsou tedy chmurnou předpovědí. Sny, v nichž se hovoří o smrti a v nichž my sami nebo někdo jiný **umírá**, nebo se účastníme svého vlastního pohřbu, znamenají, že cosi psychického v nás zemřelo nebo že se zřikáme vztahu k lidem, kteří sice dosud žijí, ale nám se zdá, že zemřeli. Sny o smrti mají nejrůznější podobu. Může se stát, že se náhle objevíme ve **smutečním obleku**. Jestliže tento sen nechápeme, musíme si položit otázku, proč naše nitro prožívá v dané chvíli smutek, koho želí, proč jsme, jak se lidově říká, „ve smutku“. Právě u snů o mrtvých musíme neustále pečlivě rozlišovat mezi výkladem na objektové, nebo subjektové rovině. Většinu těchto snů je možné vyložit pouze na subjektové rovině. Jen zřídka se stává, že nějaký člověk z našeho okolí, k němuž nemáme žádný osobní vztah, nám ve snu připadá vnitřně mrtvý. Sny o mrtvých se téměř vždy týkají nás samých. Možná že v nás odumřela láska, a my jsme si to ještě nestačili uvědomit. Možná že na tento vztah klademe vědomě zvlášť velký důraz proto, že cítíme, že život z něj vyprchal. My sami v té době možná procházíme procesem regenerace, přičemž první fází tohoto procesu je naše „smrt“. Právě v okamžiku obratu života, kdy jsme dosáhli nejvyššího bodu své existence, a před námi se více či méně vzdáleně začíná rýsovat temná brána smrti, přicházejí sny o smrti a umírání a pomáhají nám smířit se s neodvratností konce života, abychom jej nejen s úzkostí očekávali, ale na základě tohoto poznání svůj život vědomě utvářeli. Může

se stát, že ve snu vstoupí, jako kdysi při tanci mrtvých pozdního středověku, do našeho pokoje sama smrt ztělesněná nějakou postavou. Tak se jednomu muži zdálo, že do jeho ložnice vstoupila smrt v podobě mladé dívky se zeleným klouboučkem a on ji hrubými slovy vyhnal. Za několik měsíců přišla smrt znovu, tentokrát ve střízlivých šatech a měla tmavohnědý klobouk s širokým okrajem. Muž si v tomto snu vzpomněl, jak se k ní zachoval v předcházejícím snu, a rozhodl se, že ji neodmítne. „Můžeš tu od nynějška bydlet,“ řekl jí a ona přikývla, jako by to byla jeho matka. Tento sen svědčí podle našeho názoru o tom, že onen muž, věkově mezi padesáti až šedesáti, dokázal přijmout smrt do svého života, a tím jeho život získal na jistotě.

Horší než sny o mrtvých jsou sny o **mrtvolách**. Mrtvola je nejen mrtvá, ale nemá v sobě už ani jiskřičku života. O takové mrtvole se nám může rovněž zdát. Leží například na nenápadném místě. Nebo otevřeme skříň a s hrůzou vidíme, že je v ní mrtvola; můžeme ji také nalézt ve sklepech nebo na půdě. V mnoha snech sdílí s námi lože. Tak se jednomu muži zdálo, že se probudil a mezi ním a jeho manželkou ležely dvě mrtvé ženy. Byly to pozůstatky dvou dávno odumřelých vztahů k jiným ženám, které ho však ještě i jako mrtvé oddělovaly od jeho ženy.

Nejen v pochmurných soudních spisech nebo hrůzostrašných kriminálních románech, ale i ve snu můžeme zjistit, že v kufru s sebou nosíme mrtvolu. Ta představuje něco mrtvého, odumřelého, co s sebou stále ještě vláčíme životem. Dávno jsme to už měli pohřbít; je s podivem, že jsme nezpozorovali, jak je tím okolní ovzduší otrávené a jak nebezpečné infekce se odtud mohou šířit. Dříve než my sami si toho všimne naše okolí, nechápající, jak je možné, že nedokážeme jednoduše pohřbít události ze vzdálené minulosti, například zklamání v lásce v mládí

nebo neúspěch v zaměstnání, které jsme zdánlivě už dávno překonali.

Mrtvola se však může týkat také světonázorového stanoviska, které navenek sice stále ještě zastáváme, ale uvnitř nás je již dávno mrtvé. Stále mu však ještě přinášíme oběti, jako mrtvé konvenci, přežívající na úkor prosazujících se nových forem života. Ve snu jsme často svědky, jak někdo utone, je zabit nebo se zřítí z výšky. Podrobná analýza snu ukáže, co tu propadá smrti. Leccos hodnotného při tom uvnitř podlehne zkáze, především schopnosti, které by bylo možné při troše ostražitosti zachránit.

Ve snech tohoto druhu má své místo rovněž **zpráva o smrti**. Většinou je lakonická, mnohdy však má podivnou formu. Jde o sdělení psýchy, adresované našemu vědomí, že obsah vyjádřený jménem zesnulého — často je to neznámé jméno, které lze rozluštit jen pomocí asociací — odumřel.

Podle *Tibetské knihy mrtvých* musí být zesnulí poučeni o tom, že jsou nyní ve stavu smrti, nesmějí se tedy vrátit zpět do života, nýbrž mají splnit, co se od nich očekává. Mrtví naopak sdělují živým ve snu, že jsou doopravdy mrtví, aby ti mohli jejich smrt s konečnou platností přijmout. Činí tak z hlubin psýchy v zájmu našeho vlastního psychického zdraví; byli bychom totiž trvale ochromeni, kdybychom se nedokázali sklonit před neúprosností osudu a snažili se podržet si něco, co nám již nepatří.

U snů o **rakvích** je třeba mít na zřeteli, že tato poslední schránka smrti, tento poslední člun je zhotoven ze dřeva pocházejícího ze stromu života. A toho, kdo jen stěží snese pohled na rakev, jednou provždy uzavřenou, je možné upozornit, jak se tento uzavřený poslední příbytek podobá krystalu. Snad je to náznak vyššího, nebesky průhledného nového bytí, jehož se mrtvému dostává. Rakev

jako člun je častým tématem snů, ale i naopak člun jako rakev plující přes temné moře smrti ke vzdáleným, světým břehům. Tak jako pozůstatky zemřelého nemohou zůstat v domě, neměla by tam zůstat ani rakev. Jednomu muži se zdálo, že nadzvedl silné prkno podlahy a uviděl pod ní tři rakve; nyní mu bylo jasné, proč ho celý život neustále provází myšlenka na smrt.

Sny o **pohřbech** bývají svou scenerií velmi působivé. Občas se však při nich přihodí něco komického. Každé vybočení z běžného obřadu má svůj zvláštní význam. Důležití jsou rovněž koně a pohřební vůz, smuteční průvod, sestávající obvykle ze tří či čtyř osob. Nejdůležitější otázka je však tato: kdo nebo co se tu pohřbívá. Jestliže se ráno po probuzení zamyslíme nad tímto snem a uvážíme, že i tento sen znamená něco psychického a týká se něčeho v nás, pak budeme vědět, čeho se máme rázněji zbavit, abychom tak mohli vstoupit do projasněného dne. — Může to však samozřejmě znamenat i skutečné rozloučení a účast na pohřbu, které mnozí lidé musí vnitřně absolvovat, aby byli lépe připraveni přijmout i nepochopitelné a tragické události lidského života.

Každý z nás má na blízkém či vzdáleném **hřbitově** nějaký **hrob**, v němž leží někdo z jeho nejbližších. Takový hřbitov však máme i ve svém nitru, a na něm množství hrobů, v nichž odpočívají naše nenaplněné naděje, všechno to, s čím jsme se museli někdy rozloučit, s čím se již nikdy neshledáme. Smysl snů o hřbitově je jasný: hovoří o místu mrtvých. Kdo ve snu jde na hřbitov k nějakému hrobu, pátrá po tom, co pro něho zůstává stále ještě živým tajemstvím. Smutečního průvodu na hřbitov se účastníme většinou tehdy, jestliže si nevíme rady se svými životními problémy; protože život nám na ně nedává odpověď, hledáme ji u hrobu těch, kdo si do hrobu vzali své bohaté životní zkušenosti. Někteří se ve snu posadí

na okraj hrobu, jiní zase sestupují dolů do hrobky, tedy do říše smrti, aby v ní nějaký čas pobyli. Odebírají se tak na místo velkého symbolického významu — neboť mrtvých jsou „velké zástupy“ — aby načerpali sílu tam, kde zdánlivě žádná síla již není, ale kde jsou jí ve skutečnosti nekonečné zásoby, neboť i smrt je součástí života. Někteří se navracejí zpět z výpravy do říše mrtvých, z podsvětního Tartaru, posílení a povzbuzeni, jako kdysi bájný Odysseus. Jiní zůstávají tam dole a dovolují mrtvým, aby z jejich skrovného života vysávali krev — podobně jako v mýtickém Hádu, kde mrtví jsou jen pouhými stíny bažícími po lidské krvi. Smrt je drží v náručí, i když by měli ještě žít a pobývat na této zemi. Terapie u těchto lidí je často velice obtížná a lze pokládat za velký úspěch, jestliže sny o smrti a pohřbívání jsou vystřídaný sny o něčem méně truchlivém.

Smysl snů o hřbitově není jednoznačný. Mnozí lidé vyhledávají jeden určitý hrob, protože problém, související se zemřelým, který je v něm pochován, není dosud vyřešen. Jiní sem přinášejí květiny a věnce, často v rozporu se svými úmysly. Zřejmě tu dochází k jakési citové regresi, jakoby city, které neměly možnost se projevit za života nebožtíka, teprve nyní našly své správné určení. Tento druh snů se vyskytuje zvláště u stárnoucích lidí. Mnozí stojí dlouhá léta u hrobů těch, kdo předčasně zemřeli. Život se nemůže zastavit, není možné zůstat věčně citově připoután k těm, kdo odpočívají na hřbitově, a pokud se tak děje, projeví se to ve zvlášť nebezpečných snech o mrtvolách a hřbitovech.

O jednu zvláštní zkušenost, jež se stále znovu opakuje, bychom se chtěli podělit se čtenářem. Jestliže někdo ztratil blízkého člověka a vyhověl všem náležitostem, jež jsou s tím spojeny, tj. rozeslal úmrtní oznámení, zařídil pohřeb a smuteční slavnost, zůstává v něm zesnulý ještě

dlouhé měsíce stále naživu. Pravidelně se pak stává, že ještě po dlouhé době se mu zdá sen, v němž potkává zesnulého například na okraji své zahrady, lesa nebo v neobývaném pokoji, jak leží na prostém lůžku, dýchá a žije. S radostným překvapením ho osloví a je možné, že mrtvý řekne, že ho živí děti, služebnictvo nebo soucitné venkovské ženy, totiž ty síly, které nepatří do oblasti vědomí. S velkou radostí spěchá dotyčný oznámit tento zázrak ostatním. V tom okamžiku se však dovídá, že onen zdánlivě znovuoživlý zemřelý skutečně zemřel. Z toho mu musí být zřejmé, že v něm samém dosud doopravdy nezemřel, nýbrž že jeho psýcha vzala smrt tohoto milovaného člověka na vědomí teprve tímto snem.

Hodně snů o smrti svědčí o tom, jak hluboce se nás zážitek smrti, posledního rozloučení a ztráty blízkých dotýká. Smrt je prapůvodní, archetypická událost, k níž je třeba zaujmout správný postoj. Sny, v nichž cítíme závan smrti, v nichž se ozývá nárek a vidíme lesknout se mramorové desky hrobů, by nás měly přivést k opravdovému zamyšlení nad těmito posledními věcmi člověka, abychom tak mohli sami v sobě „spočinout v pokoji“. Všechny věci mají totiž v životě své správné místo, a to jak život, tak i smrt, která rovněž patří k životu a přes všechnu svou tragičnost je možná průchozí branou do nového života.

ZVÍŘATA

Sny o zvířatech se vyskytují velmi často, a to dokonce i u lidí, kteří ke zvířatům nemají žádný bezprostřední vztah. I když však zmizela z jejich vědomého zorného úhlu, v nich samých jsou dosud živá, nesou ve svém těle své zvířecí předchůdce a ve své psýše mají uloženu veškerou zkušenost, kterou jejich předkové udělali se zvířaty, když je zkrotili a přinutili k práci, včetně zkušenosti se zvířaty jako zrcadlením vlastní lidské přirozenosti. Zvířata jako soupeřníci člověka na této zemi jsou stále ještě součástí jeho vnitřního světa, třebaže z jeho bezprostředního okolí byli již většinou vypuzeni. Ve snech k nám znovu přicházejí a svým vzezřením a chováním nám poskytují podobnoství nás samých a našeho vlastního chování.

Sny o zvířatech nás spojují s naší vlastní instinktivní přirozeností, s přirozenými funkcemi našeho těla a s jeho pudovými potřebami. Nikdy nejsme od zvířat zcela odloučeni. Stačí připomenout, že plod v těle matky prodělává ve zrychlené následnosti náznakově všechny předcházející vývojové stupně zvířecího života, které si takto každý jedinec zopakuje. Teprve když prodělá celý tento vývojový proces, stává se z něj bytost, přesahující pouhou zvířecí existenci.

Zvířecí symboly jsou s to vyjádřit pomocí podobenství směr našeho usilování a způsob a intenzitu našeho instinktivního prosazování ve světě. Zvířata se stala symbolem toho, co v nás bylo zkroceno a co naopak zůstalo nezkroutné, a také nejjednodušších fyziologických funkcí i zdánlivě nepochopitelných rysů naší povahy. Pomocí obrazů ze zvířecího světa poznáváme, co se nám honí hlavou, co se s námi vleče na naší pozemské pouti, co se skrývá v hustém lese nebo se prohání pod hladinou širého moře našeho nevědomí jako pradávny svěbytný obsah psýchy.

Zvířecí symboly jsou neobyčejně bohaté a mnohoznačné. Jako výraz zkušeností člověka se zvířaty představují kolektivní archetyp, který je každému srozumitelný.

Když se v našich snech objeví nějaké zvíře, musíme si nejprve ujasnit otázku, co nás k němu osobně poutá. Velmi důležité jsou v této souvislosti vzpomínky z mládí na společenství zvířat, jež tehdy na venkově člověka obklopovalo a s nímž se mohl, byť jen po kratší čas, seznámit, protože tady může být počátek hluboce zakořeněného vztahu ke zvířatům. Při analýze těchto snů má velkou úlohu vlastní domácí zvíře, například pes, setkání se zvířaty v poslední době, návštěva zoologické zahrady nebo četba, v níž se vyskytují příběhy o zvířatech. Je možné si rovněž položit otázku, která zvířata máme nejraději a ze kterých máme strach; musíme se také pokusit vyjasnit si, která zvířata v nás vzbuzují odpor nebo se jich štitíme. Zdají-li se někomu sny o zvířatech, které se sice v jeho okolí vyskytují, ale k nimž nemá žádný bezprostřední vztah, měl by se pokusit se s nimi doopravdy setkat. Měl by aspoň jít znovu se podívat na koně, navázat s nimi němý dialog, měl by překonat svůj strach ze psů, nejlépe u nějakého svého přítele, který je milovníkem psů. Má to své hluboké psychologické příčiny, daleko přesahující pouhé uspokojování povrchní zvědavosti nebo demonstraci nadvlády člověka nad přírodou, že na okraji měst bývají zoologické zahrady. Existuje totiž zvláštní souvislost mezi zoologickou zahradou v nás samých a touto skutečnou, kde přebývají zvířata, jako ta naše vnitřní, buď v tupém odevzdání, nebo v bezstarostné hravosti.

Užitková, například tažná zvířata se tak nazývají proto, že mají plně sloužit lidským záměrům, které jsou jejich přirozeností úplně cizí. Smyslem existence nebo posláním včel přece není poskytovat lidem med, a totéž lze říci i o kožešinách nebo masu z mladých zvířat. Nevědomí, jež

je vesměs velkorysý při hodnocení věcí, uplatňuje jen zřídka měřítko užitečnosti. Přijalo sice svět zvířat za symbol lidského chování, ponechalo si však obraz jejich nezávislé existence.

V dávné minulosti byla zvířata mocnější než lidé. Jejich síla a jistota zanechaly v lidech hluboký dojem. Povýšili je na roveň bohům a snažili se jim alespoň v něčem vyrovnat. Učinili z nich totemová zvířata svých kmenů — zbytky toho můžeme ještě dnes vidět na erbech šlechtických rodů, měst i států. Lev, býk a orel jsou symboly tří evangelistů; skautský „bobřík mlčení“, názvy skupin (vlčata) a další zvířecí symboly slouží mládeži při seznamování s přírodou i při zvládání vlastní přirozenosti. Zázrak proměny líné housenky v larvu a posléze v krásného motýla odedávna natolik fascinoval člověka, že si z něj učinil příměr svého vlastního psychického vývoje, a tedy naděje, že i on se jednoho dne dokáže vymanit ze své tíživé pozemské existence.

Noemova archa snů neobsahuje samozřejmě všechny druhy zvířat a ani to není nutné; najdeme v ní však velký počet zdomácnělých i divokých zvířat, ptáků, studenokrevných i hmyzu, vyznačujících se tím, že se mohou více či méně stát symbolickým příměrem určitých psychických situací. Tak si člověk kromě ostatních jevů tohoto světa posloužil i světem zvířecím, aby se i v něm mohl jako v zrcadle lépe poznat. Jestliže se tak naučí zacházet správným způsobem se svým vnitřním zvířetem, vytvoří si i přátelštější vztah ke zvířatům ve svém okolí, žijícím svým navyklým životem. Podaří-li se mu sny o zvířatech vyložit, pochopit je a přijmout jejich poselství, umožní mu to osvojit si vědoměji svou vlastní instinktivní přirozenost. Proto bychom měli vědět, co zvířata v našich snech znamenají.

Ve všech časech platil **kůň** za jedno z nejušlechtilejších zvířat. Jeho inteligence, rychlost, hrdé a ušlechtilé, téměř oduševnělé držení těla, to vše na člověka vždy silně působilo. Zoologové poukazují na to, že v žádném jiném zvířeti se nevyskytuje tak dokonalá souhra nervů a různorodých svalů. Kromě toho je známo, že jen kůň, s nímž se dobře zachází, může být člověku plně k užítku, že však týž kůň, jestliže se s ním zachází špatně, se změní ve vyplašené a nespolehlivé zvíře. Tak je kůň ve všech ohledech výrazně psychickou bytostí, a to se týká také koně ve snech, ať už jde o jeho přirozené vlastnosti, nebo ty, jež mu přisuzují mýtus a lidové pověsti. Kůň ve snech představuje především disciplinovanou a spořádanou instinktivní povahu člověka, která je s to jej „nést“ k jeho přirozeným životním cílům. Přitom je kůň i ve snu bystrý, citlivý a reaguje na každý sebemenší pokyn. V příznivém případě vzniká mezi jezdcem a koněm dokonalá souhra a oba mohou sloužit jako krásný příklad harmonického vztahu mezi *Já* a instinkty. Dojde-li k narušení tohoto vztahu, zdají se nám sny o koních, kteří se plaší, zmocňuje se jich panika a slepě pádí ulicemi, k smrti vyděšení. Sny tohoto druhu svědčí o tom, že psychická rovnováha erotického života člověka je narušena, a měl by je brát jako vážné varování. Někdy varuje kůň svého jezdce přímo; zatahá jej třeba za rukáv, a záleží už na jezci samém, jak na toto upozornění zareaguje. Kůň může ve snu promluvit, podobně jako v mýtických a pohádkových příbězích. Jako neobyčejně inteligentní zvíře kůň ví, co se jeho pánovi v příštích okamžicích stane. Umí také truchlit. — Kentaur je symbolický obraz bytosti, jež vzniká spojením člověka a koně. Kentaur Cheirón v sobě navíc ztělesňuje kromě divokosti hřebce i ušlechtilou lidskou schopnost pomáhat druhým při léčení jejich neduhů. I bohové sami jezdí na koních, jako například Wotan na svém osminohém Slepnirovi.

Černý kůň souvisí se smrtí. Na takovém koni se mės-ty a krajinou prohánějí děsivé, démonické bytosti. Světłé stránky tohoto zvířete jsou zcela potlačeny, je pravým opakem koňského spřežení slunečního boha Héliá. Černý kůň s sebou přináší děs a zkázu. Smuteční černí koně znamenají libido a životní energii záporné hodnoty. Představují proměnu tvůrčí energie v ničivou. Proto má černý ďábel koňskou nohu, pod níž nevytryskne, jako tomu bylo u germánského boha jara a světla Baldura, pramen vody. Občas lze ve snu zahlédnout i **bílého koně**. Podle naší zkušenosti má trojí význam. Zaprvé, psychická síla ztělesněná v bílém koni má v sobě cosi přízračného, postrádá přirozený vztah k pozemským hodnotám, což svědčí o povážlivé ztrátě smyslu pro realitu. Zadruhé je to také jakási duchovní, tvořivá síla, povznášející do výše, jak ji ztělesňuje Pegasus. Zatřetí je bílý kůň a ten, kdo na něm jede, zasliben smrti.

Ryzák či **hnědka** však pravděpodobně znamenají prostý, spolehlivý lidsko-zvířecí instinkt. Lidské rysy má kůň jen jako jednotlivý kůň, kdežto stádo koní řítící se na nás ve snu signalizuje nedostatek jakékoli erotické kultury, je to přírodní živel, nerozlišený a nebezpečný ve své mnohoznačnosti. Ve snech žen znamená tato situace, že se zevnitř či zvenčí ocitají pod náporom pudových žádostí. Tento druh žádosti je však jemnější a nervóznější než žádost symbolizovaná sny o býcích. Příznačný je sen jedné mladé ženy: cestou na vrcholek hory potká stádo mladých, volně žijících koní, prohánějících se po louce po levé ruce. Žena se obává, že by jí tito koně mohli zatarasit cestu. Projevuje se v tom obava, že probuzené erotické sklony by jí mohly bránit v její životní cestě vzhůru. Přitom je uchváćena nádhernou lesklou srstí těchto krásných ryzáků.

Velmi zřídka se ve snech vyskytuje **kráva**, toto trpělivé a užitečné domácí zvíře. Kráva jako nepřilíš pohyblivé zvíře, vytrvalé a plodné, je prostým symbolem Matky Země, ztělesněním vegetativního mateřství. Objevuje se většinou ve snech žen, kterým chybí trpělivost a добрota a které jsou na štíru se svým přirozeným ženským založením, tj. schopností rodit, kojít a žít skromným životem. Kráva je nápadná zejména svou pokornou a klidnou povahou. Její potravou je zelená tráva, tedy cosi přirozeného, protože přírodního. Proto se onen muž, kterému se zdálo, že ve stáji krmí krávu starými novinami, dopouštěl vážné chyby. Ani kráva se svou trpělivou povahou není ochotna snášet takové intelektuální žerty. V její prostotě je cosi posvátného — jak to ostatně dosvědčuje její kult v indickém náboženství.

Je mnoho lidí, kteří se nedokáží vyrovnat s existencí pudových sklónů, jejichž cílem není nic než plození. Vytěšňují tyto sklony, a ty se hromadí v jejich nevědomí, dokud jednoho dne neexplodují; nebo se jim naopak bez rozmyslu a bez zábran poddávají, jsou jimi zcela ovládáni a nićeni. Nedokázali vyřešit svůj „býcí problém“; ostatně to není nijak snadné.

Sny o **býcích** souvisejí tedy s obavami z těchto temných vášní — *Bachofen* označil býka za „písmeno alfa v abecedě přírody“, neboť plození je jeho hlavním úkolem. Býk představuje nezkrtnou a slepou pudovost. Symbolizuje sexuálně zaměřené niterné vzrušení, životní energii jako takovou. Je protagonistou býcích zápasů, ale i náboženských obřadů. Jeho plodivou sílu pokládaly antické národy za božskou. Může být něčím pohlcujícím, ale také obnovujícím. Jestliže nás ve snu pronásleduje býk a pokouší se nás nabrat na rohy, znamená to, že se v nás probudily nejvitálnější síly naší přirozenosti a chtějí se proje-

vit. Hrozí nám nebezpečí, že se staneme jejich obětí. Proto museli mýtičtí hrdinové stále znovu svádět zápasy s divokými býky a prostřednictvím obětí býků, tj. své vlastní nezkrotné žádostivosti, kultivovat svou přirozenost. Toto střetnutí má často podobu býčích zápasů, jak se dodnes pořádají v jižních zemích, a ti, komu se takové sny zdají, vyprávějí, jaké napětí a úzkost při těchto krvavých obětech prožívají. Býk představuje velice dynamický, ale dosud divoký a slepý stupeň sexuality. Vyšší, zvládnutější stupeň téhož problému symbolizuje kůň. Lze tedy pokládat za příznak proměny, jestliže ve snu vystupuje z těla obětovaného býka ušlechtilý jezdecký kůň. Sny o býcích jsou příznivé jako doklad mocných, jen stěží ovládaných sil; znamenají také nebezpečí, protože vyrovnat se s těmito „býčími“ sklony v sobě samém je velmi obtížný úkol.

Divokým symbolem tvořivých sil přírody, ale zároveň vždy s jistou dávkou duchovnosti, je **beran**. Má význačné postavení v mýtech, především antických, ale je také důležitým astrologickým symbolem: je jedním ze znamení zvěřetníku a zastupuje zde princip sebeprosazení. Ve snech se však objevuje jen zřídka.

Kupodivu častější jsou sny o **prasatech**, ačkoli klienti o nich vyprávějí jen neradi, protože se zřejmě domnívají, že tyto sny v sobě skrývají nějakou „prasečinu“. Nehledě na to, že stavba prasečího těla je lidskému tělu mnohem podobnější než u ostatních savců, je třeba mít na zřeteli, že naše nevědomí má k tomuto zvířeti vyloženě kladný vztah. To je také patrné z mnoha rčení. Řekne-li se v němčině, že někdo „má prase“, znamená to, že má štěstí. Všichni známe „prasátko pro štěstí“ jako milý dárek. I ve snech je toto zvíře vždy příznivým znamením. Abychom pochopili, že prase je šťastné a spokojené zvíře.

symbolizující těžkopádné a štědré mateřství na nejnížší úrovni, stačí se podívat do chléva, v němž se chovají selata, a pozorovat, jak se hemží kolem prasnice. Toto zvíře bylo kdysi zasvěceno bohyni Démétře, a sny tuto souvislost s mateřstvím dosud podržují v paměti. Naproti tomu **kanec** a **kňour** se svým významem ve snech blíží postavení býka.

Pes je ze všech zvířat člověku psychicky nejbližší. Po tisíciletí, již v době kamenné, byl pes v jeskyních i chatrčích věrným přítelem člověka. Zachovával mu leckdy až nepochopitelnou věrnost, pokud se mu dostalo dobrého zacházení. Sloužil svému pánovi jako hlídač, dokázal ho vést svým jemným čichem po každé stopě. Vrhá se kvůli němu na ostatní zvířata, provázel ho na cestách a zprostředkovával mu tím spojení s přírodou. Také ve snech je pes naším spřáteleným zvířetem. Pes symbolicky vyjadřuje tu část naší animální přirozenosti, s níž jsme se spřátelili. Jestliže nás ve snu doprovází pes, znamená to, že jsme v příznivém vztahu k silám nevědomí. Svědčí to o našich zdravých instinktech. Jestliže však ve snu proti nám stojí pes opuštěný nebo trýzněný, znamená to, že jsme své přirozené animální sklony zanedbali a potlačili, a ty teď stojí proti nám a cení na nás zuby.

Pes by rád sloužil člověku svobodně; jestliže je uvázan na řetěz, stává se z něj zlý pes, který napadá každého, kdo se k němu přiblíží. Nežijeme-li v rozporu se svými instinkty, například se svými erotickými sklony, pak nás pes ve snu poslouchá. V opačném případě nás pes vyhledá a — jak se to děje zejména ve snech žen — klade nám svou hlavu prosebně na klín. Odmítáme-li přijmout animální stránku své povahy, bez níž bychom nebyli schopni života, pak psi v našich snech mají většinou temné zbarvení a zlé, potlačenou vášní svítící oči. Stojí-li nám v ces-

tě, neodvažujeme se projít, protože bychom se museli střetnout s rozběsněným zvířetem v sobě samých. Kdo je ochoten naslouchat svým snům, měl by se po takových snech pokusit vytvořit si nový vztah k tomu, co pes symbolicky představuje.

Výklad snů tohoto druhu vyžaduje objasňující amplifikace, opírající se o vzpomínky na setkání s těmito domácími a loveckými zvířaty. Zvlášť výrazné jsou vzpomínky z dětských let. Důležitá je také otázka, komu pes ve snu patří. Často vede žena ve snu na šnůře psa patřícího nějakému muži. Smysl tohoto snu je jasný. — Je třeba rovněž všimnout si velikosti a zabarvení psa. Že malý štěkající pes znamená něco jiného než velký a rozvázný pes hlídající stavení, nebo zanedbaný pes se zježenými chlupy se rozumí samo sebou. Časopisy pro mládež přinášejí s oblibou příběhy o psech, kteří zachránili někomu život, aniž tuší, jaký hluboký smysl má takový mravoučný příběh o psu, který vytáhne svého tonoucího pána nebo nějaké dítě z vody. Pes, který nám připomíná naši vlastní animální existenci, zachrání často velmi cenné hodnoty z našeho nevědomí.

Pes může také souviset určitým způsobem se smrtí, a to jako průvodce člověka říší mrtvých. V antice byl pes zasvěcen noční bohyni Hekaté, v jejíž moci bylo dávat vznik a zánik všemu dění a ukončovat je. Ve společnosti této bohyně to byly bytosti padajícího soumraku a ranního rozbřesku, pohybovaly se tedy na rozhraní vědomí a nevědomí. Trojhlavý Kerberos střežil vchod do podsvětí. V posledním velkém německém mýtu (vedle *Spittelerova Prométhea*, v němž je zabit psík jménem Instinkt) objeví Faust v Mefistovi, jenž byl oním „jádem pudla“, svůj Stín, a tím se ocitne „ve psi“*, což je obvykle počátek bo-

* Doslova „na hunté“, něm. auf dem Hund. (Pozn. překl.)

lestného procesu integrace temných, pudových stránek lidské povahy a podmiňuje tak psychickou regeneraci.

Kočka je typické ženské zvíře. O ní se zdá většinou jen ženám, a to tehdy, když nastal čas, aby si uvědomily své ženské, „kočičí“ vlastnosti. K těmto vlastnostem patří neovlivnitelnost a nedostatek věrnosti jednomu jedinému protějšku — kočka není obvykle vázána na jednotlivého člověka, ale na celý dům. Kočka je zvíře se zářivou, elektrizující srstí, se sametovými tlapkami, z nichž může ovšem náhle vystrčit drápky; je to milé zvířátko, které si klidně přede stočené do klubíčka, aby v příštím okamžiku podrážděně vyprsklo: tedy samé vlastnosti, které sen považuje za typicky ženské iracionální projevy. Je ostatně běžné, že o mladých dívkách se hovoří jako o „kočkách“.

Jedné ženě se zdálo, že z rukávu svého nočního županu vypustila sedmadvacet koček. Jí samé bylo právě sedmadvacet let! Jiné ženě, plaché a poněkud morálně přepjaté, se zdálo, že nosí ve dne v noci kožešinu z kočky. S kočičími vlastnostmi, jak se odrážejí ve snech, se ženy musí nějak vyrovnat. Nesmějí však při tom kočku zabít!

Není snad ani třeba připomínat posvátné kočky starých Egyptanů, ani to, že jejich bohové byli zobrazováni s kočičími hlavami. Je třeba mít rovněž na zřeteli, že kočka je noční zvíře — a žena má své kořeny hlouběji v temnějších, méně zřetelných vrstvách života, než je tomu u muže, jehož psýcha je jednodušší.

Sny o **opicích** lidi obvykle iritují. Toto zvíře, zábavné nanejvýš jako malá opička, se člověku protiví; ten ji ostatně zná většinou jen ze zoologické zahrady, z malých putovních cirkusů a z množství karikatur a slovních rčení. Položíme-li si otázku, co je na opicích tak odpudivého, zjistíme, že v našich představách jsou opice drzé, nepo-

sedné, že nepříjemně ječí, a především nám připadají nestydaté a chlípné. Kromě toho jsou směšně marnivé — nedokážou se odtrhnout od střípku zrcadla — a seberou bezostyšně vše, co jim přijde pod ruku.

To, co člověka na opicích dráždí, je však něco jiného; totiž to, jak velice se jejich chování podobá lidskému, ačkoli lidské není. Opice je „chlupatý člověk“, prapředek člověka, se všemi zmíněnými vlastnostmi. Je pro nás našim vlastním zezvířetěným Stínem, naší nepříjemnou a odmítanou karikaturou. Člověk pociťuje před tímto chlupatým, chtivým a chlípným tvorem strach. Setká-li se s ním ve snu, je to vždy nepříjemné setkání — pokud ovšem nejsme dosud bezstarostnými, hravými dětmi nebo nám příliš nesejde na naší serióznosti. Opice ve snu se totiž chce stát člověkem, a ten, komu se o ní zdá, usiluje vlastně o něco podobného: aby „polidštil“ některé ze svých povahových vlastností.

Jinýma očima ovšem opici vidí domorodci, kteří ji obdivují pro její živost a pozoruhodné schopnosti, svědčící o tom, že bohové našli v tomto zvířeti zvláštní zalíbení. Proto má opice pro ně v sobě cosi božského a démonického zároveň. V indické mytologii se v jedné pověstné legendě stává opice zachráncem boha. Podle mínění domorodců orangutan nemluví jenom proto, že je příliš moudrý, aby tak činil.

Sen o opicích je originální výzva adresovaná nám samým, abychom se stali všestrannými lidskými bytostmi, s bezprostředním vztahem k přírodě.

Přestože v našich střeoevropských podmínkách sloni nežijí, objevují se v našich snech. Toto obrovité zvíře působilo odjakživa na člověka mocným dojmem, ať už vznikl z pozorování v zoologické zahradě, nebo při četbě historických příběhů, cestopisů, dětských knížek či na základě obrázků a sošek. Slon vystupuje ve snech spíše v posi-

tivním než negativním smyslu, což je zřejmě také důsledek toho, že se s ním seznámíme nejprve v podobě roztomilých dětských hraček.

Slon ve snu stojí před oknem, vchází obrovitý do pokoje, jeho hřbet se zvedá jako kopec z hlíny, jeho chobot obtáčí, napůl s úmyslem chránit, napůl hrozivě, malého slabého člověka. Odvěká zkušenost charakterizuje slona jako mateřskou bytost. Je to Matka Země sama, která nás nese na svém hřbetě, bere na sebe trpělivě naše břemena, ale zároveň nás může svou tíží sevřít a nepustit.

V tomto velkém symbolu slona přistupuje k posteli spícího a snícího člověka těžkými, ale současně tichými kroky pozemská realita, aby ho takto názorně upozornila na svou existenci. Toto mohutné zvíře se pro něho stává pádnou připomínkou pozemského života v jeho mohutné síle, kterou si dosud nedostatečně uvědomoval, a proto se musela zjevit jeho vnitřním očím v takové zveličené podobě. Sexuální podobenství slonního chobotu, na němž mnozí psychoanalytičtí autoři tolik trvají, není podle našich zkušeností, zahrnujících přes padesát snů na toto téma, rozhodující motiv. Hodně snů poukazuje na to, co si lidé, jimž se zdají, uvědomují již v průběhu snu, totiž že sloni se nesmějí dráždit! Ani reálná skutečnost si to nenechá příliš líbit.

Lev se i ve snech objevuje vždy jako královské zvíře, jako ztělesnění dravosti a zároveň důstojnosti. Proto se jeho zjev ve snu kryje s tím, čím ve skutečnosti je: král zvířat, překypující nezkrotnou energií, schopný soustředit ji na jediný cíl, zvláště když se vrhá na svou kořist. Je velký svým klidem, prudký a vášnivý ve svých touhách, nemilosrdný vůči těm, jež se rozhodne zničit.

Lev je obyvatelem žhavé pouště, symbolem obrovské sluneční energie: je tedy ohnivou bytostí. Šíří kolem sebe bázeň a úctu. Ve zvířetníku je mu přiřazeno znamení vr-

cholného léta. Proto se často vyskytuje ve snech lidí, kteří dosáhli vrcholu svého dospělého věku, a chtějí-li dále zrát, musí k tomu využít svého vnitřního žáru. V tomto období se setkávají se zdrojem nezkrotné vnitřní psychické energie, s nímž se musí vyrovnat stejně jako hrdinové mýtů a pověstí zápasící se lvy. Při pohledu na lva — který může být jak zevně, tak i uvnitř — se v jedné povídce *Gottfrieda Kellera* v několika málo hrůzostrašných minutách z muže konečně stane zralá osobnost. K tomu však může dojít jen pod vlivem něčeho tak silného, že to překoná i čas. Tak je bůh se lví hlavou, a tedy i lev v nás pánem nadčasovosti, symbolem věčně nevyčerpatelné energie.

Vykračuje-li si lev jako král zvířat našimi sny, chystá-li se ke skoku nebo zvedá-li — jak se to děje v mnoha snech — majestátně svou pyšnou hlavu, znamená to, že jsme konfrontováni se symbolickým obrazem mohutné a nebezpečné síly, a aniž bychom museli být školenými interprety, je nám jasné, že máme co dělat s obrovským přílivem dravé energie, kterou bychom měli v životě uplatnit, a tím se stát svébytnější osobností.

Je pochopitelné, že se probouzíme ochromeni hrůzou, když na nás ve snu vyrazí z houštin džungle **tygr**, nebo když se neslyšně plíží kolem nás v bezprostřední blízkosti. Neboť tak jako skutečný tygr, představuje i onen tygr ve snu pro nás velké nebezpečí. Je totiž symbolem zcela osamostatněného instinktu, připraveného kdykoli nás napadnout ze zálohy a rozsápat nás. Jako velká dravá kočka ztělesňuje pudovou přirozenost, s níž jsme nuceni se nějakým způsobem vyrovnat — podobnou jako býk, ale hbitější, méně zběsilou, ale stejně nemilosrdnou, asi jako zdivočelý, kousavý pes, avšak mnohem nebezpečnější. Ukazuje se nám ze své nejhorší stránky, protože v džungli, kde se to děje, nabývá zcela nelidských forem.

Přesto nás fascinuje to, co tygr představuje; je čímsi agresivním a velkým, ale bez lvího důstojenství. Tygr je úskočná šelma, neznající slitování. Sny o tygrech proto signalizují nebezpečí, vyplývající z proměny vitální energie v ničivou bestialitu.

Sny o **medvědech** jsou sice vzácné, avšak ve střední a severní Evropě přece jen častější než sny o lvech. Je-li lev zvíře vysloveně mužského charakteru, korespondujícího se sluncem, přisuzuje naše nevědomí medvědu ženské vlastnosti. Ty lze rozpoznat již na medvědím teplém kožiše, jeho zemitém zabarvení, ale i na jeho zavalitém těle a možná i na tom, jak se chová ke svým mláďatům. Ačkoli byl odedávna terčem lovců, stal se záhy ženskou bohyňou, „medvědicí“, královnou jeskyní a křovisek. Tento velký ženský zvířecí symbol patří k nevědomí, tj. k tomu, co přebývá v hlubinách. V pohádkách je medvěd často začarovaný člověk vznešeného původu, například princ. Na základě své praxe při výkladu snů *Jung* říká: „Medvěd může být také negativním aspektem vývojově vyšší osobnosti.“ Je tedy svým způsobem nebezpečný, avšak skrývá v sobě cosi většího, co se má teprve uskutečnit. Je však především symbolem ženského a pozemského živlu.

Je známo, že **vlk** se nenechá ani těmi nejobratnějšími krotiteli přimět k tomu, aby sloužil člověku. Lidský vztah si k němu nelze vytvořit. Toto dravé zvíře žilo ještě před několika staletími ve střední a západní Evropě. Svědčí o tom celá řada německých jmen, jako například Wolfgang, Wolfhart apod.* Je tu tedy alespoň takto neustále s námi.

* Něm. Wolf = vlk. (Pozn. překl.)

Jestliže ve snu narazíme na vlky, stojíme před téměř neřešitelným úkolem, totiž vyrovnat se s vlkem v sobě samém, zkrotit jej a zabránit mu, aby ze své stepní domoviny pronikl do kulturní krajiny naší psýchy. To může vést k vážné krizi; pojednává o tom román *Stepní vlk* od *Hermannna Hesseho*. Pověsti a příběhy vyprávějí o mužích posedlých vlčími sklony, z nichž se stávají vlkodlaci. V pohádkách se můžeme setkat s velkým vlkem, jež přemůže odvážné dítě nebo myslivec.

Příkladem takového děsivého nočního setkání s vlky je tento sen: Jednomu muži se zdálo, že si před svou přednáškou o duchovním aspektu proměňování vína při mši šel prohlédnout svou malou zoologickou zahradu na dvoře kláštera. Měl u sebe bič a uviděl několik menších vlků v těsných kotech. S pocitem uspokojení, že je zkrotil, se náhodou otočil a spatřil, jak za ním stojí obrovská vlčice ocelových očí a upřeně na něj zírá. Bič mu vypadl z rukou, byl ztracen — s výkřikem se probudil z nejstrašnějšího snu ve svém životě, a spolu s ním se probudili i všichni jeho spolubydlíci — vojáci.

Mnoha sny se tiše mihají **myši** jako **hlodavci**. Nebo je možné je slyšet, jak pobíhají a hryžou ve starém domě nebo na nejméně očekávaném místě. Na myších jako nevitálních hlodavcích ve snech je nápadné, jak nehlučně pobíhají a — z hlediska člověka — jak jsou ničivé a hltavé. Žerou přece tajně zrní, náš chlébездеjší, a uhlodávají kořínky užitečných rostlin. Ukrádají ze všech životně důležitých potravin. Poměrně brzy lidé vytušili, že myši, a hlavně jejich větší příbuzní, **krysy**, šíří nebezpečné náklady, především strašlivý mor. Proto pohled na tato žravá zvířata naplňuje člověka odporem a hnusem. Stávalo se stále znovu, že se tito hlodavci přemnožili a jejich houfy zanechávaly za sebou na polích zkázu a po ní následo-

val hlad. — Sny o myších a krysách jsou vždy nepříznivé, a to už na objektové rovině. Jen občas může mít ve snu malá myška význam něčeho něžného, i když ani pak není zcela bez nebezpečí. Asi jako samo slovo „myška“ se stalo součástí milostného slovníku. Dokonce někteří manželé hovoří o svých „myškách“. Na úrovni tělesných korespondencí může ve snech mladších mužů někdy zastupovat ženský pohlavní orgán. Další charakteristický rys těchto hlodavců je mnohem rozšířenější. Velmi často se myši a krysy dávají do souvislosti s tím, co nás uvnitř tajně nahlodává. Jestliže vědomí není s to rozpoznat, jaké starosti či bolesti nás „užírají“, přicházejí na řadu sny o myších. Tato zvířátka mohou být buď šedobílá, lákavě červená (sexuální zabarvení), nebo bílá (tak je vidí piják ve svém delíriu). Obvykle je jich větší množství. Protože na subjektové rovině představují určitý stav naší psýchy, chce nám jejich počet naznačit, že naše psýcha se rozpadla na množství dílčích částí, projevujících se na způsob hlodajících myší, užírajících z našich životních zásob. To je opět velmi nepříznivá situace. Hejno těchto šedobílých, červených nebo bílých myší vyvolává obavy o integritu naší celistvé osobnosti.

Je třeba připomenout, že staří Řekové spojovali mor s těmito hlodavci. Myši vylézající z hrobů, odkud si odnášely jídlo určené zemřelým, se pokládaly za nositele mrtvých duší. Dokonce i myš sama může znamenat jemnou, neuchopitelnou duši. Je-li křehká a průhledná, pak má právě tento význam. Avšak vždy, když se v našich snech objeví myš nebo — což je ještě horší — celé hejno myší, znamená to vždy něco neblahého.

Mnohem neškodnější je **zajíc**. Mezi zvířata ve snech se dostal ani ne tak díky tomu, že vždy vezme včas „do zajítek“, nebo že je to rovněž hlodavec, jako spíše proto, že je

nápadný tím, jak rychle se dokáže rozmnožovat. Je to teplokrevné zvíře velké plodnosti. O velikonočním zající se říká, že klade velké množství barevných vajíček. Patří tedy k symbolům animální plodnosti, přičemž množství je důležitější než jedinec, kvantita důležitější než kvalita.

Objeví-li se v našich snech zajíc (u někoho to mohou být **králíci** jako vzpomínka na mládí), znamená to, že v naší psýše nastává svého druhu jaro. Něco v nás se začíná projevovat velmi plodným způsobem, i když nejde právě o vyšší formu tvořivosti. Zmínili jsme se už o snu mladé ženy, které se zdálo v období vnitřní krize, která se projevovala pocity prázdnoty, že ze studny vyskočil zelený zajíc, červený beran a modrý kůň. Dosadíme-li za každý symbol odpovídající význam, dojdeme k závěru, že v psýše této ženy nastalo opět jaro a přineslo s sebou i oživení ducha.

Až do doby, než člověk vynalezl letadla, obdivoval **ptáky** především pro jejich schopnost vznášet se volně ve vzduchu a překonávat velké vzdálenosti přes hory, řeky a moře. Kromě toho naslouchal také jejich zpěvu a pozoroval je v jejich milostných hrách a porovnával jejich chování s chováním člověka. Pták se tak stal sexuálním symbolem, jak je patrné z běžného užívání tohoto výrazu.

Ptáci jsou především vzdušní tvorové. Vzduch se odevdávna pokládal za živel odpovídající svým charakterem myšlení a duchu. V tomto smyslu jsou ptáci duchovní bytosti, podobající se myšlenkám. Proto objeví-li se v našich snech, znamená to, že se v nás objevuje něco, co přelétá od jedné psýchy ke druhé. Myšlenky mohou být zpočátku trochu těžkopádné, nesprávně uplatněné, nebo nestačily v „hnízdě“ naší nedokrevné psýchy plně se „vylíhnout“. Tak našla jedna žena ve snu na zemi polomrtvého, ztuhlého ptáčka. Ví, že se jí nějak týká, proto jej zvedne

a přidržuje si jej na prsou, aby se zahřál. Po nějaké době ptáček pookřeje a odlétne. V jiném snu se čarodějnice pokouší vytrhnout plachému děvčátku z jejích třesoucích se rukou malého ptáčka: jde zjevně o to, zda děvčátko uhájí svou duši.

Jestliže se nám zdá — a to se stává dost často — že osamělý pták se marně pokouší vylétnout z místnosti, přičemž naráží do oken a do zdí, znamená to, že nás posedla nějaká bezvýchodná myšlenka, že máme doopravdy „brouka v hlavě“ (něm. doslova „ptáka“; pozn. překl.).

Podle lidové víry opouští člověka po smrti jeho duše v podobě malého ptáčka, jenž vylétne z jeho úst. Tak se pták stal podobenstvím psýchy vůbec, psýchy opouštějící tuto zemi. — V mýtech i ve snech se vyskytují ptáci, kteří znají mnohá tajemství. Na Odinově rameni sedí havrani a našeptávají tomuto toulavému a tékavému bohu do ucha své moudrosti. Moudrost nevědomí se váže k bohyni Athéně: sova jako pták vylétající po setmění je proto jejím symbolem. — Ptáky ve snech většinou nelze vždy přesně ornitologicky určit. Jsou to prostě ptáci, kteří se liší nejen výškou barvou perí. Výjimku tvoří **orel**, **havran**, **páv** nebo pávu podobní krásní ptáci, **holubice** a svým kolektivním životem **slepice**.

Orel má ve vzduchu podobné postavení jako lev na poušti, je králem ptactva, pánem modravých výšek, mohutným okřídleným symbolem ducha. Sny o orlu lze pokládat téměř vždy za pozitivní. Ztělesňuje-li myšlenku, je to vždy myšlenka velkolepá a vzletná. Protože však orel je dravý pták, může se taková myšlenka projevit jako rušivý prvek a vytrhnout člověka z jeho bezpečné a bezstarostné každodennosti. To je třeba mít stále na zřeteli. Symbol orla v sobě zahrnuje rovněž schopnost odvážně se něčeho zmocnit, je v něm stravující vášeň ducha. Orel je také symbolem volnosti. Kritická byla proto situace mu-

že, jemuž se zdálo, že velký modrý orel se zachytil o pletivo nízkého plotu, jímž byla obehnaná jeho zahrada.

Je dost příznačné, že orel je symbolem nejduchovnějšího ze čtyř evangelistů, apoštola Jana, a že se stal erbovým znakem států často kořisticích z výbojů.

Havran patří svým černým zbarvením do světa temnoty. Černé mraky havranů se vznášejí nad strašlivou scenerií bitevních polí. Havran je tak ptákem smrti. Protože může přinášet neštěstí a pohromy, může být jeho krákorání neblahým znamením. Muž, k němuž ve snu mírumilovně přilétal havran, osedlaný a se třmeny, měl patrně havrana „osedlat“, aby se právě díky němu dostal dál. K něčemu takovému má ovšem odvahu jen málo lidí, a ani onen muž bohužel nevyužil této poslední příležitosti, která se mu nabízela. V pověsti o Frithjofovi se hrdinovi dostane rady od dvou havranů, jednoho bílého a druhého černého. Neví, pro kterou z nich se má rozhodnout. Jde samozřejmě o znázornění zápasu odehrávajícího se v nitru hrdiny, zápasu mezi ušlechtilou a zločinnou myšlenkou.

Holubice je erotickým symbolem, je to pták Venušin, zářivého perí a hlasitě cukající. Může však znamenat i protipól, symbol mírnosti a něžnosti, a ve své nejvyšší formě symbol Ducha svatého.

Páv a fénix, tito napůl skuteční, napůl bájní ptáci, se významově mohou zastupovat. Pro své nádherně zbarvené perí jsou výrazem zářivého bytí. Kromě toho fénix je pták, jenž se stále znovu obnovuje tím, že prochází žárem ohně; proto je symbolem znovuzrození.

Slepice se obvykle chovají v nepřilíš vábném prostředí. Kdákají-li i v našich snech, představují tu vesměs extrovertní, dost bezduchou kolektivitu. Občas se jich zmocní menší nesmyslná panika a ony začnou poletovat asi jako splašené myšlenky bláznivého člověka. Jestliže se něko-

mu zdá o takovém zmatku na slepičím dvoře, znamená to, že ve svém každodenním životě stojí před nějakým problémem, kterému přikládá větší význam, než jaký doopravdy má.

O snech o **hadech** a jejich možné interpretaci jsme se již několikrát zmínili. Had je velice významný symbol snu, o čemž svědčí jak četnost takových snů, tak jejich mimořádná působivost, přetrvávající mnohdy dlouho do jasného dne a pocházející z toho, že již sám pohled na tohoto živočicha budí odpor. Je příznačné, že různorodá podoba hadů a proměnlivé situace, v nichž se ve snech vyskytují, se ryze hadím kluzkým způsobem vymykají všem jednoduchým, čistě racionálním výkladům.

Had, tento studenokrevný živočich, patří odpradáвна k živočichům, kteří v člověku probouzejí největší strach a zároveň ho neodolatelně přitahují. Obavy v něm vzbuzují dokonce i hadi, kteří ho pro svou nepatrnou velikost, i proto, že nejsou vůbec jedovatí, nijak neohrožují; přesto i v nich spatřuje cosi tajemného a neblahého. Podle Bible Stvořitel dokonce položil od samého počátku mezi člověka a hada nepřátelství.

Hadů se člověk obává proto, že ho mohou nebezpečně uškňout, a jiní dokonce zardousit. Pohybují se neslyšně, těsně při zemi. Jejich pohyb je nepravidelný, klikatý; hadi se dokáží vztyčit; zbarvení jejich šupinaté, „dračí“ kůže se vyznačuje zvláštním zbarvením a vzorováním. Člověk si záhy povšiml, že hadi se svlékají ze své kůže. Stáčí se do spirály, takže to vypadá, jakoby se jejich hlavy a ocasy dotýkaly, a vytvářejí tak zvláštní živý prstenec.

Had ve snu je zřejmě obrazem nadaným zvláštní, prapůvodní mocí — jinak by nepůsobil tak silně. Psychologická zkušenost potvrzuje, že had představuje významný symbol psychické energie. Setkáme-li se ve snu s hadem,

znamená to, že jsme narazili na zdroj energie z hlubších, našemu Já vzdálených oblastí psýchy, které jsou zhruba stejně staré jako tento pravěký živočich sám.

Jung píše: „Objeví-li se symbol hada, svědčí to vždy o tom, že v nevědomí se konstelovalo něco významného“, co se teď začíná projevovat. Tento proces může být stejně tak nebezpečný jako léčivý; neboť had objevující se ve snu má zcela ambivalentní význam.

Často se to ve snu hady jen hemží, hadi se do sebe zaplétají a rozlézají se na všechny strany. Svědčí to o tom, že vnitřní psychické síly dosud netvoří jednotu a že v určitých oblastech psýchy dochází ke střetu primitivních tendencí. To negativně ovlivňuje i sám vědomý způsob života.

Had ve snu může mít i několik hlav, podobně jako mýtická Hydra, a naznačuje tím existenci problému, který se rozštěpil a má nyní několik nebezpečných aspektů.

Nevědomá životní energie se může náhle začít projevovat, ať už pozitivním či negativním způsobem. Může však také setrvat ve zdánlivém nebo skutečném klidu — jak je to patrné na obrazu stočeného hada. Obzvlášť silně působí obraz hada stočeného do kruhu nebo oválu; je to had zakousnutý do svého ocasu, takzvaný uroboros, podobenství toho, co nemá počátek ani konec, tj. věčného koloběhu životní energie. Uroboros je symbol nekonečna, známý z antiky.

Hadi mívají ve snech svou zvláštní barvu. V tomto bodě se spojuje to, co jsme na jiném místě řekli o významu barev, se symbolikou obrazu hada ve snech.

Na zvlášť velkou hodnotu sen upozorňuje, jestliže had je zlatý nebo má na hlavě korunku. V jedné německé pohádce král pozře denně kousek bílého hada a díky tomu získává hadí moudrost: rozumí hlasům přírody, a tím i smyslu všeho stvoření. Tento bílý had je příbuzný jiné-

mu, ocelově modrému hadovi duchovní povahy, přicházejícímu k nám ve snu z hlubin naší psýchy, z oblasti, v níž mají své kořeny archetypy, a věstícímu vždy něco dobrého. Červení hadi, někdy také hnědí, mají pudový charakter. Nabývají často fallické podoby, a tím se z nich stává symbol mužské tvořivosti, schopný erekce. Ve snech mladistvých chlapců lze takový obraz interpretovat většinou jako pohlavní energii probouzející se v hlubinách psýchy. V úzkostných snech žen je týž obraz hada často příznakem strachu ze setkání s mužskou sexualitou.

Černožlutí nebo černočervení hadi ve snech mají v sobě něco zlověstného a zůstávají-li neproměnění, patří do temného a nebezpečného hájemství ďábla. Sny, v nichž se takoví hadi vyskytují, mají výrazně varovný charakter. V takovém případě si musíme uvědomit, co nás ve skutečném životě takto nebezpečně ohrožuje. Naproti tomu zelený had je hadem vegetativním, který nás nijak neohrožuje. Je to podobenství elementárního života a jeho hnací energie. Černý had však může být příznakem velmi temné psychické energie. U všech těchto snů o hadech je třeba mít na zřeteli, že had je prastaré zvíře, a proto představuje archetypické obsahy, biologické, psychické i duchovní.

Je pochopitelné, že sny o hadech lze u obyvatel jižních krajín, kde se hadi hojněji vyskytují, interpretovat někdy také na objektové rovině. Tyto sny jsou mnohem srozumitelnější než sny o hadech u obyvatel severnějších krajín, kde je možné spatřit volně žijícího hada jen zřídka nebo vůbec ne; zde se spíše nabízí interpretace na subjektové rovině.

Kult hadů, jenž je součástí mnoha náboženství, je dokladem toho, jak záhy a v jak širokém měřítku se v tomto zvláštním živočichu spatřoval nositel mocné, numinózní, ba božské energie. Svědčí to také o tom, že had předsta-

voval nejen smrtelné nebezpečí a byl ztělesněním nejen životní energie na úrovni studenokrevných živočichů, ale byl i podobenstvím léčivých procesů v psychické oblasti.

Proto provází antického boha lékařského umění Asklépia a jako dvojhlavý had se vine kolem jeho hole. Pohled na vyvýšeného měděného hada Mojžíšova léčil Izraelity z uškntutí hadem na kamenné poušti, kde se to hady jen hemžilo, na jejich cestě z egyptského zajetí.

V mnoha snech se vyskytuje takřikajíc vlastní domácí had. To je velmi příznivé znamení. Vzrušeně o tom vypráví *Gottfried Keller* ve svém snáři z doby mnichovského pobytu. Instinktivní tušení nevědomí o správné životní cestě bylo leckomu zprostředkováno ve snu, v němž se před ním vinul had. Velká psychická zkušenost vnitřní proměny, znovuzrození, však našla svou výmluvnou metaforu v obrazu hada, který svlékl svou kůži.

Ryby patří k nejfrekventovanějším živočichům ve snech. Mají nezvyklé, krásné tvary a barvy, jsou němé a žijí v nebezpečném vodním živlu, v němž se dokáží obdivuhodně pohybovat. Tito zcela odlišní tvorové, které člověk od nepaměti loví z hlubin jako potravu, jej svou bizarností nepřestávají fascinovat.

Ryby jsou vždy čímsi zvláštním ve srovnání s ostatními živočichy — a stejně je tomu i ve snech. Ve snu se nám často stává, že vidíme v průzračné vodě plout nádherně se třpytící ryby. Velmi často se nám podaří, aniž víme jak, vytáhnout takovou třpytivou rybu z vody. Sedíme na břehu a na udici se nám třepetá velká ryba. Vodní hlubiny nás zásobují potravou. Jako symbol ve snu je ryba především zviditelněným obsahem nevědomí, jehož pradávným podobenstvím je právě voda. Je to obsah pocházející ze světa cizího našemu teplokrevnému světu. Právě touto naprostou odlišností nás ryby fascinují. U velkých ryb

hrozí nebezpečí, že se jako representanti nevědomí zmocní našeho nepatrného a slabého vědomí, stáhnou je do hlubin a spolknou. Dravé ryby pak člověka ohrožují na břehu. Každá větší ryba v nás vzbuzuje úzkost, zvláště pak svýma nehybnýma skelnýma očima.

Na rybách není jejich pudová stránka tak očividná jako u savců, proto je vlastně nepokládáme za zvířata, ani jejich maso za obyčejné krvavé maso. Možná že právě proto, a také díky tomu, že pocházejí z tak zvláštního prostředí, jsou často posvátným pokrmem. V křesťanské kulturní oblasti jsou ryby navíc spojeny s novozákonním zázrakem nasycení tisíců a s představou apoštolů jako „rybářů lidských duší“. Přečteme-li řecky počáteční písmena „Ježíš Kristus, syn Boží a Spasitel“, dostaneme slovo *ichtys*, což znamená *ryba*.

Sny o rybách jsou pozitivní, jestliže v nich ryby jsou potravou získanou z hlubin, a to jako psychologický obsah z nižších vrstev nevědomí a výraz energie, jež odtud vyvěrá. Ryba jako podobenství mužského pohlavního orgánu má neutrálnější význam. Nebezpečná je obrovitá ryba, žijící v temných hloubkách jako cosi ohrožujícího vědomí. — Přijít ve svém nitru do styku s tímto rybím světem znamená navázat vztah s prapůvodními studenokrevnými formami lidské existence, tj. s velice hlubokou vrstvou psychy. *Jung* píše: „Jestliže se zpětně ztotožníme se svými lidskými a zvířecími předky, znamená to psychologicky proces integrace nevědomí, vpravdě regenerační lázeň v prameni života, kde se znovu stáváme rybou, tj. nevědomou bytostí.“ Proto ten, kdo prošel takovou důkladnou proměnou, byl jako kdysi pověstný prorok Jonáš pohlcen svým nevědomím, obrovskou rybou s chřtánem velryby, a strávil nějakou dobu v jejím břiše. Jako proměněný člověk byl pak jednoho dne vyvržen na břeh nového, zjasněného vědomí.

Do této skupiny studenokrevných živočichů patří i **žába** a **ropucha**. Tito obojživelníci mají ve snech pozitivní význam, ačkoli to často naráží na naši nelibost. Rozdílná stádia jejich vývoje, počínaje pulcem a konče dospělým živočichem, a dále jejich způsob pohybu, při němž používají předních nohou podobajících se lidským rukám, to vše z nich dělá podobenství nižšího stupně psychické proměny. Proto se v pohádkách může z žáby stát princ, z opovrhovaného živočicha krásná a ušlechtilá bytost. Žába vyjadřuje živost, kdežto ropucha spíše tíživost existence. Ropucha ve snech je vysloveně žensky-mateřské zvíře.

Krokodýl znamená zhruba totéž co drak. Jen je ještě starší, línější a nemilosrdnější v útocích na člověka než drak, a tím se z něj stal negativní symbol niterných energií člověka, bezduchého a agresivního postoje k životu v hlubinných vrstvách kolektivního nevědomí.

Želva naproti tomu ztělesňuje tichou, sebe samu chránící bytost. Má v sobě něco z prapůvodní nehluchosti života, který se v okamžiku ohrožení stáhne do sebe. Jako symbol zemitosti má jisté chthonicky posvátné rysy.

Mušle, z níž kdysi vystoupila Venuše, je výrazně ženským symbolem; z konkretistického hlediska připomíná ženské pohlavní orgány. Ve snech o mušlích je také důležité — a vychází to najevo zejména při hledání kontextu snu — že se tu pod tvrdou skořápkou skrývá cosi měkkého a v tom opět něco velmi cenného, vzácná perla. Sny o mušlích jsou téměř vždy příznivé.

Nelze očekávat, že by drobní živočichové ve snech měli nějaký mimořádný význam. Kdo se však pozorně dívá, ten si jistě všimne i **pavouků**, **brouků**, **mravenců**, **včel** a **vos**, a možná i krásného **motýla**, radostně se třepetajícího ve slunečním světle nad květinami na louce. Na **pavouka** je možné se dívat z dvojího hlediska — jednak ob-

divovat jeho obratnost při splétání sítě, jednak s odporem pozorovat, jak zákeřně číhá na svou kořist a jak se na ni vrhá, jakmile uvízne v jeho síti.

Rozhovory o možných významech pavoučích symbolů ve snu napomáhají při oživování zážitků i projekcí. Na jedné straně pavouk je obratný a jeho síť je téměř uměleckým dílem, a jako takový přináší štěstí a je třeba jej chránit. Jeho síť je symbolem uvážené koncentrace psychické energie na jediný bod, jímž je střed sítě. Na druhé straně pavouk budí odpor svým „zlým pohledem“, tím, jak na oběť číhá a pak ji oprádná svou sítí. Tak se z něj stal symbol nebezpečného ženství, ďábelské mužatky, usilující o zničení muže. Skvělým způsobem zobrazil tuto archetypovou souvislost mezi pavoukem, ženou a zeleným ďáblem *Gotthelf* ve svém *Černém pavouku*. — Může se nám zdát sen, v němž vidíme prázdný pokoj nebo zapomenutý kout svého pokoje, v němž je spousta pavučin; znamená to, že „něco v nás snuje“, a to nezávisle na nás. Takový sen vyzývá k nejvyšší obezřetnosti.

Spatříme-li ve snu velkého, tlustého pavouka, vzbudí to v nás většinou nepříjemný pocit, že jsme se ocitli ve světě, který je nám cizí. Hmyz skutečně souvisí s oním lidským nervovým systémem, který není podřízen naší vědomé kontrole. Je spíše symbolickým znázorněním procesů, probíhajících v oblasti vegetativního, sympatického nervstva. Svědění tohoto nervstva připomíná hemžení a lehtání lezoucího hmyzu, zejména **mravenců**. Proto sny o hmyzu mají často přímou souvislost s poruchami vegetativního nervového systému.

Sny o **včelách** se vyskytují vzácně a mají převážně pozitivní význam.

Naproti tomu sny o **vosách** jsou vždy negativní. Nepříjemné je už samo agresivní vosí bzučení, a stejně tak nepříjemné jsou zkušenosti s vosami ničícími zralé ovoce

v zahradě. Zvlášť symbolické je však zbarvení vos: na jejich trupu se střídají ostře oddělené černé a žluté proužky. Černá a žlutá jsou barvy ďábla, střídá se v něm prudce sluneční světlo s noční temnotou. Kromě toho znepokojuje i protiklad úzkého pasu a plnějšího trupu. Protiklady, zvláště střídání žluté a černé barvy vzbuzují úzkost. K těm nejmenším bytostem, které v nás vzbuzují úzkost, patří ve snu i vosy.

Mnoha lidem se stále znovu zdají sny o **broucích** nebo **červech**. Je sice spousta neškodných brouků, s uklidňujícím zakulacením krovek, kteří si jdou svými cestičkami za denním živobytím; do našeho pokoje ve snu však rozhodně nepatří. Jestliže se tu nicméně vyskytnou, znamená to, že dílčí části naší psychy se vydaly na svévolný „výlet“, nebo že jsme nervově rozrušení. Mnohdy ve snu zjistíme, že brouci užívají kořeny rostlin v naší zahradě. Tak se jednomu muži středních let zdálo, že v kořání rostliny, o niž se zvlášť pečlivě staral, se zahrnul brouk, a ta počala vadnout. V tomto případě byl příčinou potíží, jak vyplynulo z amplifikací, milostný románěk tohoto muže, o němž se domníval, že nic neznamená, ale který mu „hlo-dal v srdci“, tj. v jeho vegetativním bytí.

Optimističtější jsou sny o **chroustech**. Upjatá mladá dívka dostane ve snu za úkol studovat chrousty. To je úkol, který zjevně souvisí s příchodem jara, kdy se celá příroda probouzí k novému životu a všude se to jen hemží nejrůznější havětí — a podobně jsou na tom i lidské city. Sen chtěl tuto hezkou dívku upozornit na to, co i v ní samé se probouzí k životu a chce vzletnout do májové noci. — S pocitem strachu zjistila ve snu jiná, velice inteligentní dívka, že v jejím nábytku a pod tapetami se usídlili červotoči a pod kobercem a ve vypoštářovaném nábytku jsou všude švábi. Všechno bylo prožrané tímto hmyzem. Její situace jako dědičky v této rodině byla vysloveně ne-

příznivá, a sen se jí to svým zvláštním způsobem pokusil naznačit.

Příšery a pohádkové bytosti se ve skutečném světě sice nevyskytují, protože je příroda v této podobě nevytvořila, ale psychy si při znázorňování svých nezvyklých obsahů musela občas posloužit i takovými podivnými tvory, složenými z částí nejrůznějších zvířat a bytostí.

Všichni známe takové obrazy z egyptské, babylonské nebo řecké mytologie: jsou to sfingy, bohové s krahující nebo šakalí hlavou, bytosti s napůl lidským a býčím nebo lvím tělem, divoký rod kentaurů; příslovečně jsou Sirény, panny se trpytivým rybím tělem, svádějící lodivody svým zpěvem, ale i bůh přírody Pán s kozlí spodní částí těla, a ošklivé a hrůzné Harpyje. *Böcklin*, malíř, jehož fantasmie čerpala z tohoto antického dědictví, nechal i v tomto realisticky smýšlejícím století znovu ve vši kráse vzniknout těmto mýtickým bytostem. Asi si přitom nebyl vědom toho, jak hrozné a nebezpečné jsou tyto výtvoření jeho umělecké fantasmie. O to děsivěji působí na naše dnešní současníky, kterým se zjevují ve velkých snech. Vynořují se z hlubinných vrstev psychy a ostře kontrastují s jejich každodenním způsobem života. V těchto výtvorech se sjednocuje, co obvykle zůstává odděleno, například člověk a zvíře nebo člověk a strom apod.

Jestliže se ve snech objevují takové příšery, signalizuje to existenci velkých psychických komplexů, které je obtížné si přivést k vědomí. V těchto mýtických bytostech se slévá hlubinná a často nespoutaná psychická energie, aby vytvořila neobvykle působivé obrazy nezvladatelného a nepochopitelného života. Do našeho vědomého světa nepatří stejně jako lesní obři, had s lidskou hlavou nebo indický sloní bůh.

Výklad těchto napůl lidských a napůl nelidských bytos-

tí je velmi obtížný. Jejich význam lze postihnout jen intuitivně a pomocí mytologie, v níž mají svůj pravý domov. Můžeme samozřejmě tušit, co asi znamená lví muž, vezmeme-li v úvahu vše, co víme o symbolu lva i o mužné síle. Pouhá racionalistická kombinace uvedených lidských a zvířecích prvků však zdaleka nestačí, protože obě skupiny prvků vytvářejí svým spojením v jediné postavě zcela nový význam. Tyto sny svědčí jednoduše o tom, že se v nás začíná projevovat něco, co již nepatří do zvířecího světa, ale dosud to nenabylo lidské podoby.

V průběhu analytické práce na snech se tyto příšery proměňují postupně ve skutečná zvířata a lidi. Tím se uvolňuje energie obsažená v původním fascinujícím obraze, vzbuzujícím strach, a je nyní k dispozici vědomí. Výsledkem je významné posílení osobnosti.

S mořskými pannami člověk příliš nepořídí; jsou to spíše ony, kdo ho lákají do hlubin, do říše nevědomí, kde pak „v jejich loktech zaplatí zkázou“. Jestliže se z rusalky stane skutečná žena, která — oklamána — se opět vrací do hlubin, aby s sebou vzala i svého miláčka, jde o tragický příběh setkání s Animou.

Mezi tyto příšery patří rovněž **drak**. Má ovšem v krokodýlu svou méně nebezpečnou a v ještěrce zcela neškodnou podobu, ačkoli sám je bytostí bájnou. Objeví-li se ve snu některé z těchto zvířat, je drak vždy nablízku.

I když dnes již nejsou žádní drakobijci, kteří by vysvobodovali princezny z moci draka a sklízeli obdiv za své hrdinské činy, může se nám stát, že se před podobným úkolem ocitneme ve svých snech a nezbyde nám, než abychom i my svedli svůj zápas s drakem.

Drak je archetypickým obrazem pradávné, studenokrevné vitality, přebývajícím v temných jeskyních naší psychy a hrozícím nás pohltnout. Pokud nemáme s nevědomím žádný kontakt, představuje drak toto nevědomí vůbec.

Ten, kdo má zkušenosti s mnoha osudy, ví, jak často jsou lidé „pohlčeni“ svými nevědomými instinkty, žádostmi a komplexy a stanou se obětí svého nevědomí. Jen ten, kdo se dokáže vyrovnat s psychickými mocnostmi svého nitra, vyjde většinou vítězně i ze zápasu s drakem. Tím si podrobí určitou část energie nevědomí a může ji pak používat v životě ke svým účelům. Získá tak i poklad, který podle bájného vyprávění drak střežil; a vysvobodí princeznu — svou Animu — kterou drak držel v zajetí. Zápas s drakem je také symbolem skutečné dospělosti — přičemž drak představuje v této souvislosti často také matku, odmítající propustit své děti z ochromujícího sevření své mateřské lásky. Může také symbolicky znamenat ustálenou „tradicí“, která jako bájný Kronos pozře vše mladé a nové v okamžiku, kdy to spatří světlo světa.

Jako velkého zeleného draka si lidé představovali také vegetativní život v jeho ambivalentních projevech, který může vzkvétat, ale se stejnou samozřejmostí i nemilosrdně ničit. Tento symbol může proto znamenat jak bující vegetaci, tak i ničivou záplavu. Psýcha člověka, jemuž se zdál takový sen, věděla již dávno předtím než on sám nebo lékaři, že jeho životní družka je nevyhléditelně nemocná a pozvolna umírá. Ve snu spatřil velkého zeleného draka, požírajícího zvolna lidskou bytost. Rozpoznal v ní rysy milované ženy, chtěl jí pomoci, ale zároveň věděl s jistotou, že nikdo nedokáže tento strašlivý proces přírody zastavit; nezbyvalo, než aby se s tím smířil.

ROSTLINY, KVĚTINY, OVOCE A PLODINY

Na rozdíl od přírodopisného pojetí představují rostliny, jak se zdá, mnohem hlubší a rozvinutější symboly psychy ve snech než zvířata. Je-li zvíře především symbolickým vyjádřením našich instinktů a žádostí, je rostlina — ovšemže s mnoha výjimkami — podobenstvím toho, co v nás klidně, samozřejmě a v souladu s vnitřním zákonem nabývá vyrovnaného, harmonického tvaru. Rostlina ztělesňuje psychické obsahy, zakořeněné v temných základech bytí. Rostlinný svět sahá od pevného kmene, členitého stonku a ohebného stvolu až ke krásným tvarům zelených listů a k barevným květům, tj. od zemitých tvarů až po tvary vzdušnější a duchovnější. Kmenem a větvemi stoupá míza z temných hloubek a vyživuje celý organismus. Díky ní se může rozvinout květ, který svou stavbou, tvarem okvěti a barvami svědčí o vysokém stupni uspořádanosti a stává se tak podobenstvím určitých psychických stavů. Z květu se vyvine plod jako záruka nového života. Tento koloběh vegetativních procesů v rostlinné říši je podobenstvím koloběhu psychického vývoje a rostlina je jeho působivým obrazem.

Rostlina poslušně a trpělivě sleduje svůj vnitřní zákon, jenž jí velí růst, kvést a nést plody. Naplňuje svůj předurčený osud, nemá jiný cíl než stát se tím, čím je. Je trvale připoutána k místu, na němž ve vši tichosti prožije svůj život: to vše z ní činí symbol psychického růstu.

Ve snech se však většinou nevyskytují jednotlivé rostliny, snad s výjimkou užitečných plodin; spíše se v nich setkáváme s celou kvetoucí zahradou. Procházíme se mezi jarními květinami, kolem nás se na kopcích do výše tyčí stromy, pod nimi jsou studánky s pramenitou vodou. Podzimní krajina se ohlašuje pestrostí uvaďající barevného

listí. Rostliny vadnou z nedostatku vody. Přitom všechny tyto procesy představují ve skutečnosti různé stránky lidského života, a tak je také třeba je ve snech interpretovat.

Květy odedávna vyjadřují svou zvláštní mluvou lidské city, počínaje uznáním a obdivem a konče projevy lásky. Jestliže ve snu narazíme na rozkvetlé květy nebo barevnou kytici, znamená to vždy něco příznivého, ať už je to pestrá „kytice“ citů nebo prostě a jednoduše krása jako taková.

Z jednotlivých květin se ve snech vyskytují především **růže**. Výmluvné jsou **macešky**. Červené květy připomínají často **pelargonie**. V alpských krajinách kvete **protěž**, v jezerech lekníny.

Sny o květinách souvisejí samozřejmě s čistě osobními zážitky, například se vzpomínkou na určitou zahradu, na květiny, jež jsme míjeli na své procházce, viděli na stole v nějakém pokoji nebo na něčem hrobě.

Ve většině snů jsou však rostliny a květiny obecným symbolem. Jestliže jsou čerstvé a nádherně rozvité, není třeba k jejich vlastní řeči nic dalšího dodávat; totéž platí, jsou-li naopak uvadlé.

Růže rozkvétá i v zahradě snů ve velmi osobních, a zároveň nejrůznorodějších tvarech. Obraz růže v nás vyvolává představu vznešených a oduševnělých citů. Bohatstvím svých okvětních lístků připomíná plnost a rozmanitost psychického života. Svým tvarem se růže stává podobenstvím nejvyšší dokonalosti. Růže je božsky krásná, má v sobě cosi posvátného a svými trny upomíná na kříž Spasitele. Sny o růžích jsou téměř vždy nádherné, ale protože „není růže bez trní“, je v nich vždy přítomen pašijový prvek.

Sny o jednotlivých květinách jsou vzácné. Většinou jen dokreslují určitou citovou atmosféru, charakterizují při-

slušnou krajinu, ale hlavně rostou v zahradách, o nichž se nám zdá ve snech.

Zahrada je ve snech pozitivní symbol. Je to místo růstu a niterné péče. Můžeme v ní sledovat střídání ročních dob ve zvlášť výrazných a proměnlivých obrazech. Krása a barevná plnost života se tu dává na odiv. Zdi, jež ji obklopují, udržují kvetoucí vnitřní síly pohromadě, což pro extrovertního člověka je velice důležité. Lze do ní vstoupit jen úzkou brankou. Tuto branku musíme ve snu často nejprve najít, abychom pak mohli zahradu od základu nově upravit. To je symbolický výraz dlouhodobějšího psychického vývoje, směřujícího k odhalení niterného bohatství. Ne každý však najde vchod do této oblasti vnitřního citového života. Jen nemnozí se mohou stále znovu uchylovat do své niterné zahrady; pokud v jejím středu stojí studna nebo strom života, stává se z ní symbol Svěbyti. — Zahrada může znamenat na objektové rovině pro některé muže také erotické ženské tělo. Tisíce veršů světové literatury opěvují skrytě či otevřeně tuto rajskou zahradu. Nemají tím ale na mysli pouze erotické podobenství a jeho „naplnění“, ale mnohem spíše, zejména v náboženských písních mystiků, v ní usilovně hledají a oslavují nejniternější střed lidské duše.

Odedávna mělo **ovoce** sloužící člověku za potravu zvláštní význam, a hodnota, jakou má v běžném životě, se ve snu stupňuje. Jeho psychická hodnota přitom nezávisí ani tak na užitečnosti ovoce, jako spíše na barvě, velikosti, chuti, nápadných tvarech, vzdáleném původu a jménu. Zvláštní význam má místo, na němž se ovoce nachází — pole, zahrada nebo les, a důležité je rovněž, zda jde o ovoce ze stromů, keřů nebo o plody země. U starých kultur plodin se jejich význam ve snech dá vcelku odhadnout. Jiné je to u exotického ovoce, jehož význam se do-

sud neustálil, a proto je většinou nahodilý nebo čistě osobní.

Jablko utržené v zahradě, nalezené v trávě nebo uložené v košíku je svou zářivou červení symbolem lásky, případně výrazem dokonale utvářeného vegetativního života — zvláště jsou-li na něm červené a zelené pruhy. *Jung* říká o jablku, jež Eva dala Adamovi v ráji, že to je symbol života vůbec. I ve snu může být jablko červivé, přestože je jinak krásné, a tím se stává podobenstvím života, který navenek vypadá velmi dobře a lákavě, ale uvnitř je nahlodán. Jestliže ve snu jíme jablko společně s někým jiným, má to především erotický význam: společný život ve vzájemné lásce.

Ovoce má vůbec velmi často erotický význam. Tak je tomu například s **hruškou** i ve snech, nejen v lidových řečnících a v poesii. Hruška vděčí za svůj erotický význam zřejmě jednak své sladkosti a šťavnatosti, jednak svým zaobleným, „ženským“ tvarům. Jednomu muži se zdálo, že našel v trávě (vegetativního života) zlatého brouka; vedle něj ležely do zlatova uzrálé hrušky.

Ořechy ve snu mohou naznačovat osobní krizovou situaci, vystiženou rčením o tvrdém oříšku k rozlousknutí, nebo o „sladkém jádru v tvrdé skořápce“. Takový sen se skutečně může týkat obtížně řešitelného problému, jehož jádro ovšem stojí za jistou námahu.

Sladké plody znamenají většinou citové, milostné zážitky. Ostatně se jim daří jen v teplém letním počasí. Milostné asociace vyvolávají **třešně**, zřejmě svým májovým původem a svou červení, jež je v tak příkrém protikladu s bílými květy třešňových stromů.

Radostným a mimořádně příznivým ovocem ve snech je zlatistý plod **pomeranče**. Dá-li nám jej někdo ve snu do ruky, pak jako by toto „malé slunce“, jež je příslibem lásky, utrhl rovnou ze stromu života. Možná že si čtenář

v této souvislosti vzpomene na pomeranče z krásné *Mörikovy* povídky *Mozartova cesta do Prahy*.

Mnohem hrubší je podobenství **švestky** a **slívy**. V mnoha snech mužů je toto ovoce příslibem velmi realisticky pojatého štěstí v lásce. Pokud jde o **kukuřičný klas**, jeho symbolický význam jakéhosi „slunečního fallu“ je dostatečně patrný již z jeho tvaru.

Muž, na jehož stole sice nechybí ani jediný den v týdnu pečlivě připravený **salát**, který však v důsledku manželských problémů tělesně nežije se svou ženou, říká ve snu, že by chtěl mít opět na stole prostě „svůj denní salát“. Ženy zas hovoří otevřeně o snech, v nichž se vyskytuje čerstvý **chřest**, jehož fallické tvary, které vyrašily z jarní země, jsou ztělesněním prudce probuzených instinktů. Mužské skrotum zas připomínají brambory ukryté v zemi. Příbuzná **rajčata** zazáří svou prudkou zemitou červení v podzimním slunci, naznačující tak dobu zralosti. Při analýze snů o rajčatech přijde téměř vždy řeč na bohatý vitamínový obsah těchto plodů.

Zvláštní význam, který je třeba pečlivě analyzovat, se váže k plodům, které se nacházejí na okraji lesa a na sluncem rozpálených lesních pasekách, přestože se již dávno uměle pěstují v zahradách. Při výkladu těchto snů musíme vzít na zřetel rovněž místo, na němž jsme plody ve snu našli.

Lesní jahody jsou ve srovnání se zahradními jahodami mnohem menší, rostou na skromných místech a sbíráme je, jen když je míváme na cestě lesem; zato jsou neobyčejně sladké. Jednomu mladíkovi se zdálo, že procházel malou vesnicí a na jejím konci našel temněrudé, i když drobné jahody. Sen pravděpodobně souvisel s pozváním na taneční zábavu na příští večer, o němž mluvil trochu ironicky a nevázně, zřejmě však od něj přece jen očekával nějaký sladký zážitek.

Ostružiny se objevují jak v lidových písních, tak i ve snech. Mladý myslivec láká děvče do lesa, aby s ním šlo „sbírat ostružiny“. Smysl je jasný: rudé až do černa ostružiny jsou sladkým plodem zralého podzimu a jako symbol ve snech nechávají tušit, co pozvolna uzrává v nitru některých žen.

POUŽITÁ LITERATURA

- C. G. Jung, *Wandlungen und Symbole der Libido*, Deuticke, Leipzig 1912.
- C. G. Jung, *Psychologische Typen*, Rascher, Zürich 1921.
- C. G. Jung, *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten*, Rascher, Zürich 1935.
- C. G. Jung, *Die Wirklichkeit der Seele*, Rascher, Zürich 1934.
- C. G. Jung, *Über die Psychologie des Unbewussten*, Rascher, Zürich 1943.
- C. G. Jung, *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume*, Rascher, Zürich 1948.
- C. G. Jung, *Psychologie und Alchemie*, Rascher, Zürich 1944.
- Toni Wolff, *Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie*, Festschrift Jung. Springer, Berlin 1935.
- Kerényi-Jung, *Einführung in das Wesen der Mythologie*, Pantheon-Verlag, Amsterdam 1941.
- Jolande Jacobi, *Die Psychologie von C. G. Jung*, Rascher, Zürich 1942.
- Eranos-Jahrbücher*, herausgegeben von O. Fröbe-Kapteyn, Rhein-Verlag, Zürich.
- Sigmund Freud, *Gesammelte Werke*, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig-Wien-Zürich.
- Alfred Adler, *Menschenkenntnis*, Hirzel, Leipzig 1927.
- Wilh. Steckel, *Die Sprache des Traumes*, Wiesbaden 1911.
- H. Silberer, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Wien 1914.
- Federn-Meng, *Das psychoanalytische Volksbuch*, Hans Huber, Bern 1939.

A. Hoche, *Der Traum*, Ullstein, Berlin 1924.

Paul Bjerre, *Das Träumen als Heilungsweg der Seele*, Stockholm. Deutsch bei Rascher, Zürich 1936.

Felix Mayer, *Die Struktur des Traumes*, Acta Psychologica, Bd. III, Nijhoff, Haag 1937.

C. A. Meier, *Zeitgenössische Probleme der Traumforschung*, Polygraphischer Verlag, Zürich 1950.

Max Pulver, *Auf Spuren des Menschen*, Orell Füssli, Zürich 1942.

Ludwig Binswanger, *Wandlungen in der Auffassung und Deutung des Traumes von den Griechen bis zur Gegenwart*, Springer, Berlin 1928.

Ernst Aeppli, *Lebenskonflikte*, Eugen Rentsch, Erlenbach 1943.

Ernst Aeppli, *Psychologie des Bewussten und Unbewussten*, Classen-Verlag, Zürich 1947.

Zeitschrift *Imago*, herausgegeben von Sigmund Freud. Jahrgang I–XIII.

Zentralblatt für Psychotherapie, Hirzel, Leipzig. Bd. I–XV.

Stenogramm-Berichte über Traumseminare, Eidgenössische Technische Hochschule. 1936–40.

REJSTŘÍK

Adler, 125–130; 281

Anima, 67; 98; 99; 133; 137;
156; 166; 184; 195; 228;
252; 296; 344; 345

Animus, 98; 158; 166; 182;
184; 194; 278

aréna, 302

aura, 309

auto, automobil, 40; 79;
230–231; 249; 271

autobus, 232

babička, 179; 212

badatel, 15; 17; 40

banka, bankovní přepážka,
154; 299–301

bankovky, 290; 299

barvy, barevný, 150; 212;
223; 233; 240–242;
332; 346–348

batož, 278–279; viz též kufr

bělouš, 242; 320

beran, 244; 322; 332

bílý, 89; 210; 242; 282; 294;
320; 331; 336; 349

bláto, 107

blesk, 246

bomby, bombardování, 69;
272; 275–276; 286

boty, 21; 79; 213; 214; 271

brambory, 350

brána, 38; 194; 310; viz též
dveře

bránice, 197; 198

bratr, 156; 161; 164; 169; 184

brod, 254; 263

brouk, 333; 340; 342; 349

bruslení, bruslit, 272

brýle, 42; 104; 197

břeh, 89; 190; 244; 255; 273;
338; 339

břicho, 79; 91; 217; 339

Bůh, bohové, 34; 39; 74; 76;
78; 85; 86; 100; 102; 109;
159; 191; 237; 238; 240;
246; 249; 319; 325; 326;
338; 343

býk, 45; 95; 204; 302; 305;
318; 321–323; 328

cena, 226; 299; viz též platit

cesta, cestování, cestovat, 21;
23; 41; 60; 65–69; 80; 82;
84–85; 89; 99; 106; 110;
113; 119; 128; 132–133;
152; 172; 185; 191; 193;
212; 214; 224–232; 243;
252; 255; 257; 260; 262–
269; 271; 273; 302; 306;
320; 323; 350

cestovatel, 33; 34; 262

cukrárna, 207

čapka, 213

čarodějnice, 98; 179; 188; 333

čepice, 82; 213; 226

černoch, 155
 černý, 101; 102; 104; 210;
 218; 242; 274; 282; 294;
 296; 307; 320; 334; 342
 červ, červotoč, 342
 červený, 64; 200; 212; 241;
 242; 244; 274; 276; 331;
 332; 349
 člun, 31; 233; 283; 312; 313;
viz též loď
 čokoláda, 206-207
 čtverec, čtvercový, 243; 302
 čtyři, čtvero, čtveřice, 37; 63;
 85; 98; 119; 133; 220; 231;
 235; 237; 244; 267; 302;
 313; 334
 ďábel, 307; 313; 342
 dar, vlohy, 13; 138; 179; 204;
 210
 dechové nástroje, 296
 deset, desítka, 238-239
 déšť, 24; 89; 243
 diamant, 85
 diktátor, 167
 dirigent, 295
 dítě, 14-15; 21; 33; 38; 41; 58;
 76; 89-92; 107; 108; 110;
 117; 138; 139-140; 163;
 178-186; 198; 201; 204;
 217; 218; 231; 244; 247;
 256; 257; 258; 261; 271;
 281; 308; 345
 divadlo, 24; 149; 293; 299
 dívka, 60; 72; 93; 94; 95; 98;
 118; 132; 133; 140; 149;
 164; 166; 182; 203; 212;
 214; 224; 238; 253; 257;
 266; 311; 342;
 domorodec, člen primit.
 kmene, 326
 domov, 80; 215; 224-225; *viz*
též vlast
 dopis, 24; 26; 78; 155; 285
 drahokam, 167; *viz též perla*
 drak, 34; 79; 179; 307; 340;
 344; 345
 duchovní, 166; 194; 211
 dům, 14; 21; 23; 33; 40; 41;
 68; 80; 84; 89; 92; 121;
 122; 149; 155; 215-223;
 231; 236; 242; 245; 247;
 258-260; 271; 295; 303;
 313; 330
 důstojník, 67; 99; 157; 158;
 164; 166; 228
 dvě, dvojka, 21; 79; 100;
 149; 190; 235-236; 253;
 268
 dvanáct, dvanáctka, 42; 239
 dveře, 21; 68; 79; 100; 108;
 274; *viz též brána*
 elektrárna, elektrina, 40; 248
 farář, kněz, 194
 fasáda, 25; 120; 222
 fénix, páv, 332; 334
 fialový, 242
 film, 71; 253; 292; *viz též kino*
 fotografie, 132; 290; 291; 292
 Freud, 17; 45; 95; 115-123;
 125; 130; 281

generál, plukovník, 167; 277
 genitálie, 198
 gilovina, 19; 285
 had, 45; 85; 95; 121; 149; 167;
 197; 198; 203; 241; 242;
 254; 256; 268; 304; 335-
 338; 343
 harlekýn, 294; *viz též šašek*
 havran, vrána, 333; 334
 hlad, 63; 205; 272; 331
 hlava, 101; 114; 138; 196;
 202; 213; 219; 278; 328;
 335-336; 343
 hlína, 102; 114; 191; 206; 327
 hlodavci, 330; 331
 hmyz, 318; 341-342
 hnědý, 95; 102; 241-242; 337
 hodiny, 20; 68; 81; 158; 235;
 237; 303
 hory, vrch, 19; 34; 68; 99; 108;
 152; 157; 193; 251; 254;
 263; 271; 320; 332; *viz též*
pohoří
 hospodář, hospodyně, 191-192
 hotel, 192
 housenka, 318
 housle, 295
 hrad, 99
 hranice, 22; 39
 hrdlo, 197-198; 205
 hrnčíř, 191
 hrnec, 179
 hrob, 35; 179; 210; 262; 313-
 314; 347
 hrozen, 84; 209
 hruška, 349
 hřbitov, 313-314
 hudba, 296
 hvězda, 38; 87; 146; 250; 252
 chléb, pečivo, 39; 79; 108;
 132; 191; 206-209; 251;
 252; 330
 chlív, 184; 323
 chodba, 217; 302
 chodidla, 199
 chřest, 350
 chuva, 179
 incest, 47; 120
 injekce, 79; 95
Já, 13; 15; 25; 29; 31; 36; 53;
 56; 69; 73; 76; 84; 87; 93;
 94; 97; 103; 106; 107; 115;
 118; 120; 122; 128; 135;
 136; 141; 159; 161; 163;
 170; 184; 231; 249; 256;
 269; 276; 281; 282; 293;
 295; 308; 319; 336
 jablko, 349
 jahody, 350
 jaro, 209; 210; 240; 273; 296;
 320; 332; 342
 jatka, 63; *viz též řeznictví*
 jazyk cizí, 281
 jeden, jedna, jednička, 98;
 102; 109; 131; 153; 220;
 234; 236; 239; 336; 341
 jedenáct, jedenáctka, 239
 jelen, 256
 jeskyně, 179; 194; 307; 329
 ještěrka, 344

jezero, 33; 155; 272; 273;
283
Ježíš Kristus, 38; 190; 237;
239; 339
jih, 101; 235; 267-268
jídlo, jíst, 90; 91; 192; 197;
205-208; 219; 345
jízda, 22; 132; 224; 227; 231;
232; 267; 271; 272; 283
jízdenka, 226-228; 299
Jung, 8; 9; 14; 30; 31; 36; 39;
56; 67; 76; 79; 97; 110;
116; 119; 120; 130; 144;
164; 169; 179; 180; 185;
186; 237; 242; 255; 329;
336; 349
kadeřník, 192
kaluž, 263; 284
kámen, 102; 131; 271
kamna, 273
kanec, kňour, 323
kapitán, 191; 233
kastrace, 204
kazatel, 194
kino, 40; 292; *viz též* film
klášter, 190; 253; 253
klavír, 296
klobouk, 34; 58; 262; 311
kněz, 182; 194
kniha, 241; 247; 259; 288-290
kočka, 278; 325; 328
koleje, 14; 143; 230
kolo jízdní, 24; 155; 224;
230-232
kolo, mýtické, 38; 284; 303;
viz též kruh
kola vlaku, auta, 109-110;
231; 249
koncert, 19; 295; *viz též*
orchestr
kontrabas, violoncello, 295
kopec, 257; 271; 327; *viz* hory,
vrch
kostel, 14; 253; 263; 302;
305-308; *viz též* svatyně
kostka, 288
koš, 42
kotouč, 246; 251; *viz* kruh
koule, 85; 251; 303
koupání, koupel, 196; 243-244
koupelna, 219; 243
kouř, 247; 305
kouzelník, 187
kovář, 189; 191
krádež, 207; 245; *viz též*
vloupání
krajina, 68; 90; 101; 200; 231;
240; 253-260; 262; 267;
273; 346
král, 85; 118; 167; 190;
327-328; 333; 336
kráva, 179; 321
krev, krvácení, 50; 91; 107;
166; 198; 202-203; 209;
241; 252; 314
krk, 102; 198; 262
krokodýl, 344
kruh, ovál, kotouč, 67; 136;
167; 221; 302-304; 336;
viz též kolo, mýtické
krychle, 303
krysa, 330-331; *viz též* myš
křest, křtít, 243

křivule, 286
kříž, 37-38; 308; 347
křížovátka, 143; 264; 267
kufr, 311; *viz též* zavazadlo
kuchařka, 217
kuchyně, 217
kukuřice, kukuřičný klas, 350
kůň, 45; 96; 242; 244; 264;
313; 317; 319-320; 322;
332
květ, kvést, 99; 102; 138;
167; 255; 273; 346; 347;
349
květiny, 190; 213; 264; 281;
314; 340; 346; 347
láhev, 262
led, 149; 273
ledovec, 34; 254; 273
legitimace, 222; *viz též* pas
lékař, 42; 67; 101; 132-133;
155-156; 161; 166; 167;
183; 194; 200; 203; 211;
228
les, 80; 149; 167; 179; 194;
250; 254; 256-257; 263;
271; 316; 348; 350;
351
letadlo, 233; 249; 276; 332
léto, 255
lev, 14; 80; 85; 192; 246; 250;
256; 327-329; 344
loď, 31; 34; 128; 232-233; *viz*
též člun
lodivod, 193
lokomotiva, 154; 224; 229;
249
louka, 50; 64; 95; 254; 320;
340
loutka, 106-107
ložnice, 55; 89; 218; 311
luna, 251; 252; *viz též* měsíc
lůno, 181; 250
lupič, 301; *viz též* zloděj
lůžko, 51; 100; 115; 195; 203;
315; *viz též* postel
mapa, 252; 268
maso, uzenina, 206; 317;
339
matka, 38; 47; 50; 79; 94;
118-119; 161; 177-182;
195; 214; 215; 217; 228;
274; 311; 345
Matka Země, Velká Matka,
33; 98; 179-182; 187; 192;
321; 327; 345
Matka Boží, 179; 302; *viz též*
Panna Marie
maturita, 235; 281-282
meč, 278
medvěd, 256; 329
měsíc, 38; 45; 157-159; 238;
241; 250-252; 303
město 14; 41; 47; 71; 84; 132-
133; 179; 253; 302;
hlavní, 69; rodné, 88; 99;
228; 258; 289
mince, 298; 300
mlha, 271
mnich, 190
modrý, 85; 102; 149; 241-242;
244; 332; 334
moře, 34; 99; 101; 128; 147;

- 155; 179; 232-233; 251;
255-256; 313; 316
mořská panna, 255; 344
most, 21; 31; 41; 101; 128;
131; 149; 254; 263;
265-266; 273
motýl, 318; 340
moždír, 218
mrtvý, 100; 102; 128-129;
186; 306; 309; 310-315;
324; 331
mše, 330
mudrc, 98; 108; 164; 166;
194
mušle, 340
muž, *obecně*, 33; 65; 98; 137;
166; 204; 252; *ve snu*, 34;
47; 58; 70; 85; 95; 98; 119;
149; 166; 183; 233; 242;
282; 298; 324
myš, 330; 331; *viz též* krysa
náčelník, 187
nádraží, 14; 21; 63; 68; 110;
154; 225-229
 nahý, 45; 100
nachlazení, 161
náklad, 231; 249; 255; *viz též*
tíže
nakupovat, nákupy, 66; 83;
212
náměstí, 67; 132-133; 211
narození, 30; 179; 237; 266
název knihy, 288-290; *viz též*
knihy
nebe, 72; 241; 246; 250; 252;
262; 276; 305
nemoc, nemocní, 15; 55; 75;
100; 126; 149; 161; 194-
195; 197; 200-204; 255;
260; 291; 300
nemocnice, 192; 200; 202
nepřítel, 159; 275
noc, ve snu, 30; 233; 236; 237;
250-252; 263; 274; 275;
325; 342
noha, 100; 107-110; 114; 196;
199; 203; 214; 320; 340
nos, 197
noviny, 18; 26; 35; 52; 66; 69;
156-158; 288; 292; 321
nůž, 79; 301
oběť, 67; 87; 126; 170; 204;
245; 322; 341
obchod, 40; 66; 78; 165; 206;
212
obchodník, 164-165; 268
obilí, 208-209
oblek, oblečení, 14; 149; 162;
211-213; 241; 310
obličej, 102; 162; 187; 196-197
obr, 34; 110; 213; 257; 339;
343
obraz, portrét, 27; 32-33; 54;
67; 140; 150; 155-157;
179; 182; 184; 288-290
obřad, 146; 210; 243; 302;
305-307; 313; 321
odpoledne, 68; 157
oheň, 30; 33; 92; 96; 191; 217;
219; 241; 245-248; 250;
273; 274; 286; 334; *viz též*
plamen

- ochromení, 109
oko, 100-102; 185; 196-197;
203; 291; 323; 339
oltář, 245; 307
opera, 22; 293
operace, 67; 200; 235
opice, 325-326
oplodnění, oplodnit, 47
orel, 125; 192; 318; 333-334
orchestr, 295; *viz též* koncert
osm, 152; 238
osobnosti historické, 115;
268
ostrov, 36; 74; 99
ostružiny, 351
otec, 94; 118-119; 124; 156;
163; 178-184; 187
ovál, 302; 336; *viz* kruh
ovoce, 46; 95; 190; 206; 251;
264; 303; 341; 348-350; *viz*
též plody
pád, 114
Panna Marie, 179; 241; 252;
viz též Matka Boží
pañáca, 294; *viz též* harlekýn
pánev, 218
papír, 24; 233
pas, 222; 264; 287; 342; *viz*
též legitimace
pata, 198
páv, fénix, 333
pavouk, 340-341
paže, 47; *viz též* ruka
pec, 179; 191; 207; 245
pečivo, 208; *viz* chléb, pečivo
pekař, 189; 191
peklo, 72; 76; 262
peníze, 65; 78; 138; 155;
226; 298-301
perla, 340; *viz též* drahokam
Persona, 211; 221-222; 230;
270
pes, 45; 66; 268; 317; 323-324;
328
pět, 7; 42; 101; 133; 238-239;
298
píseň, 296-297
pistole, revolver, 19; 278
plachta, 255
plášť, 34; 213; 214; 241; 262
platit (penězi), 298; 300; *viz*
též cena
plavat, 99
plody, 208; 257; 346; 348-350;
viz též ovoce
plukovník, generál, 167; 277
podzim, 209; 255; 351
pohádka, pohádkové bytosti,
14; 21; 35; 84; 336
pohoří, 263; *viz též* hory, vrch
pohřeb, 310; 313-314
poklad, drahocennost, 14; 34;
108; 299; 345
pole, 22; 154; 171; 179; 189;
207; 299; 348
poledne, 119; 166; 237; 251
policista, 21; 193
pomeranč, 349-350
poprava, 50; 285
portrét, 70; 291; 292; *viz též*
obraz
porucha, 45; 110; 200; 219;
232

poschodí, 221
 postel, 41; 82; 100; 149; 195;
 218; *viz též* lůžko
 potok, 31; 102; *viz též* řeka
 poušť, step, 84; 248; 254; 327;
 333; 338
 poutník, 262
 povolání, 14; 80; 159; 182;
 189-191; 211; 267
 požár, 83; 245-247; 274
 práce, 83; 85; 133; 200; 208;
 231
 pracovní povinnost, služba,
 68; 72; *viz též* práce
 prales, 108; 256; *viz též* les
 pramen, 98; 167; 179;
 243-244; 256; 320;
 339
 pranýř, 284
 prase, 322-323
 prázdnota, 122; 145; 249;
 332
 pronásledování, pronásledo-
 vat, 296; 321
 propast, 51; 101; 180; 265;
viz též sráz
 prst, prsty, 42; 201; 238
 průsmyk, 152
 průvodce, 13; 99; 195; 324;
viz též muž
 průvodčí, 109
 překážka, 258; 262; 306;
viz též závory
 přepadení, 83
 přestěhování, přestěhovat,
 222
 přílba, 213; 276; 278
 příšera, 94; 343-344
 přítel/-kyně, přátelé, 14; 42;
 58; 100; 108; 137; 159;
 161; 182-183; 253; 268;
 280; 299; 317
 pták, 79; 89; 121; 272;
 332-334
 půst, 169
 rakev, 312-313
 rakovina, 202
 ráno, 18; 19; 20; 25; 42; 73;
 74; 79; 87; 90; 149; 202;
 237; 250; 251; 253; 313
 regenerace, 285; 307; 325
 revolver, *viz* pistole 278
 rodiče, 30; 55; 68; 75; 90; 91;
 92; 94; 110; 118; 119;
 120; 178; 179; 183; 214;
 218; 261; 309
 rokle, 257
 rolník, 190, *viz* hospodář
 ropucha, 340
 rostliny, 67; 102; 163; 190;
 330; 346-347
 rozcestí, 67; 106; 263; 267
 rozřezání, rozřezat, 204; 285
 ruka, 47; 79; 89; 107; 132;
 162; 190; 198; 203; 209;
 238; 252; 291; 300; 303;
 320; 333; 349
 rusalka, vodní víla, 256;
 344
 růže, 66; 89; 142; 149; 347
 ryba, 102; 190; 338-339
 rybář, 190
 rytíř, 100

ředitel, 167
 řeka, vodní toky, 31; 33; 101;
 143; 147; 167; 190; 238;
 254; 265; 273; 332
 řeznictví, 206, *viz též* jatka
 salát, 350
 sanatorium, 202
 sedlák, 89; 132; 164; 189; *viz*
též hospodář
 sedm, 238
 sestra, 164; 184; 195; 236-
 237; 268; 274
 sever, 267-268
 sex, sexualita, 17; 43-49; 93;
 95; 117-120; 123; 137; 154;
 199; 203; 206; 213; 214;
 217; 232; 249; 273; 278;
 295; 322; 331; 337
 schody, 109; 205; 216; 221;
 306
 skála, 101; 102; 108; 179;
 243
 skaut, 156; 257
 sklep, 48; 209; 216-217; 221;
 311
 sladkosti, 15; 206; 349
 slavnost, 208; 212; 314
 slepice, 333; 334-335
 slon, 102; 256; 327
 slunce, 38; 64; 84-85; 87; 102;
 158; 209; 248; 250-252;
 257; 268; 305; 329; 349;
 350
 služba, 73
 smrt, 19; 30; 33; 75; 84; 91;
 100-101; 106; 109; 118;
 123; 170; 242; 248; 251;
 272; 285; 291; 294; 295;
 309; 310-315; 320; 324;
 333; 334
 smutek, smuteční, 13; 57; 61;
 162; 236; 242; 294; 310;
 313-314
 sňatek, svatba, 48; 58
 sníh, sněžit, 34; 69; 107; 240;
 273
 soud, 50; 128; 233; 284
 spolužák, 21; 99; 280-281
 sráz, 69; 157; 158; 264;
viz též propast
 srdce, 43; 58; 60; 67; 109;
 197; 241; 245; 282; 297;
 342
 stádo, 95; 248; 320
 stařec, 144; 186-187; 194
 stařena, 186-187; 291
 stavba, stavět, 69; 99; 108;
 222-223; 254; 257; 263;
 265
 Stín, 53; 98; 137; 165; 166;
 184; 192; 203; 268;
 269; 292; 301; 324;
 326
 stmívání, 267; *viz též* svítání
 stopa, 108; 144; 323
 strašidlo, 218
 stroj, 34; 207; 230; 249
 strojuvůdce, 230; *viz též* vůdce
 strom, 70; 102; 107; 179; 190;
 202; 244; 255; 264; 343;
 348
 strom života, 84; 98; 241; 244;
 312; 348; 349

střed, 26; 33; 52; 69; 97-99;
102; 133; 167; 194; 294;
302; 303; 341; 348;
viz též Svěbytlí
střecha, 219; 247
stříbro, stříbrný, 155-156;
250; 251-252
střílet, 278
studna, 107; 244; 332; 348
stůl, 143; 192; 205; 206; 207;
347; 350
sudičky, 90; 167; 187; 188;
237
svatyně, 307
Svěbytlí, 69; 99; 106; 167; 172;
191; 228; 231; 278; 284;
285; 348; *viz též* střed
světlo, 19; 95; 100; 101; 185;
196; 217; 242; 248;
250-252; 256; 271; 305;
307; 342
syn, 118-119; 158; 180-181;
184; 209; 339

šálek, 155
šest, 46; 68; 198; 238
škola, 27; 59; 82; 94; 148; 153;
157; 158; 194; 260; 263;
280-283; 289
šterbina, 266; *viz též* úzký
šváb, 342
švestka, slíva, 350

tabule, 50; 281; 282; 292
tančit, tanečník, 293-294
tank, 249
taška, 21

tíže, 51; *viz též* náklad
tramvaj, 23; 132; 232
trápení, 60; 61; 204
tráva, 43; 240; 263; 321;
349
trojice, 236; *viz též* tři, trojka
trpaslík, 35; 257
třešeň, 349
tři, trojka, 90; 102; 119;
133; 152; 157-158; 187;
235-237; 313; 318
třída, vlaku, 226; 227; školy,
280-282
tvář, 34; 101-102; 108; 167;
182; 196; 276; 282; 291;
309; *viz též* obličej
tygr, 256; 328; 329

učebnice, 299
učitel, 75; 182; 193-194;
280-281
ukazatel cesty, 267
úkoly, 93; 280-282; *viz též*
zkoušky
ulice, 14; 78; 102; 155; 192;
210; 211; 254; 259; 262;
288; 296; 298; 319; *viz též*
cesta
umřít, umírat, 50; 101-102;
310; 345
uniforma, 276; 277
universita, 179
ústa, 197; 203; 333
uši, 156; 197
útěk, utíkat, 107; 286
úzký, 79; 106; 251; 265; 273;
viz též šterbina

vagóny, 227
válka, 34; 50; 108; 115; 131;
167; 253; 271; 275-278;
285
varování, 60; 77; 153; 274;
319
včela, 317; 340-341
večer, 68; 119; 227; 237;
250-251; 350
večeře, 206; 208
vejce, 210; 332
větev, 42; 102; 279
věž, 95; 100; 263
vězeň, vězení, 21; 50; 61;
69; 147; 167; 286-287
vinice, vinohrad, 84-85
vino, 39; 85; 209; 216;
330
violoncello, 295
viset, 42; 226; 295
vítr, 74; 132; 233; 248
vlak, 21; 22; 40; 82; 94;
109-110; 154-155; 163;
224-227; 230; 232; 235;
271; 299
vlast, 60; 88; *viz též* domov
vlasy, 102; 192-193; 196
vlevo, 67; 274
vlk, 91; 256; 329-330
vlohy, 58; 221; 259; *viz též*
dar, vlohy
vloupání, 271; *viz též* lupič
voda, 19; 87; 89; 99; 102;
107; 108; 179; 190; 209;
237; 243-245; 248; 264;
271; 283; 289; 307; 324;
338; 346-347

voják, 67; 83; 275-279; 330;
viz služba
vosa, 340; 341-342
vpravo, 67
vrah, vražda, 113; 272; 309
vůdce, 74; 182; 185; 192;
193
vůl, 192
vůz, 31; 132-133; 230-231;
255; 271; 273; 313
východ, jako světová strana
267-268
výtah, 79
vzdělání, 93; 96; 139;
146-147; 182; 189; 281
vzduch, 89; 237; 272; 332-333

záda, 41; 198
zahrada, 21; 70; 79; 102; 108;
131; 149; 179; 190; 259;
286; 302; 308; 334; 342;
347-349
zahradník, 142; 190
záchod, 218
zajíc, 210; 244; 331-332; *viz*
též králík
zámek, 99
západ, jako světová strana,
267-268
zaplatit, 226; 299; 344; *viz též*
cena
záplavy, 14; 157-159; 244
zavazadlo, 152-153; 224; 229;
273; *viz též* batoh
závory, 232; 264; *viz též*
překážka
zbraň, 50; 277; 278

- zdraví, 57; 69; 73; 200; 204;
244; 247; 272; 312
zdravotní sestra, 195
zelenina, 46
zelený, 43; 64; 95; 102; 190;
212; 240-241; 244; 307;
313; 321; 332; 349
země, 69; 85; 179; 181; 185;
216; 228; 237; 240; 241;
243; 253; 258; 298; 303;
332; 335; 350
zima, 30; 34; 236; 254;
272-273
zkouška, zkoušky, 14; 21; 61;
68; 76; 80; 82; 107; 131;
153; 155; 194; 235; 280-
283; 287
zlato, 100; 114; 219; 226; 251;
286; 299
zlatý, 14; 34; 89; 99; 149; 167;
190; 251; 290; 299; 336;
349
zloděj, 193; 216; 271; *viz též*
krádež
známý (člověk, prostor ap.),
70; 74; 80; 136; 160; 163;
200; 215; 226; 253
zoologická (zahrada), 48; 300;
317; 325-326; 330
zpoždění, 82; 224
zranění, 198; 202
zrcadlo, 228; 271-272; 291;
326
zuby, 197; 323
zvěř, zvíře, zvířata, 21; 30-31;
45; 85; 102; 107; 131; 148;
149; 163; 179; 186; 189;
192; 198; 204; 241; 246;
247; 248; 256; 257; 263;
268; 271; 302; 316-346
žába, 340
žaludek, žaludeční potíže, 201
žebrák, 21; 268
žebřík, 221; 271; 274
železnice, 224; 227; 267
železo, železný, 114; 115; 191;
266
zemle, 96; *viz* chléb, pečivo
žena, *obecně*, 14; 30; 45; 54;
64; 95; 98; 102; 136-137;
166; 178; 178-183;
194-195; 206; 212; 237;
252; 267; 320-321; 325;
337; 351; *ve snu*, 59; 60;
65; 67; 69; 89; 98; 132;
166; 218; 228; 268; 296;
311; 341; 344-345
žlutý, 24; 241; 251; 342
žně, 208

Ernst Aeppli
Psychologie snu

*Z německého originálu *Der Traum und seine Deutung**

(mit 500 Traumsymbolen) přeložil Rudolf Starý

Obálku navrhla Anita Arnautová

V roce 1996 vydalo nakladatelství Sagittarius,

Vokovická 14, Praha 6, 160 00

Sazba REKOSA, Hostouň u Prahy 89

Vytiskla tiskárna Ústav jaderních informací

Praha-Zbraslav, Elišky Přemyslovny 379

Vydání první

Stran 368